ישראל עמיאט

דער ביראבידזשאנער ענין

(כראניק פון א גרויליקער צייט)

ישראל עמיאָט

דער בירָאבידזשאַנער ענין

(כראָניק פון א גרויליקער ציים)

. . . און דיין לעבן וועט דיר העגגען
אַנטקעגן און וועסט אַנגסטן טאָג און נאַכט
און ניט זיין זיכער מיט דיין לעבן..
(תוכחה דברים, כי תבוֹא כ״ח ס״ו)

פאַרלאַג שלמה באָגאָראָד
ראָטשעסטער, נ. י.
הויפט-פאַרקויף: ציקאָ־ביכער פאַרלאַג

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

ISRAEL EMIOT

THE BIROBIDJAN CASE

. . . and thy life shall
in doubt before thee;
and thou shalt have no
assurance of thy life.

DEUTERNOMY, 28.66

All Rights Reserved

1960

Published by

SOL BOGORAD

317 LYNN DRIVE

Rochester 22, N. Y.

Available at

"CYCO" Bicher Farlag

25 East 78th Street, New York 21, N. Y.

166

ישראל עמיאָט

דער ביראָבידזשאַנער ענין

איבערדרוקן אָן דער דערלויבעניש פון מחבר

— פאַרבאָטן.

ניו־יאָרק 1960.

*
**

„דער בירַאבידזשַאנער ענין", אַ „דיעלַא" פַאר וועלכן מען משפט, אַזַא איז דער טראַגישער סך־הכל פון אַ חלום וואָס האָט אין געוויסע פעריאָדן געגערט אַ סך מוחות.

די קאַפּיטלען וואָס גייען אַריין אינעם בוך, זיינען כמעט אַלע געדרוקט געווען אין טעגלעכע פאַרזעצונגען אין ניו־יאָרקער „פאָרווערטס", פונעם 7טן פעברואַר ביזן 15טן אַפּריל 1959.

איך גיב עס איצט איבער דעם לייענער, נאָך אַ געוויסער באַאַרבעטונג, אין בוך־פאָרם.

די שורות וועלן געשריבן אין אַ צייט, וועלן עס וועלן געמאַכט די גרעסטע אָנשטרענגונגען אין דער געשיכטע, פאַר אַ וועלט פון שלום און דעמאָקראַטיע, פאַר אַ וועלט, אין וועלכער עס זאָלן זיך נישט קענען מער איבערחזרן נישט די היטלער־גרויל, וואָס האָבן פאַרטיליקט אַ דריטל פון אונדזער פאָלק און נישט וויניק מיליאָנען פון דער מענטשהייט, אָבער אויך נישט די שרעק, דער שוידער פון יענער מדינה, פון יענעם ס י ס ט ע ם, וואָס האָט דערפירט צו די געשעענישן וועלכע וועלן אינעם בוך געשילדערט.

אויב דאָס בוך וועט כאָטש מיט עפּעס מיטווירקן ווי אַ וואָרנונג, ווי אַ דערמאָנונג, האָט דער מחבר זיין אייגנטלעכן ציל דערגרייכט.

עס איז אַ כראָניק פון געשעענישן. דער מחבר איז נישט אויסן געווען קיין קונסט און אפילו נישט קיין שיין שרייבן.

נישט איינמאָל האָב איך ביים שרייבן נישט געקענט פאַרלויפן דאָס צו שנעל שלאָגנדיק האַרץ, ביים דערמאָנען זיך מיינע איבערלעבונגען, — זאָל דער לייענער מוחל זיין פאַר דער געוויסער אייליקייט.

איך דאַנק האַרציק הלל ראָגאָף, הויפּט־רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", דעם טייערן און ווארעמען אידן, ווי אויך ד"ר ל. פאָגעלמאַן, פאָרוואַלטונגס־דעדאַקטאָר, פאַר זייער ווארעמער און זעלטן פריינטלעכער באַציאונג וואָס זיי האָבן צו מיר אַרויסגעוויזן, בייַ מיין אָנקומען קיין אַמעריקע.

כ׳דריק אויס מיין דאַנק די פריינט, דעם באָרימטן יידישן דיכטער און עסייאיסט מלך ראָויטש און דעם זשורנאַליסט, דעם מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" י. שמולעוויטש, פאַרן דערמוטיקן מיך אין מינוטן וועלן כ׳האָב עס באַדאַרפט.

אַ האַרציקן דאַנק דעם איבערגעגעבענעם פריינט פון יידישן וואָרט, דעם פלאַמיקן פּאַטריאָט פון דער יידישער קולטור, שלמה באָגאָראָד, וויצע־פאָרזיצער פון יידישן קולטור־קאונסיל אין ראָטשעסטער, וואָס האָט געדעקט די פולע הוצאות פון דער אויסגאַבע.

מיין ברודערלעכן גרוס מיינע נאָענטסטע, האַרציקסטע פריינט, דעם באַקאַנטן שרייבער יוסף אָקרוטני און זיין פרוי אסתר אין בוענאָס איירעס, וואָס האָבן מיך אין די שווערסטע מאָמענטן נישט פאַרגעסן.

ראָטשעסטער - ניו־יאָרק, יאַנואַר 1960 דער מחבר

איך פאָר קיין ביראָ־בידזשאַן

אין פעברואַר 1944 בין איך, ווי אַ רייַ אַנדערע יידישע שרייבער, אַרויסגערופן געוואָרן קיין מאָסקווע אויפן מיטינג פון „יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט", כדי צו פּראָטעסטירן קעגן די רציחות פון היטלעריזם אויפן יידישן פאָלק.

איך בין דאָן געווען אין אַלמאַ־אַטאַ — די הויפּט־שטאָט פון קאַזאַכסטאַן — צוזאַמען מיט אַ גרופּע עוואַקואירטע יידישע שרייבער. אַלע האָבן מיר אין די שווערע מלחמה־יאָרן געליטן נויט, אָבער ניט אויפגעהערט צו שרייבן. איך האָב אויסער לידער אויך געשריבן קאָרעספאָנדענצן וועגן לעבן פון די עוואַקואירטע יידן אין קאַזאַכסטאַן. די דאָזיקע קאָרעספאָנדענצן זיינען אויסגענוצט געוואָרן דורכן „יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט" אין מאָסקווע פאַר אויסלענדישע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן, מיט וועלכע דער קאָמיטעט איז געשטאַנען אין ענגן קאָנטאַקט.

מיינע קאָרעספאָנדענצן זיינען ווייזט אויס געפעלן געוואָרן, וויל אין מאָסקווע האָט מען ביי מיין קומען אַרויסגערוקט מיין קאַנדידאַטור פאַר אַ שטענדיקן קאָרעספאָנדענט אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, ביראָ־בידזשאַן.

אויפן פּלענום פונעם אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט איז דעמאָלט געשטאַנען די פּראַגע, וועגן אָפּגעבן קרים פאַר אַ יידישער אויטאָנאָמער געגנט. די דאָזיקע אידעע האָט אָמאָל פאַרטיידיקט לאַרין (לוריע), וואָס איז אין זיין צייט געווען אינער פון די סאָוועטישע גדולים. סטאַלין איז אָבער געווען אינער פון די אַנטשיידנדיקסטע קעגנער פון אָפּגעבן יידן קרים; ער האָט מורא געהאַט, אַז יידן וועלן אין אַ צייט פון מלחמה ניט זיין קיין געטרייע „שטאַנדהאַפטיקער עלעמענט". אין אייניעם פון זיינע לעצטע אינטערוויוען האָט ניקיטאַ כרושטשעוו אָפן מודה געווען, אַז ער האָט אין יענער צייט אונטערשטיצט סטאַלינס שטאַנדפונקט.

אין דעם דאָזיקן אַרייַנפיר צו מיין סעריע, בין איך ניט אויסן צו פירן וויכוחים. איך וויל בלויז פעסטשטעלן פאַקטן. דער געדאַנק פון קרים איז דורכגעפאַלן. אינטערעסאַנט: אויפן פּלענום פון „יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט" זיינען געווען פאַרשטייער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, וועלכע האָבן געזען גראָד איצט אַ שעת הכושר צו אַנטוויקלען ביראָ־בידזשאַן נאָך אַלע דורכפאַלן. עס איז אַוועק פון זיי אַ דעלעגאַציע צו קאַלינינען, און קאַלינין האָט זיי פאַרזיכערט, אַז ער האַלט זיך ביי דאָס זיניקע. ווי באַוואוסט, איז קאַלינין געווען אַן אַלטער אָנהענגער פון דער

יידישער אויטאָנאָמער געגנט און געזען אין איר נישט בלויז אַ באַזע פאַר עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג, נאָר אַן אַרט וואו עס קאָן פאַרזיכערט ווערן די צוקונפט פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט.

די פאַרשטייער פון בירא־בידזשאַן, מיט וועלכע איך האָב געווואוינט אין איין צימער אינעם האָטעל „מאָסקווא", האָבן מיך אַגיטירט איך זאָל מיט זיי מיטפאָרן העלפן טאָן קולטור־אַרבעט. זיי האָבן מיר געגעבן די בראָשור, אַ רעדע פון מיכאַיל קאַלינין, וואָס איז געהאַלטן געוואָרן אין 1926 אויף דער קאָנפערענץ פון „געזערד", און איך בין באַגייסטערט געוואָרן פונעם פאַטאָס, וואָס האָט געאָטעמט פון אָט דער רעדע. דער פאַרזיצער פונעם סאָוועטישן אויבער־ראָט, קאַלינין, האָט אָפן געערעדט וועגן דעם, אַז בירא־בידזשאַן דאַרף ווערן אַ יידישע רעפובליק. דאָרט, הייסט עס, וועלן יידן, זייענדיק אין אַ קאָמפאַקטער מאַסע, קענען אַנטוויקלען אַ מלוכהשאַפט און פאַרהיטן זייער נאַציאָנאַלע קולטור.

איך האָב זיך אָן דער דאָזיקער אידייע אָנגעכאַפט טראָץ דעם, וואָס איליאַ ערענבורג האָט נאָך דעמאָלט אויפן פלענום געשטורעמט:

— אירווילט מאַכן אַ פרישע געטא!

לייב קוויטקא, אהרן קושניראָוו, דוד בערגעלסאָן און אַנדערע יידישע שרייבער אין מאָסקווע מיט וועמען איך בין געקומען אין קאָנטאַקט, האָבן מיר אַ סך ברכות געגעבן אויפן וועג און באַגריסט מיין פאָרן. בערגעלסאָן איז אַליין געווען איבער אַ יאָר אין דער געגנט און האָט אָנגעשריבן אַ גאַנצע ריי נאָוועלן און שפּעטער אפילו אַ ראָמאַן; ער האָט זייער גוט געקענט די געגנט און זיך באַגייסטערט מיט איר נאַטור־שיינקייט און רייכע אוצרות. ער האָט צו מיר געזאָגט:

— פאַר אַ יידישן שרייבער, אַ דיכטער, איז דאָרט פאָראָן אַ קוואַל פון באַגייסטערונג.

פרץ מאַרקיש האָט מיר שפּעטער — ווען איך בין שוין געווען אין דער געגנט — אַ סך מאָל געשריבן, מיך געמוטיקט, צוגעבנדיק דערביי, אַז ווען ער זאָל ניט זיין אַזוי פאַרבונדן מיט מאָסקווע, וואָלט ער אַליין געקומען קיין בירא־בידזשאַן. אָבער אין 1944, ערב מיין פאָרן, איז ער ניט געווען אַזוי באַגייסטערט פון דער גאַנצער זאַך:

— צו וואָס זיך אויסרייסן אַזוי וויט?

דאָך האָט ער, אויף זיין שטייגער, פון שטענדיק וועלן אַרויסהעלפן אַ חבר מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט, מיר מיטגעהאָלפן דורך אַ רוסישן שרייבער. ער האָט פאַר מיר באַקומען, פון ליטעראַרישן פאָנד ביי די שרייבער, אַ געוויסע סומע אויפן וועג. דער פאַרזיצער פון סאָוועטישן אינפאָרמביוראָ, וויצע־אויסערן־מיניסטער לאָזאָווסקי (וועלכער האָט געהאָט די אויפזיכט איבער דעם יידישן און אַלע אַנדערע אַנטיפאַשיסטישע קאָמיטעטן אין לאַנד), האָט דורך מיכאַעלסן זיך אָפּיציעל אָפּגעזאָגט מיר צו דערלויבן פאָרן ווי אַ קאָרעספאָנדענט קיין בירא־בידזשאַן. ווייל: איך בין נישט קיין פאַרטייער און דערצו נאָך אַ געקומענער פון פוילן. דער

אַנטיפאַשיסטישער קאַמיטעט האָט דעריבער ניט געקענט אָפּיציעל סוב־סידירן מיין פאָרן. איך האָב באַקומען די דערלויבעניש צו פאָרן אויפן ווייטן מזרח, מיט דער הילף פון אַ באַקאַנטן סאָוועטישן שרייבער. דער ענערגישער, שטענדיק הילפס־גרייטער און האַרציקער פריינד פון יידישע שרייבער — בפרט עוואַקואירטע — פּרץ מאַרקיש, האָט שוין געהאַט זיינע וועגן ווי צו באַקומען הילף.

איך קען ביז היינט ניט פאַרגעסן דעם פאַקט, ווי אַזוי איך בין געקומען מיט מאַרקישעס אַ צעטל צו פּאַדעיעוון, דעם באַקאַנטן רוסישן שרייבער, וועלכער איז שפּעטער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. פאַדעיעוו האָט מיך האַר־ציק אויפגענומען און אַ פרעג געטאָן:

— איר קענט מאַרקישן?

— וואָס הייסט צי איך קען אים? אָט האָב איך דאָך אייך געבראַכט אַ צעטל פון אים!

— איך פרעג אייך, צי קענט איר עפּעס פון זיינע לידער אויף אויס־ווייניק?

איך האָב מיך פאַרשעמט, כ׳האָב ניט געדענקט גאָרנישט פון מאַרקישעס לידער.

— און איך, זעט איר, געדענק אַ סך מאַרקישעס לידער אויף אויס־ווייניק! און ער האָט פאַר מיר געזונגען ציטירן אַ פראַגמענט פון מאַר־קישעס אַ פּאָעמע.

מיינע באַגעגענישן מיט די סאָוועטיש־יידישע שרייבער, דאָס איז אַ טעמע פאַר אַ באַזונדערער אַרבעט, וואָס וועט — לאָמיר האָפן — געטאָן ווערן ביי אַ צווייטער געלעגנהייט.

ווען איך בין אָנגעקומען אין שטאָט בירא־בידזשאַן, אין יולי 1944, איז דער צושטאַנד פון דער יידישער קולטור געווען אַ געזונ קלאָגעדיקער. די יידישע צייטונג דער „בירא־בידזשאַנער שטערן" איז אין דער צייט פון דער מלחמה ליקווידירט געוואָרן. ס׳איז דערשינען בלויז די רוסישע צייטונג „ביראָבידזשאַנסקאַיאַ זוויעזדאַ" וואָס האָט נאָר פון צייט צו צייט געגעבן אַ יידישע זייט. דאָס האָרץ האָט ווי געטאָן: אין דער דרוקעריי זיינען געשטאַנען פולע קאַסטנס מיט יידישן שריפט, ס׳האָבן זיך אַרום־געדרייט ערשטקלאַסיקע יידישע זעצער, אָבער קיין יידישע צייטונג איז נישט דערשינען!

דאָס יידישע טעאַטער איז יאָ געווען טעטיק. מ׳האָט געשפּילט גאָלד־פאַדענס „די כשופמאַכערין", גוצקאָוס „אוריאל אַקאָסטאַ" און אַ ריי אַנדערע פּיעסן פון קלאַסישן יידישן, רוסישן און אויסלענדישן רעפּערטואָר. פאַר־באַהאַלטענערהייט האָבן יידן דערמאָנט און זיך פּאָסמאַקעווען פון משה קולבאַקס „בויטרע גזלן", וועלכן דער טעאַטער האָט געשפּילט 50 מאָל מיט דערפאָלג ביז קולבאַק איז אַרעסטירט געוואָרן.

ס׳האָט נאָך עקזיסטירט אַזיין יידישע מיטלשול און ס׳איז געווען אַ נחת צו הערן, ווי יידישע קינדער האָבן מיט אַזאַ התלהבות דעקלאַמירט מענדעלען,

פּרצן, שלום עליכמען, בערגעלסאָנען, האָפשטיינען און אַנדערע יידישע שרייבער. אמת, די אָפּיציעלע שפּראַך פון דער געגנט איז שוין ניט געווען יידיש, ווי אין 1936, ווען דאָס יידישע לשון האָט געקלונגען אין געריכט, פּאָליציי, שטאָט־פּאַרוואַלטונג און אַלע אַנדערע אַנשטאַלטן. די פּעדאַגאָגישע שול, וואָס האָט ביז 1937 געהאַט אַ יידישע אָפּטיילונג, וואָס האָט אַרויס־געגעבן יידישע לערער פּאַר אַנפאַנגס־שולן, איז שוין אַצינד אויך געווען ליקווידירט. אָבער עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויפלעבונג.

שוין אין אָנהייב 1945 האָט אויפסנייַ אָנגעהויבן צו דערשיינען דער „בירא־בידזשאַנער שטערן". די ערשטע פּאָר חדשים — אין מאָל און צוויי מאָל אין וואָך, און שפּעטער — 3 און 4 מאָל אַ וואָך. אין 1946 האָט אָנ־געהויבן דערשיינען אַן אַלמאַנאַך אין יידיש וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „ביראָבידזשאַן".

אויך אין בירא־בידזשאַנער יידישן טעאַטער איז געווארן לעבעדיקער. פּאַרן טעאַטער האָבן געגרייט פּיעסן אַ צאָל אַרטיקע שרייבער. מען האָט אַראָפּגעבראַכט דעם באַקאַנטן אַרטיסט און רעזישיסאָר פון דער „ווילנער טרופּע" אַלעקס שטיין, וועלכער האָט זייער פיל געגעבן דעם בירא־בידזשאַנער יידישן טעאַטער מיט זיין פּרעכטיקער רעזשי און קולטור. מ׳האָט אָנגאָנשירט אַ ריי נייע אַרטיסטן און די אָנפּירונג פון דער געגנט האָט אפילו אויסגעפּועלט ביים פּאַרוואַלטער פון די קאָלימער לאָגערן *), געווארן ניקישאָוו, מען זאָל באַפרייַען פון פּאַרשיקונג אייגעם אַ טאַלאַנטפולן יידישן אַרטיסט, וועלכער איז דאָרט פּאַרשיקט געווארן נאָך אין 1938, בעת דער אַזוי גערופענער „יעזשאָווישטשינע". ס׳איז רעאָרגאַניזירט געווארן דער געגנטלעכער מוזיי, וועלכער האָט אויסער לאַנדקענטעניש אויך געהאַט אַ ריי געגנג אינטערעסאַנטע יידישע מאַטעריאַלן און עקספּאָנאַטן. ס׳זיינען אָנגעקומען אין דער געגנט אַ צאָל יידישע שרייבער, מאָלער, וויסנשאַפטלער, און מען האָט אפילו פלאַנירט צו עפענען אַ יידישע הויך־שול.

אָבער די יידישע באַפעלקערונג איז געווען פּאַרהעלטנismעסיק אַ קלייניע. ביים סוף פון די מלחמה־יאָרן האָבן יידן אין בירא־בידזשאַן באַטראָפן ניט מער ווי אַ 25 טויזנט, ביי דער אַלגעמיינער צאָל פון איבער 100.000 איינוואוינער.

*) קאָלימאַ — אַ טרויעריק־באַרימטער פּאַרשיקונגס אָרט אויף צפון, לעבן בערינג־איינגוס.

די אויפלעבונג וואָס איז שנעל צערונען

עוואַקואירטע יידן פון אוקראַינע, וויסרוסלאַנד און פוילן זיינען געקומען קיין ביראַבידזשאַן זייער וויניק. ס׳האָט אָפּגעשראָקן די האַרבע לעקציע פון די שרעקלעכע יאָרן פון 1937־1938, בעת דאָס רוב איבערוואַנדערער פון אויסלאַנד זיינען אַרעסטירט און שפּעטער ליקווידירט געוואָרן, און מיט זיי אויך אַ סך אַרטיקע יידן.

אָבער אין ביראַ־בידזשאַן האָט מען דאָך, נישט געקוקט אויף אַלץ, זיך געפילט „אין דער היים". ס׳איז ניט קיין סוד, אַז דער אַנטיסעמיטיזם האָט אויף אַ שוידערלעכן אופן געבושעוועט אומעטום ווואו נאָר ס׳האָט געגרייכט די דייטשע אָקופּאַציע. די אַנטיסעמיטן, וועלכע האָבן ביז דער מלחמה מורא געהאַט און פֿאַרבאַהאַלטן אונטער אַ מאַסקע זייערע אינסטינקטן, האָבן באַקומען לשון, ספּעציעל אין אוקראַינע. אָבער אין ביראַ־בידזשאַן איז געווען אַנדערש. געדענק איך אַ סצענע, ווי בעת אייַנער אַזאַ פֿאַרשוין — אַ געקומענער פון אוקראַינע — האָט אַ שיכורער אַ געשריי געטאָן אין גאַס „בעי זשידאָוו!" (שלאָג יידן!) און עס האָבן זיך פֿאַרזאַמלט פון אַלע ווינקעלעך די מלחמה־אינוואַלידן, מען האָט דעם חברה־מאַן אויסגעטאָן די קליידער אין מיטן גאַס און אים אַזוי אַרייַנגעצימבלט, אַז יענער האָט אויפגעהויבן די הענט און געשריען:

— „לובלו יעוורעיעוו!" — איך האָב ליב יידן! דאָס קלינגט ווי אַן אַנעקדאָט, אָבער עס איז אַ פּאַקט. ביראַ־בידזשאַנער תושבים, דאָרט אויפֿגעוואַקסנע אָדער אייַנגעוואַנדערטע יידן, פלעגן נישט זשאַלעווען קיין קלעפּ פֿאַר אַן אַנטיסעמיטיש זידל־וואָרט.

שפּעטער איז דערשינען אַ רעגירונגס־דעקרעט וועגן פרייוויליקער איבערוואַנדערונג פון דער יידישער באַפעלקערונג פון אוקראַינע קיין ביראַ־בידזשאַן.

די טעלעגראַמעס וועגן דער איבערוואַנדערונג האָב איך געלייענט, ווי אַ קאָרעספּאָנדענט, אין דעם געגנטלעכן אויספיר־קאָמיטעט. די טעלעגראַמעס זיינען אונטערגעשריבן געוועזן דורך סטאַלינען אָדער דורך מאַלענקאָוון, וועלכער איז צו יענער צייט געוועזן סטאַלינס רעכטע האַנט. די איבערוואַנדערונג איז געגאַנגען על חשבון פון דער רעגירונג. באַנעזן האָבן געפּירט אומזיסט. אויף יעדן קאָפּ פון די איבערוואַנדערער איז באַשטימט געוועזן 300 רובל. אויסער דעם האָט יעדער איבערוואַנדערער געקאָנט באַקומען צען טויזנט רובל אַ הלוואה אויף 10 יאָר, אויף אייַנצוקויפן אינוועניטאַר ביים באַזעצן זיך אויפן לאַנד.

עס האָבן דאָן איבערגעוואַנדערט אַ צען טויזנט יידישע פאַמיליעס פון אוקראַינע. דער מענטשן־מאַטעריאַל איז געווען אַ פֿאַרשיידנאַרטיקער. דער וויי־גרעסטער טייל איז געווען זייער אַ נוצלעכער עלעמענט; זייער אַ סך אויסגעצייכנטע בעלי־מלאכות און מייסטערס פון דער שווער־אינדוס־

טריע, אינזשיניערן, דאָקטוירים, לערער און אַלטע, דערפאַרענע פאַרמערס, הויכע אָנגעשטעלטע, וועלכע האָבן זיך מיט גרויס מי קוים באַפריידיקט. עס זייערע שטעלעס אין אוקראַינע. צווישן זיי, דער דירעקטאָר פון באָרימטן כערסאָנער עלעוואַטאָר. דער דאָזיקער אויסגעצייכנטער אָרגאַניזאַטאָר איז באַשטאַנען צו אַרבעטן אין ביראָ־בידזשאַן, צווישן יידן, ווי אַ פאַרוואַלטער פון אַ ראַיאָנעם עדר־אָפּטייל („ראַיזעמאָטדעל"), ווי אָנצופירן מיטן גרויסן צענטראַלן ברויט־שפּייכלער פון אוקראַינע. און פונקט אַזוי האָבן געהאַנדלט אַ ריי אַנדערע חשובע און אויסערסט־פּייאיקע יידן.

תושבים פון ביראָ־בידזשאַן פלעגן זאָגן, אַז אַזאַ אויפלעבונג, אַזוי פיל יידיש רעדן אין די גאַסן, געדענקען זיי ניט זינט 1936. עס איז אַנטשטאַנען די פראַגע פון עפענען אַ גאַנצע ריי יידישע אָנפאַנגס־שולן איבער דער געגנט, וואו אַ גרויסע צאָל איבערוואַנדערער האָבן זיך באַזעצט.

יעדע געגנט אין ראַטנפאַרבאַנד האָט זיך, ווי באַקאַנט איר יערלעכן עקאָנאָמישן פּלאַן, וואָס איז איינגעשלאָסן אינעם פּלאַן פון דעם קאַנט, פון דער רעפּובליק אין וועלכער עס געפינט זיך און פונעם גאַנצן ראַטנפאַרבאַנד.

אויסער די אַלגעמיינע מלוכהשע סובסידיעס אויף דער בויאונג האָט די געגנט באַקומען אַ סך הילף פון אַמעריקאַנער יידן. עס זיינען אָנגעקומען נישט נאָר בלויז קליידער און עסנווארג, נאָר אויך גאַנצע פאַבריק־אויס־שטאַטונגען, עלעקטראָ־סטאַנציעס, דיזל־מאָטאָרן, פאַרשיידענע מאַשינען, מעכאַנישע זעגן, סטאַנדאַרט־הייזער, (פון אָזאַ פּאַרטיע האָלענדישע הייזער, וואָס אַמעריקאַנער יידן האָבן איינגעקויפט, האָט זיך געבויט אין דער זייט פון ביראָ־בידזשאַן אַ באַזונדער גאַס). דער „לענד־ליס" האָט זיך שוין לאַנג געהאָט פאַרענדיקט, אָבער די אַמעריקאַנער יידן האָבן ניט אויפגעהערט צו שיקן זייערע געשאַנקען פאַר ביראָ־בידזשאַן ווי פאַר סטאַלינגראַד (די אַמערסטן געליטענע שטאָט אין דער צייט פון דער מלחמה).

די שטאָט ביראָ־בידזשאַן, צוזאַמען מיט אירע פאַרשטעטלעך, האָט שוין דעמאָלט געציילט ווייט אַריבער 40 טויזנט איינוואוינער. וועט עס קאָן די אָפּגעלאָזענע שטעטלעך פון וויטן מזרח, מוז מודה זיין, אַז ביראָ־בידזשאַן איז לויט איר פּלאַנירטער סימעטרישער בויאונג, הערלעכער באַגרינטקייט און אַספאַלטירטע גאַסן, איינע פון די שענסטע שטעט אויפן וויטן מזרח. דער ביראָבידזשאַנער געגנטלעכער שפּיטאָל האָט געהאָט אַ שם אין דער גאַנצער געגנט. זיינע דאָקטוירים זיינען געווען מערסטנס יידן, גרויסע ספּעציאַליסטן. איבערהויפּט האָבן זיך אויסגעצייכנט דער הויפּט־דאָקטאָר מיצנהענדלער און דער כירורג ראָבינאָוויטש. ס׳איז אַ שפּיטאָל מיט עטלעכע הונדערט בעטן. שפּעטער איז צוגעבויט געווארן אַ גרויסע אָפּטיילונג פאַר קימפּעטאַרינס.

אויסער אַ צענדליק אַרטעלן האָט די שטאָט אויך פאַרמאָגט אַ גאַנצע ריי פאַבריקן פון לייכטער און שווערער אינדוסטריע: נייַ־פאַבריקן, אַ וועבעריי־קאָמבינאַט, אַ וועגענער־זאָוואָד, שטריקעריי־פאַבריקן, אַ גרויסע מעכאַנישע שוך־פאַבריק און פאַבריקן פון שפּייז־פּראָדוקטן.

דער יידישער כאַראַקטער פון אָט דעם אויפבוי און אַנטוויקלונג פון ביראָ־בידזשאַן, האָט זיך אָבער געענדערט אין 1948 יאָר.

עקאָנאָמיש האָט זיך די געגנט ווייטער אַנטוויקלט לויט איר פּלאַן, אָבער שוין נישט ווי אַ יידישע אויטאָנאָמע געגנט, נאָר ווי אַ געגנט פון כאָאַראָווסקער קאַנט.

די טעטיקייט פון די יידישע קולטוראַנשטאַלטן איז מיט אַ באַזונדערער שנעלקייט איבערגעריסן געוואָרן. פונעם גרויסן ביראָ־בידזשאַנער יידישן טעאַטער איז געוואָרן אַ פּיאָנערן־הויז און די אַרטיסטן זייענען זיך צעלאָפן איבערן גרויסן ראַטנפאַרבאַנד פאַר שרעק, אַז מען זאָל זיי ניט אַרעסטירן. די אָנפירשאַפט פון דער געגנט, צווישן זיי אַ גרויסע צאָל קולטור־טוער און אייניקע יידישע שרייבער זיינען אַרעסטירט געוואָרן. די גאַנצע טעטיקייט אין דער געגנט פאַרן פּעריאָד פון 1945־1948 איז דערקלערט געוואָרן פאַר „נאַציאָנאַליסטיש".

איך בין אַרעסטירט געוואָרן אין ביראָ־בידזשאַן, אָבער געמשפּט האָט מען מיר אונטער די אויגן אין מאָסקווע און געגעבן אַ „מיטעלע" שטראָף בלויז פון 10 יאָר פאַרמאַכטן אַרבעטס־לאָגער אין מזרח־סיביר, אַנשטאָט די 25 יאָר אָדער טויט־שטראָף וואָס מיר האָט דערביי געדראָט.

אויסערן חטא פון זיין אַ קאָרעספּאָנדענט פון מאָסקווער „יידישן אַנטי־פאַשיסטישן קאָמיטעט" האָט מען מיך אין באַשולדיקט אין „קאָנטר־רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט" און אין „דירעקטער פאַרבינדונג מיטן „ביראָבידזשאַנער ענין".

אין טורמע

דער קלאַפּ, דער קלאַפּ, דער טויבער קלאַפּ... אַזאַ גרויזאַמער קלאַפּ. ווי פון דער שווערער אייזערנער תפיסה־טיר איז מיר געווען באַקאַנט פון וואַרשע, פון מיינע יוגנט־יאָרן.

ס׳איז געווען אויף דער פאַוויע־גאַס, אין אַ הויף וואו איך האָב געוואוינט ביי מיין פעטער און געלערנט אין אַ וואַרשעווער ישיבה. אייגנער האָט זיך דאַן אַראָפּגעוואָרפן פון פינפטן שטאָק. איך האָב שפּעטער געזען אַ קאַלוזשע בלוט, דאָס געזעמל מענטשן, אָבער נאָך מער פון אַלץ איז מיר געבליבן אין מיין זכרון דער שוידערלעכער קלאַפּ פון זיין קערפּער אינעם הויף־אַספאַלט.

שוין עטלעכע חדשים פאַרן אַרעסט בין איך אַרומגעגאַנגען און זיך גערייכט, אַז אָט־אָט וועט איך אַרעסטירט. ניט אומזיסט בין איך דאָך געוואָרן באַפרייט פון דער אַרבעט און יעדע נייע אַרבעט, אפילו פיזישע איז מיר שווער צו באַקומען.

יעדע נאַכט לייגסטו זיך, און אפילו אין שלאָף איז דער אויער אַזוי עמפּינדלעך צו יעדן גערויש: עמיץ גייט! מען קומט נאָך דיר! איך האָב זיך אַרומגעדרייט אויף די גאַסן פון ביראָ־בידזשאַן און בין מקנא געווען

דער פאַרקויפערין פון אויבסט אויפן מאַרק: איר איז גוט, איר וועט מען ניט נעמען. איך בין אַרומגעגאַנגען און מיטן בליק זיך געזעגנט יעדן טאָג מיטן וואונדערלעכן פּאַרק, וואָס איז ווי אַן אינדזעלע אַרײַנגעשניטן אינעם טײַך בירא. נאָכאַמאָל זיך אַנטציקט פון די בריקלעך, וואָס לויפן איבער די וואַסער־שטראָמען און פאַרגליכן זיי צו די מאַלעריײַן פון פאַלנאַוון — אַ גרויסער רוסישער מייסטער צו מאָלן אַזעלכע בריקן איבער טייכן, וואו בוימער שפּיגלען זיך אין וואַסער און די נשמה פון דער וועלט דרימלט אין זיי...

איך האָב זיך הונדערטער מאָל געזעגנט מיט דער באַרימטער בירא־בידזשאַנער סאָפקע, דעם באַרג, פון וועלכן עס אַנטפלעקט זיך די גאַנצע שטאָט ווי אויף דער האַנט. דאָרט פלעג איך ניט איינמאָל קלעטערן אַרויף אויפן סאַמע שפּיץ און באַוואונדערן די שטאָט וואָס איז געבויט געוואָרן פון יידישע הענט. וועג דו ביסט אַהער געקומען איז שוין די טייגע געווען ווייט אָפּגערוקט. האָסט זיך געגרויסט מיט דער מי פון יידישע האַרעפאַשניקעס, וואָס האָבן אויסגעקאַרטשעוועט די טייגע און אויפגעבויט אַ שטאָט — אייגע פון די שענסטע אויפן ווייטן מזרח.

און ס'איז דאָך ערשט ניט לאַנג געווען — 1947.

...עשאַלאָנען מיט נייע איבערוואַנדערער זיינען געקומען. יובל פון מאָסן אויף די וואָקזאַלן, און די „פּיאָנערן"־אָטריאַדן פון שטאָט באַוואַרפן די צוגן מיט בלומען. אַלע אַרקעסטערס, וואָס זיינען געווען אין דער געגנט, זיינען געקומען צו דער שמחה און געשפּילט יידישע ניגונים. אין די אויגן פון די איבערוואַנדערער זיינען געווען טערנען. מען קוואַרטירט אײַן די אַנגעקומענע יידן אין באַראַקן, אין הייזער, מען טאָנצט אין די גאַסן פון פרייד, וואָס יידן מיט יידן האָבן זיך באַגעגנט. יידישע שרייבער לייענען פאַר די נייע איבערוואַנדערער זייערע שאַפונגען.

מיט איינעם פון די עשאַלאָנען איז מיטגעקומען דער באַרימטער יידישער שרייבער דער נסתר. ער האָט געגלויבט, אַז ראַטעווען די יידישע קולטור אין סאָוועטנפאַרבאַנד פון אונטערגאַנג קען מען נאָר, ווען יידן וועלן זיך קאָנצענטרירן צוזאַמען אין אַן אויטאָנאָמער געגנט. איך געדענק זיין וואונדערלעך געשטאַלט, זיינע וויכע און שטילע תנועות, זיינע פליס־טערנדיקע רייד, ווי עפּעס אַ תפילה, רייד פון עפּעס אַן אַמאָליקן צדיק.

און מיטאַמאָל — ווי אַ שוואַרצע געהיימע האַנט וואָלט פרייטאָג צו־נאַכטס די שויבן אויסגעבראָכן און אַ ווינט בלאָזט און לעשט אויס דער מאַמעס ליכט אין די שבת־לייכטער. גרוסן פון מאָסקווע זיינען געקומען — אייגע פינצטערער פון דער אַנדערער: דער „יידישער אַנטיפאַשיסטישער קאָמיטעט" איז פאַרמאַכט! דער פאַרלאָג „אמת" און דאָס יידישע טעאַטער — געשלאָסן! די „אייניקייט", די אייניציקע יידישע צייטונג עקזיסטירט נישט מער! יידישע שרייבער זיינען אַרעסטירט! די רוסישע צייטונגען זיינען פול מיט צווידייטיקע אַנצוהערענישן וועגן יידן. ביי פּראַפעסאָרן און שרייבער מיט רוסישע פאַמיליע־נעמען, ווערן צוגעגעבן זייערע יידישע

נעמען, בעת מען קריטיקירט זיי פאַר „קאָסמאָפּאָליטיזם", עפּעס ווי דאָ וואָלט געגאַנגען אין אַ פאַרשוועריונג פון גאַנצן יידישן פּאָלק.

דער סאָטראָפּ בעריאַ האָט אין ביראָ־בידזשאַן געהאַט זיין רעכטע האַנט אין דער פּערזאָן פונעם געוועזענעם־פּאָלקאָוועניק גאָגלידזע, דער שוף פונעם קאָמיטעט פאַר מלוכהשעער זיכערקייט (געהיים־פּאָליציי) איבערן ווייטן מזרח. זיין קעניגרייך האָט זיך געצויגן פון שטילן ים אין וולאַדיוואָסטאָק ביז טשיטאַ. גאַנץ איראָפּע קאָן מען באַהאַלטן אין אָט דער טעריטאָריע. גאָג־לידזע איז גרויזאָם און „ארבעטזאָם". ער האָט זיינע דעפּאַרטאַמענטן און טורמעס אין יעדער גרויסער שטאָט.

ניט לאַנג צוריק איז ער דאָ געווען, נאָכדעם ווי מען האָט דעם סעקרעטאַר פון דער פּאַרטיי און דעם פּאַרזיצער פון אויספיר־קאָמיטעט פּלוצים אַרויס־געוואָרפן קיין מאָסקווע. וואָס הייסט פּלוצים? פון ביראָ־בידזשאַן קיין כאַבאַ־ראָווסק צום פּלי־פּלאַץ איז דאָך ניט מער ווי 180 קילאָמעטער, די באַן פאָרט דריי שעה. זיי אָבער האָט מען מיט אַ ספּעציעלער דרויזינע (אויטאָ אויף באַן־רעלסן) אַהין אָפּגעשיקט. מיט זיי האָט אייגנטעמהט אַ פּרק מוסר אַ גאַנצע קאָמיסיע מיט מאַלענקאָוון אין דער שפּיץ. זיי זיינען צוריק געקומען מיט „שאַרפע אויסרייד" און מיטן אַריינשרייבן דאָס אַלץ אין זייער „פּער־וענלעכן ענין". באַלד טאַקע נאָכדעם, זיינען פאָרגעקומען מיטינגען אין דער גאַנצער געגנט וואו מען האָט „געטאָדלט" דעם „באַציאָנאַליזם" פון די אָנפירער און זיי צוגעשריבן ניט געשטויגענע זאַכן.

דער חטא איז געווען, וואָס ביראָ־בידזשאַן האָט צוגענומען אַמעריקאַנער הילף אין דער פּאָרם פון מלבושים, שיך, וואָס יידישע פּאָלקס־מענטשן האָבן געשיקט פאַר זייערע ברידער און שוועסטער אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט; דאָס וואָס אין דער געגנט האָט מען אַלץ מער געוואָרפן וועגן פאַרשטאַרקן די יידישע קולטור; וואָס אין פּלאַן איז געווען אפילו צו גרינדן אַן אוניווערסיטעט אויף דער יידישער שפּראַך; וואָס די יידישע צייטונג האָט געזאָלט פאַרגרעסערט ווערן; וואָס עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ יידישער פאַרלאָג; וואָס דער געגנטלעכער מוזיי האָט אויסער לאַנד־קענטעניש באַווייזן דעם געשיכטלעכן גאַנג פון יידישן פּאָלק.

די טענה איז געווען: ס׳איז אַלץ קינסטלעך. איר ווילט קינסטלעך איינפּלאַנצן יידישע קולטור, אין דער צייט ווען דאָס רוב איינוואוינער פון דער געגנט איז ניט קיין יידישע.

דאָס האָבן דערווייל געשריבן די צייטונגען. אָבער שפּעטער האָבן מיר זיך פון אונדזערע באַשולדיקונגס־אַקטן דערוואוסט וועגן דער טייוו־לאָנישער פּראָוואָקאַציע, וואָס בעריאַ מיט זיינע משרתים האָבן פאַרטראַכט צוצוטראָגן אַ לעקעכל סטאַלינען.

אין זיין שטענדיקער מאַניע און משוגעת צו זוכן אומעטום פאַרראַט און שפּיאָנאַזש, האָט סטאַלין נאָר אויסגעצייכנט די יעניקע, וואָס האָבן אים אונטערגעטראָגן די סאַמע פאַרוויקלטסטע און פאַנטאַסטיש־אומגלויבלעכע פּלענער דאָ אויף דעם דאָ אויף יענעם טייל פון דער באַפעלקערונג. אַזעלכע

אויסוואורפן ווי בעריא, גאגלידזע, ריומין, אוודאקימאוו און זייער גלייכן, פארשוינען וואס האבן אין קיין זאך ניט געגלויבט, סאדיסטן און סעקסועל אומנארמאלע טיפן, וואס האבן פאר זייערע קרבנות אין די ארעמס געשלעפט סטודענטקעס פון די אוניווערסיטעטן, האבן דעם „באטיושקא" (פאטערל) סטאלין, פאבריצירט די פאנטאסטישע פראוואקאציעס. איינע פון זיי איז געווען: „א פארשוועדונג פון יידישן וועלט-פאלק קעגן סאוועטנפארבאנד".

ס'איז געווען א נייער „פראטאקאל פון די זקני ציון". דאס יידישע פאלק (האט עס געהייסן) איז אין געהיים פאראיניקט און האט זיך זיינע פלענער וואס זיינען געצילט קעגן דער רעוואלוציע. בירא-בידזשאן דארף דינען ווי א רינגעלע אין דער קייט פון דער גרויסער „פארשוועדונג" פון יידישן פאלק.

די אומגלויבלעכע בלבולים זיינען וויטער אויסגעבריטערט געווארן:

די בירא-בידזשאנער באזע איז א נעסט פון שפיאנאזש. דאס וועט פארוואנדלט ווערן אין „א פלאצדארם פון דער אינטערנאציאנאלער רע-אקציע"... בירא-בידזשאן וועט לסוף אפגערישן ווערן פון ראטנפארבאנד און אפגעגעבן ווערן צו... אמעריקע. צו דעם צוועק זיינען עס געקומען געסט פון אמעריקע נאך דער מלחמה אינעם „יידישן אנטיפאשיסטישן קא-מיטעט"... זיי האבן עס געבראכט די געניע פלענער, וועלכע שלמה מיכאעלעס און איציק פעפער האבן באקומען אין 1943. וועדנדיק וועריבירט פון די אמעריקאנער אויסשפיר-אגענטורן.

דאס באוויזן זיך פון גאגלידזען אויף די „ספאנטאנע" מיטינגען איז געווען אן אנזאג, אז בלויז מיט די „פארוואורפן", וואס מאלענקאוו האט געמאכט די אנפירער פון דער יידישער אויטאנאמער געגנט אין מאסקווע, וועט מען ניט אפקומען.

און אט בין איך דא.

אין מיין תפיסה-קאמער.

מסתמא איינער פון א סך.

מ'האט מיך געפירט אהער מיט הויכע טרעפ און לאנגע קארידארן, דורך אזויפיל צימערן און צימערן. מיין ערשטער צימער איז נומער 23, וואס איז אין דער דער סאמע הויך און אין דער זייט. ס'איז א קאמער פאר איין מענטשן: א בעטל און וועגט, הויכע וועגט און אין איינער א וואגט אויסגעשניטן א פענצטערל, א פארקראטעוועט פענצטערל, אפשר צווי פויסט די בריייט, דורך וועלכן מען זעט גארנישט וואס עס טוט זיך אין דרויסן, בלויז א פיצעלע הימל. אין אווינקל שטייט א צוגעדעקטער עמער צו טאן דיינע באדערפענישן. ס'איז די אויספארשונגס-טורמע אין גאגלידזעס קעניגרייך. פון אלע מיינע קליידער בין איך געבליבן אין א כאלאט מיט א ביסל פאפיראסן און געציילטע שוועבעלעך אין קעשענע.

פארן אריינגיין אהינצו האט מען מיך זארגפעלטיק בודק געווען נאקעטערהייט, אפילו אין מויל, אין די אויערן, אפילו אין דער אפפיר-קישקע, צי איך האב ניט מיטגענומען מיט זיך א נאדל, א שטיקל גלאז, אן

אַמפּולקע ציאַנקאַלי זיך צו פּאַרסמען. און געזאָגט האָב איך דאַן צו זיך ווי איוב:

„נאַקעט בין איך אַרויסגעגאַנגען פון מיין מוטערס לייב, און נאַקעט וועל איך זיך אומקערן אַהין".

דער ערשטער פּאַרהער

דערווייל איז מיר גוט, עס איז שטיל. איך געפּין זיך שוין „אויף יענער זייט", וועגט קלאַמערן־איין מיין נשמה אין זיך. די לעצטע יאָרן צעמאַל איך אין מיינע פינגער ווי אַ ווייך געוויקס. איך טראָג מיך איבער אין מיין פאַנטאַזיע צו מיין קינדהייט, צו מיין יוגנט:

...איך לערן בייַם גאון ר' מאיר דן פּלאָצקי זצ"ל, אַ וועלט־גאון און אַ גרויסער צדיק. און ער איז אַזוי גוט צו מיר. איך בין מיר טובל אין דער שיין פון זיין הייליקייט וואָס שטראַלט אַרויס פון זיין ליכטיק פּנים. און דעם זיידן זע איך, מיין זיידן ר' מרדכי־לייב, ביי וועמען דאָס עסן איז געווען אַן אָפּקומעניש און פון פּאַרטאָג ביז שפּעט אין אָוונט האָט ער עוסק געווען אין תורה און חסידות. און איך בין אַ יתומל נאָכן טאַטן, וואָס כ'האָב כמעט ניט גוט געקענט און עס כאָווען מיך אַ באָבע, וועלכע רעדט צו מיר רייד ווי דער פּליגל־פּאָך פון דער שכינה.

— — — — — — — — — — — — —

דורך דער דיקער וואַנט קלאַפּט עמיצער צו מיר מיט אַזאַ שטילן פינגער־געפּויקעריי, טויבע אַזעלכע און אויסטערלישע ווי „מנא, מנא תקל ופרסין" פּאַרן מלך בלשאצר. ערשט אין לאַנגע חדשים אַרום, ווען איך בין שוין ניט געזעסן אַליין, האָב איך מיר אויסגעלערנט די שפּראַך פון דאָזיקן פויקן אין דער וואַנט און אָפּט זיך איבערגעשמועסט מיט אַרעסטירטע פון דער תפיסה מיט מאָרזע־צייכנס.

איך ענטפער ניט.

איך בין געשפּאַנט און וואַרט אויפן „וואָס ווייטער".

דערווייל עפּנט זיך די טיר. דער טורמע־אויפזעער, אַ געלער, אַ דיק־לעכער, מיט אַ רויט־בלוי היטל פון דער מ.ג.ב. (סאָוועטישע געהיים־פּאָליציי), ער רעדט צו מיר אויף דו:

— דאָ ברענג איך דיר אַ ליימענע שיסל, אין דעם וועסטו טרינקען טיי און עסן די שפּייז. שלאָפן בייטאָג טאָר מען ניט. מען טאָר זיך ניט איבערקלאַפן דורך דער וואַנט, מען שטייט אויף זעקס פרי, מען מוז גיין צו דער אויספּאָרשונג אויף יעדן רוף. ניט ברעכן דאָס מעבל, ניט באַהאַלטן קיין מעטאַל־אויסאַרבעטונג. אין באָד פירט מען איינמאָל אַ וואָך. די קאָמער רייניקט יעדן טאָג דער אַרעסטאַנט אַליין. איין מאָל אין חודש קאָכט דער אַרעסטאַנט אויס זיין בעט מיט הייסן וואַסער. 20 מינוט טעגלעך

האסטו רעכט צו שפאַצירן אויפן טורמע־הויף. פאַר ברעכן דעם אַנגענומענעם רעגולאַמין — קאַרצער.

דאָס האָט ער ארויסגעזאָגט מיטאַמאָל, ווי אויסגעלערנט, און פאַר־מאַכט מיין קאַמער. גלייך האָט ער ערגעץ געעפנט אַ צווייטן קאַמער, און מסתמא דאָרט ווידער אָפּגעזאָגט דעם זעלבן פּזמון.

איך וואַרט אויף אַן ארויסרוף צום אויספּאַרשונגס־ריכטער, עס קומט אָן די נאַכט.

מיט דער צייט בין איך שוין צוגעוואוינט געוואָרן צום פירן מיך אויף אויספּאַרשונגען. אָבער דעם ערשטן מאָל, האָט עס מיר אויסגעזען אַזוי מאָדנע: דו שלאָפסט אָפּ די ערשטע האַלבע שעה אויפן געלעגער, ס׳איז שוין האַלב עלף ביינאַכט, און פּלוצים עפנט זיך אויף דאָס קליינע פענצטערל אין דער אייזערנער טיר, דורך וועלכער מען דערלאַנגט אַריין דאָס עסן. עפּעס אַ קאָפּ נייגט זיך אַריין און רופט אָן שטיל דעם ערשטן אות פון דיין פאַמילע־נאָמען. ער פרעגט דיך אויב דיין נאָמען הייבט זיך אָזוי אָן, דו ביסט מסכים און ער באָפעלט דיר: „אָנטאָן זיך!" דו טוסט זיך אָן — און ער פירט דיך דורכן לאַנגן קאָרידאָר אַראָפּ די טרעפּ אין אַ ספּעציעלן צימער, וואו עס זיינען דאָ „באַקסן", אָזעלכע ווינקל־קעמערלעך אין וועלכע עס קאָן אַריין נאָר איין פּערזאָן און דאָס בלויז זיצנדיק. מען שטופּט דיך אַריין אין אָזאַ קעסטל, כדי דו זאָלסט ניט קענען זען וועמען מען פירט נאָך אינעם זעלבן אַרעסטאַנטן־קעטשל צו דער אויספּאַרשונג.

אינעם אַרעסטאַנטן־אויטאָ זיינען פאַראַן קליינע צימערלעך פון בייד זייטן און אַ שמאָל קאָרידאָרל. מען שליסט איין די אַרעסטאַנטן איינס נאָך איינס אין אָזעלכע קעמערלעך. דאָרט איז זייער דומפּיק, ניטאָ פּשוט מיט וואָס צו אָטעמען, קיין פענצטער איז ניטאָ. ניט זעלטן (ווען אַן אַרעסטאַנט איז דיק) קען ער זיך ניט אַריינפּאַסן אין קעמערל. אָפּט הערסטו טענות, אָז מען זאָל כאָטש אויף אַ רגע אָן עפּן טאָן דאָס טירל, אָבער דער זעלנער וואָס זיצט אין קאָרידאָרל איז טויב פאַר יעדן געבעט. לויטן אָטעם און קרעכצן האָב איך מיך פאַמעלעך צוגעוואוינט צו דערקענען מיינע מיט־פאַרנדיקע. פלעגט טרעפן, אַז טראָץ דעם שטרענגן פאַרבאָט, פלעגט מען שטיל זיך איבערקלאָפּן דורך די וועגטלעך און דערגיין פאַרוואָס יענער איז אַרעסטירט געוואָרן. און נאָכדעם, צוריקפאַרנדיק אויסגעמאַטערטע פון דער אויספּאַרשונג, האָט יעדער געקענט הערן דאָס שטילע קרעכצן און זיפצן פון די געפּייניקטע.

דאָס ערשטע מאָל איז אָבער אַלץ געווען אַזוי ניי און פרעמד. די מאַשין איז גערוען הויך פון דער ערד און מען האָט געמוזט אויף איר זיך אַרויפ־דראַפּען. דער קאָנווואי האָט אויף דיר געליאַרעמט מיט קולי־קולות דו זאָלסט זיך וואָס גיכער אַריפקלייבן: מענטשן וואַרטן! די אויספּאַרשונג וואַרט! אין דער קליינער מינוט האָסטו געכאַפּט אַ בליק אויף דיין טורמע: זי ציט זיך ווי אַ „ד" אַנטקעגן דער ריזיקער רויטער געביידע פאַר קרימינעלע פאַרברעכער. זייער אָן אַלטע טורמע אין כאַבאַראָווסק. די טורמע דאָקעגן

וואו דו זיצסט איז אַ נייע: דאָס לעצטע וואָרט פון דער טעכניק, איר האָבן די יאַפאַנער פאַרענדיקט גלייך נאָכן קריג.

מען פירט אונדז צו אַ הויכער געבידע פון 6 שטאָק, וואָס ציט זיך אויף אַ גאַנצער גאַס אין כאַבאַראָווסק. דעם דאָזיקן גרויסן בנין האָבן די נ.ק.וו.ד.־לייט אויפגעשטעלט פאַר זייער פאַרוואַלטונג. דאָ איז אַ לאַבירינט פון קאָרידאָרן און טרעפ. מען פירט אונדז אין הויף וואו עס איז דאָ אַן אָפּטיילונג פאַר דער אויספאָרשונג. פון די פאַרענטשעס ביז דער וואַנט זיינען צוגעשלאָגן דראָטענע נעצן, מען זאָל זיך ניט קענען אַראָפוואַרפן פון די טרעפ און באַגיין זעלבסטמאָרד.

מען האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ גרויסן צימער אויסמעבלירט מיט קאָמפאָרט. אויפן דיל איז אויסגעשפרייט אַ טייערער דיוואַן. אויף דעם שרייב־טיש זיינען אָנגעשטעלט כלערליי קליינע מעשענע און זילבערנע קליניקייטן און באָפּוצונגען. אין אַווינקל, הייבט זיך אויף פון אַ גרויסן הילצערנעם בלומען־טאָפּ, אַ הויכער און בריט־צעצווייגטער פיגוס־בוים, וואָס שפרייט פונאַנדער זיינע בריידע בלעטער איבער אַ האַלבן צימער. איבערן צימער שיינט אַראָפּ אַ זעקס־לאָמפּיקער זשיראַנדאָל פון געשליפענעם קרישטאָל. וועג ניט דאָס בילד פון דזשערזשינסקין, דעם גרינדער פון דער טשע־קאַ, און וועג ניט די פענצטער וואָס זיינען באַשלאָגן פון יוצא־וועגן מיט דינע קראָטעס, (ווי עס מאַכט זיך, דער אַרעסטאַנט זאָל זיך ניט אַראָפּ־ווארפן), וואָלסטו ניט געקאָנט טראַכטן, אַז דו זיצסט ביים שעף פונעם אויס־פאָרשונגס־אָפּטייל פון דער ווייט־מזרחדיקער נ.ק.וו.ד. ביים שרייב־טיש זיצט אַ מאַן פון קנאַפּע 60, מיליטעריש געקליידט, מיט גאָלדענע עפּאָלעטן פון אַ פּאָלקאָווניק; דאָס פּנים צעאַקערט מיט קנייטשן, אַ בייז געזיכט וואָס באַמיט זיך אָנצושטעלן אַ שמייכעלע:

— זעצט זיך!

נאָכן איבערלייענען מיר מיין ערשטן באַשולדיקונגס־אַקט (דער דאָזיקער אַקט איז ניט קיין ענדגילטיקער; אין פאַרלויף פון דער אויספאָרשונג ווערט דער דאָזיקער אַקט געווויינטלעך פאַרפולט מיט נאָך באַשולדיקונגען), דערווייס איך זיך, דאָס וואָס כ׳האָב אייגנטלעך געוואוסט פונעם קורצן צעטעלע, וואָס מען האָט מיר געגעבן איבערצולייענען בעת מען האָט מיך אַרעסטירט, נאָר דאָ איז עס אַ סך בריטער און מיט מער דעטאַלן.

דערווייל לויטעט מיין באַשולדיקונג אומגעפער אַזוי:

איך ווער אָנגעקלאָגט לויטן פּאַראַגראַף 58 (קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע נאַציאָנאַליסטישע טעטיקייט), פונקט 10, ערשטער טייל. אין פאַרלויף פון דער אויספאָרשונג איז די ערשטע טייל פאַרביטן געוואָרן אויף דער צווייטער טייל, וועלכע זעט פאָר אַ שטראָף ביז 25 יאָר און אין צייט פון מלחמה — טויט־שטראָף. מען האָט מיך אויך צוגעשריבן דעם פונקט 11, דאָס געהערן צו אַ ניט־לעגאַלער גרופּע. כ׳האָב זיך מיט אַלע כוחות געווערט קעגן פונקט 6, וואָס מיינט שפּיאָנאַזש, וועלכן מען האָט מיר אויך געפּרואווט צושרייבן.

עס הייסט לויט דער באשולדיקונג, אז: זייענדיק בטבע א יידישער „בורזשואזער נאציאנאליסט", האב איך, זייט איך בין אנגעקומען פון פוילן אין 1939, אנטוויקלט אין סאוועט־רוסלאנד א נאציאנאליסטישע טעטיקייט. פאר א גאנצע ריי מענטשן, וועלכע זיינען דער אויספארשונג באקאנט, האב איך ארויסגעזאגט נאציאנאליסטישע אנשויאונגען. ספעציעל האב איך מיין טעטיקייט אנטוויקלט אין בירא־בידזשאן פון 1944 יאר אן. כ׳האב אין מיינע ליטעראריש ארבעטן און לידער ארויסגעבראכט בורזשואז־נאציאנאליסטישע אידייען וועגן אייניקייט פון יידישן פאלק, אונטערגעשטראכן שטענדיק דעם יידישן מאמענט אין דערשיינונגען, פארשפרייט „באלייידיקנדיקע אויסטראכטענישן" וועגן א כלומרשטן אנטיסעמיטיזם אין אוקראינע, וועלכער זאל זיין די סיבה דערפון, וואס די יידן רייסן זיך דארט אזוי קיין בירא־בידזשאן. כ׳האב געשריבן לידער וועגן יידישע פארטיזאנער אין דער צייט פון קריג. אין מיין געזעלשאפטלעכער ארבעט האבן איך געדרופן „קינסטלעך" אינצופלאנצן די יידישע קולטור אין דער יידישער אויטאנאמער געגנט, אין דער צייט ווען ס׳איז קיין נויטווענדיקייט אין דעם ניט געווען.

איך האב זיך געווערט, דערקלערט, אז מיין גאנצע טעטיקייט איז ניט געווען קיין קאנטר־רעוואלוציאנערע; אז דער באגריף בורזשואזער נאציא־נאליזם איז ניט אויפן ארט, ווייל די געגנט איז דאך אן אויטאנאמע און זי האט אוודאי רעכט אויף איר אייגן פנים. איך האב דעם אויספארשונגס־ריכטער אויפגעווייזן, אז פארקערט, די גאנצע אנטי־יידישע קאמפאניע וואס איז פונאנדערגעווויקלט געווארן די לעצטע צייט אין רוסלאנד, איז ניט אין הסכם מיט דער קאנסטיטוציע. איך האב זיך צעפלאמט און געערעדט פאר פייער און פאר וואסער.

דער נ.ק.וו.ד־פארשער האט מיך אויסגעהערט, געטאן א סארקאסטישן שמייכעלע, און געזאגט:

— הייסט עס, אז איר האלט נאך אלץ, אז וואס איר האט אויפגעטאן איז ריכטיק? איר וועט צוריקגיין אין קאמער און זיך גוט באטראכטן. „פאר־דומאיטיע" — גייט, הייסט עס, און טראכט. דערווייל זאל איך בלויז אנ־שרייבן מיין אויטאביאגראפיע.

מיין ערשטער „סלעדאוואטעל"

דער שעף פונעם אויספארשונגס־אמט האט מיר באלד אויפן ערשטן פארהער דערקלערט, אז ער וועט די אויספארשונג ניט פירן; אז ער וועט מיך איבערגעבן צו זיינעם א „סלעדאוואטעל" (אויספארשונגס־ריכטער). דער שעף פארנעמט זיך נאר מיט גרויסע „פיש", איך בין פאר אים גענוג צו קליין. אבער דער אויספארשונגס־ריכטער וואס איז געקומען נאך אים, איז אויך ניט גענוג אביי־ווער, ער האט געהאט דעם ראנג פון א פאד־פאלקאוויניק.

ער איז געווען אַ הויכער, דאַרער מיט אַ בלייך געזיכט, אַ הוסטנדיקער מיט אַ טראָפּעלע אַסטמע, לויט זיינע שטילע רייד און לויט זיין האַלטונג, וואָס איז געווען קאַרעקט, האָט ער זיך בכלל ניט אַריינגעפּאַסט אין זיין אַמט. ביים ערשטן בליק אויף זיין קרענקלעך געשטאַלט איז מיר אייגעפּאַלן: ער האָט אַ ווייב מיט קליינע קינדער, ער טוט אַ מיאוסע מלאכה, אָבער מען טוט אַלץ צוליב פּרנסה. אַ גאַנצע וואָך בין איך ביי אים געווען אויף אויס־פאָרשונגען און איך האָב זיך יעדן טאָג דערוואוסט מער ביי אים, ווי ער ביי מיר. די פּראָטאָקאָלן זיינען געשריבן געווארן אַזוי ווי איך האָב דערקלערט, ער האָט ניט געזוכט צו פאַרדרייען. עס פלעגט טרעפן, אַז מיר איז ניט געפעלן געווארן עפּעס אַ ניואַנס, עפּעס אַ וואַרט וואָס קען זיין גינסטיק פאַר דער באַשולדיקונג, וואָס ער האָט פאַרשריבן ניט־פּינקטלעך, האָט ער מסכים געווען דאָס אויסצובעסערן. און אויך ווען ס׳האָט זיך געהאַנדלט ווענן אַ גאַנצן זאַץ — האָט ער זיך ניט געפּוילט צו צערייסן און איבערשרייבן נאָך אַמאָל.

פון מיין ערשטן „סלעדאָוואַטעל" האָב איך זיך דערוואוסט ווער אַלץ עס זיצט שוין: כ׳האָב מיך דערוואוסט, אַז עס עקזיסטירט „אַ דריילינג פון יידישן נאַציאָנאַליזם", דריי נעסטן: מאָסקווע, קיעוו און מינסק. ביראָ־בידזשאַן איז גאָר אַ באַזונדער ענין, אַ מער געפערלעכער נאָך, „דאָ שטייט אין געפאַר אַ גאַנצע טערריטאָריע". דער ביראָ־בידזשאַנער נאַציאָנאַליזם איז אַזוי שארף געפערלעך פאַר דער מלוכה ווי דער אוקראַינישער, עס שטייט אין קאָן אַ מלוכהשאַפט.

אַנהויבן פלעגט זיך יעדן טאָג די אויספּאָרשונג מיט אַ 15 מינוט שטיל־שווייגן: איך זיץ אין א ווינקל אויף אַ שטול, וואָס איז צוגעשמידט צו דער ערד (כדי מען זאָל איר ניט קענען וואַרפן אויפן אויספּאָרשונגס־ריכטער), ער זיצט ביי זיין שרייב־טיש פאַרטיפט אין פּאַפּירן און דאַן, אַוועקנעמענדיק די אויגן פון פּאַפּירן שטויס, וועגדט ער זיך צו מיר:

— די אויספּאָרשונג האָט באַווייזן, אַז...

די אויספּאָרשונג האָט באַווייזן, אַז איך בין שטאַרק געווען פאַרבונדן מיט מיכאָעלסן, אַז ע ר האָט מיך רעקאָמענדירט קיין ביראָ־בידזשאַן. אַז מיכאָעלס איז געווען פאַרבונדן מיט אויסלענדישן שפּיאָנאַזש, און מען וויס וועגן אַלע פלעצער, וואו איך האָב מיר געטראָפן מיט מיכאָעלסן. די ערטער, וואו איך האָב מיט אים געטרונקען וויין, שפּאַצירט, געשמועסט און וואָסערע מיסיע איך האָב פון אים באַקומען דורכצופירן פאַר מיין אָפּפּאָרן פון מאָסקווע.

ער באַווייזט מיר:

...דריי פּאָטאָס, צווויי פון ווילד־פרעמדע מענטשן, איינע — אַ באַקאַנט געזיכט.

— איר וויסט ווער דאָס איז?

— איך גערעדט ניט.

— אין אַלמאַ־אַטאַ זייט איר געווען?

— געווען.

— איר האָט געקענט אַ לענינגראַדער יידן מיטן נאָמען רייזע?

דער דאָזיקער רייזע דערקלערט:

„אין 1942 האָב איך אין אויפטראָג פון ב.ק.וו.ד. געהאַט די אויפגאַבע צו שמועסן מיט עמיאָטן. יאָ, ער איז אַ גרויסער נאַציאָנאַליסט. צווישן די פראָגן וועלכע ער האָט מיר געשטעלט זיינען געווען:

— צי וויס איך, אַז אין 1936 זיינען ליקווידירט געוואָרן אין ווייסרוסלאַנד אַלע יידישע שולן? צי וויס איך, אַז מען האָט אַרעסטירט אַ סך ציוניסטן? צי ער אַליין האָט אַמאָל געהערט צו דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע וויס איך ניט, אָבער אַ נאַציאָנאַליסט איז ער זיכער"...

אויף דעם האָב איך געענטפערט אַזוי: מיכאָעלס איז געווען אַ פאַטריאָט, און ער האָט קיינמאָל ניט געקענט נעמען קיין אויפגאָבן פון קיין אויסלענדישער אויסשפיר־אַגענטור. מיכאָעלס איז געווען אַ גרויסער ייד און אַ גרויסער אַרטיסט. אַז ס׳איז געווען פאַר מיר אַ זכיה מיט אים זיך צו טרעפן, און עהייסן האָט ער מיר שרייבן ערנסט און מיט טאַלאַנט פאַרצייכענונגען פון יידיש לעבן אין ביראָ־בידזשאַן. וואָס כ׳האָב געערעדט מיט רייזען בין איך ניט מחויב צו געדענקען, „זאָ דאָוונאָסטי וורעמיאָ ניע פאָמניו" — צוליב דער לאַנגער צייט וואָס איז פאַרגאַנגען, בין איך ניט מחויב צו געדענקען אַלץ וואָס איך האָב מיט אַ מענטשן געערעדט. און אויב אפילו איך האָב יאָ געערעדט, האָב איך דאָ ניט חוטא בעגל געווען, אַ מענטש מעג דאָך פרעגן, ס׳איז אין מענטשנס נאַטור, פון דעם איז נאָך ניט קיין באַוויזן, אַז איך בין אַ בורזשואַזער נאַציאָנאַליסט.

דער „סלעדאָוואָטעל" האָט פאַרשריבן ווי איך האָב אים געזאָגט.

איך לייגן איבער דעם פראָטאָקאָל, ער איז אַזוי ווי איך האָב דערקלערט, איך שרייב אים אונטער און מען פירט מיך אָפּ אין טורמע. אַזוי גאָר אָן הפסקה ביז מיטאָג, און נאָכאָמאָל אין אָוונט ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, אַזאַ רעזשים: צוויי מאָל אין טאָג גייט דאָס אויספרעגן. פראָגן זיינען דאָ געגנג. ביי מיין אויספאָרשונגס־ריכטער זיינען פאַראַן יעדן מאָל אויפן שרייב־טיש אַלץ נייע פאַפּקעס מיט פאַפּירן, עדות דערקלערונגען און ער הויבט אָן:

— דער אויספאָרשונג איז באַקאַנט, אַז...

— דער אויספאָרשונג איז באַקאַנט, אַז איך האָב אָנגעשריבן אַ פאָעמע וועגן יידישן פאָלק פון אַלע דורות, אַלע לענדער. ס׳הייסט, איך האָב פראָק־לאָמירט די אינטערנאַציאָנאַלע אחדות פון יידישן פאָלק.

— דער אויספאָרשונג איז באַקאַנט, אַז איך האָב פאַרלייקנט דעם פרימאַט פון דער רוסישער ליטעראַטור, אַז כ׳האָב געלויבט די אויסלענדישע פאָעזיע. געזאָגט, אַז מאַיאַקאָווסקי איז ניט ניי אינגאַנצן, אַז פאַר אים האָט מען שוין פראָקלאָמירט אַזאַ אופן פון שרייבן, געווען שוין וואָלט וויטמאַן, עמיל ווערהאַרן.

גאָט מיינער! צי טאָקע דערמיט וועט זיך דאָס ענדיקן? צי וועט טאָקע כסדר אויף אַזאַ אופן געפירט ווערן די אויספאָרשונג? צי וועט מען מיך ניט זידלען, ניט שלאָגן, ניט פאַרשפאַרן אין קאַרצער? וואָס אַן אמת פיניק איך

זיך מיט דער געצוואונגענער שלאָפלאָזיקייט; מען לאָזט מיך ניט שלאָפן. די אויספֿאָרשונג ווערט געפירט צווישן מאָל אין מעת־לעת און עס בלייבט מיר סך־הכל אַ צוויי־דריי שעה שלאָף. איך בין שוין נערוועז און געשפאַנט. גלייכ־צייטיק בין איך געפאַנגען פון אַ נאַרישער אילוזיע: מען וועט מיך באַפרייען! עס זיינען דאָך ניטאָ קיין מאַטעריאַלן, אַז מען זאָל אַ מענטשן דערפאָר פאָר־שפאַרן און געבן יאָרן געפיינקעניש... פאַרוואָס?

אָבער מער פאַר אַלץ האָט מיך געמאַטערט דער געדאַנק, אַז די כלומרשטע גוטע האַלטונג פון מיין אויספֿאָרשער איז עפּעס אויך מאַדנע און איז אַ כיטרער שפּיצל. צי שוין־זשע גלויבט ער מיר אַזוי טאַקע? אמת, ער האָט מיר אויפ־ריכטיק דערקלערט:

— איר וועט זיך מודה זיין צי ניט, אַלץ איינס וועט איר פון דאַנען פריי ניט אַרויס. די אויספֿאָרשונג האָט געגוג מאַטעריאַלן אייך צו משפטן. אַז איר וועט זיך מודה זיין, וועט די שטראָף געלינדערט ווערן, עס איז אָפּהענגיק אין וואָסער פלאָך די אויספֿאָרשונג ווערט געפירט.

אָבער פון די צוועלף פאַרהערן זיינען דאָך קיין קאָנקרעטע מאַטעריאַלן נישט פאַראַן!

...עס גייט דער גליקלעכער זונטאָג אין וועלכן מען רופט מיך ניט אויף פאַרהערן, איך וועל מיך אויסבאָדן און שלאָפן: איין טאָג אין וואָך אין וועלכן מען לאָזט דעם אַרעסטאַנט שלאָפן. מיך פֿיניקט שרעקלעך די איינזאַמקייט, איך דאַרף האָבן אַ מענטשן, אַן אַלטן צי אַ יונגן, זיך צו טיילן מיט אַ ווארט. פון די שכנותדיקע קאַמערן קלאָפּט מען צו מיר לאַנג און איינגעשפאַרט: טי־טי־טי... איך פאַרשטיי נאָך ניט די שפּראַך, מיין האַרץ זאָגט מיר פאַר שלעכטס, נאָר איך טרייסל מיך אָפּ פון די שלעכטע געדאַנקען ווי פון בייזע פליגן. אָבער —

מיין אינטואיציע האָט מיך נישט אָפּגענארט. ביי בעריאָס פאַרטרעטער אויפן ווייטן מזרח, זיין אַלמעכטיקייט גאָגלידזע, פירט מען ניט אַזוי קיין אויספֿאָרשונג. שוין גלייך די צווייטע וואָך האָט מען מיך געביטן דעם אויס־פאָרשונגס־ריכטער און שטרענגער געמאַכט דעם רעזשים.

שפּעטער, אין אַ צייט אַרום, ווען מיר זיינען שוין געווען אין לאַגער און געהאָט הינטער זיך די לאַנגע חדשים אינצל־קאַמער, די גראָבקייטן, זיד־לערייען און פּיניקונגען פון דעם הויפּט־סאַדיסט, דעם כאַבאַראָווסקער אויס־פאָרשונגס־ריכטער אָזירסקי, פלעגן מיר זיך אפילו וויצלען אויף זיין חשבון. דער דאָזיקער דיקער אָפּגעפרעסענער פאַרשוין, וואָס האָט קיינמאָל ניט גע־רעדט צו מיר, נאָר געשריען אויף אַלע פאַרהערן, וואָס האָט נאָך יעדן מוטיקן ענטפער מיך אַרייגעווארפן אין פינצטערן קאַרצער־קעלער אויף 5 מעת־לעת, דער דאָזיקער פאַרשוין איז געווען אַ שרעקלעכער גראָבער יונג און אַ פּחדן.

ביי די פאַרהערן איז שטענדיק ביי אים געלעגן דער רעוואָלווער אויפן טיש. ווי נאָר ער פלעגט דערשמעקן, אַז ער האָט צו טאָן מיט אַ מענטשן וואָס לאָזט זיך ניט שפּייען אין דער קאַשע, פלעגט ער געווינלעך האָבן ביי זיין טיש נאָך אַן אויספֿאָרשער, אַ געהילף, וואָס האָט אים געדינט פאַר אַ שומר.

יענער איז געזעסן אוּן געשוויגן. דעם ראַנג האָט ער געהאַט פון אַ לייטענאַנט, אָבער ער האָט פאַקטיש אָנגעפירט מיט אַ גאַנצע אָפּטיילונג אויספארשער, צווישן וועלכע עס זיינען געווען אַ סך אפילו מיט העכערע ראַנגען פון אים.

נישטאָ וואָס צו רעדן, דער דאָזיקער אויסוואורף האָט זיך באמת „אויס־געצייכנט" אין זייער פיניקונגס־מעטאָדן — ניט אומזיסט איז ער אַזוי דערהויבן געוואָרן ביי גאָגלידזען. אָזירסקי האָט געהאַט אַ טבע קודם־כל צו מאַכן אַ פּסיכישע אַטאַקע; מיך נעמען מיט דער מאַסע מאַטעריאַלן, וואָס ער האָט כלומרשט אויפגעזאַמלט קעגן מיר. אויף זיין טיש האָבן זיך געפונען אַלע מיינע טעלעגראַמעס, אַלע בריוו וואָס כ'האָב ווי דער קאָרעספּאָנדענט פון דעם „יידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט", געשיקט פון ביראָ־בידזשאַן קיין מאָסקווע.

דער נ.ק.ווו.ד.־סאַטראַפּ אָזירסקי

דער כאַראַוואָסקער אויספּאָרשונגס־ריכטער אָזירסקי האָט זיך פאַר מיר באַרימט, אַז אידער ער האָט זיך געזומען צו מיין ענין האָט ער איבער־געלייענט גאַנצע 30 ביכער וועגן יידן און אַלע פראָבלעמען וואָס זיינען מיט זיי פאַרבונדן. אָבער לויט דעם ווי ער האָט געפירט די אויספּאָרשונג, האָב איך זיך איבערצייגט אין זיין גוואַלדיקן אומוויסן. יאָ, ער האָט זיך אויסגע־לערנט אַ ציטאַט פונעם נאַצישן „אידעאָלאָג" אַלפרעד ראָזענבערגס „מיטאָס פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט" וועגן דעם, אַז „יידן האָבן צווי־פאַטערלענדער: פאַלעסטינע און ביראָ־בידזשאַן", און ער האָט די נאַצישע „תורה" נאָכגעפלויידערט, כדי צו באַווייזן זיין באַהאַוונטקייט.

אייגער אַ יידישער שרייבער האָט אים אַמאָל אונטערגעפירט און „אַרויס־געהאָלפן" צוזאַמענצושטעלן אַ ספּעציעלן פּראָטאָקאָל, אַז שלום עליכם איז געווען אַ — גראַפאָמאַן. אַזוי ווי אויף קיין אַנדער אופן איז נישט מעגלעך געווען זיך אין אים נוקם צו זיין, האָט מען כאָטש אַזוי אַרום אָפּן אַרויסגעשטעלט פאַר „נאַטשאַלסטוואָ" זיין עם־הארצות. דער שלום עליכם־פּראָטאָקאָל וואָלט אפשר אַזוי געבליבן — האָט דערציילט דער יידישער שרייבער — וועו זיין אַסיסטענט וואָלט זיך ניט געכאַפּט, אַז דער ענין איז עפּעס נישט גלאַט...

אָזירסקי האָט קיינמאָל ניט דערמאָנט קיין יידישן שרייבער ניט צוגעבנ־דיק דערביי עפּעס אַ געמיינע עפּיטעט, און קודם־כל: „דער שונא פון פאָלק". דער שונא פון פאָלק דער נסתר, דער שונא פון פאָלק פעפער, דער „מאַטערי" נאַציאָנאַליסט מיכאָעלס אאַז"וו.

עס איז ניט צו באַשרייבן די גאַנצע קייט פון פיין און מאַראַלישע ליידן, וועלכע דער דאָזיקער נ.ק.ווו.ד.־אויסוואורף האָט מיר אין פאַרלויף פון זיין „אויספּאָרשונג" פאַרשאַפט. איך האָב זיך מיט אים נישט איינמאָל געקריגט, געמאַכט אים מיט דער בלאָטע צוגלייך און ער האָט מיר דערפאַר געשליידערט אין קאַרצער. פיר מאָל צו פינף טעג בין איך ביי אים אָפגעלעגן

אינעם פינצטערן, עפּושדיקן קאַרצער אויף 300 גראַם ברויט און אַ גלאָז וואַסער אַ מעת־לעת. אויב איך האָב מיר ניט אונטערגעגעבן צו פירן די אויס־פאָרשונג אין דער ריכטונג אין וועלכער ער האָט געוואָלט, איז עס ניט צוליב מיין העלדישקייט, נאָר צוליב דעם צאָרן, וואָס דער דאָזיקער סאַטראַפּ האָט אַרויסגערופן קעגן זיך מיט זיינע האַנדלונגען. וואָס עס האָט ניט געוואָגט קיין צווייטער אויספאָרשונגס־ריכטער, האָט ער זיך דערלויבט. ער האָט זיך פאַרמאָסטן מיך צו דערקלערן פאַר אַ — שפּיאָן.

איך האָב, לויט זיין דערקלערונג, מיינע קאָרעספּאָנדענצן פון ביראָ־בידזשאַן געשריבן אַזוי, אַז דער אויסלענדישער שפּיאָנאַזש האָט זיך דערמיט באַנוצט.

— אויף דעם האָט איר דאָך אַ קענן־שפּיאָנאַזש, וואָס קען דעשיפרירן מיינע קאָרעספּאָנדענצן.

— דו (ער האָט קיינמאָל ניט געזאָגט „איר") האָסט געטאָן דיין אַרבעט זייער גענוי און דין.

און דאָ קומט אַ מעשה מיט אַ פּאָסט־פּאַקעט.

איינמאָל אויף אַ פּאָרהער נעמט ער אַרויס פון זיין סייף אַ גרויסן פּאָסט־פּאַקעט און באַווייזט עס מיר:

— דו דערקענסט דעם דאָזיקן פּאַקעט?

יאָ, איך האָב אים דערקענט. איבער דעם דאָזיקן פּעקל איז אַמאָל די גאַנצע ביראָ־בידזשאַנער פּאָסט געגאַנגען „כאָדאָראָם".

אין אויפטראָג פון דער מאָסקווער „אייניקייט" האָב איך איינמאָל געדאַרפט צוגרייטן צווי זייטן פאַר דער צייטונג „אַ פאַרמעסט צווישן צווייי שטעט". ביראָ־בידזשאַן און די וויית־מזרחדיקע שטאָט בלאָגאָוויעשטשענסק, האָבן זיך פאַרמאָסטן אין אַ „סאָציאַליסטישן געווען" צו מאַכן די שטעט שענער און בעסער. לויט אַלע געגעבענע פון דער אינדעקס־טאַבעלע און איבערהויפּט לויט דער באַגרינונג פון דער שטאָט, האָט געוואונען ביראָ־בידזשאַן. די שטאָט האָט זיך בכלל אויסגעצייכנט מיט דער גרויסער צאָל בוימער, אַלייען, בלומען־קלאָמבן און קוסטעס צווישן אַלע שטעט אויפן וויטן מזרח. ביי דער באַגרינונג פון ביראָ־בידזשאַן האָט זיך אויסגעצייכנט דער ייד ש ט י י ן, וועלכער איז נאָך אין די אָנהייב דרייסיקער יאָרן געקומען קיין ביראָ־בידזשאַן פון אַמעריקע און האָט אויפגעטאָן אויף דעם געביט וואונדער.

צוליב דעם רעפּאָרטאַזש בין איך געפּאָרן קיין בלאָגאָוויעשטשענסק, וואָס ליגט האַרט אויף דער מאַנדזשוריישער גרענעץ, און האָב באַשריבן די שטאָט. וויייזט אויס, אַז די דאָזיקע רייזע מיינע, איז דער געהיים־פּאָליציי געווען פאַרדעכטיק. בלאָגאָוויעשטשענסק איז אָפּגעטיילט פון דער מאַנ־דזשוריישער שטאָט סאַכאַלאַן בלויז דורך דעם טייך אַמור. איך האָב אויך געמוען פּאָטאָס פון דער שטאָט בלאָגאָוויעשטשענסק, געהאַט אַן אינטערוויו מיטן בירגער־מייסטער פון שטאָט און עטלעכע פון זיינע וויכטיקסטע מיט־אַרבעטער און דאָס זעלבע אין ביראָ־בידזשאַן. די צווייי זייטן האָבן געדאַרפט האָבן איין אויבערקאָפּ: „די פאַרמעסטונג פון צווייי שטעט".

איך האָב דעם אַרטיקל מיט די בילדער אַריינגעלייגט אין אַ קאָנווערט און אים אָפּגעשיקט „רעקאָמענדירט" דורך לופט־פּאָסט. אָבער די רעדאַקציע „אייניקייט" האָט דעם פּאַקעט ניט דערהאַלטן. איך האָב געשיקט אַ טעלע־גראַמע צום פּאָסט־מיניסטער און ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אַ זוכעניש אויף דער ליניע. מען האָט גענישטערט אין בירא־בידזשאַנער פּאָסט־אָפּיס און אויף אַלע אַנדערע סטאַנציעס וואו עס שטעלט זיך אָפּ דער ערָאָפּלאַן וואָס פליט פון כאַבאַראָווסק קיין מאָסקווע.

און אָט ליגט דער פּאָסט־פּאַקעט אויפן טיש פון מיין אויספּאָרשונגס־ריכטער. יענער מישט די בלעטער און פּאַרשטייט אין זיי וויי אַ האָן אין אַ „בני אָדם", אָבער ער איז פול מיט טריאומף:

— אָט זעט איר דאָך, פון אונדז קען מען גאָרנישט באַהאַלטן. וואָס מיר קאָנסטיטוציע, וואָס זיכערט די אומבאַרירלעכקייט און דיסקרעציע פון פּריוואַטער קאָרעספּאָנדענץ — די נ.ק.וו.ד. שטייט איבער אַלץ.

יאָ, די פּאָטאָס פון דער גרענעץ־שטאָט בלאַגאָוויעשטשענסק.

— איר האָט געמאַכט אויפנאַמעס פון געהיימע אָביעקטן.

— אַ פּאַרק איז אַ געהיימער אָביעקט? — פרעג איך אין מיין נאַיוווקייט.

אָ, ווי נאַריש איך בין געווען — איך האָב נאָך אַלץ געזוכט גערעכטיקייט ביי אָזירסקין. און ער — ער האָט מיר צוגעשריבן אַ נייעם פונקט: קאָלעק־טיוע קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע אַרבעט.

פון די זיבן מאָן מיט וועלכע איך האָב געזאָלט זיין אין אַ „קאָנטר־רעוואָלוציאָנערער פאַרבינדונג" זיינען געווען עטלעכע מענטשן מיט וועלכע איך האָב זיך בכלל ניט געטראָפן, קיין וואָרט ניט אויסגערעדט און ניט געהאַט מיט זיי קיין שום געמיינזאַמעס. אָבער אָזירסקיס לאָגיק דרינגט שוין אַרויס וואָס זי דאָרף: — „דו ביסט געווען פאַרבונדן מיט געוויסע מענטשן און יענע זיינען געווען פאַרבונדן מיט די אַנדערע, מיט וועמען דו האָסט געמעגט ניט זיין פאַרבונדן — דאָס איז אַ גרופּע!"

ביז וואָנען איך בין פּטור געוואָרן פון דעם דאָזיקן סאַדיסט האָט מיך געקאָסט אַ סך געזונט. פאַר די עטלעכע חדשים פון איזדיעקעווען זיך איבער מיר פיזיש און מאָראַליש האָט ער מיר געמאַכט פאַר אַ קאַליקע.

אַ יידישער שרייבער, וועמען איך האָב שפּעטער באַגעגענט אין לאַגער, האָט מיר דערציילט, אַז אויך אים האָט זיין אויספּאָרשונגס־ריכטער שטאַרק געפּיניקט. דער שרייבער האָט האָרט פאָרן אַרעסט דורכגעמאַכט אַן אָפּעראַציע אויף דער גאַל, די וואונד איז נאָך געווען אָפן און געאייטערט. אויף איינעם פון די פאַרהערן האָט דער פאָלקאָוויניק, זיין אויספּאָרשונגס־ריכטער, אויסער די כסדרדיקע באַליידיקונגען און זידלעריין „זשידאָווסקאַיאַ מאָרדאַ", אים אַ קאָפּע געטאָן מיטן שטיוול אין בויך.

אַ צווייטער יידישער שרייבער, אַן עלטערער מענטש, האָט מיט טרערן אין די אויגן מיר דערציילט, ווי זיין אויספּאָרשער האָט אים געזוכט צו דער־נידעריקן און אים געצוואונגען צו אומנאָרמאַלע מאַניפּולאַציעס מיט זיין גליד.

די מעטאָדע פון טאַרטורן זיינען געווען פאַרשיידענע. אַזירסקי האָט מער פון אַלץ געזוכט זיין קרבן פסיכיש צו צעברעכן; ניט געלאָזט שלאָפן, ניט געלאָזט קיינמאָל גענישן פון די 20 מינוט אין מעת־לעת שפּאַציר אויפן הויף; אָפט געווארפן אין קאַרצער וואו עס לויפן אַרום מייז און ביז דו געוואוינסט זיך צו באַהערשן דיין געווייגלעכן עקל צו די ברואים, לויפסטו אַרום אינעם פינצטערן קעלער ווי אַ מטורף.

ביי אַזירסקין האָב איך מיר אפילו אויסגעלערנט צו שפּייזן די מייז גלייך פון מיין האַנט, אַוועקגעבנדיק זיי אַ חלק פון מיין שטיקל ברויט, וואָס עס איז מיר צוגעטיילט געווארן איינמאָל אין מעת־לעת.

איך האָב זיך אויסגעלערנט מער ניט צו ווארפן זיך אויף אים ווי אַ צערייצטער טיגער, ווי איך האָב דאָס געטאָן דאָס ערשטע מאָל, ווען ער האָט מיך נאָך פינף טעג זיצן אין פאַרפוילטן קעלער, אַנגעגרייט אַ טיש מיט מאכלים פון כל טוב און יעזואיטיש אַ זאָג געטאָן:

— נו, ווי לאַנג וועט מען זיך נאָך אַרומקריגן? זיי זיך מודה און מיר ווועלן לעבן בשלום.

איך האָב מער נישט אַראָפּגעשליידערט אַלץ פון טיש. כ׳האָב מיך אויסגעלערנט פאַרבייסן די ליפּן און צעריסן ווערן פאַר ווייטאָג שטומערהייד. און דאָך איז געקומען אַ שעה ווען דאָס געדולד האָט געפּלאַצט און זיך אַריבער־געגאָסן אין אַ שטורמישן רעוואָלט.

געווען איז דאָס אין מיטן דער נאַכט. בעת איינעם פון די פאַרהערן האָט ער זיך אַוועקגעזעצט ביים טעלעפאָן און גענומען פֿלוידערן מיט זיינע „קראַסאַוויצעס". איך בין שוין געווען מיד און צעבראָכן פון ניט שלאָפן, האָב איך אים געבעטן, ער זאָל געבן אַן אַנווייזונג דעם קאָנוואָי מיך אָפּצופירן אין טורמע־קאַמער, איך זאָל כאָטש קענען אַרייגנכאַפן אַ שעה־צוויי שלאָף ביזן אויפשטיין־באַפעל.

— וועסט זיך אויסכאַליען נאָכן אורטייל, אין גרוב וועט פאַר דיר זיין אַ גלעלעגער!

איך האָב זיך אַ וואַרף געטאָן צו אים, אַבער קעגן מיר איז געווען אויסגעשטרעקט אַ רעוואָלווער, און דער קאָנוואָי, וואָס איז נעבן מיר געשטאַנען, האָט מיר אויסגעדרייט די הענט אויף הינטן. אַלץ איינס, האָב איך באַשלאָסן, וואָס עס זאָל ניט זיין: ביי אַזירסקין וועל איך מער ניט זיצן אויף קיין פאַר־הערן. און איך האָב מיין באַשלוס אויסגעפירט.

דאָס באַפרייען זיך פון סאַדיסט אַזירסקי האָט מיר זייער טייער געקאָסט. איך האָב עטלעכע מאָל געשריבן מעלדונגען צום שף פונעם אויספֿאָרשונגס־אַמט, מיט דער בקשה מען זאָל מיר געבן אַ צווייטן אויספֿאָרשער, אַבער עס האָט גאָרניט געהאָלפן.

איך בין געווען פאַרצווייפלט, דערשעפּט און קראַנק. די נערוון זיינען געווען שרעקלעך געשפּאַנט פון כסדרדיקן ניט שלאָפן. די ביינער צעבראָכן פון ליגן אויפן הוילן דיל אין קאַרצער. האָב איך ניט אַנגענומען דאָס עסן איין

טאָג, צווישן טעג, האָט מען מיך געדראָט, אַז מען וועט מיך שפּייזן מיט אַ רערל דורך דער נאָז.

— ביי אונדז שפּילט מען זיך ניט אין אַזעלכע זאַכן — האָט מיר דער־קלערט דער נאַטשאַלניק פון טורמע, וועמען דער וועכטער האָט אַרויסגערופן. אויפן דריטן טאָג אַז מען נעמט ניט קיין שפּייז, שפּייזט מען קינסטלעך מיט געוואַלד.

די קראַנקן־שוועסטער פון סאַניטאַרן אָפּטייל אין טורמע, האָט מיר גע־געבן פּילן צו באַרואיקן די נערוון, אָבער וויפל מאָל זי האָט צוגעזאָגט צו רופן די דאָקטאָרשע איז יענע ניט געקומען. די דאָקטאָרשע קומט נאָר אין מאָל אין וואָך אויף אַן אינספּעקציע, גיט אַ בליק און גייט ווייטער.

איך האָב זיך ביי דער קראַנקן־שוועסטער געבעטן:

— איך ווייל גאָרנישט. איך בעט נאָר, מען זאָל פאַרבייטן דעם באַנדיטישן אויספּאַרשונגס־ריכטער אויף אַ צווייטן. און נאָך אַ קלייניקייט, וואָס וועט ראַטעווען מיין פּסיכישן צושטאַנד: איך בעט מען זאָל מיר אַרויספירן פונעם אייגצל־קאַמער. איך בעט גאָרנישט, איך בעט נאָר אַ מענטשן, אַ מענטשן, מיט וועמען איך זאָל קענען אויסרייַדן אַ וואָרט, ווייל איך קום אום פון אייג־זאַמקייט און עלנד.

אָבער די דאָקטאָרשע אין טורמע גייט אויך אין די עפּאָלעטן מיט די בלויע ראַנד־שנירלעך פון דער מ.ג.ב. זי האָט דעם ראַנג פון אַ מאַיאָר און ווייסט איר דער רוח וואָס זי טוט דאָ אין תפיסה. זי דאַרף צוטיילן מעדיציניש הילף, אָבער איר הילף איז ווי דאָס קאַלטע וואַסער מיט וועלכן מען פּרישט אָפּ אַ געפּייניקטן ער זאָל זיין גרייט צו נייע פאַרהערן און מאַטערנישן.

איין מאָל האָב איך געהערט איר שטים אין קאָרידאָר, עפּעס איז ערגעץ פאַרגעקומען. איך האָב געהערט אַ סך טריט. עס איז מסתמא געווען אַן אַנגעלויף פון נאַטשאַלסטוווע. ערשט אין וואָכן אַרום, ווען איך בין שוין געזעסן מיט אַנדערע אַרעסטאַנטן און נישט מער אַליין, האָב איך זיך פון זיי דערוואוסט אַז עמיץ איז אין זיין קאַמער באַאַנגעזן זעלבסטמאָרד. אין אַ קורצער צייט אַרום איז מיר טאַקע אויסגעקומען צו זיצן אין יענעם טורמע־קאַמער. דער שטיינערנער דיל איז נאָך אַלץ ניט געווען אָפּגעוואַשן פון בלוט.

אַ מאַדנער ווילן האָט מיך אַרומגענומען עפּעס מיט זיך צו טאָן. דאָס איז אָבער נישט אַזאַ לייכטע זאַך. דאָס „אויגעלע" אין טיר עפּנט זיך יעדע וויייל און דער וועכטער קוקט דיר נאָך יעדן שריט. איך האָב ביי זיך ניט געהאָט קיין שום מעטאַלענעם אָביעקט, אפילו די מעטאַלענע קנעפּ פון מיינע קליידער האָט מען אָפּגעשניטן פּאַרן אַריין אין טורמע־קאַמער. אָבער איך האָב אויס־גענוצט דעם מאָמענט וועו דער וועכטער האָט פונאַנדערגעטראָגן דאָס עסן און צודראָפּנדיק זיך, אַרויסגעהאָקט אַ פּיצל גלאָז פונעם פענצטערל. איך האָב עס קוים באַוויזן אַרויסצורייסן. דאָס גלאָז איז געווען דורכגעפלאָכטן מיט דינעם דראָט. איך האָב גיך געפּרואווט געפּינען עפּעס אַן אָדער זיך אייג־צושניידן, אָבער איך האָב אָנגעטראָפן אויף פּשוטן פלייש. בלוט האָט טאַקע גערונען, אָבער קיין געפּאַר איז ניט געווען. און דאָ איז דער קאָנווּאי אַריין,

וואָס האָט ער דאָ פֿלוצלונג באַדאַרפט? עפּעס ווי דאָס האַרץ וואָלט אים אונטערגעזאָגט. ער איז אַריין האַסטיק, אַרויסגעהאַקט דאָס גלאָז פון מיין האַנט און אַלאַרמירט נאַטשאַלסטוווע מיטן דאָקטאָר.

מ׳האָט זיכער ניט געציטערט איבער מיין לעבן ווי פֿאַר די אייגענע שטעלעס. די טורמע דאַרף קענען דערהאַלטן דעם אַרעסטאַנט ביז די אויס־פֿאָרשונג איז פֿאַרענדיקט. דער דאָקטאָר דאַרף זען צו דערהאַלטן ביים לעבן דעם פֿאַרשפֿאַרטן, ווייל עס זיינען פֿאַראַן צופיל אַזעלכע פֿאַלן, און די פֿאַרוואַלטונג פון דער טורמע קריגט דערפֿאַר אַ גאָב. פֿאַר דער אויספֿאָרשונג זיינען וויכטיק די לעבנס פון די אַרעסטאַנטן. מ׳האָט מיר פֿאַרבאַנדאַזשירט די האַנט און גלייך איבערגעפֿירט אין אַ צווייטן קאַמער, אַ קאַמער פֿאַר צווייי פּערזאָן.

מיין ערשטער טורמע־שכן — אַ יונגער מאַטראָס

ווי נאָר איך בין אַריין אין קאַמער, זיך נאָך ניט באַוויזן געניט אַרומצוקוקן, און עס באַווייזט זיך אַ מענטש אויף דער שוועל:

— זדראַסטוואַיטיע!

אַ בלייך אויסגעמאַגערט געזיכט מיט אַ פּאָר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן, אידעלע שטריכן פון עפּעס אַן אַמאָליקן ישיבה־בחור. וואָלסט אים נאָר צוקלעפּן אַ פּאָר פּיאות, אים אָנטאָן אַ חסידיש היטל און פֿאַר דיר שטייט אַ „חנן" פון ש. אַנסקיס „דיבוק". אָבער ער איז ניט געווען קיין ישיבה־בחור, אפילו ניט קיין סטודענט. ער איז געווען אַ רוסישער בחור פון אַ יאָר 22, אַ מאַטראָס. סך־הכל איין וואָך זיינען מיר געזעסן צוזאַמען. (בדרך כלל, האָלט מען ניט אין טורמע קיין אַרעסטאַנטן לאַנג צוזאַמען אין איין קאַמער. מען זאָל זיך צופיל נישט באַקענען און ניט פֿאַרטראַכטן קיין געמיינזאַמע אַרויס־טרעטונגען). אָבער שוין אינעם ערשטן טאָג האָב איך פון געוואָלטיקער אויס־געהונגערטקייט נאָך אַ מענטשן, זיך צו טיילן מיט אינדרוקן און אַראָפּרעדן פון האַרצן, אים אַלץ דערציילט וואָס איך האָב אין די עטלעכע חדשים איבערגעלעבט.

ער איז שוין ניט געווען קיין גרינער, ווייזט אויס. די כאַבאַראָווסקער טורמע איז שוין ביי אים די דריטע, זינט ער איז מיט אַ יאָר צוריק אַרעסטירט געוואָרן אין וולאַדיוואָסטאָק. ער וויס שוין די גאַנצע טורמע־טעכניק, קען אויסגעצייכנט זיך איבערקלאַפּן דורך דער וואַנט. ער קען אַלע אויספֿאָרשער דאָ. אויסער דעם, האָט ער מיר אָפּגעגעבן אַ גרוס פון אַ ריי חברים פון בירַא־בידזשאַן, וועלכע זיצן דאָ אויך אין טורמע און איך האָב פון זיי ניט געווואוסט. מ׳האָט זיי, ווייזט אויס, אַרעסטירט אין איין צייט מיט מיר. אָבער אויב מען קען זיך נישט איבערקלאַפּן דורך דער וואַנט קאָן מען נישט וויסן ווער נאָך עס געפינט זיך אין זעלבן טורמע־בנין.

— איצט — טרייסט ער מיך, — וועט איר פּטור ווערן פון אייער אָזירסקין

אויך. מ׳וועט אייך געבן אַ צווייטן, ווייל פֿאַר זעלבסטמאָרד האָבן זיי מורא. זיי דאַרפן אייך נאָך האָבן צו דער אויספֿאָרשונג.

מיין בחור איז געקומען אַן אויסגעהונגערטער און איך האָב אים גלייך אַוועקגעגעבן די גאַנצע פּאַיקע ברויט, וואָס איך האָב שטענדיק איבער־געלאָזט צוליב מיין דערדריקטן פּסיכישן צושטאַנד. ער איז געווען הונגעריק ווי אַ וואָלף, כאָטש מען האָט ביי אים צוגענומען ביים אַרעסט אייניקע טויזנט רובל, האָט אָבער דאָס רעכט זיך צו שאַפן מיט דעם געלט בלויז זיין אויס־פֿארשונגס־ריכטער. דו מעגסט האָבן געלט, אָבער אַז דיין „סלעדאָוואַטעל" דערלויבט ניט אַרויסצונעמען דערפון, קאָנסטו אין טורמע־קיאָסק גאָרניט איינקויפן, אפילו ניט קיין פּעקל מאַכאָרקע מיט שוועבעלעך.

מיין שכן האָט מיר דערציילט אַ זייער טשעקאָווע געשיכטע פון זיין אַרעסט. מען האָט זיי אַרעסטירט 17 מאַן, מאַטראָסן פון איין מיליטערישן „טראַלשטשיק" (אַ מיליטער־שיפל). די באַשולדיקונג: אַז זיי האָבן געהאַט צוגעגרייט אַ בונט, פֿלאַנירט צו דערשיסן דעם קאָמיטאַן און פון פֿאָרט־אַרטור צושווימען צום פֿאָרט דיירען, וואָס ווערט שוין ניט קאָנטראָלירט דורך סאָוועטנפֿלאָטאַנד. ווי דער מאַטראָס האָט מיר איבערגעגעבן, איז די גאַנצע מעשה געווען מער אַ יוגנטלעכע שטיפֿעריי ווי אַ קאָנקרעטער אויסגע־אַרבעטער פּלאַן. מ׳האָט אַ רעד געטאָן צווישן זיך, אָבער פון דעם אַלעם איז גאָרניט געווארן. חברה איז אַ שאַד געווען דער קאָמיטאַן, וועלכער איז פון נאַטור געווען דווקא אַ גוטער מענטש און זיי האָבן חרטה געהאַט אויפן גאַנצן עסק. אָבער צווישן זיי איז ,ווייזט אויס, געווען אַ פֿאַרראָטער און אין אַ יאָר אַרום אַלץ איבערגעגעבן אין דער נ.ק.וו.ד. מ׳האָט דאָס יונגווארג, צווישן זיי יונגע קאָמסאָמאָלצעס פון אַ יאָר 18־19, אַרעסטירט און צוגעשריבן דעם פֿאַראָגראַף 58 פּונקט אייגס „ב", וואָס באַדייט מיליטעריישער פֿאַראָט, פֿאַרוואָס עס דראָט טויט־שטראָף. דער דאָזיקער גרופּע איז אויך צוגעשריבן געווארן דער פונקט 11 (אַן אָרגאַניזירטע קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע גרופּע — וואָס מאַכט די שטראָף נאָך האַרבער). דעם יונגן מאַטראָס, וועלכער איז מיט מיר געזעסן אין קאָמער, האָט מען נאָך דערצו באַשולדיקט אין פּונקט 10, אַנטי־סאָוועטישע פּראָפּאַגאַנדע.

— ווי קומט צו אַ יונגן קאָמסאָמאָלעץ, וואָס האָט געענדיקט אַ סאָוועטישע גימנאַזיע אין לענינגראַד, שפּעטער אַ ים־שול, דערצויגן געווארן די גאַנצע יאָרן אינעם סאָוועטישן גייסט — ווי קומט צו אים אַ קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע?

איז די געשיכטע דערפון אַזוי:

איינמאָל, נאָך עטלעכע יאָר אַפּזיין אויפן שטילן אָקעאַן, האָט איינער פון דער מאַטראָסן־גרופּע באַקומען אַן אורלויב צו פֿאָרן צו זיך אַהיים אין אַ דאָרף ערגעץ אין ווייסרוסלאַנד.

די מאַמע איז געווען אַ קאָלכאָזניצע, קיין טאַטן האָט ער ניט געהאָט, און די מאַמע האָט געדאַרפט אויסהאַלטן זיך אַליין און נאָך עטלעכע קליינע

קינדער. קומענדיק אין קאָלווירט האָט דער מאַטראָס (מיר וועלן אים אָנרופן שוטקאָוו) דערזען מיט דערוואַקסענע אויגן די שוידערלעכע באַדינגונגען אין וועלכע עס קומט אויס צו אַרבעטן די קאָלווירטלער. די „טרודאַ־דני", די אַרבעטס־טעג (לויט וועלכע די קאָווירטלער באַקומען זייער לוין פאַר דער אַרבעט, מאַכט אויס ביי 200 גראַם ברויט טעגלעך און אַ ביסל קאַרטאָפל און קרויט. די שטייערן צו דער מלוכה זיינען געוואַלטיק גרויסע. זיין שוועסטערל, 16 יאָר אַלט, וואָס האָט געוואָלט אַוועק אין שטאָט אַרבעטן אויף אַ פאַבריק, האָט מען ניט אַרויסגעלאָזט פון דאָרף. דער פויער איז פאַרשקלאַפט צו דעם קאָלכאָז מיט זיין „פרעדסעדאַטעל" ווי אַ לייב־אייגענער. שוטקאָוו איז אַוועק קיין מאָסקווע צו ניקאָלאַי שווערניקן (דער דעמאָלסטדיקער פאָרזיצער פון סאָוועטישן אויבער־ראַט) אים צו דערציילן וועגן דער לאַגע אין די קאָלווירטן, אָבער מען האָט אים ניט געוואָלט אויפנעמען.

שוטקאָוו איז צוריקגעקומען אינגאַנצן אַן „אבערגעקערטער". די שווערע לאַגע אין קאָלווירט האָט אים גענומען עגבערן אין מוח און געצוואונגען צו מאַכן אויספירן וועגן סטאַלינען „דעם פאָטער און לערער פון די פעלקער". פון דעמאָלט אָן האָט מען אָפט צווישן זיך דיסקוטירט. צו די יונגע מוחות פון די מאַטראָסן האָט אָנגעהויבן דערגיין אַ קריטישער געדאַנק. מיין מיט־זיצער, אַן אינטעליגענט עמפינדלעך בחורל, האָט זיך אַזוי איבערגענומען מיט דעם אַלעם, אַז ער האָט גענומען זיך צוהערן צו די אויסלענדישע ראַדיאָ־אויסיציעס אין דער רוסישער שפראַך און אויפגעהערט גלויבן, וואָס מען שרייבט אין די סאָוועטישע צייטונגען און פראָפאָגאַנדע־זשורנאַלן. שפעטער האָבן זיך די יונגע מאַטראָסן אפילו דערטראַכט צו אַ „פלאַן" צו אַנטלויפן מיט זייער שיף קיין דאַירען.

זיצנדיק מיטן מאַטראָס אין איין טורמע־קאַמער האָט מיר אויסגעוויזן, אַז מיין פּיין איז לייכטער געווארן. אַ סך אַ סך לייכטער. איין קליניקייט: ס׳זיצט מיט מיר נאָך אַ מענטש, אַ מענטש און נישט פיר גראָע וועגן; נישט דאָס בעטל, וואָס האָט אין מיינע קרענקלעכע תפיסה־זעונגען אָפט באַקומען אַ פּנים פון פאַרשיידענע באַקענטע געשטאַלטן. איך בין אַליין שיעור ניט צומישט געווארן פון שטענדיקן טראַכטן און רעדן — מיט זיך אַליין.

דערווייל רופט מען מיך נישט אויף דער אויספאָרשונג. די ניט־באַדייטנ־דיקע וואונד וועלכע איך האָב מיך געמאַכט אין האַנט, הוילט זיך פאַמעלעך. זי טוט שוין נישט וויי, און מיר דוכט אפילו אַז מיר איז גוט. דער מאַטראָס איז אַן אָנגענעמער אינטעליגענטער מיטשמועסער. ער געדענקט גוט פוש־קינס „יעווגעני אָניעגין" אויף אויסווייניק און דעקלאַמירט מיר די פאָעמע וועג ער לייגט זיך שלאָפן און וועג ער שטייט אויף. ער געדענקט אויך זייער אויספירלעך דעם אינהאַלט פון אַ ריי ווערק פון די רוסישע קלאַסיקער. ער איז שוין אויך געווארן אַ קענער פון דער סאָוועטישער יוריספרודענץ און ער דערקלערט מיר פון יורידישן שטאַנדפונקט מיין ענין און די כיטרע טריקס פון מיין אויספאָרשער.

— אַ ליאַדע טאָג — זאָגט ער צו מיר וועט מען דיך ווידער רופן אויף דער אויספאָרשונג. דאָס לאָזט מען דיר דערווייל צורו נאָך דיין זעלבסטמאָרד־פּרואוו. אָבער איצט, וועסטו שוין נישט זיצן אַליין. מען וועט דיך יעדעס מאָל איבערפירן אין אַן אַנדער קאַמער. פאַראַן זייער אינטערעסאַנטע מענטשן אין טורמע, וועסט זיך מיט זיי באַגעגענען אוּן דער אומעט אוּן די פּיין וועט דיר נישט פאַלן מער אַזוי שווער ווי אין איינצל־קאַמער.

ער האָט מיר אויסגעלערנט די מאָרסע־צייכנס, מיט וועלכע מען קלאַפּט זיך איבער דורך די וועגנט. ער האָט מיר אויסגעלערנט אַרויסצובאַקומען פּייַער דורך רייבן וואַטע אַן שטייגערנעם דיל, אַלץ זאָכן אַן וועלכע אַן אַרעסטאַנט קאָן זיך אין טורמע נישט באַגיין.

מיין אויספאָרשונג האָט זיך באַנייט אוּן געצויגן אַן אַ סוף. שטרענג, מיט אָפּטע „פּסיכישע אַטאקעס", מיט פּינף אויספאָרשער אויף אין מאָל, אוּן מיט קאָנפראָנטאַציעס מיט „עדות", וואָס האָבן „באַשטעטיקט מיינע נאַציאָנאַליס־טישע אָנשויאונגען". די דערקלערונגען פּוּן די דאָזיקע „עדות" זיינען געווען ביז גאָר טראָגיש. נישט איינמאָל האָבן זיך די דאָזיקע „עדות" צעווייַנט אוּן געגנומען צוריקציען די פּריערדיקע אויף זיי אַרויפּגעצוואונגענע באַווייַזן. האָט מען זיי אָנגעשראָקן, אַז מען וועט זיי צוציען צו גערעכטלעכער פּאָר־אַנטוואָרטלעכקייט פּאַר פּאַלש עדות זאָגן. דערווייל האָב איך אַרייַנגעכאַפּט אַ טאָג קאַרצער פּאַר צו געוואָגטע ענטפערס בעת דער אויספאָרשונג. דער רעזשים איז לגבי מיר געווארן שטרענגער, אָבער אין קיין איינצל־קאַמער זיך איך נישט מער. איך באַווייז זיך נישט צוגעוואוינען צו איין צעלע אוּן מען פּירט מיך שוין אַריבער אין אַ צווייטע אוּן אין אַ דריטע.

ביי דער גאַנצער טראָגעדיע, ביי דעם גאַנצן פּיין אוּן האָפענונגסלאָזיקייט, געוואוינט מען זיך אָבער פּאַמעלעך צו צו דער לאַגע. מען זיצט צווישן מענטשן אוּן אין די פּרייַע שעהן פּוּן דער אויספאָרשונג שמועסט מען, מען דערווייסט זיך אַ שלל מיט לעבנס־סיטואַציעס, מען מאַכט אָבסערוואַציעס אוּן מען דערקענט פּאָרשיידענע כאַראַקטערן. זייער אָפּט קלאַפּן מיר זיך איבער מיט די שכנים איבער דער וואַנט אוּן מיר דערווייסן זיך וואָס עס קומט פּאָר מיט זייערע ענינים. די פּלאָג פּוּן „סעקסאָטן" *) קומט מען אויך אַדורך. אויב עס ווערט נאָר וואו אין אַ תפיסה־קאַמער אַנדעקט אַ מסור, אַ „סעקסאָט", ווייסט באַלד פּוּן אים די גאַנצע טורמע אוּן מען היט זיך שוין פּאָר אַזאַ איינעם.

*) סעקסאָט — סעקרעטני סאָטרודניק, — אַן אונטערטראָגער, אַ מסור.

אַ יידישער „איבערזעצער" און יאַפאַנישע געזעלשאַפֿט

מיינע אויספֿאָרשער האָבן זיך איבערצייגט, אַז מיט שפּיאָנאַזש, אין וועלכע דער נ.ק.וו.ד.־סאַטראַפּ אָזירסקי האָט מיך געוואָלט פֿאַרוויקלען, באַקומט זיך גאָרניט ממשותדיקס אפֿילו פֿאַר אַ סאָוועטישער „דיעלע". נישט אַזוי דאָס, וואָס איך גיב זיך נישט אונטער (דאָס העלפֿט גאָנץ ווייניק), נאָר דאָס, וואָס נאָך אַזויפיל אויספֿאָרשונגען זיינען אַלץ נישטאָ קיין מינדסטע באַוויזן און אפֿילו קיין „ליפּע" עדות. אַז מען וועט מיך אַלצאַיינס משפּטן, דאָס זע איך שוין באַשיינפּערלעך, אפֿילו לויט דעם וואָס די אויספֿאָרשונג האָט אַ ביסל נאָכגעלאָזט און מען מאָטערט מיך מיט וויניקער האַרבקייט ווי פֿריער. מיין „נאַציאָנאַליזם" איז דערפֿאַר קלאָר דערוויזן געוואָרן דורך די „עדות" און דעם פֿאַק דאָקומענטן. איך קלער־אויף, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן, קען גאָר נישט קלאַסיפיצירט ווערן ווי אַ פֿאַרברעכן, וואָס זאָל אַרונטערפֿאַלן אונטערן פֿאַראַגראַף 58. איך באַמי מיך צו דערוויזן, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן איז געווען מיין פֿליכט צו טאָן, אָבער די אויספֿאָרשונג האָלט זיך ביי אירס.

די אויספֿאָרשונג האָלט, צום ביישפּיל, אַז איך האָב גערעדט שלעכטס און באַליידיקט די סאָוועטישע אוקראַינע, זאָגנדיק אַז דאָרט איז פֿאַראַן אַנטי־סעמיטיזם. „דאָרט — זאָגט מיין אויספֿאָרשער — קען ניט זיין קיין אַנטי־סעמיטיזם, ווייל דאָרט איז סאָוועטנמאַכט"... יעדער וווייטערדיקער אַרויס־רוף אויף אַ פֿאַרהער איז אַצינד בלויז אַ ווידערהאָלונג פון אַלטע און נייע וואַריאַציעס: מ'האָט נאָך ערגעץ אויסגעפונען מיינס אַ ליד, געפֿאָקט עפּעס אַן אַרטיקל, אַ נאָטיץ „פון נאַציאָנאַליסטישן כאַראַקטער".

דער איבערזעצער פון מיינע לידער, אַ קאַפּיטאַן פון דער מ.ג.ב. (די סאָוועטישע געהיים־פֿאָליציי), איז אַ יידישער בחור פון בירא־בידזשאַן, וואָס איז צוריקקומענדיק פון פֿראָנט, נאָך ניט־געלונגענע פֿרואוון אויפן ליטע־ראַרישן געביט, געווארן אַ געשוואירענער איבערזעצער אין דער מ.ג.ב. ער האָט מיך געפֿרעגט צינישׂ, צי זיינע רוסישע איבערזעצונגען פון מיינע לידער „באַפֿרידיקן מיך?" ער גיט דערביי אַ שמייכל און באַמערקט, אַז לויט זיין מיינונג, קען זיך קיין דיכטער בכלל נישטווינטשן קיין בעסערע איבערזעצונג פון זיין ליד. איך האָב זיך שוין צוגעוואוינט אַראָפּצושלינגען אַזעלכע ביטערע פּילן. איך בין שוין ניט געווען איבערראַשט וועז מען האָט מיר באַוויזן די באַשטימונג פון דער ספּעציעלער ליטעראַרישער קאָמיסיע, וועלכע די מ.ג.ב. האָט ספּעציעל אָרגאַניזירט פון כאַבאַראָווסקער רוסישע שרייבער. די דאָזיקע קאָמיסיע האָט „פּעסטגעשטעלט" אויפן גרונט פון די דורכגעשטודירטע ליטעראַרישע מאַטעריאַלן, אַז די גאַנצע אַרבעט פון די בירא־בידזשאַנער יידישע שרייבער איז געווען „אַ בורזשואַז־נאַציאָנאַליסטישע". אַזעלכע קאָמיסיעס, ווי איך האָב זיך דערוואוסט, זיינען אויך אָרגאַניזירט געוואָרן אין

קיעוו, מינסק און מאסקווע. די מ.ג.ב. האט נאך געהאט די אמביציע דער פאגראם זאל האבן א פנים פון א ריין שטיקל ארבעט און זיך דערצו אפילו באמיט צו באקומען די גוטהייסונג פון די שרייבער. עס איז איבעריק צו־צוגעבן. אז די שרייבער זיינען דערצו געצוואונגען געווארן דורך מורא און טעראר.

ניין, איך בין אין פארלויף פון די לאנגע חדשים אויספארשונג, באקענעדיק זיך נענטער מיט די מעטאדן פון מ.ג.ב. ניט פארוואונדערט געווארן, ווען מען האט מיר פארגעלייענט א שטייגער, ווי אזוי דער נ ס ת ר ז״ל (אייגער פון די ריינסטע און וואונדערבארסטע געשטאלטן צווישן די סאוועטישע יידישע שרייבער) האט אויף זיך אליין געזאגט:

— יא, מאטערי, יעוורעיסקי נאציאנאליסט (איך בין דער אבי־אבות פון יידישן נאציאנאליזם).

איך האב זיך צוגעוואוינט צו די וועכטער און געוואוסט וועמען פון זיי מען קאן אמאל אפנארן און כאפן א דרימל בייטאג. מיר פלעגן דאס טאן כלומרשט שפילנדיק דאמינא. לויט דער ריי האט יעדער, זיצנדיק אויס־געדרייט מיט דער פלייצע צום „אויגעלע״ אין טיר, געכאפט א צען־מינוטיקן דרימל. מען לאזט אבער אויף קיין פאל זיך נישט צוגעוואונגען צו די מיט־זיצער און מען האלט אין איין אריבערפירן פון איין קאמער אין דער צווייטער.

איינמאל האט מען מיר אריבערגעפירט אין א גרויסער, געראמער טורמע־קאמער מיט פינף בעטלעך. איך עפן אויף די טיר און זע: דריי יאפאנישע געפאנגענע אין זייערע אוניפארמען. דער עלטסטער צווישן זיי, א נידעריקער, א דיקלעכער, מיט א וויס בערדעלע, האט מיך געפרעגט אין דייטש, פון וואנען איך קום. ער האט זיך פאר מיר גלייך פארגעשטעלט:

— געפאנגענער־פאלקאוניק אוסורופו.

ער האט מיר אויך פארגעשטעלט פאר זיינע קאלעגן. איינער א געפאנגע־לייטענאנט פון דער ארטילעריע; דער צווייטער — א געפאנגענער־מאיאר פון דער אויאציע. געפאנגענער אוסורופו איז א לאנגע צייט געווען דער מיליטערי־שער אטאשע פון דער יאפאנישער אמבאסאדע אין בערלין. ער קען אויס־געצייכנט דייטש, ער איז זייער פריינטלעך, און שוין דעם ערשטן טאג האט ער מיר דערציילט זיין גאנצן יחוס.

אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז ער געווען דער פאר־טרעטער פון דעם שעף פון דער גוט־באקאנטער קוואנטונגער ארמיי, יאמאדא, וואס איז געשטאנען אין מאנדזשוריע, אויף דער גרענעץ מיט סאוועט־רוסלאנד. נאכן זיג איבער יאפאן זיינען א גרויסע צאל יאפאנישע געפאנגענע אין סאוועט־רוסלאנד אין געווארן אין געפאנגענשאפט ביי די סאוועטן. זיי זיינען געהאלטן געווארן אין א ספעציעלן לאגער פאר קריגס־געפאנגענע אין כאבאראווסק, און עס איז זיי געווען ניט שלעכט. מען האט זיי אויך געשפייזט לויט דער ספעציעלער נארמע פאר געפאנגענע.

מיטאמאל האט זיך אין כאבאראווסק אנגעהויבן דער בארימטער „וואקצין־

פּראָצעס", דער פּראָצעס קעגן די געגנערַאַלן, וואָס האָבן אין צייט פון קריג געזאַלט האָבן אָרגאַניזירט דאָס אויסאַרבעטן גיפטיקע שטאָפן פאַר אַן עוועג־טועלן כעמישן קריג. די 17 געגנערַאַלן, מיטן געגנערַאַל יאַמאַדאַ אין דער שפּיץ, זיינען אַרעסטירט און פאַרשפּאַרט געוואָרן אין טורמע, שוין מער ניט אויף דער רעכט פון געפאַנגענע געגנערַאַלן, נאָר ווי קריגס־פאַרברעכער.

די יאַפּאַנישע געגנערַאַלן האָבן זיך מיט מיר געהאַלטן פריינטלעך. זיי פלעגן מיט מיר שפּילן אין דאָמינאָ, אין דאָמקע. זיי האָבן אויך אויסגעקלעפּט פּיגורן פון ברויט און מיט מיר געשפּילט אין שאַך. די אַנדערע צוויי געגנערַאַלן האָבן בלויז געריידט יאַפּאַניש און ענגליש — האָבן מיר זיך פאַרשטענדיקט דורך דעם עלטערן געגנערַאַל אוסורופו.

ווי אוסורופו האָט מיר דערציילט, איז אים דאָסגלייכן צוגעשריבן געוואָרן די באַשולדיקונג, אַז ער האָט אין די צוואַנציקער יאָרן, אין דער צייט פון דער יאַפּאַנישער אינטערוועניע אין וויטן מזרח, געזאַלט אין דער שטאָט טשיטאַ זיך בלוטיק אָפּרעכענען מיט די סאָוועטישע פּאַרטיזאַנער.

— איך בין דאָך נאָר אַ זעלנער — האָט אוסורופו זיך פאַרטיידיקט פאַר מיר — וואָס בין איך שולדיק?

איך בין מיט אים ניט אַריין אין קיין לאַנגע דיסקוסיעס, דאָ זיינען מיר דאָך אַלע אַרעסטירטע און ווערן באַטראַכט ווי די זעלבע פאַרברעכער. ער האָט מיר כסדר געהאַלטן אין אייַן דערציילן ווועגן זיין שיין הויז אין טאָקיאָ מיט אַ באַדינונג פון 20 פּערזאָן, ווועגן זיינע זין וועלכע זיינען הויכע מיליטער־לייט. די געגנערַאַלן האָבן, אויסער אַ בעסערן פּאַיאָק, אויך געהאַט אַ לייכטערן רעזשים: זיי האָבן געמעגט שלאָפן בייטאָג, זיי האָט מען ניט געצוואונגען זיך אַליין צו באַדינען; זיי האָבן ניט אַרויסגעטראָגן די „פּאַראָשע" *) און ניט געדאַרפט בריען מיט הייסן וואַסער די ברעטער פון דער נאַרע. דער שעף פון דער קוואַנטונער אַרמיי, יאַמאַדאַ, האָט אפילו געהאַט אַ באַזונדערע באַדינונג און ביי זיין קאַמער איז געשטאַנען אַ ספּעציעלע וואַך.

דאָס שטילע לעבן אין אונדזער קאַמער האָט צעשטערט אַ נייער אַרעס־טאַנט, וואָס מען האָט אַריינגעפירט צו אונדז אין קאַמער, אַן אָנפירער פון אַ כאַבאַראָווסקער שייקע גנבים מיטן נאָמען וואַלאָדיאַ. ער איז געווען אַ הויך־געוויקסיקער, אַ קרעפּטיקער, מיט אַן אינטעליגענט פּנים, און שיין באַקלייַדט: אין אַ פיינעם בלויען אָנצוג מיט לאַקיר־שיך. גלייך ביי זיין אַריינקומען אין קאַמער איז ער צו מיר צו און זיך פאַרגעשטעלט:

— וואַלאָדיאַ, אַ רוסישער מענטש. און גלייך דערביי אָנגעוויזן אויף די יאַפּאַנער און מיט אַ צינישן שמייכל געפרעגט:

— וואָס טוען דאָ די סאָמורייַן, די פּאַשיסטן?

פון מיינע שפּעטערדיקע שמועסן מיט אים האָב איך זיך דערוואוסט, אַז זיינס אַ ברודער, אַ סאָוועטישער פּאָלקאָווניק, איז אין 1938 אומגעקומען

*) פּאַראָשע — דער קובל, וואָס געפינט זיך אין טורמע־קאַמער, פאַר מענטשלעכע באַדערפענישן.

אין קאָמף קעגן די יאַפאַנער ביי דער אָויערע כאַסאַן. פון דעם האָט זיך געמומען זיין פערזענלעכער האַס צו די יאַפאַנישע גענעראַלן, וועמען ער האָט פאַרביטערט דאָס לעבן אין קאַמער.

וואַלאַדיע האָט מיר אויך דערציילט זיין לעבנס־געשיכטע.

די „פילאָסאָפיע" פון א סאָוועטישן גנב

פון 13 יאָר אָן איז וואַלאַדיע דערצויגן געוואָרן אָן אַ פאָטער; אַ היימ־לאָזער, האָט ער זיך געחברט מיט נאָך אַזעלכע ווי ער. זיי פלעגן זיך אַרום־וואַלגערן אויף די וואָקזאַלן און זיך פאַרנעמען מיט קליינע קעשענע־גנבות. מ׳האָט אים עטלעכע מאָל געכאַפט און ער איז אָפגעקומען זיין שטראָף אין אויסבעסערונגס־הייזער און לאַגערן פאַר קינדער־פאַרברעכער. וועגן ער איז אַ ביסל אונטערגעוואַקסן איז אים דערעסן געוואָרן די מלאכה פון אַ פראָסטן „קאַרמאַנשטשיק" (קעשענע־גנב) און ער האָט זיך געמומען צו מער ריזיקאַלע גנבות. פאַר בעסערער מאַסקירונג האָט ער בייטאָג געאַרבעט ווי אַ טאַקער אין אַ מעבל־פאַבריק וואו ער איז געווען איינער פון די בעסטע אַרבעטער און מ׳האָט אפילו אַרויסגערוקט זיין קאַנדידאַטור פאַר אַ בריגאַדיר. אָבער נאָך פייאיקער האָט ער זיך אַרויסגעוויזן אין זיין „נאַכט־אַרבעט", ווי דער „בריי־גאַדיר" פון אַ שייקע גנבים, וואָס האָבן במשך פון עטלעכע יאָר דערפאָלגרייך באַגנבעט יואוועליר־געשעפטן, בענק, מאַנופאַקטור־סקלאַדן און אַנדערע.

— מיר — גיט מיר וואַלאַדיע צו פאַרשטיין — האָבן אונדזער אַרבעט געטאָן מער מיט שכל, מיט קלוגשאַפט, ווי מיט כוח און בראָווע איינשטעלעניש. מיר זיינען ערלעכע גנבים און האָבן פיינט בלוט־פאַרגיסונג. אַוועקלייגן אַ וועכטער שפילט קיין ראָלע ניט, אָבער דאָס איז ניט קיין אויפטו. אַ סך שווערער איז אויסצופירן אַ שטיקל אַרבעט אָן בלוט־פאַרגיסונג, אָבער דערצו זיינען פאַראַן פאַרשיידענע מיטלען. מען דאַרף, למשל, קענען פאַררעדן אַ וועכטער, אָדער אים איבערקויפן. מען דאַרף זיך קענען אַריינגנבענען אין אַ געשעפט און דאָרט פאַרבלייבן איבער נאַכט. מען דאַרף קענען די מלאכה פון אייבערכן אַ קאַסע אָן טומל און אָן רעש, מען דאַרף זיין געניט און פלינק.

וואַלאַדיע איז דאָס געווען. די אַרבעט בייטאָג אין דער פאַבריק האָט אים נאָך דערצו שטענדיק געגעבן אָן אויסגעצייכנטן „אַליבי". און אַחוץ דעם, האָט קיין שום אַריינגעפאַלענער מיטגליד פון דער שייקע קיינמאָל ניט אויס־געגעבן זיינע חברים. ערשטנס, האָט ער געוואוסט, דראָט אים פאַר דער מסירה דער טויט. צווייטנס, וויייס יעדער אַרעסטירטער, אָז ער איז ניט אַליין, די חברים אויף דער פריי וועלן אים העלפן מיט אַלעם מעגלעכן די גאַנצע צייט פון זיין אַרעסט.

די כאַבאַראָווסקער פאָליציי האָט גוט געוואוסט פון דער שייקע און פון איר אָנפירער, אָבער קיין זאַכלעכע באַוויזן איז זיי נישט געלונגען צו באַקומען און זיי האָבן קיינמאָל נישט געהאָט קיין סמך אויף וועלכן מען וואָלט געקענט

וואַלאַדיע אַרעסטירן און פאַרמשפטן. האָבן זיי צוגעטראַכט פאַר אים אַ פאַסטקע צו פאַנגען.

דעם 8טן מערץ, ווען עס ווערט אין גאַנצן ראַטנפאַרבאַנד געפייערט דער „פרויען־טאָג", איז וואַלאַדיע אַוועק „גולאַיען" (פאַרברענגען) מיט די ווער־ בירטע פרויען־אַרבעטאַרינס אין דעם כאַבאַראָווסקער האַפן, דעם אַזוי געראָפענעם „זאַטאָן". דאָרט האָט אים די פּאָליציי אונטערגעראָקט אַ מיידל, וואָס האָט מיט אים זייער גערן פאַרבראַכט און שפּעטער עדות געזאָגט, אַז ער האָט זי אָנגעשיכורט און „פאַרגוואַלדיקט".

וואַלאַדיע האָט אָבער דערוויזן זיין „אַליבי": איינע פון זיינע מיידלעך האָט עדות געזאָגט, אַז אין דער זעלבער נאַכט האָט ער גאָר פאַרבראַכט מיט איר.

אמת, איינער פון זיינע לייט, וואָס האָט צוזאַמען מיט אים געהוליעט, האָט עפּעס אַרויסגעפלאַפּלט בעת אויספּאָרשונג אַזוינס, וואָס איז פאַר וואַלאַ־ דיען ניט געווען גינסטיק. אָבער ס׳איז געניג געווען אַז וואַלאַדיע זאָל האָבן מיט יענעם איין קאָנפראָנטאַציע — און יענער האָט תיכף אַרויסגעכאַפּט זיין פריערדיקן פראָטאָקאָל פון דעם אויספּאָרשערס העגט און צעריסן אויף פּיץ־ פּיצלעך. ביי אונדז, גנבים, — גיט מיר וואַלאַדיע צו פאַרשטיין דעם „דין" — שפּילט מען זיך נישט. דער „סליעדאָוואָטעל" אַליין האָט פאַר אונדז מורא. מיין אויספּאָרשער האָט אפילו מיט שרעק אַ פרעג געטאָן, צי ס׳איז טאַקע אמת, אַז גנבים זיינען זיך נוקם אין זייערע אויספּאָרשער? וואַלאַדיע האָט נישט נאָר באַשטעטיקט דעם „קלאַנג" נאָר דערקלערט אַז מען שינדט פון אַזאַ איינעם די הויט. און זיין „סלעדאָוואָטעל" איז געווארן בלאָס ווי אַן אָפּגעשיילטע קאַרטאָפל, לאָכט וואַלאַדיע גוטמוטיק.

צו וואַלאַדיען האָט ממש די גאַנצע טורמע־לייטונג אָפן אַרויסגעוויזן זייער גרויס אָפשיי. אַז מען גיט, למשל, אַריין אַ פּעקל פאַר אַ פּאָליטישן אַרעס־ טאַנט פון דער פריי, ווערט אַלץ צעבראָכן און צעמאָלן בעת דער רעוויזיע. אפילו אַ ברויט ווערט צעשניטן אויף שטיקער, טאָמער איז דאָרט קונציק פאַרשטעקט עפּעס אַ צעטעלע, אָדער אַן אַנדער קאָנטראַבאַנדע. וואַלאַדיען, זיינען אָבער די פּעקלעך אָנגקומען כמעט נישט געריבט. און אויב ער האָט דערקענט, אַז מען האָט זיך צופיל געראַיעט אין דער שיקונג, האָט ער באַלד געקלאַפּט אין טיר און געזידלט נאַטשאַלסטוואָ אין טאַטנס טאַטן אַריין.

אין כאַראַקטער איז וואַלאַדיע ניט געווען קיין שלעכטער. ער האָט זיך קיינמאָל ניט געזעצט עסן אַליין, זיך מיט מיר שטענדיק געטיילט מיט דעם, וואָס ער האָט באַקומען פון דער פריי. כאָטש, ווי ער האָט מיר דערקלערט, ס׳איז קעגן גנבישן „זאַקאָן", וואָס פאַרוועט אַ פראָפעסיאָנעלן גנב צו עסן צוזאַמען מיט אַ געווינלעכן מענטש. אָבער „ניטשטוואָ, טי כאַראָשי סטאַרי־ קאָשקא" (ס׳מאַכט נישט אויס, דו ביזט אַ גוטער אַלטיטשקער). און „גוט" בין איך געווען, ווייל כ׳האָב ביי אים אויסגעהאַלטן דעם אַרעסטאַנטסקן „עק־ זאַמען". געווען איז דאָס אַזוי:

איינמאָל האָט ער זיך דורכגעקלאַפּט מיט די אַרעסטירטע מיידלעך, אַז

מאַרגן אויפן שפּאַציר, וועט ער זיי אַריבערוואַרפן אַ זיידן טיכל איבער דער וואַנט פון קליינעם שפּאַציר־טורעם. דאָס אַרט פון אונדזער 15־מינוטיקן שפּאַציר איז געווען אַ קליין פּלעצל, צעטיילט אין דער פּאַרם פון אַ קרייץ מיט פיר וועגטלעך און אַרומגעצוימט מיט אַ גרויסער געמויערטער וואַנט. גלייכ־צייטיק פלעגן די אַרעסטאַנטן פון פיר קאַמערן האָבן זייער שפּאַציר, אָפּגעטיילט אין קאַמער פון צווייטן מיט די וועגטלעך. וואַלאַדיע האָט דאָס טיכל צו די מיידלעך אַריבערגעוואַרפן אַזוי קונציק, אַז דעם וועכטער אויפן אויבערשטן טורעם האָט זיך אויסגעוויזן אַז גאָר אַ צווייטער האָט עס געוואַרפן...

ביים צוריקגיין אין קאַמער פון שפּאַציר האָט מען מיר פאַרהאַלטן און דער וועכטער האָט מיר מיט כעס געזידלט:

— אַזאַ אַלטער ש... און פאַרנעמט זיך נאָך מיט אַריבערוואַרפן טיכלעך צו די מיידלעך.

איך האָב שוין געוואוסט דעם תפיסה־געבאָט, אַז אויב מען כאַפּט דיך אפילו ביי אַ זאַך וואָס דו ביסט ניט שולדיק און דו וייסט גוט ווער דאָס האָט געטאָן — טאָר מען ניט אַריבערוואַרפן פון זיך די זינד אויף אַ צווייטן. איך האָב וואַלאַדיען ניט אויסגעגעבן, און דער וועכטער האָט מיר גלייך גע־מאַלדן איך זאָל זיין גרייט צום קאַרצער. דער סוף איז אָבער געווען, אַז מען האָט געפרופן די מיידלעך צום טורמע־נאַטשאַלניק, האָבן יענע פאַרזיכערט מיט כל השבועות, אַז דאָס זיידן טיכל האָבן זיי שוין פון לאַנג, און אַז דער וועכטער האָט פּשוט אויסגעטראַכט אַ בלבול אויפן אַלטן. צום גליק האָט מען מיר אין קאַרצער ניט געשיקט. וואַלאַדיע איז אָבער געווען אַנטציקט פון מיין האַלטונג, פון נעמען די שולד אויף זיך, און איז מיט מיר געוואָרן נאָך מער פאַרטרוילעך און פריינטלעך.

וואַלאַדיעם האַרץ...

אויסנוצנדיק מיין דערוואַרבענע אויטאָריטעט ביי מיין „פריינט", דעם גנב וואַלאַדיע, האָם איך זיך ביי אים געגומען באַמיען, ער זאָל זיך פאַרהאַלטן העפלעכער צו די דריי יאַפאַנישע געפאַנגענע, וועלכע זיינען צוזאַמען מיט אונדז געזעסן אין דעם זעלבן טורמע־קאַמער.

— אין אַ טורמע־קאַמער דאַרפן אַלע אַרעסטירטע זיך באַציען אַנשטענדיק אייניער צום אַנדערן — האָב איך געזאָגט — און לאָזן אַלע חשבונות פאַר דער פּריי.

— אָבער זיי זיינען פאַשיסטן — האָט וואַלאַדיע מיר געענטפערט.

— איך בין דאָך אויך אַ פאַשיסט ביי אייך, איך בין דאָך אַ פּאָליטישער אַרעסטאַנט, האָב איך געזאָגט.

— דו ביזט אונדזערער אַ פאַשיסט און זיי זיינען פּרעמדע פאַשיסטן...

— און דו, וואַלאַדיע, פּרואוו איך אין גוטן מוט באַרירן ביי אים אַ צווייטע

סטרונע, דו ביזט דאָך אויך נישט קיין אָרנטלעכער סאָוועטישער מענטש, דו באַגנבעסט דאָך דעם מלוכהשן פאַרמעגן?

— איך בין אַ סאָוועטישער מענטש — גיט ער מיר צו פאַרשטיין — און איך בין נישט קיין דער סאָוועטישער אָרדענונג. איך גנבע? — אונדזער מלוכה איז געגנג רייך!

די דריי יאַפאַנער האָבן זיך באַמיט צו לעבן מיט אים בשלום, אים מוחל געווען אַלע אומאַנשטענדיקע אויסדרוקן אויף זייער חשבון. זיי האָבן אים מכבד געווען מיט זייערע גוטע סיגאַרעטן אָבער זיי האָבן אים מיט גאָרנישט געקענט איבערקויפן. ער פלעגט זיי אַלעמאָל אָפטאַן שטיקלעך. אייגמאָל, ווען איך בין געזעסן און מיט זיי געשפילט אין שאַך, גיט ער מיר צו מיר אַ זאָג:

— וועסט באַלד זען מיין קונסט אין גנבה. דאָס איז אפילו נישט מיין פאַך, איך בין נישט קיין קעשענע־גנב און פאַרנעם זיך ניט מיט אַזעלכע קליניקייטן, אָבער איך האָב אין דעם דערפאַרונג פון די יינגלשע יאָרן.

און גלייך האָט ער באַוויזן זיין קונסט: אַלץ וואָס האָט זיך געפונען ביי די געפאַנגענע האָבן „איבערגעוואָנדערט" צו אים אין האָנט. אויף מיין בקשה, האָט ער זיי אַלץ אָפגעגעבן צוריק. איך האָב אָבער געזען, ווי אונטער דער מאַסקע פון גוטמוטיקער העפלעכקייט האָט ביי די יאַפאַנער אַ שלאָג געטאָן דאָס בלוט אין די פנימער פון באַליידיקטן שטאָלץ. זיי האָבן זיך אפילו באַקלאָגט פאַר זייערע אויספאָרשער אויף וואַלאָדיען. די אויס־פאָרשער האָבן אים אַרויסגערופן, און אים געזאָגט, אַז אויב ער איז טאַקע אַ סאָוועטישער פּאַטריאָט, דאַרף ער לעבן גוט מיט די געפאַנגענע, ווייל די אויספאָרשונג נייטיקט זיך זייער שטאַרק אין זייער עדות זאָגן. וואַלאָדיע איז אָבער געבליבן פאַרעקשנט:

— נעמט זיי צו, אָדער פירט מיך אַריבער אין אַן אַנדער קאַמער!

עס איז געקומען דער טורמע־נאַטשאַלניק און אים געוואָרנט:

— דו וועסט ביי מיר טראָגן קייטלעך אויף די הענט!

— און דו וועסט פון דאַנען גיין אַ גאַנג... האָט וואַלאָדיע געענטפערט.

— זיי ניט אַזוי חוצפהדיק, מיר האָבן שטאַרקערע פון דיר געצוימט.

— איך וועל זיי אָמאָל איבערשניידן די העלדזער און דו וועסט זיין פאַראַנטוואָרטלעך — האָט וואַלאָדיע קאַלטבלוטיק געוואָרנט דעם נאַטשאַלניק.

און וואַלאָדיע האָט זיינס דערגרייכט. מען האָט אים אַריבערגעפירט פון אונדזער קאַמער אין אַ צווייטער. די יאַפאַנער האָבן ממש אויפגעלעבט, כאָטש מען האָט זיי געזונמען אַלץ ערגער און ערגער באַהאַנדלען אין טורמע. זייער אויספאָרשונג האָט זיך פאַרענדיקט און מען האָט זיי אויפגעהערט צו קעכלען. זיי האָבן שוין באַקומען די זעלבע נאָרמע וואָס אַלע אַרעסטירטע, נישט באַקומען מער קיין רייז, נאָר האָבער־קאַשע אָדער הירש. דער אַלטער געזנעראַל אוסורופו פלעגט זיך קרימען:

— פּשאָנקאָ, פּשאָנקאָ... (הירש און הירש)...

דאָס אַלץ האָט דעם אַלטן אַזוי ניט געפּייניקט ווי דאָס, וואָס דער ריכטער

האָט אים ניט געלאָזט קומען אין געריכט אין זיין פולן מיליטעריישן אוניפאָרם, מיט די גועל־גלאַנציקע שטיוול און די האַרטע כאָלעווע.

— אַזאַ דערניידעריקונג! — האָט ער זיך ניט געקאָנט באַרואיקן.

די געריכטס־פאַרהאַנדלונגען האָבן זיך געצויגן עטלעכע טעג. יעדן טאָג זיינען די געגנערַלן צוריקגעקומען רויט־פאַרשוויצטע, ניט געגנומען דאָס עסן אין מויל אַריין, געגנומען ליידן אויף שלשול (לויזן מאָגן) און זיך געהאַלטן אין איין אָנטשולדיקן פאַר מיר, פאַרן באָנוצן די „פאַראַשע" פאַר זייער גע־ברויך. אוסורופו האָט מיך שוין מער ניט געלערנט קיין יאָפאָניש אויף זיין שטייגער, מער נישט געאיבט אין זייערע שפילעריייַן, (אַ מין שאַך־שפיל מיט נומערן, זייער קאָמפליצירט, צו וועלכן מען באַדאַרף האָבן אַ סך געדולד מיט אַ גוטן זכרון). ער איז געווָארן וואָס אַמאָל טרויעריקער און מיר געהאַלטן אין איין פרעגן, צי אַזאַ מענטש ווי ער, 66 יאָר אַלט, אַרבעט נישט אין לאָגער. די אָנדערע צוויי געגנערַלן, פון מיטעלן עלטער, זיינען גאָר געווען צעטומלט. זיי זיינען נאָך יונג און זייער גורל איז זיכער אַ געחתמעטער, זיי וועלן מוזן שוועד אַרבעטן. די יאָפאָנער האָבן באָקומען צו 25 יאָר, און אויב זיי זיינען ניט אומגעקומען אין די לאָגערן, האָט מען זיי שפעטער זיכער באַפרייט לויטן סאָוועטיש־יאָפאָנישן אָפמאַך. יעדער איינער פון זיי מוז אָוודאי גע־דענקען די שפּיצלעך, וועלכע דער גנב וואַלאָדיע האָט זיי אָפּגעטאָן אין טורמע.

איך געדענק אויך דעם סוף פון וואַלאָדיען. פאַרן צונעמען אים פון אונדזער קאָמער, האָט ער מיר געזאָגט:

— איך גיב דיר איבער מיין פאַראָל. אַלע גנבים, אויב זיי זיינען נאָר „טשעסניאָקעס" („ערלעכע לייט"), וואָס היטן דעם גנבישן „זאָקאָן", אַז זיי וועלן פון דיר הערן, אַז דו ביסט געזעסן מיטן כאַבאַראָווסקער הויפּט־גנב „קערי", וועלן זיי דיר נישט נאָר נישט באַגנבענען, נאָר דיר היטן פון אַלדאָס בייַן.

וועג איך בין שפּעטער אַריבערגעפירט געווָארן אין דער אירקוטסקער איבערשיקונגס־תפיסה, בין איך טאָקע אַריינגעפאַלן צווישן אָזאַ באַנדע גנבים. און אָנהייב האָט מען מיך פאַרשטויסן אין אַ ווינקל און זיך געקליבן מיר אַראָפצונעמען די שיך. אָבער ווי איך האָב נאָר געזאָגט מיט וועמען איך האָב געהאַט דעם „כבוד" צו זיצן צוזאַמען אין איין קאָמער, האָט מיך דער הויפּט פון דער גנבים־גרופּע גלייך אָפּגעגעבן איינעם פון די בעסטע ערטער און אָנגעזאָגט זיינע לייט, אַז מען זאָל זיך צו מיר באַציען ווי צו „אַן אייגענעם". פון די דאָזיקע חברה־לייט האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער „גדול" זייערער, וואַלאָדיע, איז אַרויס אויף דער פריי. פאָליציי האָט אויך דאָס מאָל דעם געניטן פאַרברעכער ניט געקענט פאַקן אין די לאָפּעס, ער האָט דערוויזן זיין „אַליבי"...

דערווייל זיינען מיינע צרות אָן אַ סוף. דער אויספאָרשונגס־ריכטער, וועלכער האָט גלייך אין אָנהייב פון דער אויספאָרשונג מיר געוואָרנט, אַז „פון דאָנען גייט קיינער ניט אַרויס אויף דער פריי, צי ער איז זיך מודה אָדער ניט" — האָט קיין ליגן ניט געזאָגט. אין פאַרלויף פון דעם יאָר וואָס איך בין אָפּ־

געווען אין דער כאַבאַראָווסקער אויספֿאָרשונגס־טורמע, געזעגנק איך ניט, עס זאָל ווער האָבן אָפּגעקומען אָן אַן אורטייל. זייער ווייניק זיינען געמשפּט געוואָרן דורך אַ טריבונאַל, די מערסטע זיינען פֿאַראורטיילט געוואָרן דורך אַ „טראָיקע" — אַ דרייליניק, וואָס איז געזעסן ערגעץ אין מאָסקווע, אויף גיך איבערגעקוקט די „דיעלאָ" וועלכן עס האָבן צוגעשיקט די אויספֿאָרשונגס־ריכטער מיט דער צושטימונג פון דער פּראָקוראָטור (די פּראָקוראָטור האָט בכלל ניט געהאַט קיין אייגענע מיינונג. זי האָט צוגעבאַמקעט צו אַלץ, וואָס די אָרגאַנען פון דער מ.ג.ב. האָבן צוגעגרייט). די פֿאַרמשפּטע האָט מען געווײַנלעך שוין געהאַלטן באַזונדער, אַזוי לאַנג, ביז עס איז פֿאַר זיי אָנגעקומען פון ערגעץ אַ קאָנצענ־טראַציע־לאַגער, דער „נאָריאַד" (אַ באַשטעלונג אויף „אַרבעטס־קראַפֿט"). מען האָט זיך דערוואוסט וויפל יאָרן זיי האָבן „אַריינגעכאַפּט" דורך צעטעלעך, וואָס די פֿאַרמשפּטע פלעגן איבערלאָזן אין טואַלעט־קאַמער, אָדער אָנצייכענען אויף דער וואַנט מיט עפּעס אַן אָפּגערעדטן צייכן. וויניקער פון צען יאָר האָט מען געווײַנלעך ניט געגעבן, זייער, זייער זעלטן איז וועמער מיט 5 יאָר אַרעסט.

אָבער דאָך איז אין דער כאַבאַראָווסקער טורמע געווען אַ זעלטענער פֿאַל, וועמען אַנשטאָט דעם געווײַנלעכן פּראָטאָקאָל נומער 206, וואָס באַדייט, אַז דער געפֿאָרשטער אַרעסטאַנט איז געפונען געוואָרן שולדיק, האָט אייגער פון די אַרעסטאַנטן אין טורמע אונטערגעשריבן דעם פּראָטאָקאָל נומער 204, וואָס באַדייט, אַז דער געפֿאָרשטער איז דערקלערט געוואָרן אומשולדיק. וועמען איך האָב שפּעטער, אין לאַגער, דערציילט וועגן דעם פֿאַל, האָבן די אַלטע אַרעס־טאַנטן געשטוינט און ניט געוואָלט גלויבן, אַז אַזעלכעס קאָן נאָר אויך פּאַסירן ביי דער סטאַלינישער „יוסטיץ".

דער איינציקער באַפרייטער פון דער טורמע

איך בין ווידער אַריבערגעפירט געוואָרן אין אַ נייער קאַמער אין דער כאַבאַראָווסקער טורמע. צוזאַמען מיט מיר געפינען זיך דאָ נאָך צוויי אַרעס־טאַנטן. איינער, אַ געניטער לאָקאָמאָטיוו־מאַשיניסט, אַ רוס פון סיביר, וואָס איז באַשולדיקט געוואָרן אין גנבה. אַזוי אָבער ווי דעם אייזנבאַן־טראַנספּאָרט קאָנ־טראָלירט די פּאָליטישע פּאָליציי, איז ער איינגעזעצט געוואָרן אין דער אויס־פֿאָרשונגס־טורמע פֿאַר פּאָליטישע אַרעסטירטע. אין זיין ענין איז אָבער נישט פֿאָראַן אפילו קיין שמץ פון „פּאָליטיק". ער האָט געהאָדעוועט חזירים אויף יום־טוב און אַזוי ווי קיין שפּייז פֿאַר די חזירים האָט ער אין די מלוכה־קראָמען בשום אופן נישט געקאָנט באַקומען צו קויפן, האָט ער אַזוי לאַנג געזוכט ביז ער איז געפּאַלן אויף אַ פּלאַן: דער צוג זיינער פֿאָרט שטענדיק פֿאַרבי אַ גרויסן סקלאַד פון תבואה און די זעק קלאָיען ליגן אָנגעוואָרפן אויף דער באַן־רעמפּע, כאָטש נעם און פיר זיי אַהיים — האָט ער טאַקע אַריינגענומען עטלעכע זעקלעך קלאָיען אין זיין לאָקאָמאָטיוו און דערפֿאַר שפּעטער באַקומען

די מילדסטע שטראף — דריי יאר פאַרשיקונג. דער מאַשיניסט איז געווען אַזוי גליקלעך איבערראַשט פון מילדן אורטייל, אַז אַלע וועגט אין אַפטריט האָט ער באַשריבן מיטן ציפער 3.

דער צווייטער שכן אין קאַמער איז געווען אַ געמישטער: דער טאַטע אַ גרוזינער, און די מאַמע אַ רוסישע. אַ מענטש מיט אַ זייער טשיקאַווער געשיכטע.

נאָכן פאַרענדיקן אַ העכערע מאַטראַסן־שול ווי אַן אינזשיניער, האָט ער לאַנגע יאָרן געאַרבעט אויף סאַוועטישע שיפן אין דער טעכנישער אָפּטיילונג, ווי אַ שעף־מעכניק. אַזוי ווי די שיפן פלעגן לאַנדן אין פאַרשיידענע סאַוועטישע האַפן־שטעט, האָט ער געהאַט עטלעכע דירות: אין ריגע, אין וולאַדיוואָסטאָק און וואַראָשילאָווסק (וולאַדיוואָסטאָקער געגנט). ער האָט חתונה געהאַט פאַר אַ טאַטערין, אַ געוואַלדיקע שיינהייט, און די דאָזיקע „קראַסאַוויצע" זייענ, האָט ער אונטערגעזיפצט, איז דאָס געווען דער קוואַל פון אַלע זייענ צרות.

אין שכנות פון זיין הויז אין וולאַדיוואָסטאָק, האָט געוואוינט אַן אויספאָר־שונגס־ריכטער פון דער מ.ג.ב. וואָס האָט געוואָרפן אַן אויג אויף זיין שיין ווייבל, און נאָכאַנאַנד געזוכט ווי אַזוי אָפּצורוימען פון וועג דעם מאַן פון דער שיינהייט. אַלעמערשטן האָט ער אים אַרומגערינגלט מיט אַ מחנה שפּיאָנען, דורך וועלכע ער האָט אויסגעפונען אַשטייגער, אַז דער דאָזיקער שיף־מעכאַניק האָט אויס־געגנוצט זיין הויכן אָמט זיך איינצושאָפן פאַר אַ ביליקן פרייז מעבל פאַר זיין היים.

אויפן סמך פון די ידיעות האָט גאָגלידזע (אַזוי האָט געהייסן דער אויס־פאָרשער) גלייך אָנגעהויבן אַן אָפּיציעלע אויספאָרשונג און דער מעכאַניק האָט סוף־כל־סוף באַקומען צען יאָר פאַרשיקונג. דער מעכאַניק איז אָבער נישט געווען אַבי־ווער, אַ פּאַרטייער און אַ זון פון אַ פּאַרטייער; דער טאַטע זיינער איז געווען אַ גאַנצע „שישקע" אין גרוזיע און געהאַלפן אייגשטעלן דאָרט די סאַוועטישע אָרדענונג. דער מעכאַניק האָט זיך אויך אין לאַגער אַן עצה געגעבן. ווי אַ „ביטאָוויק" *), האָט מען אים ניט פאַרשיקט אין קיין שווערן, ווייטן לאַגער, און ער האָט ווידער געאַרבעט אין אַ ווערפע ביי שיפן. די שיפסלייט האָבן אים גוט געקענט, און ווי עס פירט זיך צווישן מאַטראָסן, ניט פאַרלאָזן אַ זייעריקן אין זיין שווערער לאַגע. געגנוג געווען, דער מעכאַניק זאָל אַרויף אויף אַ שיף און מען זאָל אים אָנקאָרמענען און באַזאָרגן מיט אַלדאָס בעסטע. זיין ווייבל, וועלכע האָט אים דווקא שטאַרק ליב געהאַט, איז געלאָפן צו די סאָמע „שפּיצן" און אינגעלייגט וועלטן מען זאָל אים באַפרייען.

דאָס האָט שטאַרק נישט געשמעקט דעם אויספאָרשער גאָגלידזע און ער האָט געמומען נישטערן ווייטער, אויסצוגעפינען אויפן מעכאַניק עפּעס אַ פּאָליטישע זינד. און אין רוסלאַנד, איז גאָרנישט שווער עפּעס אַזוינס אויסצו־פינען.

נאָכן סוף פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז דער שיף־מעכאַניק, ווי אַ

*) ביטאָוויק — אַ פאַרמשפּטער פאַר אַן אַדמיניסטראַטיוו־קרימינעלן חטא, אָן אַ פּאָליטישן אונטערשלאָק.

הויכער סאָוועטישער מאַטראָסן־אָפּיצער, געשיקט געוואָרן קיין אַמעריקע. דאָרט האָט די סאָוועטישע שיף־מאַנשאַפט איינגעאָרדנט אַ באַל, פון וועלכן דער איינקונפט האָט געדאַרפט גיין אויף פילאַנטראָפּישע צוועקן. אַרום אָט דער געשעעניש האָט שוין דער סאָוועטישער „יאַגאָ" גאָגלידזע, געהאַט אַ בריט פעלד אויסצואוועבן אַ שפּיאָנאַזש־אָפּערע. ער האָט באַשולדיקט דעם שיף־מעכאַניק, אַז ער האָט דאָרט געראַדט מיט אַמעריקאַנער „שפּיאָנען". און ווי אַ באַוויז געבראַכט אַ „פּאַקט", אַז דער סאָוועטישער אָפּיצער האָט זיך שוין דערלויבט אויף דער שיף, צוריקוועגס קיין רוסלאַנד, צו לייענען די עמיגראַנטישע רוסישע פּרעסע פון אַמעריקע. אויסער דעם, איז פון דער שיף וואו ער האָט געדינט, אַנטלאָפן אַ סאָוועטישער שיפס־קאַפּיטאַן און ער, ווי דער סעקרעטאַר פון דער פּאַרטיי־אַרגאַניזאַציע אויף דער שיף, האָט גאָרנישט געזען און פאַר־דעכטיקט באַצייטנס.

מ׳האָט דעם מעכאַניק אַרויסגערופן פון לאַגער, וואו ער איז אָפּגעקומען די שטראָף פאַרן קרימינעלן ענין, און אַריבערגעפירט אין דער כאַבאַראָווסקער אויספּאָרשונגס־טורמע פאַר פּאָליטישע. און דאָרט איז געשען דער וואונדער, וואָס געשעט אָזוי זעלטן אין אַ סאָוועטישער אויספּאָרשונגס־טורמע.

דער מעכאַניק האָט אָנגעשריבן אַ ביטע צום שעף פון דער כאַבאַראָווסקער מ.ג.ב., וואָס טראָגט אויך דעם נאָמען גאָגלידזע, אויסרעכענדיק דערביי זיין גרויסן סאָוועטישן יחוס און זיי יחוס עצמו. דערביי האָט ער אונטערגעשטראָכן דעם פּאַקט, אַז דער וואַראָשילאָווסקער אויספּאָרשער גאָגלידזע, נוצט כסדר אויס דעם צופאַל, וואָס זיין פאַמיליע איז די זעלבע ווי פון דעם הויפּט־שעף פון דער מ.ג.ב. פאַר דעם גאָנצן ווייטן מזרח, פאַר די געמיינסטע מאַכינאַציעס, און באַשמוצט אָזוי אָרום דעם נאָמען פון בעריאָס פאַרטרעטער אויפן ווייטן מזרח. דער מעכאַניק איז געזעסן עטלעכע טעג, שווער און ביטער געהאַרעוועט, ביז ער האָט ווי געהעריק אָרויסגעבראַכט, אין די 24 זייטן פון זיין אָנקלאָגע, אַלע וויכטיקסטע פאַקטן וועגן די פירונגען פון וואַראָשילאָווסקער אויספּאָרשער גאָגלידזע.

כאָטש דער כאַבאַראָווסקער גאָגלידזע, בכבודו ובעצמו, איז אויף אַ האָר נישט געווען בעסער פון דעם אויסגעלאַסענעם פרויען־יעגער פון וואַראָשי־לאָווסק, וועלכער האָט געוואָלט דערטרינקען אַ מענטשן צוליב דער גלוסטונג צו יענעמס שיינער ווייב, און ביידע גאָגלידזעס זיינען ניט ווייט אָפּגעשטאַנען פון זייער נאַרקאָם בעריאַ, (דער פאַלקס־קאָמיסאַר פון דער נ.ק.וו.ד. וועלכער פלעגט שיקן זיינע אַדיוטאַנטן צו פאַנגען פאַר אים מיידלעך אויף די אוני־ווערסיטעט־בענק). און דאָך האָט דער אָנקלאָג־בריוו פון געוועזענעם פלאָט־אָפּיצער געהאָט דעם געווינטשטן דערפאָלג. דער כאַבאַראָווסקער גאָגלידזע האָט זיך דערפילט געטראָפן פון דעם וואַראָשילאָווסקער גאָגלידזעס ווילדע מעשים, וואָס קענען נאָר צוגעשריבן ווערן אויף זיין קאָנטאָ און — דער שרייבער פון דער אָנקלאָגע איז באַפרייט געוואָרן פון דער פּאָליטישער באַשול־דיקונג.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס דער שיף־מעכאַניק האָט זיך געמוזט צוריק־

אומקערן אין זיין לאגער אפצוזיצן דעם אורטייל פאַרן קרימינעלן חטא, איז אבער די שמחה ביי מיין שכן געווען גרויס. דער גרעסטער קרימינעלער פאר־ברעכן איז אין יענער צייט ניט געאורטיילט געוואָרן אזוי האַרב ווי דער פאַראַ־גראף 58 (קאַנטר־רעוואָלוציאָנערע טעטיקייטן). ווערן „א שונא פון פאָלק" מיינט, פאַרלירן יעדע האָפענונג וועלן עס איז אמאָל אַרויס אויף דער פריי ווי א ריינגעוואַשענער מענטש. מער האָב איך וועגן מיין קאַמער־שכן ניט געהערט.

די פאַרשיקונגס־לאַגערן פאר פאָליטישע זיינען געווינלעך זייער ווייט. די סאַמע נאָענטסטע ווערן צעריסן און פאַרלוירן און מען ווייסט ניט וואו עמיץ איז אהינגעקומען. איך בין אבער זיכער, אז דעם שיף־מעכאניק כוואַטסקע ווייבל, די טאַטערשע שיינהייט, האָט אים אַרויסגעריסן פון געפענגעניש, ער איז דאָך, נאָך אַלעמען, ניט געווען קיין פאָליטישער פאַרברעכער . . .

*
**

פון די וועש, וועלכע כ׳האָב געזען ליגן אויסגעוואַשענע אין דער קעלער־באָד, וואו מען פלעגט אונדז פירן יעדע זיבן טעג, האָב איך זיך אריינטירט, אז אונדזער טורמע איז איבערפולט. אבער זיצנדיק אין קאַמער, זעט מען קיינמאָל ניט די אַרעסטאַנטן, מען הערט בלויז זייערע טריט אין קאָרידאָר. דער אויער געוואוינט זיך אפילו איין צו דערקענען טריט און זיי צו אונטערשיידן. דער אויער ווערט אזוי עמפינדלעך, ווי ביי א בלינדן. מען פראווט זיך אפילו פאַר־שטעלן דעם געבוי, וואוקס און געשטעל פון א מענטשן לויט זיינע טריט. אויך די פרויען אין אונדזער טורמע האָבן זיך צוגעוואוינט צו זייער אומגליק. זיי האָבן זיך אפילו אויסגעלערנט א פלירטעווע טאַן איבערן קאָרידאָר מיט זייערע טריטעלעך, אזא ספעציעל שפרייזעלע פאַר אונדז, מענער, אונטער די אייזערנע שוועָרע טורמע־טירן . . .

ביי אונדז אין טורמע זיינען געווען א היפש צאָל פרויען — אַרעסטאַנ־קעס. פון איבערקלאַפן זיך מיט די מאָרזע־צייכנס אין די וועגנט, האָבן מיר שוין געוואוסט ווער זיי זיינען און וואָס זיי ווערן באַשולדיקט. די מיינסטע פון זיי זיינען געווען יונגע מיידלעך באַשולדיקטע אין שפיאָנאַזש. עס האָבן אבער אויך נישט געפעלט קיין עלטערע פרויען, קאַלווירטניצעס, וועלכע מען האָט פאַרשפאַרט פאַר „אַנטיסאָוועטישער אַגיטאַציע". עס איז כאַראַקטעריסטיש: די פרויען האָבן זיך באַצויגן מיט צערטלעכקייט צו די מענער־אַרעסטאַנטן. זיי זיינען גרייט געווען אַליין צו הונגערן און אָוועקגעגעבן דעם פונט ברויט, וואָס זיי האָבן באַקומען, צו די מענער, וועמען עס האָט ניט געקלעקט די פאַרציע זייערע. זיי פלעגן דאָס איבערגעבן דורך א גוטן וועכטער, אדער זיך אפרעדן דורך דער וואַנט, און איבערלאָזן פאַרשטעקט אונטער א רער פון דער צענט־ראַלער באַהייצונג אין טואַלעט־צימער.

איך וואַרט אויף מיין פּראָצעס

מיין אויספֿאָרשונג איז געווען פּאַרענדיקט. איך בין געזעסן אין אַ גרויסער קאַמער און געוואַרט מען זאָל מיך רופן צו אַ ערליכט. איך בין געווען געשפּאַנט און נערוועז, געשפּרייזט נאָכאַנאַנד איבער דער קאַמער און זיך געחזרט אויף אויסנווייניק מיין לאַנגע רעדע, וואָס איך וועל האַלטן אין מיין „לעצטן וואָרט".

די אָנקלאָגע אין שפּיאָנאַזש איז אָנגעלירט געוואָרן נאָך אין צייט פון דער אויספֿאָרשונג. אָבער עס איז פּאַרבליבן געבוג באַשולדיקונגען קעגן וועלכע איך וועל דאַרפן אָפּעלירן. איך בין דאָך באַשולדיקט אין אָרגאַניזירן אַ גרופּע, וועמענס ציל עס איז געווען „נאַציאָנאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע" דורך וואָרט און שריפט.

אין מלחמה־צייט דראָט פּאַר אַזאַ פּאַרברעכן קעגן דער ראָטנמאַכט, מיט טויט־שטראָף. אין שלום־צייט, זעט פּאַראויס דער סאָוועטישער געזעץ אַ שטראָף, פון 6 חדשים ביז 25 יאָר. אויף 6 חדשים איז נאָך קיין ילוד אישה ניט פּאַר־משפּט געווארן. אפילו מיין בעסטער אויספֿאָרשער, פּאָלקאָוויניק ק. — וועלכער האָט זיך אויסנאַמיק באַציגן מענטשלעך צו די באַשולדיקטע — אפילו ער האָט מודה געווען, אַז „ פּינף יאָר איז די סאַמע מילדסטע שטראָף, וואָס וועלט אין אַזאַ פּאַל געגעבן. אַזאַ שטראָף גיט מען געווינלעך אַן אָנאַלפאַבעט, אַ מענטשן אָן בילדונג און וויסן, וועמען ער פֿלוידערט עפּעס אַרויס קעגן פירונגען וואָס הייבן אים נישט אָן צו געפעלן, אָן אינטעליגענטער מענטש איז אָבער מ ע ר פּאַראַנטוואָרטלעך פּאַר זייגע וועלטער און טאַטן."

עס האָט וויניק געהאָלפן מיין קאַמף מיט די אויספֿאָרשער און פּראָקוראָרן, ווי מיינע אומאויפהערלעכע דערקלערונגען, אַז דאָס אַלץ וואָס איך האָב געטאָן איז נ י ט געווען קיין אָנטי־סאָוועטישע אַרבעט און אַז די גאַנצע באַשולדיקונג איז אַ וויסטער חוזק און שטייט אין אַ שאַרפן קעגנזאַץ מיט דער סאָוועטישער קאָנסטיטוציע. קאָלינין אַליין האָט דאָך באַטראַכט די יידישע אויטאָנאָמע געגנט ווי דער אָרט וואו עס דאַרפן פּאַרהיט און אויפגעהאַלטן ווערן די נאַציאָנאַלע אייגנאַרטיקייט פון רוסישן יידנטום.

— יעדע זאַך האָט זיך איר צייט — האָבן מיר מיינע אויספֿאָרשער געגעבן צו פּאַרשטיין „מיין פּאָליטישע בלינדקייט" — ביי אונדז בייט זיך אָפט די פּאָליטיק. מיר זיינען דיאָלעקטיקער און אונדז דיקטירט דאָס לעבן אַליין. וואָס נעכטן האָט נעקענט זיין גוט איז היינט שלעכט און אפילו אַ פּאַרברעכן.

איך האָב זיך שטאַרק איבערגענומען מיט דעם פּראָצעס וואָס דערוואָרט מיר. מיין גרופּע, וואָס איך זאָל האָבן אַרגאַניזירט איז, לויטן באַשולדיקונגס־אָקט, באַשטאַנען פון 7 פּערזאָן. צווישן זיי אפילו אַזעלכע, מיט וועמען איך האָב בכלל ניט געהאָט קיין שום געמיינזאַמעס. בלויז איין מאָל האָב איך, אין צייט פון דער אויספֿאָרשונג, זיך געזעסן מיט מיינע מיט־באַשולדיקטע. אייניקע פון זיי זיינען באמת געווען מיינע נאָענטסטע חברים. ווי שוידערלעך זיי האָבן זיך

געענדערט! בלייך און אויסגעדאַרט ווי נאָך אַ שוועריקייט. אויסגע־מאַטערטע און דערשלאָגענע פון דער אויספאָרשונג, האָבן מיר זיך אַרומגענומען, זיך צעקושט און טרערן האָבן פאַרגאָסן די אויגן. מען האָט אונדז ניט דער־לויבט צו ריידן צווישן זיך. אָבער מיר האָבן אין די געציילטע געגנבעטע מינוטן פון די היטער, זיך איבערגעגעבן דאָס סאָמע וויכטיקסטע. יעדער פון אונדז האָט דורכגעמאַכט אַן ענלעכן פּעקל געמיינהייטן און פיניקונגען אויף אַזירסקיס אומדערמידלעכע „אויספאָרשונגען.“

מען האָט אונדז פאַרגעלייענט די אַלע „זאַכלעכע באַווייזן“ פון אונדזער שולד: אויסשניטן פון צייטונגען, זשורנאַלן, באַריכטן פון ליטעראַרישע אָוונטן, אויפטריטן פאַר איבערוואַנדערער, טעלעגראַמעס, בריוו און שריפטלעכע עדות־זאָגן פון מוסרים, (מ׳האָט אונדז אפילו אָנגערופן זייערע נעמען). אויסער דעם, איז אין אַ באַזונדער באַנד, וועלכן מ׳האָט אונדז ניט באַווויזן, געווען אייגענעניט דערקלערונגען און באַמערקונגען פון דער אויספאָרשונג, ד. ה. די כסדרדיקע באַריכטן פון די „אָבסערוואַציעס“ פון די אָנגעשטעלטע געהיים־אָגענטן, וועלכע האָבן אונדז במשך פון די אַלע יאָרן נאָכגעשפירט. מיר, אַלע באַשולדיקטע שרייבער, האָבן זיך באַזונדערס געמאַפערט קעגן דעם פונקט 11, וועלכן מ׳האָט אונדז צוגעשריבן, וואָס באַדייט: אַ געהיימע אָרגאַניזאַציע. מיט וועמען? מיט ש־ן? וואָס פאַר אַ שייכות האָט דער מענטש צו די שרייבער? יענער האָט ממש געהאַלטן פאַר אַ כבוד, וואָס די אויספאָרשונג האָט אים אַריינגענומען אין אָזאַ חברותא, און ער האָט „אויס דאָנקבאַרקייט“ געהאַלטן אין איין געבן אַלץ נייע און נייע „דערקלערונגען“ און דער ענין איז צעוואַקסן אָזוי, ווי די אויס־פאָרשער האָבן געפלאָנט.

ש. האָט צווישן אַנדערן דערציילט, אַז דער „יידישער אָנטיפאַשיסטישער קאָמיטעט“ האָט געזאָלט שיקן „פערזענלעך צו סטאַלינען“ אַ ספּעציעלע דעלע־גאַציע, וואָס זאָל אים אויפקלערן די פאַקטן וועגן אָנטיסעמיטיזם צווישן די העכסטע סאָוועטישע גדולים אין קרעמל גופא. ש. האָט אויך דערקלערט, אַז דעם אויפנאַם אין קרעמל האָט פאַר דער ספּעציעלער דעלעגאַציע פון „יידישן אָנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט“ געזאָלט דערליידיקן דער פראָפעסאָר ז ב א ר ס ק י, וועלכער האָט בשעתו באַלזאַמירט און אויפגעהיט לענינס קערפּער. אָט דער פראָפעסאָר איז געווען אַ גאָנצער בן־בית ביי סטאַלינען און האָט פאַר זיין אַרבעט אפילו באַקומען אַ סטאַלין־פּרעמיע. עטלעכע טעג האָט מיר די אויספאָרשונג געמאַטערט וועגן דעם:

— עס קען ניט זיין — האָט מען מיר געזאָגט — אַז איר, וואָס זייט געווען אָזוי נאָענט מיט מיכאָעלסן און דער קאָרעספּאָנדענט פאַר גאַנץ בירא־בידזשאַן, זאָלט גאָרנישט וויסן פון דעם פּלאַן.

איך האָב זיך וועגן דעם דערוואוסט ערשט פון מיין אויספאָרשער. אָבער דער אָוואָנטוריסט ש. האָט מיר, און אַלע איבעריקע באַשולדיקטע, געניג האָרץ־וויייטאָג פאַרשאַפט מיט זיינע כסדרדיקע אויסטראַכטענישן און צעבלאָזן דעם ענין פאַר אַ גרויסן פּראָצעס.

ערשט אין לאַגער, האָט מיר ש. געפֿרואווט אויפקלערן דעם פֿלאַן, וואָס ער האָט געהאַט פֿאַרטראַכט אין טורמע. מיט זיינע „דערקלערונגען" האָט ער געווואוסט, וועלן אַלץ מער און מער מענטשן צוגעצויגן ווערן צום ענין. און וואָס גרעסער עס וועט זיך צעווואַקסן דער בלבול, אַלץ גיכער וועט קומען די אויס־לייזונג. די וועלט וועט זיך דערוויסן און מען וועט אָנהויבן שטורמען און פֿרָא־טעסטירן. און דאָס, איז דאָס איינציקע, וואָס קען אונדז אַלעמען אַרויסראַטעווען פון זייערע נעגל.

ביז וואָס־וועָן, האָט אונדז ש. דערווייל אָנגעטאָן געברענטע צרות, און די עטלעכע שרייבער פון דער געמשפּטער גרופּע, האָבן זיך געגרייט צו אַ ענערַאַל־אַטאַקע קעגן דער באַשולדיקונג אין געריכט. אָבער — מען רופט אונדז ניט. מיר זיצן אין פֿאַרשיידענע צימערן און וואַרטן. מען רופט אונדז נישט מער אויף קיין פֿאַרהערן און איך האָב צייט צו אָבסערווירן מיינע מיט־זיצער אין קאַמער. דאָסמאָל, זיינען דאָס אַלץ יונגע מענטשן, ביי וועמען די אויספֿאָרשונג איז שוין פֿאַרענדיקט. זיי וועט מען, ווייזט אויס, משפּטן אויפן אָרט. זייערע אַקטן געפֿינען זיך שוין אין כאַבאַראָווסקער געגנטלעכן געריכט. אָבער וועגן אונדז הערט מען גאָרנישט — ווי אין וואָס אַריין. מיר זיצן שוין אָכט מאָנ אין קאַמער און עס זיינען דאָ נאָך פֿאַראַן פּיר ליידיקע בעטן, וואָס וועלן בית־לעכווייז פֿאַרנומען.

די טעג גייען דורך לעבעדיק, אפילו פּריילעך. יונגווַאַרג האָלט אין איין קאָרעספּאָנדירן מיט די מיידלעך אין דער טורמע. מען „באַשרייבט זיך" ווי גרויסע העלדן און מען באַקומט פֿאַרליבטע ענטפֿערס, אויסגעפּוצט דורך דער וואָנט. מען וויל זיך באַקענען נעענטער, און מען כאַראַקטעריזירט זיך אַליין ווי אויף מאַטרימאָניאַלע אַנאָנסן אין די צייטונגען. די יונגע אַרעסטאַנטן האָבן גערעדט וועגן אָט די איבערוואַנטיקע מיידלעך־אַרעסטאַנטקעס, ווי זיי וואָלטן זיי געקענט שוין פון לאַנגע יאָרן. אויף די שפּאַצירן גיט מען זיך איבער צייכנס דורך הוסטן. עס דוכט זיך אָפּט, אַז די יונגע מענטשן האָבן אינגאַנצן פֿאַרגעסן די לאַנגע יאָרן קאָנצענטראַציע־לאַגער, אוממענטשלעכע ליידן און פּיין, וואָס דערוואַרט זיי אַלע.

קוזמאַ, אַ יונגער אוקראַיניש־שפּיצער, האָט געגעבן קאָנצערטן. זיין „קאָניאַק" איז דאָס שפּילן פּרויען־ראָלן. פֿאַרשטעלט ווי אַ פּרוי, איז ער מיט צוויי יאָר צוריק אַנטלאָפן פון טורמע און אָפּגעפֿאָרן ביז טשיטאַ. ער וואָלט זיך אפשר אַזוי, פֿאַרשטעלטערהייט, דערשלאָגן ביז אוקראַינע, וועָן ניט זיין אייגענע צונג. ער האָט אין צוג דערציילט, ווי ער האָט אָפּגעטאָן אויף טערקיש די טורמע־ווענטער, האָט אים עמיץ באָלד אויסגעגעבן אוֹן ער איז תיכף געוואָרן אַרעס־טירט.

מיט אים אין קאַמער זיצט אויך זיינס אַ שוואָגער, אַ סערזשאַנט, וואָס איז באַזונדערס געבענטשט מיט מענלעכער שיינקייט. ער איז גאָר אַריינגעפֿאַלן אומזיסט אוֹן אומנישט. ער פֿלעגט קומען צום שוואָגער הערן ראַדיאָ, אוֹן יענער פֿלעגט אים דערביי באַווייזן די סאָוועטישע ענציקלאָפּעדיע, וואו עס ווערט געזוי אויסגערעכנט דאָס גאַנצע רייכטום פון אוקראַינע. איינמאָל האָט ער

אזוי אַ פרעג געטאָן ביי זיין שוואָגער קוזמאַ, אין דער אָנוועזנהייט פון אַ גאַסט, צי ס׳וואָלט נישט צייט געווען פאַר אַ „סאַמאָסטינאַ אוקראַינאַ״ (אַ זעלבשטענ־דיקע אוקראַינע). אַזוי ווי קענן שוואָגער, דעם אָפיצער, זיינען געווען „זאַכלעכע באַווייזן״ אַז ער האָט געוואָלט אַריבערשמוגלען געווער פאַר די באַנדעראַווצעס אין אוקראַינע (ער האָט אין דעם געלייקנט), האָט מען שוין דעם יונגן, שיינעם סערזשאַנט אויך געגומען.

באַזונדערס אינטערעסאַנט איז געווען די באַשולדיקונג קעגן אַ יונגן אינזשיניער אויף אַ כאַראַוווסקער זאַוואָד, וולאַדימיר ג. וולאַדימיר האָט אַמאָל, בעת מ׳האָט אים אויפגעפאַדערט אַנטיילצונעמען אין מאַרש פון אַן ערשטער מאַי־דעמאָנסטראַציע, געענטפערט:

— ביי אונדז גייען אינזשיניערן אין ליאַכעס, איך שעם זיך אין מיינע קליידער צו מאַרשירן אין די גאַסן.

מ׳האָט שוין אונטערגעהערט נאָך עטלעכע „ראַזגאַוואָרן״ (שמועסן) זיינע. אַשטייגער, ווי ער האָט געריפט זיין פאַטאַ־אַפאַראַטל „צייס״, מיט וועלכן ער מאַכט גוטע אויפנאַמעס, בעסער ווי מיט דעם כאַרקאָווער פאַטאַ־אַפאַראַט, מיט וועלכן ער קאָן נישט נעמען אַזעלכע פּרעציזע בילדער. דאָס האָט געמיינט, אַז ער „האָט געריפט די אויסלענדישע טעכניק און באַשמוצט די סאָוועטישע״, וואָס קוואַליפיצירט זיך ווי אַ פאַרברעכן, אונטער דעם פּאַראַגראַף 58, פּונקט 10. ערשטער טייל. אויף יעדן פאַל, אָן אַ „פינפערל״ וועט דער אינזשיניער פון דער מ.ג.ב. נישט אַרויס.

מיין אורטייל

די יונגע אַרעסטאַנטן אין מיין טורמע־קאַמער זיינען געווען שטאַרק אַקטיוו, ווען מ׳האָט די פרויען איבערגעפירט אויפן אונטערשטן שטאָק. מיר האָט דאָס ממש אַרויסגעפירט פון געדולד. איך האָב געוואַרט מיט אומגעדולד אויף אייַן זאַך — אויף מיין פּראָצעס. אומאויפהערלעך געוואַרט און געטראַכט דערפון. געטראַכט און געוואַרט. און — אַרומגעגאַנגען ווי אַ צעמישטער.

דערווייל האָט יונגוואַרג געפלאָכטן שטריקלעך פון אַרויסגעצויגענע פעדים פון די כאַלאַטן און קאָלדרעס, צוגעבונדן צו שאַבטעלעך פון שוועבעלעך, און אַראָפגעלאָזן דורכן פענצטער צו די אונטערשטע שטאָקן, וואו מען האָט אַריבערגעפירט די פרויען־אַרעסטאַנטקעס. אין די פּושקעלעך האָבן די פרויען אַריינגעשאָטן מאַכאָרקע (נאָך וועלכע עס איז באַזונדערס גרויס געווען דער הונגער אין טורמע) און ניט איינמאָל אויך בייגעלייגט בריוועלעך, אין וועלכע די צעווייטאָגטע נשמות פון די אומגליקלעכע האָבן אַריינגעלייגט דאָס גאַנצע האַרץ. אין די בריוועלעך האָט מען געקענט לייענען וועגן אַן עלנטער מאַמען, ביי וועמען די טאָכטער איז געווען די איניציקע שפייזערין; וועגן אַ קינד, וואָס איז ערגעץ פאַרבליבן אויף גאָטס באַראָט אָן זיין מאַמען; און וועגן אַן אויפ־געבליטער יוגנט, וואָס האָט נאָך נישט באַווייזן צו לעבן.

אַ ספּעציאַליסט צו שרייבן האַרציקע, פּאָעטישע ענטפערס, איז געווען דער גוטער און שטילער וואַסילי. ער איז געווען אַנגעטאָן אין זיין לייוונטענעם זעלנער־אוניפאָרם, פון וועלכן עס זיינען אַראָפּגענומען געווען די עפּאָלעטן. ער האָט זיך ספּעציאַליזירט ביי אונדז אין צונויפשטוקעווען שטיקלעך צייטונגען, וואָס פלעגן אונדז אַריינגעגעבן וועלן צוזאַמען מיט פּעקלעך שפּייז, וואָס קרובים פון די אַרעסטירטע פלעגן צושיקן.

קיין צייטונגען האָט מען אין טורמע נישט אַריינגעלאָזט גאָנצערהייט. מ׳האָט יעדע צייטונג פריער געמוזט צעריסן אויף קיינע שטיקלעך. געהייסן האָט עס, אַז דאָס שיקט די משפּחה פּאַפּיר צום רויכערן. וואַסילי פלעגט פון די שטיקלעך צייטונגס־פּאַפּיר צוריק צונויפשטעלן אַ גאַנצע צייטונג און גיך פאַרלייענען די נייסן, פון וועלכע מיר האָבן אין אונדזער טורמע־קאַמער קיין אַנונג נישט געהאַט. ווער קען דערגיין דעם גרונט פון דער רוסישער נשמה? אָט דעם יונגן, בלאָנדן בחור, איז שוין צו צוואַנציק יאָר געווען באַשערט אָפּ־צוקומען אַ שטראָף פאַר מיטפילן מיט די געקריוודעטע. ער, דער יונגער „קאַמסאַמאָלעץ", וואָס האָט קיין אַנדער ליטעראַטור ווי די, וועלכע איז אים אונטערגעטראָגן געווארן אין זיין מיליטערישן טייל, ניט געלייענט, ער האָט זיך פלוצלונג געזונען אינטערעסירן מיט דער שוועדער לאַגע אין די קאָלווירטן. אין דעם פרייען אורלויב־חודש איז ער אַרומגעפאָרן איבער אַ גאַנצן רַאיאָן און שטודירט דאָס לעבן פון די קאָלווירטניקעס.

וואַסילי האָט אַנגעשריבן אַ גרעסערע אַרבעט פול מיט קריטיק און אַנ־וויזונגען ווי די לאָגע ראַדיקאַל אויסצובעסערן. די דאָזיקע גרויסע בריוו מיט זיינע פּאַרשלאָגן, האָט ער געוואָלט שיקן צום צענטראַל־קאָמיטעט פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין מאָסקווע. ער האָט דעם בריוו פּאַרקלעפּט און דערווייל אַריינגעלייגט אין זיין שופלאָד. עמיץ האָט אים, ווייזט אויס, נאָכגע־שפּיאָנירט, אַרויסגענבט דעם בריוו און אים איבערגעגעבן אין דער געהיים־פּאָליציי.

מען האָט וואַסילין אַרעסטירט, אים לאָנג אויסגעפּאָרשט. ער איז אָבער מיט קיינעם נישט געווען פאַרבונדן, מיט קיינעם זיך ניט געטיילט מיט דעם אַלעם וואָס ער האָט געטראַכט, און פאַרטראַכט צו שרייבן צו דער העכסטער פּאַרטיי־אינסטאַנץ. אָבער מען האָט אים סיי־ווי צוגעשריבן דעם פּאַראַגראַף 58. וואַסילי האָט אויפגעוויזן, אַז ער האָט ניט געפּירט קיין שום פּראָפּאַגאַנדע. אַלץ וואָס ער האָט געשריבן איז דאָך געבליבן זיין סוד און בלויז די פּאָליט־ביוראָ אין מאָסקווע וואָלט זיך דערוואוסט זיינע געדאַנקען און מיינונגען. אויך ער, פונקט ווי איך, דערווארט מיט אומגעדולד דעם פּראָצעס. עס וואַרטן אויף דעם אויך די אַנדערע אַרעסטאַנטן אין קאַמער. דערווייל, פירן זיי „פּלאַטאָנישע" ליבעס מיט די פרויען דורך די בריוועלעך וואָס זיי שיקן איבער־אין די פּושקעלעך פון שוועבעלעך.

ענדלעך האָב איך זיך דערוואַרט. עס איז געקומען דער טאָג, וועו מען האָט פלוצלונג אויסגערופן מיין נאָמען. פון אַנהייב האָב איך געמיינט, אַז מען פירט מיך אַצינד אין געריכט, צו מיין פּראָצעס, צו וועלכן איך האָב זיך אַזוי

לאַנג געגרייט מיט מיין פאַרטיידיקונגס־רעדע. די איבעריקע ארעסטאַנטן פון דעם קאַמער האָבן מיר אפילו געוואונטשן, אַז איך זאָל באַפרייט ווערן. וואַסילי האָט מיך אַרומגענומען און זיך מיט מיר צעקושט אויף דעם עכט־רוסישן פאַלקס־שטייגער.

מען האָט מיך געפירט דורך לאַנגע, חושכדיקע און אומעטיקע קאָרידאָרן, ביז איך בין צום סוף שטיין געבליבן אין קאַבינעט פון טורמע־נאַטשאַלניק. אַ פּאַרשוין אַנגעטאָן אין מלבושים פון אַ געריכטס־באַאַמטן, האָט מיר מיט אַ שמייכל באַווויזן אַ קליין, שמאָל שטיקל פּאַפּיר. פון אַנהייב האָב איך אפילו ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָס דאַרף זיין. וועג איך האָב אַבער אַנגעהויבן לייענען דאָס פּאַפּירל, האָבן פייערדיקע רינגען זיך אַנגעהויבן דרייען פאַר מיינע אויגן. דאָס איז ניט געווען קיין רוף־קאַרטל פון געריכט, צו מעלדן זיך צו מיין פּראָצעס, נאָר שוין — דער אַרויסגעטראָגענער אורטייל. אַ פאַרטיקער אורטייל אָן אַ געריכט!

פון פּאַפּירל האָב איך זיך דערוואוסט, אַז איך בין פאַראורטיילט געוואָרן לויט צוויי פונקטן פון פּאַראַגראַף 58 — פונקט צען און פונקט עלף — אויף צען יאָר שקלאַפן אַרבעט. איך האָב זיך קוים באַהערשט און געפרעגט דעם אורטייל־ברענגער:

— וואו איז דאָס געריכט? און — ווער האָט מיך געמשפט?

— זייט נישט אַזוי צעטומלט און לייענט אויפמערקזאַמער — האָט ער געענטפערט.

איך בין באמת געווען צעטומלט. אויסער דעם ציפער 10 יאָר פון מיין אורטייל, האָב איך ניט געזען, אַז אין צעטעלע איז אָנגעגעבן, אַז איך בין פאַר־אורטיילט געוואָרן דורך אַ ספּעציעלן מיליטעריש־ן געריכט ביי דער מ.ג.ב. אין מאָסקווע.

— נעמט אייך ניט צום האַרצן, האָט מיך דער באַאַמטער מיטן יעזויטישן שמייכעלע געטרייסט — דער אורטייל איז געגוג מילד. וועג מען וואָלט אייך געמשפּט אויפן אָרט און איר וואָלט געהאַט אַ פאַרטיידיקער, וואָלט איר באַקומען אַ העכערע שטראָף. איר מעגט זיין גליקלעך, וואָס מ׳האָט אייך געמשפּט אונטער די אויגן; אין אַזאַ פאַל גיט מען שטענדיק אַ מילדערע שטראָף.

— אָבער וואָר האָט עס געבעטן מיך משפּטן אונטער די אויגן — האָב איך נאָך אַלץ געצאַרנט און ניט געקענט פאַרשטיין.

נאָר יענער איילט מיך צו, ער האָט ניט קיין צייט; ער דאַרף נאָך איבער־געבן די אורטיילן די איבעריקע אַנגעקלאָגטע לויט דעם זעלבן ענין.

אין טורמע־קאַמער האָבן מיך די אַרעסטאַנטן מקנא געווען מיטן אורטייל. „דו ווייסט כאָטש וואָס מיט דיר איז, — האָבן זיי צו מיר געזאָגט — אונדזער גורל איז נאָך אַלץ פאַרנעפּלט". באַזונדערס האָבן מיך באַרואיקט די אוקראַ־אינער. פאַר „סאַמאָסטינאַ אוקראַינאַ" (אוקראַיניש־ער אומאָפּהענגיקייט) גיט מען אַצינד 25 יאָר. וואָלטן זיי געמשפּט געוואָרן דורך אַ „טראַיקע", וואָלט זיי נאָך אויך געקענט האָפן אויף אַ „מילדן" אורטייל פון בלויז 10 יאָר פאַרשיקונג. מיר איז אַבער דערווייל טרויעריק, פינצטער און ביטער, אויפן האַרצן.

איין קליניקייט — צ ע ן יאָר! איך נעם רעכענען, אַז יעדעס יאָר מיינט 365 טעג און נעכט, און צען יאָר מיינט דריי טויזנט זעקס הונדערט מיט פופציק מעת־לעת פון לאַגער־לעבן און שקלאַפן־אַרבעט. צי וועל איך דאָס אַלץ אויס־האַלטן? וועל איך נאָך אַמאָל זיין אויף דער פריי? וועל איך נאָך אַמאָל זען מיינע נאָענטע? דאָס האַרץ האָט געגאָגט און געקלעמט און פון מיינע מידע, ניט־אויסגעשלאָפענע אויגן האָבן געשטראָמט די טרערן אַן אויפהער, אָן אויפהער.

פון אַרעסטאַנטן, וועלכע זיינען שוין געווען אין די אַרבעטס־לאַגערן האָב איך געוואוסט וועגן די שווערע באַדינגונגען פון דער קאַטאָרזשנער פראָצע. וועגן די באַנדיטישע בריגאַדירן, וואָס זויגן אויס דאָס בלוט פון די אַרעסטאַנטן, ספּעציעל פון די פּאָליטישע. איינער אַ גוטער אַלטיטשקער — ניקאָלאַי אי־וואַנאָוויטש — וואָס האָט שוין געהאַט דורכגעמאַכט 10 יאָר לאַגער, איז איצט מיט מיר געזעסן אין דער טורמע פונדאָסניי. ער איז געווען אַגגעקלאָגט אין דיווערסיע, וויל „די פערד וועלכע זיינען אים, וויי אַ וועטערינאַר־דאָקטאָר, אַנפאַרטרויט געווארן, האָבן זיך ניט געהאַלטן און אויסגעפּגרט". אָט דער גוטער אַלטיטשקער, האָט מיר איינמאָל שטאַרק באַדויערט:

— אייך וועט זיין באַזונדערס שווער אין לאַגער — האָט ער טרויעריק געזאָגט — חוץ דעם, וואָס איר זייט אַ שוואַכער מענטש, זייט איר אַן אינטע־ליגענט, נישט צוגעוואוינט צו שווערער אַרבעט. דערצו נאָך זייט איר אַ ייד, און צו אייערע באַציִט מען זיך שלעכט אין די לאַגערן.

איצט דאַרף איך שוין מער ניט אייַנחזרן אויף אויסנווייניק די רעדעס, וואָס איך האָב גרייט צו האַלטן פאַרן געריכטס־טריבונאַל. איצט דאַרף איך מוט און אויסדויער אַריבערצוקומען דאָס שלעכטס, וואָס גייט מיר אַנטקעגן. עס דערוואַרט מיר נאָך אַזוי פיל! אַזוי פיל! און אַנהויבן, הויבט זיך איצט דער לאַנגער וועג אָן אין אַ פאַרשלאָסענעם וואַגאָן וואו איך וועל „פאַרברענגען" אָט די הייסע זומער־טעג, וואָכן און חדשים. עס דערוואַרטן מיר נאָך איבער־שיקונגס־טורמעס ביז איך וועל דערגרייכן דעם ענדגילטיקן פאַרשיקונגס־אָרט. און ווער ווייס, וואו עס וועט דאָס זיין דאָס ענדגילטיקע אָרט? דאָ וויל מען וועגן דעם גאָרניט זאָגן. מען הייסט דיר וואַרטן אויפן „נאָריאַד" (באַשטעלונג) וואָס דאַרף אָנקומען פון די לאַגערן פאַר פרישע אַרבעטס־הענט.

אויפן וועג צום שקלאַפן־לאַגער

ס׳איז געווען אַ הייסער יולי־טאָג און אין טורמע־קאַמער איז מען אַרום־געגאַנגען אין די בלויזע אונטערוועש. דער מאַכאָרקע־רויך האָט נאָך מער פאַרפעסטעט די הייסע, אָנגעבראַנטע לופט. דאָס קליינע טירעלע אין אונדזער פענצטער האָט אונדז קנאַפּ וואָס אָפּגעפרישט. עס האָבן זיך ניט געקלעפּט קיין שמועסן. אפילו די שאַרפע פעפערדיקע וויצן פון די יונגע אוקראַינער האָבן נישט געהאַט קיין אָפּנעמער. מען האָט זיך צוזעצט אויף די נאַרעס, און פון היץ און מידקייט געדרעמלט.

דער טורמע־וועכטער האָט גלייך געגומען קלאַפֿן אין טיר, אויפגעוועקט די דרימלענדיקע אַרעסטאַנטן, וואָס האָבן עובר געווען אויפן טורמע־פאַרבאָט צו שלאָפֿן נישט אין דער דערצו באַשטימטער צייט לויטן רעגולאַמין. איוואַן, אייגער פון די אַרעסטאַנטן, האָט מיט אַ שוואַכער שטים געחלומט אויף דער וואָר, וועגן זיין דאָרף ביי דער וואָלגע, וואו ער פלעגט זיך יעדן זומער־טאָג באָדן, שווימען גאַנצע מיילן. אַך, דער טייך! דער טייך! קיין זאַך איז אים איצט ניט אַזאַ שאָד, ווי דער טייך! אפילו ניט די מיידלעך, וועלכע ער פלעגט מיט זיין האַרמאָשקע פאַרווייגן אין טאַנץ. און איינע פון זיי איז דאָך געווען אַזאַ שיינע, קאַטיאַ, מיט די בלויע אויגן ווי די קאַרן־בלימלעך אין פעלד. ער האָט פאַר אונדז אין קאַמער געמאָלן דעם טייך בייטאָג, ווען ער איז געווען איין שטיק צעגאָסן זילבער, און פאַרנאַכט ביים זון־אונטערגאַנג, ווען פונעם זילבער וועלט גאָלד. ער וואָלט אַלץ אַוועקגעגעבן פאַרן לאָזן אים זיך אויס־באָדן אין פרישן שטראָמיקן טייך־וואַסער. און דאָ, ביי אונדז אין דער טורמע־קאַמער איז די לופט אַזוי געדיכט, פשוט צו שניידן מיט אַ מעסער. די 15 מינוט שפּאַציר אויפן הויף זיינען אַזוי וויניק! עס צעריייצט בלויז דעם אַפּעטיט. פונדעסטוועגן טראַכט יעדער ביי זיך: ווי גוט עס וואָלט געווען, מען זאָל אין אַזעלכע הייסע טעג ניט שיקן אין ערגעץ. אין די עשאַלאָנען איז נאָך ערגער. דאָ, קען מען כאָטש טרינקען, ווען מען וויל און וויפל מען וויל, קאַלטן וואַסער און מען קען אַרומגיין האַלב באַקעט און חלומען פון אַ טייך מיט פרישן שטראָמיקן וואַסער...

אין אָט אַזאַ היץ האָט זיך פלוצלונג צעעפנט אונדזער אייזערנע טורמע־טיר. אין קאַמער איז אַריינגעקומען אַ יונגער לייטענאַנט פון דער וואַך, געווארפן אויף מיר אַ שאַרפן בליק און מיך געהייסן מיטנעמען מיינע זאַכן און מיטגיין מיט אים. דאָס האָט געהייסן, אַז אין דער קאַמער וועל איך מער ניט צוריק־קומען. אָבער אין קיין צווייטן קאַמער האָט ער מיך נישט אַריבערגעפירט. ער האָט מיך געמאָלדן, אַז דער „נאַריאַד" (באַשטעל־צעטל) פון לאַגער איז שוין אָנגעקומען פאַר מיר.

אין דער קאַנצעלאַריע פון טורמע איז שוין געשטאַנען גרייט מיין הילצער־נער טשעמאָדאַן מיטן ביסל וועש און קליידער, וואָס האָבן זיך געפונען דעם גאַנצן יאָר פון מיין אַרעסט, אין טורמע־קעלער. אויף מיר האָט שוין געוואַרט אַ וועכטער פון אַרעסטאַנטן־צוג, ער האָט מיר „איבערגענומען" ביי דער טורמע־אַדמיניסטראַציע און באַקומען אין אַ פאַרזיגלטן גרויסן קאָנווערט דעם קיצור פון מיין „דיעלאָ". איך, ווידער, האָב באַקומען אויף 5 טעג פראָדוקטן, וועלכע זיינען באַשטאַנען פון ברויט, געזאַלצענע פיש און אַ ביסל צוקער. דער נייער וועכטער מיינער, האָט דורכגענישטערט מיין טשעמאָדאַן און אַרויסגענומען פון דאָרט דעם זיגער. אַן אַרעסטאַנט טאָר ביי זיך ניט האַלטן קיין זיגער, ווייל ער טאָר קיינמאָל ניט וויסן ווי שפּעט עס איז. אַזעלכע ידיעות קאָנען נאָך פאַר־לייכטערן די פּלענער צו אַנטלויפן. צום סוף האָט ער מיר אַ זאָג געטאָן: „פאַידיאָם!" (געגאַנגען).

איך האָב מאַרשירט פאַראויס מיטן טשעמאָדאַן אין איין האַנט און דעם

זעקל פּראָדוקטן אין דער צווייטער, ביזן מיטן הויף פון דער גרויסער קרימינעלער טורמע, וואָס שטייט אָ ביסל אָפּגערוקט פון דער אויספּאָרשונגס־טורמע פּאַר פּאָליטישע אַרעסטירטע. דאָרט האָט שוין געווארט אָ טורמע־קעטשל אָנגעפּראָפּט מיט אָנדערע אַרעסטאַנטן. אין דאָזיקן קעטשל זיינען ניט געווען קיין באָזונדערע וועלטלעך ווי אין דעם „טשאַרני וואָראָן" (שוואַרצע קראָע), אין וועלכן מען פלעגט אונדז פירן צו דער אויספּאָרשונג. דאָ זיינען אַלע געווען צונויפגעקוועטשט צוזאַמען, פרויען און מענער. די גאַנצע צייט איז דער קאָנווּאָי געשטאַנען אין קליינעם קאָרידאָרל, וואָס איז געווען אָפּגעשלאָסן פון אונדז, אַרעסטאַנטן.

מיין שכנטע איז געווען אָ יונג פּרעכטיק מיידל. זי איז געזעסן לעבן מיר אין האָט אָן אויפּהער געווויינט. איר האָט מען צו אונדז געבראַכט פון דער קרימינעלער טורמע. מיט טרערן אין די אויגן האָט זי מיר דערציילט וועגן איר שווערן אורטייל פון 25 יאָר, וואָס זי האָט באַקומען פּאַר עפּעס געלט־מאַכינאַציעס, אויף אָ גרויסער סומע, אין אָ רעגירונגס־געשעפט. זי האָט געהויבן די הענט צום הימל און אויסגערופן:

— גאָטעניו, כ׳האָב דאָך נאָך אַזוי ווייניק געלעבט אויף דיין וועלט!

ניט אַלע האָבן געקומען די אורטיילן אַזוי ערנסט. געווען אפילו אַזעלכע, וואָס האָבן אַזוי הויך געזונגען, אַז דער קאָנווּאָי האָט נאָכאַנאַנד געמוזט קלאַפּן אין טיר, זיי אַיינצושטילן. דאָס זיינען געווען קרימינעלע פּאַרברעכער, ביי וועמען די „עטאַפּן" — דאָס אַריבערפירן פון איין טורמע אין אַן אַנדערער, אָדער דאָס אַריבערפירן אין אָ לאַגער, — איז שוין געווען אָ געוואוינהייט. זיי האָבן געפּלירטעוועט מיט די יונגע אַרעסטאַנטקעס, ניט זשאַלעווענדיק דערביי קיין גראָבע וויצן און מיט זייערע טאָטואירטע נאַקעטע אָרעמס געהאַלטן די מיידלעך אין אייַן גלעטן און קנייפּן, און דאָס יונגווּאַרג האָט דערביי פּריילעך געקוויטשעט ווי די חזירמלעך, וועלכע מען פירט אין זעקלעך אויף אָ יאַריד.

אָט זיינען מיר שוין ביי דער באַן־סטאַנציע, וואו עס שטייען גרייט פיר „סטאָליפּין־וואַגאָנעס" פּאַר אונדז — וואַגאָנעס מיט גראָטעס אויף די פענצטער און באָזונדערע פּאַרגראָטעווועטע אָפּטיילונגען פון אינעווייניק. דער קאָנווּאָי האָט מיך צוגעפּירט צו אייניעם פון די וואַגאָנעס, וואָס איז שוין געווען איבער־געפּילט. די וואַגאָנעס שלעפּן זיך שוין אַזוי פון ווייטן וולאַדיוואָסטאָק און זיי ווערן אויפן וועג נאָך פּאַרפולט מיט אַרעסטאַנטן פון די פּאַרבייפּאַרנדיקע שטעט. אין מיין „קופּע" זיינען שוין אַלע זיץ־פּלעצער פּאַרנומען, אפילו די אויבערשטע צוויי שטאָקן אויך. איך כאָפּ אָ קוק אויף מיינע שכנים: טיפּישע געזיכטער פון פּאַרברעכער. האַלב־נאַקעטע און אין מאַטראָסן־העמדלעך (אָ שוואַכקייט אַזאַ, ביי די קרימינעלע, צו געשטרייפּטע מאַטראָסן־העמדלעך), האָבן זיי זיך געפּאָרעט אַרום איינעם אָ „גרינעם", פּאָליטישן אַרעסטאַנט, וואָס איז געווען גוט אָנגעטאָן און האָט פּאַרמאָגט אָ שיינעם טשעמאָדאַן. דער פּאָליטישער אַרעס־טאַנט האָט זיך געווערט, ער האָט געדראָט צו דערציילן די וואָך, אָבער די ווענטער האָט מען ניט געזען. זיי זיינען געווען ערגעץ ביי דער טיר און ניט געהערט, אָדער ניט געוואָלט הערן, די געשרייען וואָס האָבן זיך געטראָגן פון

אונדזער „קופּע". דערווייל האָט מען מיין שכן באַרויבט פון דאָס ביסל אויבער־העמדער און קאָסטיומען. ווי אַ צולאָג האָט ער נאָך אַריינגעכאַפּט אַ ביסל קלעפּ אין די זייטן.

איך בין געזעסן אויף מיין טשעמאָדאַן און אפילו ניט געטראַכט וועגן מיין אַרעמקייט, די נעבעכדיקע קליידער, וואָס ליגן אין דעם. מ׳האָט מיר צוגענומען דאָס לעבן, וועל איך זיך דאָ גיין שלאָגן צוליב עטלעכע העמדער? איך האָב שוין פון טורמע געוואוסט, אַז דאָרטן וואו די קרימינעלע זיינען אַ מערהייט, וועלן זיי שוין אויספירן דאָס זייערייקע און באַרויבן די מיטפּאַרער. איך האָב געטראַכט, צי איך וועל בכלל אין אַזאָ „געזעלשאַפּט" קענען דערפאָרן ביז דעם איבערשיקונגס־פונקט. דערצו איז אין וואָגאָן געווען אַזוי הייס, אַז אַ שוועבעלע האָט זיך קוים אָנגעצונדן. וועז די צינגער האָבן זיך אויפגעבונדן ביי די אַרעס־טאַנטן, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז מיט אונדז פּאָרן די אמתע „העכט". דער הויפּט־שלעגער איז געווען ניט קיין געווייגלעכער פּאַרבערעכער, ער איז געווען אַ „מאָקרישקע", אַ גנב־מערדער. ער האָט זיך באַרימט, אַז כדי צו באַקומען דעם מאַנטל, וואָס ער טראָגט, האָט ער דערהרגעט אַ יונגן ייִנגל. פון אָנהייב האָט ער דעם יינגל געהייסן אָפּגעבן דעם מאַנטל מיט גוטן. וועז יענער האָט געשריען און געוויינט נאָך הילף האָט ער אים דערמאָרדעט. „מאָקרישקע" רופט מען געווייגלעך אַזאָ רויבער, וואָס האָט ליב ביי זיין רויב־אַרבעט צו פאָר־גיסן בלוט, אפילו גנבים האָסן אַזאָ איינעם.

אַ צווייטער אַרעסטאַנט אין וואָגאָן, מיט אַ צעשניטן לייב און אַ בלינד אויג, האָט זיך אויסגעציכנט מיט רואיקייט און קאָלטבלוטיקייט. ער איז געווען אַ מאַן פון אַ יאָר 60, אַן אַלטער באַנדיט, וואָס איז שוין אָפּגעזעסן לאַנגע לאָגער־טערמינען. אים האָט מען צו אונדז געבראַכט אַזש פון קאָמטשאַטקע, וואו ער האָט אויסגעפירט אַ רויב־אָנפאַל אויף אַן אַלט פּאָר־פּאָלק. מ׳האָט אים פאָר־משפּט אויף 25 יאָר. (ס׳איז געווען די צייט וועז טויט־שטראָף איז אָפּגעשאַפט געוואָרן אין רוסלאַנד און די טויט־אורטיילן זיינען פאַרביטן געוואָרן אויף 25 יאָר פאַרשיקונג). אין וואָגאָן האָט דער פּאָרשוין געהאַלטן אין אַיין דערציילן וועגן זיינע „אויפטוען" פון הרגענען מענטשן מיט אַזאָ רואיקייט, ווי ער וואָלט אַשטייגער גערעדט וועגן אַ געווייגלעכער טאָג־טעגלעכער אַרבעט. אַרום אָט די צווי האָבן זיך געריבן די איבעריקע קרימינעלע און אַ צענדליק יונגווארג, יינגלעך, וועלכע זיינען געמשפּט געוואָרן פאַרן אַנטלויפן פון „פ.ז.א." (אַן אַרבעט־שול פאַר יוגנטלעכע) און באַקומען אַ יאָר אָדער 6 חדשים יוגנט־לאָגער. אויף דער באַן האָבן זיי באַדינט די באַנדיטן ווי „שעסטיאָרקעס" (באַדינער).

אין טיישעט

אין די ענגע אוֹן שמוציקע וואַגאַנעס אין וועלכע מען האָט מיך, צוזאַמען מיט די אַנדערע אַרעסטאַנטן, געפירט אין די שקלאַפן־לאַגערן איז דאָס עסן וואָס מען האָט אונדז געגעבן באַשטאַנען פון אַ שטיקל ברויט אוֹן שטאַרק־געזאַלצענע פיש. מען האָט דעריבער פיל געטרונקען אוֹן וועֹן מען האָט גע־דאַרפט אַ קליינע באַדערפענישׂ, האָבן זיך די אַרעסטאַנטן געבעטן ביי די וועכטער, אַז מען זאָל זיי צופירן וואו מען דאַרף. אין דער ערשטער ריי זיינען געווען די קרבנות — די פּאָליטישע אַרעסטירטע. זיי, האָבן די וועכטער נישט געוואָלט נאָכגעבן. ווי מיר האָבן זיך שפּעטער דערוואוסט, האָבן די וועכטער געמאַכט שותפות מיט די רויבער. די צוגערויבטע זאַכן פון די פּאָליטישע אַרעסטירטע זיינען פאַרקויפט געוואָרן אויף די סטאַנציעס וואו די באַן האָט זיך אָפּגעשטעלט אוֹן די וועכטער האָבן זיך געטיילט מיטן געלט מיט די קרימינעלע פאַרברעכער. די פּאָליטישע אַרעסטאַנטן האָבן געפונען אַן אויסוועג. מען האָט זיך באַמיט די קליינע באַדערפענישן צו טאָן אין קאַלאָשן, אָבער דערפאַר האָט מען מיט דעם לעצטן באַדאַרפט אָפּצאָלן די באַנדיטן, זיי זאָלן גאָרנישט האָבן דאָקעגן.

מיט מיינע זאַכן האָב איך זיך זייער גיך אוֹן אַן האַרצווייטאָג צעשיידט. וועֹן איך בין דאָס ערשטע מאָל צוריקגעקומען פון טואַלעט־וואָגאָן, האָב איך געטראָפן אַ האַלבן טשעמאָדאַן. מען האָט מיר נאָר איבערגעלאָזט עטלעכע קליניקייטן, אַ ביסל אַלטע וועֹרטלאָזע זאַכן. אָבער אַזוי ווי איך האָב אפילו קיין וואָרט ניט אַרויסגעבראַכט וועֹגן דעם, האָבן מיר די פאַרברעכער פאַר מיינע אָנצוגן געגעבן זייערע אָפּגענוצטע אַלטע מלבושים, ממש שמאַטעס, איך זאָל נישט אַרומגיין קיין נאַקעטער.

— אַז מען פירט זיך אויף צווישן אונדז אַרנטלעך — האָט דער מיט איין אויג צו מיר געזאָגט, — אַז מען מאַכט ניט קיין געוואַלדן, האָבן מיר, גנבים, אויך אַ האַרץ...

באַזונדערס איז געווען אַ גרויס רחמנות אויף איינעם אַ זקן, אַ פּאָליטישן אַרעסטאַנט פון וולאַדיוואָסטאָק. דער אַלטער האָט געהאַט אַ לויזן מאָגן אוֹן כאָטש ער האָט די גאַנצע צייט, אויסער דעם ביסל „קיפּיאַטאָק" (הייס וואַסער), וואָס מען פלעגט אַרײַנגעבן בלויז איינמאָל אַ טאָג מיט אַ דאַרן סוכאַר, גאָרניט געגעסן אין מויל, האָט ער נאָכאַנאַנד געהאַט וויטאָגן אין בויך.

די סאַניטאַרע אָפּטיילונג אין צוג האָט אים נאָר געגעבן פּראָשקעס. אָבער אַזוי ווי ער האָט קיין היץ ניט געהאַט, האָבן זיי אים ניט אַנערקענט פאַר געזונ קראַנק, אַז מען זאָל אים אַריבערנעמען אין ספּעציעלן קראַנקן־קופּע. דער אַלטער, וועמען די וועכטער האָבן ניט געלאָזן אָפּט גיין אין טואַלעט, האָט געטאָן די באַדערפענישן אונטער זיך עטלעכע טעג, ביז די באַנדיטן אַליין האָבן אויפגעהויבן אַ טומל, ערשט דאַן האָט מען דעם קראַנקן אַלטיטשקן אַריבערגע־פירט אין דער „סעפּאַראַטקע", אַ מין קאַרצער אין וואַגאָן.

דערווייל איז די באַן געלאָפן אַלץ ווייטער און טיפער, געשניטן די אומ־ענדלעכע שטחים, געשלעפט די טרויעריקע וואַגאָנעס מיט די אַרעסטאַנטן, און פון צייט צו צייט זיך אָפגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע. און דאָ, פון סאַמע דנאָ פון לעבן, פון עלנט און עקל, כאַפּסטו אַ מאָל אַ קוק אויף דער פריי, דורך די גראַטן־פענצטערלעך.

אָט האָט זיך דער צוג אָפגעשטעלט, און קעגנאיבער וואַרט אַ צווייטער צוג, אַ פּאַסאַזשיר־צוג, מיט שלאָף־וואַגאָנעס. אויפן פּערָאָן זעסטו אַרויסגיין פיין־אָפּגעריכטע, אויסגעוואַשענע, אויסגעשלאָפענע, זאַטע, קרעפּטיקע מענער אין שיינע קליידער. נעבן זיי — צעשמייכלטע, קאָקעטירנדיקע יונגע פרויען. מען „באטראַכט" די סטאַנציע. מענער ווייזן אַרויס מבינות, ווייזן אָן מיט די פינגער דאָ און דאָרטן, דערקלערן די פרויען וואו זיי געפינען זיך. און די פרויען טענצלען אַרום איבערן פּערָאָן מיט זייערע דראָבנע טריטעלעך. צי זעט ניט קיינער פון זיי אונדזערע אַרעסטאַנטן־וואַגאָנעס? צי פאַלט קיינעם פון זיי ניט איין, אַז מאָרגן איבערמאָרגן, קען ער זיך אויך געפינען אין די זעלביקע וואַגאָנעס ווי מיר?

אויף דעם אַכטן טאָג זיינען מיר אָנגעקומען אין דעם איבערשיקונגס־פונקט אין טיישעט. אָט טעג אין קאָשמאָרן סטאָליפּינסקן וואַגאָן דערפון בלויז איין מעת־לעת אין דער איבערשיקונגס־טורמע אין אירקוטסק.

טיישעט, וואָס ליגט אויפן סאַמע מיטן וועג, צווישן מאָסקווע און וולאַדיוואָס־טאָק, איז אַ שרעקונגס־וואָרט פאַר יעדן אַרעסטאַנט. ס׳איז מזרח־סיביר. עט־לעכע הונדערט קילאָמעטער ווייטער, הייבט זיך אָן דער אָמורער באַן־וועג. אָבער טיישעט מיינט ניט בלויז דעם פונקט טיישעט, כאָטש בלויז אין אָט דער צעוואָרפענער, סיבירער שטאָט מיט די הילצערנע הייזער און טראָטוארן זיינען אויך פאַראַן אַ צענדליק שקלאָפן־לאָגערן. אין „טיישעט־לאָג", אַ סיסטעם פון צענדליקער לאָגערן וואָס ציען זיך אויף אַ שטח פון הונדערטער קילאָמעטער.

די ערשטע לאָגערן האָבן דאָ געבויט די אַרעסטאַנטן פון די פּריערדיקע יאָרן 1937־1938, די אַרעסטירטע פון דער אַזוי גערופענער „יעזאָוושטשינע" (אויפן נאָמען פון „באַרימטן"סאַדיסט און הענקער יעזשאָוו, דעם פאָלקס־קאָמיסאַר פאַר אינערלעכע אָנגעלעגנהייטן). שפּעטער האָט מען קיין טיישעט פאַרשיקט די יאָפאָנישע קריגס־געפאַנגענע, וועלכע האָבן געאַרבעט ביים פאַר־לענגערן די באַן־ליניע פון טיישעט צו דער לענא. פון זיי זיינען געבליבן — בית־עולמס. די יאָפאָנער, צוגעוואוינט צו אַ מילדן קלימאָט, האָבן ניט אויסגעהאַלטן די סיבירער פרעסט און זיינען געפאַלן ווי די פליגן. שפּעטער איז דאָרט געווארן אַ פאַרמאַכטער לאָגער, דאָס הייסט, אַ לאָגער מיט אַ זייער שטרענגן רעזשים. צו יעדן נומער פון אַ פונקט (לאָגער־אָפּטיילונג) וועלט צוגעגעבן אַ „0". למשל, 041, 023 און אַזוי ווייטער. אין אָט דעם רינגעלע ליגט די קללה... דאָס רינגעלע באַדייט: איזאָלירט און פאַרשלאָסן. דער רעזשים אין די לאָגערן איז ווי אויף קאַטאָרגע, מיטן אונטערשייד, וואָס מען טראָגט ניט קיין קייטן אויף די פיס. די אַרעסטאַנטן אַרבעטן דאָרט צען שעה טעגלעך, און פירן אויס די שווערסטע פיזישע אַרבעט. זיי באַקומען גאָרניט באַצאָלט

פַאר דער אַרבעט, דער אַרעסטאַנט אַרבעט בלויז פַאר דעם ביסל עסן. 10 אַזייגער בייגאַכט ווערט די גאַנצע געגנט אָפּגעשלאָסן ביז 6 אינדערפרי. די אַרעסטאַנטן טראָגן דאָרט נומערן אויף זייערע פּלייצעס און אויף די הויזן. פון דאָרטן איז דערלויבט צו שרייבן בריוו צו קרובים בלויז צווייַ מאָל אין פאַרלויף פון אַ יאָר.

אויפן „איבערשיקונגס־לאַגער" אין טיישעט, איז דער רעזשים, דאָקעגן, אַ ביסל לייכטער. צי ווייל עס איז נאָענט צו אַ באַן און נאַטשאַלסטוואָ האָט מורא, אַז די אַרעסטאַנטן זאָלן זיך ניט צעבונטעווען און אַנטלויפן, צי ווייל דאָ קומען נייַע מענטשן צווישן וועלכע ס׳זיינען פאַראַן אַ סך קרימינעלע, וועלכע ווערן געווייַנטלעך געשיקט אין אַ צווייטן לאַגער נענטער צו דער לענע, ווי ס׳זאָל ניט זיין, איז עס אַנדערש ווי אין דעם פאַרמאַכטן לאַגער. דאָקעגן, זיינען די וועכטער אין דעם „איבערשיקונגס־לאַגער" אין טיישעט געווען שלעכטע. איבערפירנדיק די אַרעסטאַנטן פון דער באַן־סטאַנציע צום לאַגער־פונקט אין אָפּענע לאַסט־אויטאָס, וואָס פאָרן אויף אַ זייער שלעכטן שאָסיי, פול מיט גריבער און בערגלעך, און עס טרייסלט אַרויס די קישקעס, קלאָפּן זיי מיט די פּריקלאַדן פון די ביקסן איבער די הענט, וועלן מען פּרואווט זיך אָנהאַלטן אָן די וועגלעך פון אויטאָ. דער קאָנווּאַי פאַרביטערט אַזוי דעם האַלב־שעהיקן וועג, אַז מען דערלעבט קוים אָנקומען צום פונקט, וואו מען אָטעמט אָפּ אַ ביסל פרייער, כאָטש מען דאַרף וואַרטן לאַנגע שעהן אין אַ גרויסער היץ און אָן אַ טראָפּן וואַסער.

אַרום און אַרום דעם לאַגער איז אַ הויכער הילצערנער פּאַרקאַן, מיט עטלעכע רייען שטעכעדיקן דראָט פון אויבן אַלס צוגאָבע. דערצו נאָך זיינען די ערשטע צוויי מעטער לעבן פּאַרקאַן דערקלערט פאַר אַ פּאַרבאָטנע זאָנע, און די וועכטער אויף די לאַגער־טורעמלעך האָבן רעכט צו שיסן יעדן אַרעס־טאַנט, וואָס גיפּינט זיך אין דער פּאַרבאָטענער צוויי מעטערדיקער זאָנע. אָבער דאָך איז איבער דיין קאָפּ אויסגעשפּרייט אַ גרויסער פּרייער הימל און מען קאָן אָטעמען מיט פּרישער לופט.

ווען איך בין אָנגעקומען קיין טיישעט, איז די גאַנצע „פּערעסילקע" (איבערשיקונגס־פונקט), ממש געווען באלעגערט מיט אַרעסטאַנטן, פאַרשיקטע אַהער, און אַזוינע וועלכע מען האָט באַדאַרפט איבערשיקן וויייטער. די באַראַקן זיינען געווען איבערפולט און מען איז געשלאָפן אויפן דיל. די הילצערנע נאַרעס זיינען שוין פון לאַנג געווען פאַרנומען.

ווען איך בין געבראַכט געוואָרן אין דעם איבערשיקונגס־לאַגער אין טיישעט, בין איך צוגעטיילט געוואָרן צו אַ בריגאַדע. דער בריגאַדיר איז געווען אַן אַרמענער, אַ כיטערער, אַ דורכגעטריבענער, אָבער ניט קיין שלעכטער. ער האָט מיך באַקענט מיט די געזעצן פון לאַגער און מיט די רעכט, וואָס אַ בריגאַדיר האָט. דאָ זיינען מיר דערווייל, צייטווייליק, האָט ער געזאָגט. אָבער מיר דאַרפן אויך דאָ אויספירן פאַרשיידענע אַרבעטן. מיר וועלן דורכגיין אַ „קאָמיסאָווקע", און אַ דאָקטאָר וועט שפּעטער קוואַליפיצירן אונדזערע „קאָטע־גאָריעס": ווער עס וועט באַקומען ערשטע קאָטעגאָריע, ווער צווייטע, און

וועך עס וועט אַרויס ווי אַן אינוואַליד. אויב מען וועלט אַנערקענט ווי אַן אינ־ וואַליד, האָט מען אַ שאַנס אַרייַנצופאַלן אין אַ לייכטן לאַגער, וואו די אַרבעט איז ניט אַזוי קאַטאַרזשנע־שוועך. דערווייל, אָבער, איידער וואָס און וועך, דאַרפן מיר גרייט זיין אויף יעדן רוף פון אונדזער בריגאַדיר. אַזוי ווי קיין אַרבעט איז אין די ערשטע עטלעכע טעג נישט געווען, האָב איך מיר אַרומ־ געדרייט איבערן לאַגער. פון מיין איינגעבוירענער נייגעריקייט האָב איך באַ־ טראַכט די מענטשן, געשמועסט מיט זיי, און זיך דערוואוסט נייס.

נאָך נייס בין איך דאָך אַזוי אויסגעהונגערט געווען, נאָכן אָפּזיצן אַ יאָר אין טורמע, וואו איך בין געווען אָפּגעריסן פון דער לעבעדיקער וועלט. דער עיקר : דאָ האָב איך באַגעגענט יידן. אין טורמע זיינען אַחוץ די בירא־בידזשא־ נער, מסתמא אויך געזעסן נאָך יידן. אָבער מען האָט זיי קיינמאָל ניט אַריינגע־ זעצט מיט אונדז צוזאַמען אין אין קאַמער. די טורמע־מאַכט האָט דאָס זיכער באַוואוסטזיניק אויסגעמיטן. פאַר דעם גאַנצן יאָר צייט בין איך בלויז אַ קורצע צייט געזעסן מיט אַ ייד פון דער שטאָט קאַמסאַמאָלסק. ער איז געווען אַן אַסימילירטער ייד, וואָס האָט ניט געקענט קיין וואָרט יידיש. און דאָך איז ער געווען אַרעסטירט פאַר יידישן נאַציאָנאַליזם, וויייל ער האָט זיך אַרויסגעזאָגט אין זיין זאוואָד קעגן אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד. דעם דאָזיקן ייד האָט מען, אָבער גיך, צוגענומען פון מיין קאַמער. וווייזט אויס, אַז עס איז פון אַנהייב אַן דאָ געמאַכט געווארן אַ טעות מיט דעם, וואָס מען האָט אונדז, צוויי יידן, צוזאַמענ־ געבראַכט אין איין קאַמער.

דאָ, אויף דער טיישעטער „פּערעסילקע", זיינען אָבער געווען אַ סך יידן. מערסטנס זיינען די דאָזיקע יידן געקומען פון מאָסקווע. געווען דאָ דער באַ־ קאַנטער רוסיש־יידישער שרייבער א. אי.. וועמענס ווערק עס זיינען גרינטלעך קריטיקירט געווארן פאַר „קאָסמאָפּאָליטיזם". שפּעטער האָט מען ביי אים געפונען נאָך אַ זיבד און אים פאַרמשפּט אויף 10 יאָר פאַרשיקונג.

די פרויען אויף דער „פּערעסילקע" זיינען געווען אָפּגעטיילט מיט אַ פּאַר־ קאָן. אָבער זיי האָבן געגעסן אין איין „סטאָלאָווקע" (עס־צימער) מיט די מענער, און אויך צוזאַמען געאַרבעט. די מערסטע פרויען זיינען נאָר וואָס געבראַכט געווארן פון טורמע. די מערהייט פון זיי זיינען געווען אָנגעקלאָגט פאַר מיטהעלפן דער אוקראַינישער נאַציאָנאַליסטישער באַוועגונג. אָבער עס זיינען אויך געווען אַ היפּש צאָל רוסישע, דייטשע און עטלעכע יידישע פרויען און אפילו יאָפאַנערינס.

אויף אַ „פּערעסילקע" ברענגט מען ניט נאָר בלויז נייע אַרעסטאַנטן. דאָ וועלן איך אָפּט אַרויסגעפון פון די צעוואַרפענע לאַגער־פונקטן אַלטע אַרעס־ טאַנטן. פּאַראַן צוויישן זיי אַזעלכע, וואָס זיינען שוין אָפּגעזעסן זייערע טער־ מינען, און דאָ, אין דער פאַרוואַלטונג פון די לאַגערן, וועלן „אויסגעפּאַרמירט" זייערע דאָקומענטן, און זיי וועלן ערגעץ וויייטער פאַרשיקט אויף „וואָלנאָיע פּערעסילעניע" (פריייַ פאַרשיקונג), דאָס הייסט, פאַרבלייבן אַן אַרעסטאַנט, וואָס איז ניט אַרומגערינגלט מיט קיין פּלויט. דאָ וועלן אויך געבראַכט אַרעס־ טאַנטן אויף נייע פאַרהערן. פון די יידישע אַרעסטאַנטן, מיט וועלכע איך האָב

זיך באַגעגענט, האָב איך זיך ערשט דערוואוסט, וואָס פֿאַר אַ קאָלאָסאַלן פֿאַר־נעם עס האָבן אָנגענומען איבער גאַנץ רוסלאַנד די אַרעסטן פון יידן אין די לעצטע חדשים פון 1948. אויף דער דאָזיקער „פּערעסילקע" אַליין, אויף וועלכער עס האָבן זיך געפונען איבער צוויי טויזנט אַרעסטאַנטן, (געציילט בעת דעם „אַפּעל"), האָבן יידן אויסגעמאַכט אַ דריטל פון אַלע אַרעסטירטע.

אָבער נישט בלויז די אַרעסטירטע לויט דער „יידישער דיעלאָ" זיינען דאָ געווען פֿאַרטראָטן. עס האָבן דאָ נישט אויסגעפעלט קיין קרבנות פון אַנדערע משונהדיקע באַשולדיקונגען, ווי די „דיעלאָ" פון די „זשוקאָווצעס". דאָס זיינען געווען הונדערטער — אָן אפשר טויזנטער — הויכע מיליטער־לייט, וועמענס זינד ס'איז באַשטאַנען אין זייער אָנערקענונג פֿאַרן באַרימטן סאָוועטישן מאַרשאַל זשוקאָוו, ווי דעם העלד פון סאָוועטישן זיג איבער נאַצי־דייטשלאַנד, און נישט סטאַלין.

אין אונדזער סאַניטאַרן אָפּטייל, צום ביישפּיל, האָט געאַרבעט אַ קראַנקן־שוועסטער, וועלכע איז געווען די פרוי פון זשוקאָווס אַדיוטאַנט. מאַן און וויב זיינען ביידע פאַרמשפּט געוואָרן פֿאַרן אָנטייל נעמען אין אַ כלומרשטן בונט קעגן „גרויסן פאָטער אָן לערער פון די פעלקער".

אין דעם איבערשיקונגס־פונקט אין טיישעט האָב איך אויך באַגעגנט אַ היפּשע צאָל פאַרשטייער פון פאַרשיידענע רעליגיעזע סעקטעס, איבערהויפּט באַפּטיסטן, „עדות פון יעהאָוואָ" און אַנדערע. זיי זיינען אַלע געוואָרן באַשולדיקט און פאַרמשפּט פֿאַר „מיטאַרבעט מיטן אויסלענדישן קאַפּיטאַליזם".

אין לאַגער איז געווען ענג, שמוציק, שווער און ביטער דאָס לעבן און דאָך, אין אַ געוויסן זין, אינטערעסאַנט. מאָדנע, אָבער איך געדענק ווי ס'איז מיר דאָרט אויפגעקומען אין קאָפּ דאָסטאָיעווסקיס אַן אויסטערלישע פֿאַר־צייכענונג: „דאָס ערשטע געפיל, ביי דער נייס אַז עמיצער אַ נאָענטער איז פֿלוצלונג געשטאָרבן איז — פּרייד". איך האָב זיך שטענדיק שאַרף קעגן־געשטעלט אָט דעם אויסטערלישן פֿאַראָדאָקס. ווי איז דאָס גאָר מעגלעך? מיר ווערן דאָך שרעקלעך צעבראָכן און דערשיטערט! גיי וויס, וואָס עס נעסטלט אין אונדזער אונטערבאָוואוסטזיין? אַז דאָס געפיל פון נייגעריקייט, וואָס איז אַזוי טיף פאַרוואָרצלט אין אונדז, קאָן אַריבערגיין אין אַ מין פרייד פון שטוינונג. איך רייד מיט מענטשן. לעבנס וויקלען זיך פאָר מיר פונאַנדער, נייע דער־פאַרונגען, גרויזאַמע. אָבער זיי זיינען אַזוי אַנדערש פון דאָס אַלץ וואָס איך האָב אין מיין ביז־איצטיקן לעבן דורכגעמאַכט. און דאָס איז, ווייזט זיך אַרויס, אַ געוונדער מאָטיוו מען זאָל דערפילן אַ מין פרייד פון אַריבערשפּאַנען דעם גבול פון אַן אַנדער, ביז אַהער אומבאַקאַנטער וועלט. פונקט ווי מיר פלעגן קליינערהייט, ליב האָבן צו שפּילן זיך דווקא אונטער די איבערגעקערטע טישן, וועלכע די מאַמע האָט געהאַט אַרויסגעשטעלט אין הויף ביים רייניקן די שטוב.

און ווי גרויזאַם די נייע דערפאַרונגען זיינען!

אָט פירט מען אונדז דאָס ערשטע מאָל צו דער לאַגער־אַרבעט. מענער און פרויען, צוזאַמענגעפּרעסט אויף אַ לאַסט־מאַשין. מען זאָל נישט אַרונטערפאַלן פון יאָגנדיקן לאַסט־אויטאָ אויפן וועג, איז יעדער אַרעסטאַנט איינגעשטעמעט

אין צווייטן מיט די הענט און מיט די פיס. די וועגן זיינען שלעכטע, פול מיט בערגלעך און גריבער, און אַלע קישקעס דרייען זיך איבער, ביז מיר דערגרייכן אונדזער אַרבעטס־פּלאַץ.

אונדזער אַרבעט איז דערווייל באַשטאַנען אין פונאַנדערנעמען אַן אַלט הויז און אויססאָרטירן די מאַטעריאַלן באַזונדער: קלעצער צו קלעצער, ברעטער צו ברעטער, ציגל צו ציגל, און אַזוי וויי־טער. איך בין נאָך נישט געווען באַקאַנט מיט די דאָרטיקע קאַמאַרן, קליינטשינקע מאַסקיטן וועלכע ווימלען דאָרט אין די מיליאָנען. זיי צעבייסן דאָס לייב ביז עס ווערט רויט און געשוואָלן. איך האָב מיך גענומען צו דער אַרבעט מיט פאַרקאַשערטע אַרבל און קיין אַכט ניט געלייגט אויף די קליינטשינקע פליגעלעך וועלכע האָבן מיר ממש באַלעגערט. עס וואָלט דאָך געווען אַ חרפה אָפּצושטיין פון די פרויען, וועלכע האָבן געשלעפּט צו זיבן אָדער אַכט ציגל פאַר איין מאָל, אָדער אין צווייען שווערע קלעצער. צוריקקומענדיק אין לאַגער־באַראַק זיינען אָבער מיינע הענט געווען אַזוי געשוואָלן, אַז עטלעכע טעג האָב איך געמוזט אָנקומען צו דער מעדיצינישער הילף פון דער קראַנקן־שוועסטער, די פרוי פון זשוקאָווס אַדיוטאַנט, וואָס האָט מיר אינגעשמירט די הענט מיט אַ ספּעציעלן זאַלב און נאָכדעם זיי פאַרבאַנ־דאָושירט.

ביים אָנקומען אין איבערשיקונגס־לאַגער גיבן די אַרעסטאַנטן אָן זייערע פּראָפּעסיעס. מען זאָגט דאָ, אַז אַ פּראָפּעסיאָנאַל האָט בעסערע שאַנסן לענגער צו פאַרבלייבן אויף דער „פּערעסילקע". די, וועלכע זיינען אַהער געבראַכט פון די וויטיע לאַגער־פונקטן, דערציילן, אַז די לאַגע פון די אַרעסטירטע איז דאָרט אַ שוידערלעכע. די לופט איז דעם גאַנצן זומער פול מיט מאָסקיטן, נאָך אַ סך מער ווי אויפן איבערשיקונגס־פונקט. די ברויט־פאַיקע איז בלויז ענוג ניט אויסצוגיין פון הונגער, אָבער זאָט וועלן קאָן מען נישט פון דעם. אָנדערע דערציילן, אַז די לאַגער־נאַטשאַלניקעס זיינען סאַדיסטן און זיי יאָגן אויף די שוועסטע אַרבעטן. מען טראָגט נומערן און מען איז געגליכן צו אמתע קאַ־טאָרזשניקעס.

נאָך אַ גאַנצע ריי פון אָנקלאָגעס און בקשות האָט מען מיך ענדלעך געפונען צו אַ מעדיצינישער קאָמיסיע. די יונגע דאָקטאָרשע האָט, אָבער נישט אָנערקענט קיין איינע פון מיינע אָנקלאָגעס, נאָר בלויז, אַז די אויגן זיינען ביי מיר נישט אין אָרדענונג. די בעלמע אויף מיין אויג, וואָס איך האָב באַקומען אין דער צייט פון דער מלחמה, איז אַצינד געוואָרן מיין אייניציקער מלאך הגואל. די קאָמיסיע האָט באַשטימט מיך אָפּצושיקן צו אַן אויגן־ספּעציאַליסט, כדי פעסטצושטעלן צו וואָס פאַר אַ אָרבעטס־קאַטעגאָריע איך קאָן געהערן לויט מיין געזונט־צושטאַנד.

מיין גאַנצע אָרבעטס־בריגאָדע איז מיר געווען מקנא: „וועסט דערווייל זיין אַ שטיקל צייט אין שפּיטאָל און ניט דאַרפן גיין צו דער אָרבעט. אַזאַ גליק טרעפּט נישט אין לאַגער צו אָפט..."

מיט יידישע דאָקטוירים, שרייבער און אַ רב אין דעם לאַגער־שפיטאָל

דער לאַגער־שפיטאָל 0.25, וואוהין איך בין איבערגעשיקט געוואָרן צו דער אויגן־אונטערזוכונג, געפינט זיך סך־הכל אַ קילאָמעטער 50 פון דעם איבערשיקונגס־פונקט אין טיישעט. שוין אויפן וועג, אַהינצופאָרנדיק, האָב איך זיך דערוואוסט וואָס פאַר אַ גרויסע יחסנים עס זיינען די אַלע, וועלכע ווערן אַנערקענט ווי קראַנקע אָדער זיי פאָרן אויסצוקלאָרן, אויב זיי קאָנען אַרונטערגענומען ווערן אונטער דער קראַנקע־קאָטעגאָריע. עס קומט שווער אַן אַריינצופאַלן צו אָט דער גליקלעכער קאָטעגאָריע אין לאַגער. אויסער אַ שוועך חולאת דאַרף מען נאָך האָבן גליק. די מערהייט קראַנקע באַטראַכט נאַטשאַלסטוואָ ווי סימולאַנטן, וואָס ווילן זיך אַרויסדרייען פון אַרבעט, זיך בלויז מאַכנדיק קראַנק. אָבער קוים ווערט שוין אַן אַרעסטאַנט ענדלעך אַנערקענט פאַרן אַן אמתן קראַנקן, איז ער ממש גליקלעך. אַשטייגער, אָט פירט מען אונדז, חולאים, צו דער סטאַנציע אויף אַ לאַסט־אויטאָ און ניט ווי אַלע „עטאַפניקעס", צופוס. מען זעצט אונדז אַריין אין אַ סאַניטאַרן וואַגאָן, מיט אַ קליין פאַר־גראַטעוועטן פענצטערל, וואו עס איז שוין נישט אַזוי אָנגעפראָפט מיט אַרעס־טאַנטן ווי אין אַ געווײַנלעכן פאַרבאַמבירטן עטאַפּ־וואָגאָן. די גאָר שוועכע קראַנקע האָבן שוין דאָ אפילו ליג־פלעצער. אמת, די שוועכ־קראַנקע זיינען שוין אַ מינוט פאַרן טויט, קוים וואָס די נשמה האַלט זיך נאָך אין זיי.

דער לאַגער־שפיטאָל, וואו מיר זיינען געבראַכט געוואָרן, האָט זיך קודם־כל אויסגעטיילט מיט אַ לייכטערן רעזשים ווי אין די אַרבעטס־לאַגער־פונקטן. כאָטש אויך דאָ ציילט מען די אַרעסטאַנטן צווי מאָל דורכן טאָג, שלעפט מען זיי אָבער נישט אַרויס אויפן הויף, מען ציילט זיי אין די באַראַקן. און די באַראַקן זיינען דאָ אויך ריינער, ווי אין די לאַגערן. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז נאָר גילטיק פאַר די קראַנקע, וואָס געפינען זיך אויפן קראַנקן־ביולעטין. ווי נאָר אַ קראַנקער ווערט אויסגעשריבן, ווערט ער גלייך אַריבערגעפירט אין די אַלגעמיינע באַראַקן, אָדער אין די אַרבעטס־באַראַקן פאַר די בריגאַדעס, וואָס באַדינען דעם לאַגער.

דער שפיטאָל 0.25 איז דער גרעסטער שפיטאָל און דעם גרויסן קנופ לאַגערן וואָס געהערן צום „טיישעטלאַג" אָדער אַזערלאַג נומער 7. דער שפיטאָל פאַר־מאָגט 12 אָפּטיילונגען, און אין יעדן באַראַק ווערן באַהאַנדלט באַזונדערע קראַנק־הייטן. די דאָקטוירים זיינען מערסטנטייל אַרעסטאַנטן, וואָס זיינען גרויסע ספּעציאָליסטן אין זייער פאַך־ספּעציאָליטעט. דער אויגן־דאָקטאָר, צו וועמען מען האָט מיר געבראַכט אויף באַהאַנדלונג, איז דעם באַרימטן פּראָפעסאָר פילאָטאָווס אַן אַסיסטענט. דער הויפּט־דאָקטאָר פון לאַגער־שפיטאָל איז אָבער נישט קיין אַרעסטאַנט און ער האָט דעם קאָנטראָל איבער די אַרעסטירטע דאָקטוירים סיי ביים באַשטימען דעם ענדגילטיקן דיאַגנאָז און סיי ביי די

מעדיצינישע קאָמיסיעס, וואו עס דאַרף פּעסטגעשטעלט ווערן, ביים אויסשרייבן אַ קראַנקן, וועלכע געזונט־קאָטעגאָריע עס זאָל אים געגעבן ווערן.

דאָס ערשטע, מיט וואָס אַ יידישער אַרעסטאַנט אינטערעסירט זיך איז, צי עס זיינען דאָ פּאַראַן יידן. און גראָד אויף דעם קען מען זיך נישט באַקלאָגן. אין יעדער אָפּטיילונג זיינען פּאַרטראָטן אחינו בני ישראל. די מערהייט חולאים קומען פון די לאַגער־פונקטן, וואו זיי זיינען אויסגעמאַטערט און אויסגעפיניקט געוואָרן פון די באַנדיטישע בריגאַדירן, און זיי גרייכן אַהער מיט די געפּער־לעכסטע קראַנקהייטן: אַ גרויסער טייל האָבן האַרץ־פּעלערן (אַנגינאַ פּעק־טאַריס); אַנדערע זיינען געבריכט, שוועכע לונגען־קראַנקע און אויך מיט קראַנקע אויגן.

אין דעם שפּיטאָל האָב איך באַגעגנט דעם כאַרקאָוואָר רב הרב לעוו, וועלכער איז אַהער געבראַכט געוואָרן מיט אַ שוועכער האַרץ־קראַנקהייט און ער איז שפּעטער נפטר געוואָרן אויף אַ לאַגער־פונקט. די דאָקטוירים האָבן אים אָנגעזאָגט צו ליגן צום בעט און זיך ניט באָוועגן. אָבער דער רב האָט געהאַלטן אין איין טענהן, אַז „בתוך עמי אנכי יושב" (איך זיץ צווישן מיין פֿאָלק). ער פּלעגט אַרויפכאַפּן אויף זיך אַ כאַלאַטל און אַרומגיין זוכן יידן, מיט זיי אַ שמועס צו טאָן. וועט רעדט אַז ער האָט נאָך אָנגעטראָפן אויף אַזאַ אייגעם, וואָס האָט נאָך געקענט די דראָבנע אותיות, האָט ער אים שוין ניט אָפּגעלאָזט. אַ געוועזענער מירער ישיבה־בחור, איז דער כאַרקאָוואָר רב געווען פול מיט תורה ווי אַ מילגרוים, און האָט גאָנצע שטיקער גמרא געזאָגט אויף אויסנ־ווייניק. אים האָט מען אויך געמשפט לויט דעם פּאַראַגראַף 58, ווייל ווער איז נאָך אַזאַ מחותן מיטן „ולירושלים עירך ברחמים תשוב" (צו דער שטאָט ירו־שלים זאָלסטו מיט רחמים זיך צוריקקערן) און מיטן לשנה הבא בירושלים, ווי ער? פּאַר סטאַלינס זיכערהייטס־מאַכט איז ער געווען אַ קאָנטר־רעוואָלו־ציאָנער, ניט ווייניקער ווי די יונגע סטודענטן, לונגען־קראַנקע, וועלכע מ'האָט אַרעסטירט פּאַר „אונטערערדישער נאַציאָנאַליסטישער טעטיקייט".

אין לאַגער־שפּיטאָל האָב איך באַגעגנט יידישע שרייבער.

בלויז אייגעם וויל איך דאָ דערמאָנען, ווייל ער איז שוין אויף יענער וועלט און מיינע שורות וועלן אים שוין קיין שאָדן ניט קענען ברענגען. דאָס איז געווען דער סאָוועטיש־יידישער דיכטער פון ווייסרוסלאַנד ה ע ר ש ל ק א ם ע־נ ע צ ק י, אַ טאַלאַנטפולער ליריקער און איבערזעצער. ער איז אַרעסטירט געוואָרן צוזאַמען מיט אַ גאַנצער גרופּע סאָוועטיש־יידיש שרייבער פון ווייס־רוסלאַנד. אים האָט „אָפּגעגליקט", וואָס עס האָט אים געמשפּט די „אָסאָבאָיע סאָוועשטשאַניע" *), און ער האָט באַקומען „בלויז" צען יאָר. צו דעם דאָזיקן גליק זיינען צוגעקומען נאָך צוויי גרויסע גליקן: ערשטנס, האָט ער יאָרן־לאַנג געליטן פון אָפּענעם טובערקולאָז. און דער צווייטער גליק זיינער

*) אָסאָבאָיע סאָוועשטשאַניע — דער הינטעראויגיקער געריכט אין מאָס־קווע, ביי דער מ.ג.ב. וועלכער האָט געמשפּט אַ גרויסע צאָל פון די אַרעסטירטע איבערן גאַנצן ראַטנפאַרבאַנד.

איז געווען, וואָס דער נַאטשַאלניק פון לַאגער־שפּיטַאל איז געווען אַ ייד. דער נַאטשַאלניק האָט גַארניט געהַאט דַאקעגן, אַז דער טובערקולאָז־קרַאנקער דיכטער, הערשל קַאמענעצקי, וואָס האָט אַמַאל געַארבעט ווי אַ פַאריקמַאכער, זַאל זיך איינַארדענען ביי זיין אַלטער ספּעציַאליטעט אין לַאגער, ביי די אָפּענע טובערקולאָז־קרַאנקע אין 12טן בַארַאק.

מיך האָט אויך „אָפּגעגליקט". אין דער אויגן־אָפּטיילונג האָט מען מיך געהַאלטן גַאנצע 7 טעג. דער אויסגעצייכנטער דָאקטָאר ט. האָט געשטעלט דעם דיַאגנָאז: אַ קָאטָארַאקט אויפן רעכטן אויג פון אַ טרַאוומע. ער האָט אָבער פַאר אין וועגס אין אַכט ענומען מיין אַלגעמיינע אָפּשוואָכונג און אויסגע־צערטקייט, און מיך איבערגעגעבן אין דער אָפּטיילונג פַאר אינערלעכע קרַאנק־הייטן, וואו דער אַרדינַאטָאר איז געווען גַאר אַ גרויסער מַאסקווער יידישער דָאקטָאר.

איך וועל דעם גַאנצן לעבן ניט פַארגעסן די הַארציקייט און איבערגעגעבן־קייט, די ממש־ברידערלעכע זָארג מיט וועלכער דער דָאזיקער יידישער פּרָא־פעסָאר האָט מיך אַרומגערינגלט. ער איז געווען אין שפּיטַאל דער הויפּט פון צוויי אָפּטיילונגען; פון דער אָפּטיילונג פַאר אינערלעכע קרַאנקהייטן, און פון גרויסן, מָדערן־אויסגעשטַאטן בַארַאק, אין וועלכן עס האָבן זיך געהיילט שטָאטישע קרַאנקע, ניט קיין אַרעסטַאנטן. אויסער זיינע טָאג־טעגלעכע באַזוכן, האָט ער מיר באַזָארגט מיט די בעסטע מעדיקָאמענטן, אָפּטמָאל פון זיין פריוואָטן אָפּטיקל. ער האָט מיר יעדן אָוונט פַארבעטן צו זיך, אין זיין קָאבינעט־צימערל, און געשמועסט שעהן לַאנג. ער האָט אַרויסגעוויזן גרויס וויסן אין דער העב־רַאישער און יידישער ליטעראָטור.

די געשיכטע פון זיין אַרעסט איז אויך ביז גַאר טשיקָאווע:

פּוילישע יידן געדענקען זיכער פון פַאר דער מלחמה דעם נָאמען: דָאקטָאר מעסינג. ד״ר מעסינג פלעגט אָפּט איינַארדענען היפּנָאז־סעַאנסן. ער האָט אויך אַרויסגעגעבן אַ ביכל וועגן כירָאמַאנטיע (חכמת היד) און פיזיָאנָאמיע. מ׳האָט אים פַארַרעכנט פַאר איינעם פון די גרעסטע היפּנָאטיקער אין יענער צייט. אָט דער ד״ר מעסינג איז בעת דער מלחמה אַנטלָאפן פון די נַאציס קיין סאָוועט־רוסלַאנד. אויך דָארט האָט ער באַווּיזן וואונדער מיט זיינע היפּנָאז־סעַאנסן, היפּנָאטיזירנדיק איינצייטיק גַאנצע גרופּן. מיין פרָאפעסָאר האָט מיר דערציילט אַ פַאקט, וויַ ד״ר מעסינג האָט איינמָאל געוואָלט איינַארדענען אַ סעַאנס אין אַ גרענעץ־שטעטל אין רוסלַאנד, צו וואָס מען האָט געדַארפט באַקומען אַ ספּעציעלע דערלויבענישׂ. ד״ר מעסינג האָט די דערלויבעניש ניט באַקומען און ער איז אַוועק צום שעף פון דער גרענעץ־וואַך. וועג ער איז אַריין צום שעף, האָט זיך יענער געוואונדערט, ווי אַזוי מעסינג האָט באַווּיזן צו אים אַריינצוגיין, וועג מען דַארף פריער דורכגיין עטלעכע וועכטער. אויף דעם האָט ד״ר מעסינג אים געענטפערט: — כ׳האָב דיינע אַלע וועכטער פַארהיפּנָאטיזירט...

דָאס איז געווען אמת, און די דָאזיקע פעאיקייטן זיינע, האָט אויסגענוצט די מ.ג.ב., ביי וועמען ד״ר מעסינג האָט שפּעטער געדינט.

דער פרָאפעסָאר האָט זיך באַקענט מיט מעסינגען דורך אַ צופַאל. באַ־

וואונדערנדיק זיינע גרויסע היפנאטישע פעאיקייטן, איז ער אלץ נענטער געווארן מיט אים באפריינדעט און אים אפטמאל פארטרויט זיינע איבערלעבונגען, שטימונגען א.אז. וו. ערשט אויפן פראצעס האט מען דעם פראפעסאר געוויזן א טאשמע פון א מאגנעטאפאן וואו עס איז געווארן אויפגענומען זיין געשפרעך מיט ד"ר מעסינג. קיין באזונדערע „קאנטר־רעוואלוציע" איז דארט ניט געווען. עס איז אבער פארצייכנט געווען אויף דער טאשמע, דעם פרא־פעסארס באוואונדערונג פאר מדינת ישראל. און דאס איז געווען געגנוג, ער זאל פארטיילט ווערן אויף צען יאר פאר „נאציאנאליזם".

ווי א באדינער ביים לאגער־פאריקמאכער

אין דער אפטיילונג פאר אינערלעכע קראנקהייטן, אין לאגער־שפיטאל, בין איך געווען א גאנצן חודש און עטוואס געקומען צו די כוחות. איך האב געהערט צו דער קאטעגאריע „פילעגראנציע", קראנקע אויף אווויטאמינאז, און די דאזיקע קראנקע זיינען גוט געפלעגט געווארן. אויסער דעם האבן דעם דאזיקן שפיטאל, וועלכער איז דער נאענטסטער צו דער לאגער־פארוואלטונג, אפט באזוכט קאמיסיעס פון מאסקווע. די קיך איז דארט בכלל געווען בעסער ווי אין די אנדערע לאגערן. מ'האט דא אפשר אויך וויניקער געגנבעט, און דער קראנקער האט דעריבער באקומען נארהאפטע און געשמאקע עסנס, וואס זיינען קאנטראלירט געווארן פון א ספעציעלן דאקטאר־קולינאר.

איך האב מיך כסדר געוואונדערט, וואס אין ארומיקן מבול פון גרויזאמ־קייט, אומגעזעצלעכקייט און בארבאריזם, עקזיסטירט נאך פונדעסטוועגן אזא גוטער (פאר די לאגער־באדינגונגען) היילונגס־אנשטאלט, וואו דער קראנקער ווערט באדינט און געהיילט. אמת, אויף איינעם פון די טראנספאראנטן, וואס זיינען אויסגעהאנגען אין לאגער־שפיטאל, איז מיט גרויסע געדרוקטע אותיות אויפגעשריבן איינע פון די פארפליכטונגען, וואס די לאגער־דאקטוירים האבן אויף זיך גענומען: „זיך דערשלאגן דערצו, א קראנקער זאל דא מער נישט ליגן ווי א חודש".

אויך פאר מיר, האט פריער אדער שפעטער, געמוזט קומען די שעה. די הויפט־דאקטערשע פון שפיטאל, נעלגא, האט שוין ניט איינמאל אויפמערק־זאם געמאכט, אז מען וואלט מיר שוין געמעגט אויסשרייבן. צום נאטשאלניק זיינען אנגעקומען מסירות פון די אוקראינער, אז דער פראפעסאר האלט די יידן לענגער ווי מען דארף עס לויט די פארשריפטן...

דער פראפעסאר האט אבער געפרואווט מיך אויפהאלטן ביי זיך. ער האט מיך געגעבן די לייכטע ארבעט פון א „דניעווואלני" (באדינער) פון זיין ארדי־נאטאר־קאבינעט, און א נאכט־דיזשורנער אין די גרויסע באראק־זאלן אין דער אפטיילונג. אבער אלצאיינס בין איך געווען א דארן אין די אויגן פון די אנטיסעמיטן.

א צווייטער יידישער דאקטאר, א ווינער נערוון־ספעציאליסט, וועלכער

האָט אַנגעפירט מיט דער אָפּטיילונג פּאַר פּסיכישע און בערוון־קראַנקע, האָט געעצהט דעם פּראָפעסאָר, זיי זאָלן מיר ביידע רעקאָמענדירן אַלס באַדינער אין דער פּאַריקמאַכערייַ. די אויסרעכענונג איז געווען, אַז דאָרט וועל איך קאָנען אָפּשטופּן נאָך עטלעכע חדשים און ניט פּאַרוואַרפן ווערן אין אַ לאַגער־פונקט אויף שווערער אַרבעט. אַזוי ווי איך בין אויסגעשריבן געוואָרן ווי אַן אינוואַליד, בין איך געווען באַרעכטיקט צו אַזאַ מין אַרבעט.

דער נערוון־דאָקטאָר נ. איז געווען דער קליגסטער, שאַרפזיניקסטער און אינטעליגענטסטער צווישן די דאָקטוירים. עס איז פשוט געווען אַ פאַרגעניגן מיט אים צו כאַפן אַ שמועס. ער איז געווען וואונדערלעך באַהאַווענט אין דער דייטשישער ליטעראַטור. אַליין געווען אַן אַריינגייער אין די ווינער ליטעראַרישע קאַפעען, און אפילו אַליין געשריבן אַמאָל פעליעטאָנען אין דער ווינער „נייע פרייַע פּרעסע". ער איז אויך געווען אַ פּערזענלעכער פריינד פון באַרימטן, טאַלאַנטפולן סאַטיריקער, רעדאַקטאָר פון „פּאַקעל" קאַרל קראַוס. ד״ר נ. איז שוין צוויי דריטל פון זיין שטראָף געהאַט אָפּגעקומען, נאָכדעם ווי מען האָט אים אַרעסטירט אין 1937. די 15 יאָר טורמע און פאַרשיקונג האָט ער באַקומען פאַר „שפּיאָנאַזש" לטובת היטלער־דייטשלאַנד, כאָטש קיין רוסלאַנד איז ער געקומען פון ווין אין 1933, וועו היטלער איז ערשט געקומען צו דער מאַכט אין דייטשלאַנד.

אַ מיטלוואוקסיקער, אַ פּולער, מיט שאַרפּע דורכדרינגענדע אויגן און מיט אַ שטענדיקן שמייכעלע אין זיי, פלעגט ער אַרומגיין מיט דער ליולקע אין מויל און געזוכט עפּעס אַ „קיבעץ"; געזוכט עמיצן, וועמען ער זאָל קאָנען דערציילן אַ קלוגן ווערטל, אַ שאַרפזיניקן וויץ. דאָס איז פאַר אים געווען אַ מין נייטיקער אָפּרו און אויסלאַדונג, פון דער שווערער און ערנסטער אַרבעט זיינער ביי די פּסיכיש־קראַנקע, וואָס זיינען געווען אין אַ זייער גרויסער צאָל. אויסער ביים שטעלן די דיאַגנאָזן ביי די פּסיכיש־קראַנקע האָט ד״ר נ. אויך קאָנסולטירט ביי מוח־כירורגיע. מען האָט פאַר אים אין לאַגער־שפּיטאָל געהאַט עפּעס אַ באַזונדערן דרך־ארץ. אפילו די קרימינעלע, וועלכע פלעגן נישט איינמאָל אונטערהאַקן די זייטן אַ דאָקטאָר, וואָס האָט זיי ביים אויסשרייבן פאַר־שריבן אַ צו הויכע קאַטעגאָריע, אפילו זיי האָבן זיך באַצויגן צו ד״ר נ. מיט אַכטונג. אפשר האָט אים אין דעם אַרויסגעהאָלפן זיין שארף פּיסיכאָלאָגיש אויג, און זיין באַזונדער צוגאַנג צו יעדן איינעם. גרויס אָנזען האָט ד״ר נ. געהאַט ביי די שערער (פּאַריקמאַכער) אין לאַגער.

די שערער אין לאַגער — דאָס איז אַ ספּעציעלע לאַגער־קאַסטע מיט אירע באַזונדערע פּריווילעגיעס. צו זיי קומען זיך אונטערשערן די גאַנצע לאַגער־נאַטשאַלסטוווע: דער „נאַריאַדטשיק" *), דער „קאַפּטיאַרשטשיק" **), דער שעף־קוכער, דער הויפּט־נאַטשאַלניק פון לאַגער און אַלע וועכטער מיט זייערע

*) נאַריאַדטשיק — אויפזעער איבער דער אַרבעטס־פּאַרטיילונג אין לאַגער

**) קאַפּטיאַרשטשיק — פּאַרוואַלטער פון די שפּיז־און מלבושים־סקלאַדן אין לאַגער.

קאמאנדירן. א שערער האט אפילו א באזונדערע ארבעטס־סקאלע פאר די פארשיידענע מינים קונדן וועלכע אים קומט אויס צו באדינען; וועמען ער שערט דעם קאפ גיך־גיך, זייפט איינמאל אין דאס פנים און ראזירט כאפ־לאפ; און וועמען ער באדינט ווי אויף דער פריי, מיט א באזונדער ליילעך, מיט באזונדערע האנטוכלעך; אנדערע באדינט מען מיט קרעם און פודער, מען באשפריצט נאך דערצו מיט א־דע־קאלאן, וואס בלויז יחידי־סגולה קאנען זיך דערלויבן אזא לוקסוס אין לאגער.

דער פארוואלטער פון דער שערעריי אין לאגער איז געווען אן אדעסער טאטער מיט א יידישן אויסזען. ער האט נאך דערצו געהאדט א גוטן יידיש, און ניט בלויז סתם גערעדט, נאר ארייניגעבראכט ווערטלעך מיט פסוקים, וואס האבן זיך טאקע געקלעבט ווי אן ארבעס צום וואנט. דורגעטריבן און כיטרע האט ער געריסן פון טויטע און פון לעבעדיקע, אויסגעפועלט ביים נאטשאלניק, ווען ער האט אים געהאלטן אין ראזירן, אלץ אין דער וועלט, אפילו א „פראפוסק" (דערלויבעניש) צו גיין אויסער דער זאנע, כלומרשט איינצוקויפן א־דע־קאלאן.

ער האט געהאט צוויי געהילפן. אן עסטלענדער, א געווען־זענער רייכער פארמער, וועלכער האט באקומען 10 יאר פארן אפזאגן זיך ארייניצוגיין אין קאלווירט, און דערצו נאך געפירט אן אגיטאציע צווישן די פויערים, זיי זאלן נאכטאן זיין ביישפיל. ער איז געווען זייער א געלאסענער מענטש, וואס האט זיין ארבעט געטאן שווייגנדיק פון 8 פרי ביז 9 ביינאכט. דער צווייטער שערער איז געווען נאך גאר א יונגער רוס, פון דער אונטערוועלט. ער האט זיך דא געהאלטן און איז ניט צוריקגעשיקט געווארן אין א לאגער־פונקט, צוליב אן אומהיילבארער וואונד אויף א פוס. די דאזיקע וואונד האט ער זיך אליין געמאכט, ארייגשפריצנדיק זיך נאפט אין פוס.

אט דער דריילינג האט באדינט דעם גאנצן לאגער ארעסטאנטן. מען פלעגט זיי אמאל אויך רופן צום באראק פון די נישט־ארעסטאנטן, שטאטישע חולאים, צו ראזירן די ערטער, וועלכע דארפן אפערירט ווערן. ניט איינמאל פלעגן די שערער זיך קריגן, ווער עס זאל גיין. דאס פלעגט טרעפן גרעסטנטייל דאן, ווען מען האט באדארפט ראזירן א פרוי. אלע האבן דאן געוואלט גיין, און זיי האבן צווישן זיך געווארפן גורל... דעם גליקלעכן זוכה בגורל, האבן די אנדערע צוויי באגלייט מיט צינישע אנצוהערענישן, ער זאל זיי פון דארט ברענגען „טראפייען" צום אנדענקונג...

דער ד"ר נ. און מיין פראפעסאר האבן מיך רעקאמענדירט צו די שערער ווי א „דניעוואלני", א באדינער הייסט עס, ביי זיי. מיינע פליכטן זיינען געווען אויסצוקערן די הער פון דיל, יעדעס מאל נאכן אפשערן א פאציענט, אויסטרייסלען די זייך־שיסעלעך און אכטונג געבן עס זאל כסדר זיין הייס וואסער. אזוי ווי אין יענעם יאר איז שוין אין סעפטעמבער אויסגעפאלן א שניי, האב איך באדארפט הייצן דאס אייזערנע אויוועלע. האלץ האב איך דערצו געהאט גענוג, ווייל איך פלעג צונויפקלייבן דעם אפפאל אין דער לאגער־סטאליארקע, וואו עס האט געארבעט א יידישער בחור פון פוילן. דער־מיט איז אבער מיין מיסיע נאך נישט געווען געענדיקט. איך בין געווען פאר־

אַנטוואָרטלעך פאַר דער גאַנצער וועש און געדאַרפט געבן די וועש צום וואַסן אין דער דערבייאיקער וועשעריי און עס אָפּנעמען. נאָך דער אַרבעט האָב איך געדאַרפט וואַשן דעם דיל, אויספוצן אָלע שפּיגלען, אַכטונג געבן עס זאָל ניט זיין קיין שטויב אויף די ראַנדן, וואַרטן ביז דער קאָנוואָי קומט ביינאַכט אָפּנעמען די גאָל־מעסערס און אַנדערע זאַכן. מיט אַין וואַרט — האָט מיר מיין שעף געזאָגט — אָלץ מוז שפּיגלען, קיין שטויבעלע טאָר נישט זיין!

צו דעם אָלעם, האָב איך נאָך באַדאַרפט ברענגען עסן פאַר די דאָזיקע דריי לייט פון דער קיך. די שערער האָבן באַקומען פון אַ באַזונדער קעסל, גלייך ווי די געפערלעכסטע קראַנקע, וואָס באַקומען אַן אויסקלייב דיעטע, וואָס זיי וואָלטן וועלן לויט אַ באַשטעלונג. אַזאַ דיעטע גיט מען נאָר צו אַזעלכע, וואָס האָלטן שוין פאַרן טויט און קאָנען דאָס וואָס זיי באַשטעלן אויך נישט עסן, בלייבט דאָס איבער. און אַזוי ווי דער קוכער איז „בלאָט" *) מיט די שערער, פאַרבלייבט שוין דער עסן פאַר זיי. איך דאַרף ברענגען דאָס עסן, שפּעטער אויסוואַשן די כלים, זיי אויסטריקענען און אַריינשטעלן אין אַ באַזונדער שאָפקעלע. אַמלענגסטן פאַרברענג איך אין דער וועשעריי, וואָס געפינט זיך לעבן באַראַק פון דער „כאַז־אָבסלוגאַ" **) .

דער פאַרוואַלטער פון דער לאַגער־וועשעריי איז געווען נישט אַבי־ווער. נאָר אַ געווענער העלד פון ראַטנפאַרבאַנד, וואָס האָט געדאַרפט אָפּזיצן אַ שטראָף פון 15 יאָר. באַקומען די 15 יאָר האָט ער דערפאַר, ווייל זייענדיק אַ פליער אין דער צייט פון דער מלחמה, האָבן די דייטשן אַראָפּגעשאָסן זיין ערָאָפּלאַן, מיט וועלכן ער האָט ניט איין נאַצישן „מעסערשמידט" אַראָפּגעשאָסן, און זיך דערדינט צו דער העכסטער אויסצייכענונג און העלדן־טיטל. פאַרן איבערגעבן זיך אַ לעבעדיקער צו די דייטשן און שפּעטער, געצוואַונגען דורך זיי, אונטערשרייבן אַ דעקלאַראַציע קעגן דער סאָוועטישער רעגירונג — האָט ער באַקומען 15 יאָר פאַרשיקונג.

אין לאַגער איז ער באַשטימט געוואָרן פאַר אַ פאַרוואַלטער פון דער וועשעריי און ער האָט זיך אין דער אַרבעט אויסגעצייכנט. ער האָט געהאָט אַ באַזונדערס וואַרימע באַציאונג צו אינטעליגענטע מענטשן. דערוויסנדיק זיך, אַז איך בין אַ שרייבער, האָט ער זיך באַמיט צו פאַרלייכטערן מיין שוועריקייט אין לאַגע ביי מיין כיטרען טאָטערישן „באָס" פון שערעריי. ער האָט זיך אויך באַמיט, אין דער ערשטער ריי אויסצוואָשן דאָס אָלץ וואָס איך פלעג אַריינ־ברענגען אין דער וועשעריי און ניט וואַרטנדיק איך זאָל קומען דאָס אָפּנעמען — אַליין עס אָפּטראָגן. ער האָט שטענדיק געהאָט אויף מיין אָדרעס אַ פּאָר גוטע וואַרימע וועלטער.

---

*) בלאָט — אין לאַגער־לשון — יד־אחת.

**) כאַז־אָבסלוגאַ — די וויכטשאָפּטלעכע לאַגער־באַדינער.

דער שרייבער בער סלוצקי

איך האָב מיין אַרבעט אין דער שערעריי פון לאַגער־שפּיטאָל געטאָן מיט איבערגעבנקייט און פלעג קומען צוריק אין בארַאַק שטענדיק נאָכן „אָטבאי" *). עס פלעגט אָבער אויך טרעפן, אַז כ׳האָב אַמאָל ניט דערזען אַ שטיקל שפּינוועבס, אָדער אַ ביסל שטויב, ווייל מיין רעכט אויג איז געווען אָנגעגריפן פון אַ טראָומע, אַ וואונד, וואָס איך האָב באַקומען אין סיבירער אַרבעטס־באַטאַליאָן, אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די הויפּט־דאָקטאָרין פון לאַגער־שפּיטאָל, אַ שווארץ־חנעוודיקע טאָטערין, פלעגט קומען אָפט אין דער שערעריי צוצופּוצן זיך די ברעמען. יעדעס מאָל, פלעגט זי אויף צולהכעיס אַ שאָר טאָן מיט אירע איידעלע פינגער איבערן שפּיגל, אָדער געפונען אויפן פענצטער אַ ברעקעלע שטויב. איך האָב אָבער געהאַט גוטע פריינד אין די יידישע דאָקטוירים, וועלכע פלעגן מיר שטענדיק פאַר־טיידיקן, געבעטן מיר מיטפילן, און אַז מען זאָל מיר כאָטש איבערלאָזן דאָרט איבער די גרויסע פרעסט. מיין שעף האָט מיך אָבער געוואָרנט:

— שטויב, דאָס איז דיין שונא, איבער אַ ביסעלע שטויב, וועסטו פון דאָנען מוזן גיין!

אין זיינע כיטרע איגעלעך האָב איך פאַרשטאַנען וואָס ער וויל. אים איז געגאַנגען אין מיין אייגציקן גוטן אָנצוג וועלכן די רויבער אויף דער באַן האָבן מיר איבערגעלאָזן, פאַר מאַכן אַ שווייג, וועג זיי האָבן מיר בארויבט אַלע איבעריקע זאַכן פון מיין טשעמאָדאַן. אָט דעם העלן אָנצוג פון אויסלענדישן שטאָף האָט מיר דער שעף פון דער שערעריי שוין לאַנג אָנגעבאָטן מיטן באַקאַנטן לאַגער־אויסדרוק: — „מאַכניאָם!" ס׳הייסט: לאָמיר מאַכן אַ בייט. און בייטן האָט ער זיך געוואָלט אויף זיינעם אַ ביליקן אָנצוג פון שוואַרצן לייוונט, וועלכן מען באַקומט אין לאַגער. מיין אָנצוג איז מיר אָבער געווען זייער טייער, דאָס איז געווען די אייגציקע און לעצטע דערמאָנונג פון דער פרייהייט. צווייטנס, האָט זיך מיר סתם ניט געגלוסט נאָכצוגעבן די טריפהנע גירייקייט פון דעם כיטרן טאָטער, וואָס אַלץ איז אים געווען צו וויניק און ער האָט געוואָלט איינשלינגען, וואָס זיינע אויגן האָבן נאָר דערזען ביי אַנדערע.

ער האָט זיך אָבער אין מיר נוקם געווען. נאָכן אָפּזיין אַ קאַרגן חודש אין זיין שערעריי האָט מען מיך פלוצלונג גערופן אויפן „עטאַפּ". מיין נייער לאַגער־פונקט וועט אָבער ניט זיין וויייטער; דאָס האָבן די יידישע דאָקטוירים אויסגעפועלט ביים „נאַריאַדטשיק". דער לאַגער־פונקט איז פאַר אינוואַלידן, און וועלט באַצייכנט מיטן נומער 021. ער ליגט סך־הכל 5 קילאָמעטער פון דעם לאַגער־שפּיטאָל וואו איך בין, אָבער מען פירט די אַרעסטאַנטן אַהין צופוס.

---

*) אָטבאי — דער סיגנאַל נאָך וועלכן די לאַגערער גיין שלאָפן.

*
**

איך רייס איבער מיינע פאַרצייכענונגען וועגן דעם סטאַליניזם פֿיניקונגס־אַפּאַראַט אַנגעפירט דורכן „פאַלקס־קאַמיסאַר" פון דער מ.ג.ב. בעריאַ מיט זיין אַרמיי מיטהעלפער — מערדער און סאַדיסטן.

איך גיי איבער צו באַגעגענישן מיט פאַרשיידענע אַרעסטאַנטן יידישע און נישט־יידן. צווישן זיי זייער אינטערעסאַנטע פּערזענלעכקייטן. פון זיי, בין איך אָפּטמאָל געוואויר־געוואָרן וויכטיקע אייגנצלהייטן וועגן די לעצטע חדשים לעבן פון די אומגעבראַכטע סאָוועטישע יידישע שרייבער, מיט וועמען די דאָזיקע אַרעסטאַנטן איז אויסגעקומען צו זיצן צוזאַמען אין די מאָסקווער טורמעס „בוטירקי" און „לוביאַנקי"

צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים קען איך אפילו ניט אָנגעבן די נעמען פון יענע יידישע שרייבער און טויער, וואָס זיינען געזעסן מיט מיר צוזאַמען אונטער אין באַשולדיקונג. די מענטשן לעבן.

איך וויל דאָ אָבער דערמאָנען אַ יידישן שרייבער, וועלכער האָט אין די נאָך־מלחמה־יאָרן געלעבט אין בירַא־בידזשאַן, און דאָרט אַרעסטירט געוואָרן און שפּעטער געשטאָרבן אין טורמע, ניט דערוואַרטנדיק זיך, ווי אַ טייל אַנדערע יידישע שרייבער, דעם טאָג פון דער באַפרייאונג. ער איז געווען מיינער אַן „אָדנאַדיעלעץ" — אַרעסטירט און געמשפּט לויט דעם זעלבן ענין מיט מיר.

בער סלוצקי איז פּאַר דער מלחמה מער באַקאַנט געוואָרן מיט זיינע לעקסיקאָגראַפישע אַרבעטן און מיט זיינע איבערזעצונגען פון דער קלאַסישער רוסישער ליטעראַטור. ער האָט געמאַכט די איבערזעצונג פון ל. נ. טאָלסטאָיס „אַנא קאַרענינא" (דערשינען אין קיעווער פאַרלאַג פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, אין סוף פון די 30ער יאָרן), און אַ גאַנצע רייַ אַנדערע וועלק. ער האָט אויך געדרוקט דערציילונגען. די לעצטע יאָרן פאַר זיין אַרעסט, האָט ב. סלוצקי געאַרבעט איבער אַ גרויסן היסטאָרישן ראָמאַן פון די צייטן פון בר־כוכבא. אייניקע טיילן פון דאָזיקן ראָמאַן זיינען שוין געווען פאַרטיק, און ער האָט זיי געהאַט פאַרגעלייענט פאַר די בירַאבידזשאַנער יידישע שרייבער.

אַ מענטש איבער די זיבעציק, האָט סלוצקי אויסגעזען נאָך פיל עלטער. אין דער עוואַקואַציע איז אים געשטאָרבן זיין פרוי, וועלכע האָט אים איבער־געלאָזט אַ קליין מיידעלע פון איר ערשטן מאַן. אין בירַא־בידזשאַן איז סלוצקין איבערגעגעבן געוואָרן די יידישע אָפּטיילונג ביים ראַיאָניקן מוזיי פאַר לאָנד־קענטעניש. אין דער דאָזיקער אָפּטיילונג האָט סלוצקי אַריינגעלייגט אַ סך וויסן, מי און אָפּפערוויליקייט. אַן עלטערער, שוואַכער מענטש, מיט פאַרשיי־דענע קראַנקהייטן, האָט ער ניט געראטן. ער האָט צונויפגעקליבן אַ גרויסן אוצר פון מערקווירדיקייטן, זאַמלונגען, קאָלעקציעס, וואָס ווארפן אַ שיין אויפן געשיכטלעכן גאַנג פון יידישן פאָלק. ער האָט דערביי ניט אויסגעמיטן קיין אָביעקטן פון רעליגיעזן שטייגער, ספּעציעל פאַר דער יוגנט, וואָס האָט שוין קיין אַנונג און קיין פאַרשטעלונג וועגן דעם אַלעם ניט געהאַט.

אָט צוליב דעם טאָקע, איז דער גרייז־גרויער זקן צוגעצויגן געוואָרן צו

געריכטלעכער פאראנטוואָרטלעכקייט. אין די „זאכלעכע באוויזן", וועלכע זיינען צוגעלייגט געווארן אין א באזונדערן באנד (אונדזער ענין האט פארמאגט זיבן בענד מיט מאטעריאלן), וועלכע מ׳האט אונדז באוויזן צום סוף פון דער אויספארשונג, האבן מיר געזען אויסשניטן פון „פארוועדטס" פון די אנהייב צוואנציקער יארן. ב. סלוצקי איז אין יענער צייט געווען דער קיעווער קארעספאנדענט פון „פארווערטס" און זיך אונטערגעשריבן „קיעווסקי". דארט זיינען געווען קארעספאנדענצן וועגן אריבערפירן די געווען־ענע יידישע קליינהענדלער אין רוסלאנד אויף ארבעט. אין דער אנקלאגע האט עס געהייסן „קלעווטא", ד. ה. אז סלוצקי האט מיט זיינע קארעספאנדענצן געטריבן רכילות און באשמוצט דעם נאמען פון ראטנפארבאנד אין אויסלאנד. מיט איין ווארט: דער זקן איז ניט נאר באצייכנט געווארן ווי א „נאציאנאליסט", נאר אויך ווי א רכילות־טרייבער.

איינער אן אומגעקומענער יידישער שרייבער (וועמען מען האט, ווייזט אויס, מערדערלעך געפיניקט), איז געווען אן „עדות" קעגן סלוצקין. ער האט דער־קלערט, אז סלוצקי האט געשיקט צום „יידישן אנטיפישיסטישן קאמיטעט" קיין מאסקווע מאטעריאלן, וועגן יידישע עוואקואירטע אין קאזאכסטאן. דערביי האט ער ספעציעל באשריבן מיט אן אויסרעכענונג די „מיליטעריש־ע אביעקטן" וואו די יידישע עוואקואירטע האבן געארבעט, וויסנדיק אז די באשריבענע מאטער־יאלן ווערן געשיקט קיין אויסלאנד.

— טא פארווא־ס, פרעגט זיך, האט ער זיי דאך אוועקגעשיקט קיין אויסלאנד, דער דאזיקער עדות־זאגער?

דערויף האט דער געפיניקטער שרייבער געענטפערט, אז ער איז שוין זינט יארן געווען ווערבירט דורך דעם אויסלענדישן שפיאנאזש־דינסט. אגב, עס איז נישט געווען קיין איין יידישער שרייבער, וועגן וועלכן מען זאל ביי דעם דאזיקן „עדות" נישט אנפרעגן.

דער זעלבער האט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין „פענאמענאלן" זכרון. ער האט, צום ביישפיל, אויך עדות געזאגט, אז ער האט זיך מיט מיר באקאנט, א דאנק דעם פארשטארבענעם באווא־סטן שרייבער לעא פינקעלשטיין ז״ל, וועלכער האט מיר, אין אין 1940, פארגעשטעלט פאר אים, אין ביאליסטאק. ער האט אויך דערקלערט, אז אלע מיינע קארעספאנדענצן האב איך געשריבן אין „נאציאנאליסטישן גייסט", און אז איך בין געווען גאר נאענט מיטן „אבי־אבות פון די נאציאנאליסטן" שלמה מיכאלס. גאט האט אים זיכער מוחל געווען, דעם אומגליקלעכן. איך שטעל מיר פאר, ווי מען האט אים געפיניקט.

מיר האט שפעטער, אגב, איבערגעגעבן א מענטש, וואס איז אפגעקומען זיין שטראף צוזאמען מיטן מאן פון דער באקאנטער רוסישער זינגערין רוסלאנאווא, א געוועזענער (מאן און ווייב זיינען געווען ארעסטירט און שפעטער באפרייט), אז ער איז געזעסן צוזאמען מיטן דערמאנטן יידישן דיכטער אין א מאסקווער טורמע. ער האט דערציילט, אז דער געוועזענער איז ביי דעם דיכטער געווען דער שבת־גוי. דער דיכטער איז אין דער טורמע געווארן זייער פרום, געדאוונט, און זיך

ניט דערלויבט אפילו אַ שטיקל פּאַפּיר צו צעריסן אום שבת. דאָס האָט פּאַר אים געטאָן דער רוסישער געזעראַל, רוסלאַנאָוואָס מאַן.

סלוצקי איז פּאַרמשפט געוואָרן האַרבער ווי מיר אַלע, ער האָט באַקומען 10 יאָר טורמע, און ניט קאָנצענטראַציע־לאַגער, ווי מיר. דאָס רעכנט זיך שוועראַר, כאָטש אין טורמע איז מען ניט געצוואונגען צו אַרבעטן ווי אַ שקלאַף, ווי אין אַ לאַגער. דערפאַר איז מען אָבער אין אַ לאַגער מערסטנס אויף דער לופט און צווישן מענטשן. סלוצקין האָט מען פּאַרשיקט אין דער באַרימטער „אַלעקסאַנדראָווקע" (אַלעקסאַנדראָווסקי צענטראַל), אַן אַלטע טורמע, 60 קילאָמעטער פון אירקוטסק. די טורמע ליגט צווישן הויכע פעלזן און דער אַרעסטאַנט, כאָטש ער אַרבעט ניט, איז אָבער באַגראָבן לעבעדיקערהייט, און אָפּגעשניטן פון דער גאַנצער וועלט.

איך האָב דאָס לעצטע מאָל געזען סלוצקין, אין אַ סטאָליפּין־וואַגאָן *), אין וועלכן מען האָט אונדז אַריבערגעפירט פון טורמע נאָכן אורטייל צום אָרט פון אונדזער פאַרשיקונג. סלוצקי האָט געוואוסט וואו מען פירט אים, נאָר ער איז שוין געווען אָזוי מיד פון דער אויספאָרשונג, אַז ער איז צו אַלץ געווען גלייכגילטיק. ער האָט נאָר געווויינט און באַדויערט דאָס יונגע מיידל פון זיין פרוי, וואָס בלייבט אָן אַן אויפזעער. ער איז שוין דאָן געווען פולשטענדיק צעברָאכן און קוים וואָס ער האָט זיך געקאָנט באַוועגן.

דעם לעצטן גרוס האָבן מיר וועגן סלוצקין אָפּגענומען אין 1956 דורך זיין שטיף־טאָכטער. דער גרוס איז געווען אַ טרויעריקער — ער איז געשטאָרבן אין טורמע צווישן יאָר פאַר אונדזער באַפרייאונג, אין 1954, תנצב"ה. זאָל זיין נאָמען געהיילקט ווערן צווישן די נעמען פון די אומגעקומענע מאַרטירער פאַר יידישער קולטור אונטער דער הערשאַפט פון די סאָוועטישע מאַכטהאָבער.

מיין ערשטער שקלאַפן־לאַגער

די 5 קילאָמעטער, וואָס מיר האָבן געהאַט צו גיין פון לאַגער־שפּיטאָל צום לאַגער־פונקט פאַר אינוואַלידן, האָבן מיר זיך געשלעפּט גאַנצע 4 שעה. דער וועג האָט געפירט דורך הויכע בערגלעך און טיפע טאָלן באַדעקט מיט אַ הויך־אַנגעליגטן שניי. ס׳איז געווען אַנהייב אָקטאָבער. דער פראָסט — 15 גראַד אונטער נול. אָבער די זון שיינט איבערן שניי און פאַרבלענדט די אויגן. די בערגלעך אַרום זיינען באַדעקט מיט אַ געדיכטן וואַלד. די ביימער זיינען אָזוי באַדעקט מיט שניי, אַז די צווייגן ציען זיך אַראָפּ צו דער ערד. און צווישן די ביימער — אַזאַ שטילקייט, אַזאַ פאַרדרימלטקייט! אפילו אונדזערע טריט, די טריט פון אַ 150 מענטשן, געטריבענע שקלאַפן, וועקן זיי ניט אויף. אַ ווייליע

*) אַ סטאָליפּין־וואַגאָן — אַ פאַרגראָטעווטער וואַגאָן צעטיילט אין שטייגן, אַריבערצופירן אַרעסטאַנטן, געוויפן אויפן נאָמען פונעם צאַרישן מיניסטער סטאָליפּין.

פאַרגעס איך זיך, אַז איך שלעפּ זיך דאָ אַן אַרעסטירטער, אַרומגעריגלט מיט אַ צענדליק באַוואָפנטע וועכטער, באַגלייט מיט בייזע הינט.

איך בין אין געפענגעניש, נאָר מיין בליק — ווי גליקלעך מיין בליק איז! גליקלעכער ווי אַלע מיינע חושים, ווייל מיין בליק פליט ווי אַ פייגעלע פריי איבער דעם גאַנצן האָריזאָנט, קוויקט זיך מיט גאָטס באַשאַף. פאַרגעסט זיך אויף אַ ווייל, אַז דו ביסט אין אַ שטייג, אָבער בלויז אויף אַ סעקונדע, אויף אַ מינוט. גלייך דערזעסטו, די גרויזאַמקייט פון קאַנוואָי, די ברוטאַלקייט צו די אומגליקלעכע קאַליקעס, וועלכע קלעטערן מיט די קוליעס אויף די בערגלעך, און גליטשן זיך אַראָפּ אויף צורק. צווישן די קאַליקעס געפינען זיך אַזעלכע, וועלכע מען האָט אין שפּיטאָל, סך־הכל מיט עטלעכע חדשים צוריק, אַמפּוטירט אַ פוס. די דאָזיקע אַמפּוטאַציעס פון פיס, זיינען גרעסטנטייל אַ רעזולטאַט פון אָפּגעפרוירענע גלידער אויפן פראָסט, ביי דער אַרבעט, אָדער ביים שטיין שעהן לאַנג אין די גרויסע פרעסט אויפן „אָפּעל", וועו מען ציילט די אַרעסטירטע און דער חשבון שטימט נישט בשום אופן. די אינוואַלידן פאַלן, ווי הילפלאָזע פּיצעלעך קינדער, וואָס לערנען זיך גיין, אָבער דער קאָנוואָי שלעפּט זיי גראָב ווייטער, צולייגנדיק אָפּטמאָל קלעפּ פאַרן אָפּווייכן פון „סטראָי".

אָפּטמאָל זינקט אַ פוס איין אין טיפן שניי אוו מען קען אים צוריק ניט אַרויסשלעפּן אַליין. מענטשן וואַרפן אַוועק זייערע פּעקלעך אויפן וועג, עס זאָל לייכטער זיין דאָס גיין. הערסט נאָכאָנאַנד דאָס קרעכצן פון די אַן־פּיסיקע, די בילעריי פון די הינט, אוו ביז מען דערשלעפּט זיך ענדלעך צום לאַגער, איז מען טויט־מיד אוו צעבראָכן.

אַ 50 מעטער פון לאַגער האָט שוין אויף אונדז געוואַרט נאָטשאַלסטוווּ. גלייך הייבט זיך אַן די געווויינלעכע צערעמאָניע פון אויסרופן די נעמען פון די אַרעסטאַנטן. דער אַרעסטאַנט דאַרף דערביי ענטפערן זיין געבוירן־יאָר, אוו דעם פאַראָגראָף לויט וועלכן ער איז פאַרמשפּט געוואָרן, די דאָזיקע פּראָצעדור דויערט עטלעכע שעה, אָבער וען דאָס איז שוין אַריבער, האָט ערשט דער נאָטשאַלניק פון לאַגער, גרישקאָ, געגומען אַרומגיין אוו באַטראַכטן די אָנגעקומענע.

מיר זיינען געווען אויסגעזעצט אויף אַ גרויסן פעלד, מענטשן פון פאַר־שיידענע ראַסן אוו הויט־קאָלירן, אַן אמתער „אינטערנאַציאָנאַל": קירגיזן, טאַטארן, אוזבעקן, אוקראַינער, רוסן, מאָנגאָלן, באַשקירן, יידן אוו איך: — דער געוועזענער ישיבה־בחור איז מיטן. גרישקאָ אוו זיינע געהילפן האָבן גענומען באַטראַכטן די געבראַכטע „סחורה": מען האָט אונדז אַרייַנגעקוקט אין די מיילער באַטאַפּט די מוסקולן אוו פלייצעס אוו איך האָב זיך דערמאָנט, אַז אַזוי פלעגן פויערים באַטראַכטן פערד בעת אַ יאַריד־טאָג ביי אונדז אין אָסטראָוו־מאַזאָוויעצק, פלוצלונג האָט גרישקאָ אַ זאָג געטאָן צו זיינע געהילפן: — אַזאָ בראָק טויג ניט פאַר מיר! ניט געהאָט מער וואָס צו טאָן, נאָר אַרייַנשיקן ברוכוואַרג!

דער לאַגער 021, וואוהין מיר זיינען געבראַכט געוואָרן, איז טאַקע געווען אַן אינוואַלידן־לאַגער; קיין גאָר גרויסע פלענער האָט ער ניט געהאָט, אָבער

דאָרט האָט זיך געפונען אַ צ.פ.מ. (צענטראַלע שניידער־און שוסטער־וואָר־שטאַטן). די אַרבעט איז אַ זיצנדיקע, מען קאָן דאָרט באַשעפטיקן מענטשן אָן פיס און בכלל עלטערע און שוואַכע, אָבער אונדזער עולם האָט אויסגעזען שוין גאָר עובר בטלדיק. בפרט, אַז קליידער האָט מען אונדז געגעבן ווי אינוואַלידן, פון צווייטן און דריטן סאָרט, אָפּגעקראָכענע, פאַרשמאָלצענע און פול מיט לאָטעס. די שיך, וואָס מען האָט אונדז געגעבן, זיינען ניט געווען צו דער פּאָר. די אָנפּיסיקע (און אַזעלכע זיינען צווישן אונדז געווען אַ היפש ביסל) זיינען געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן זייערע קוליעס, אָדער זיך פשוט אויסגעצויגן אויפן שניי. יעדעס מאָל איז אָן אַנדערן ניט גוט געוואָרן, ער האָט געחלשט, און מען האָט געמוזט צו אַזאַ איינעם אַרויסרופן אַ דאָקטאָר. געווען זיינען דאָס האַרץ־קראַנקע, אָדער אַזעלכע, וואָס זיינען געווען נאָך אַ שווערער גע'לזוכט־קראַנקהייט (אָן אָפּטע דערשיינונג אין די לאָגערן).

מיט איין וואָרט: דער נאַטשאַלניק האָט געהאַט אויף וואָס פאַראיבל צו האָבן אויף דער לאָגער־פאַרוואַלטונג, וואָס מען האָט אים צוגעשיקט אַזאַ עולם. האָט זיך אָנגעהויבן אַ קלינגעריי אויפן טעלעפאָן. גרישקאָ האָט אונדז אַלע, געבראַכטע אַרעסטאַנטן, געוואָלט צוריקשיקן. אין דער לאָגער־פאַרוואַלטונג האָט מען זיך אָבער איינגעשפּאַרט, ער זאָל אונדז דווקא צו־נעמען, וויל ס'איז נישטאָ וואוהין אַהינצוטאָן אַזאַ „פּעקל". און מיר, זיינען דערווייל געשטאַנען אין דער נאַכטיקער קעלט פּאָרן לאָגער־טויער, און געוואָרט ביז מען וועט זיך וועגן אונדז „דערריידן" און פאָר אונדז אויפמאַכן דעם טויער.

דאָס אָרט, וואו איך האָב געדאַרפט אָפּקומען מיינע צען יאָר פאַרשיקונג, האָט אויסגעזען אַזוי: אַכט גרויסע וואוין־באַראַקן פאָר די אַרעסטאַנטן, אַ פאָר אַדמיניסטראַטיוווע באַראַקן: באָד, קיך, ביוראָ פאָר נאַטשאַלסטוואָ, וואָס קומט אויף אַ באַזוך, זיך צו באַקענען מיט דער אַרבעט אויפן לאָגער־פונקט. דאָרט געפינט זיך אויך די ק.וו.טש. *) — וועמענס אייגנטלעכע אויפגאַבע איז נאָכצושפּיאָנירן די אַרעסטאַנטן מער, ווי פּרואוון זיי „איבערצודערציען אין סאָוועטישן גייסט." דאָרט געפינט זיך אויך אַ קליין ביבליאָטעקל. אין דער אַרבעטס־זאָל זיינען נאָך פאַראַן: — אַ גרויסער לאָנגער באַראַק פאָר די שניידער־און שוסטער־וואַרשטאַטן, אַ קליינע עלעקטראָ־סטאַנציע, אַ סטאָלעריי פאַרן אייגענעם געברויך, וואו דערנעבן ליגן אָנגעוואָרפן שטויסן קלעצער, וועלכע די אַרעסטאַנטן צעזעגן אויף ברעטער צו פאַרלאָטען די צעפּוילטע באַראַקן, אָדער שטעלן צו האָלץ פאָר דער באַהייצונג פון לאָגער.

וועג מיר זיינען אָנגעקומען, האָט מען אין לאָגער פאַרענדיקט די גוט־באַקאַנטע נודנע אַרבעט פון „שפּאַרקאַ קלאַפּאָוו" *). די צונויפגעקלאַפּטע נאַרעס

*) ק.וו.טש. — קולטורנאָ וואָספּיטאַטעלנאָיאַ טשאַסט — קולטור־דער־ציערישע אָפּטיילונג.

*) שפּאַרקאַ קלאַפּאָוו — דאָס אויסבריען די וואַנצן פון די הילצערנע נאַרעס מיט הייס וואַסער.

פון די באַראַקן ווערן אַרויסגעטראָגן אויף אַ גאַנצן טאָג אין דרויסן, און די אינוואַלידן, וואָס בלייבן צוליב זייער שוואַכקייט אָדער קראַנקהייט אין די באַראַקן, זיינען באַשעפטיקט ביי דער דאָזיקער געגנט שוועריקער און זייער אומאַנגענעמער אַרבעט. די דאָזיקע פראָצעדור ווערט געווייגלעך איבער־געחזרט יעדע עטלעכע חדשים. עס ווערן אַוועקגעשטעלט אין דרויסן גרויסע קעסלען אין וועלכע מען קאָכט כסדר דאָס וואַסער, מיט וועלכע מען בריט אויס די ברעטער פון די נאַריס, אויסצוהרגענען די מחנות וואַנצן, וועלכע דאָקטשען דאָס לעבן פון די אַרעסטאַנטן. נאָך אַ לאַנגן און שווערן טאָג אַרבעט אין פראָסט און אין קעלט, ווען מען קומט דורכגעפרוירן און מיד אין באַראַק, לאָזן די וואַנצן שפּעטער נישט צומאַכן מיט קיין אויג. ווי נאָר מען כאַפּט דעם ערשטן דרימל לאָזן זיי זיך אַרויס מחנותווייז פון די שפּאַרונעס אויפן לייב פון די שלאָפנדיקע. די נאַריס ווערן דעריבער אויסגעבריט און די שטרוי־זעק — אויסגעפרוירן און די באַראַקן איבערגעקאָלכט. וויניקסטנס אויף אַ חודש איז מען פּטור פון דער ביטערער אַנשיקעניש.

די פּראָצעדור פון „שפּאַרקאַ קלאָפּאַוו", קאָסט אַבער אויך געגנג געזונט. ביז וואַנען די גאַנצע אַרבעט איז נישט געטאָן וויי געהעריק, וואַלגערן זיך דערווייל די אַרעסטאַנטן אין דרויסן, אויפן שניי, פראָסט און קעלט. פאַר אונדז, ניי־געקומענע, איז דאָס אָבער אַצינד געווען נאָך אַ צוגאָב צו די צרות. עס איז פשוט ניט געווען וואוהין אַרייגצוגיין און כאָטש אַנוואַרימען און אָפּרוען די אויסגעמאַטערטע גלידער פון לאַנגן מאַרשרוט. אַ גליק, וואָס מען האָט אונדז כאָטש אויף אַ וויל אַרייגעפירט אין דער לאַגער־סטאָלאָווע (עס־צימער), וואו עס איז געווען וואַרים און מען האָט כאָטש מיט עפּעס איבער־געכאָפט דאָס פאַרחלשטע האַרץ.

שוין דאָ, אין דער סטאָלאָווע, האָבן מיר, די פאַרשיקטע יידן, דערפילט אַ היימישקייט און אַ ווארעמקייט מצד די יידישע שניידער־און שוסטער־אַרעסטאַנטן וועלכע האָבן זיך שוין דאָרט געפונען אין לאַגער אַ לענגערע צייט, פון זינט דעם יאָר 1940. געווען זיינען דאָס יידן פון פוילן, בעסאַראַביע און אוקראַינע, וועמען מען האָט פאַרשיקט אונטער די פאַרשיידנסטע באַשולדי־קונגען.

אייזיק ווינער פון ראָונע

די יידן אין לאַגער האָבן געאַרבעט אין די שניידער־און שוסטער־וואַר־שטאַטן, און זיי האָבן זיך מיט אונדז, די ניי־געקומענע, פאַרנומען ווי מיט ברידער. איך וויל דאָ באַזונדערס דערמאָנען דעם יידישן יונגנמאַן פון ראָונע, אייזיק ווינער, וועלכער לעבט איצט אין מדינת ישראל.

געווען איז ווינער אַ טייערער, האַרציקער יידישער מענטש, מיט אַ גאָלדענער נשמה. אַ יונגער שיינער בחור, איז ער געווען אויסגעקאָכט מיט

אַלע „פּרידורקעס" *) אין לאַגער. דאָס מיינט: דעם פּאַרוואַלטער פון דער „כלעבאַ־רעזקע" **), פּאַרוואַלטער פון דער „קאַפּיטאַרקע" ***), „נאַריאַד־טשיק" און אַנדערע. ווייניקערס פּאַרבינדונגען מיט די דאָזיקע לייט האָט גלייך געהאָלפֿן די ניי־געקומענע יידן זאָלן תיכף באַקומען גרעסערע פּאַרציעס ברויט, ווי די באַשטימטע פּאַרציע פּאַר אינוואַלידן (וואָס האָט געוואויגן אַריבער אַ פונט).

ווייניקערס באַראַק, אין וועלכן עס האָבן געוואוינט די שניידער, איז געווען באַזונדערס פּריווילעגירט. אַ שניידער איז בכלל געווען אַ גרויסער יחסן אין דעם לאַגער. ביי אים האָבן זיך געגייט קליידער די נאַטשאַלסטוואָ אָן אַ קאָפּיקע געלט. דערפּאַר קוקט מען די שניידערס ניט אָזוי נאָך, און זיי לעבן אין אַ מילדערן רעזשים ווי די אַנדערע אַרעסטירטע. ביי זיי אין באַראַק הענגען אפילו בילדער אויף די וועגט און יעדער שניידער מאַכט זיך אין זיין ווינקעלע אַ ביסל היימישער־באַקוועמער. די שניידער האָבן נאָך דאָן אפילו געגאָסן פון דער פּריווילעגיע צו טראָגן טשופּרינעס, און נישט גיין מיט דער אָפּגעגאָלטער קאָפּ ווי מיר אַלע. איניקע פון זיי האָבן זיך אפילו דערלויבט צו טראָגן זייערע אייגענע קליידער און אויסגעזען עלעגאַנט. דאָס האָט מען זיך אָזוי געפּוצט פּאַר דער שוואַרץ־חנוודיקער יידישער פּרוי (אַ פּרוי פון אַ פּאַרשטאַרבענעם יידישן קאָפּיטאַן), וועלכע האָט געהאָט דעם הויכן אָמט אַלס קאָנטראָלער איבער די אַרבעטס־וואַרשטאַטן אין לאַגער. זי איז דערצו בכלל געווען די אייניציקע פּרוי וועלכע די אַרעסטאַנטן האָבן געקענט אָנקוקן. ווי נאָר זי פלעגט זיך באַווייזן, פלעגן הונדערטער פּאַר אויגן איר דורכדרינגען ווי שפּיזן.

אייזיק ווייניקערס געשיכטע איז געווען אַן אויסטערלישע. וועג ער האָט זיך גערַאטעוועט פון דער דייטשער אָקופּאַציע אין ראַוונע, איז ער נאָך געווען גאָר אַ יונגער בחור. די פּאַרשיידענע וואָגלענישן וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין סאָוועט־רוסלאַנד, זיינען אַ „מעשה פון טויזנט און איין נאַכט". אָבער צוליב געוויסע סיבות, קען איך וועגן דעם ניט דערציילן. געגוג צו זאָגן, אַז ער האָט אויף זיך געהאָט אַ טויט־אורטייל, וועלכן די סאָוועטן־מאַכט האָט אים, צוליב זיין יונגן עלטער (ער איז דאָן נאָך קיין 20 יאָר נישט אַלט געווען), פּאַרביטן אים אויף 10 יאָר קאָנצענטראַציע־לאַגער. אין איינעם פון די לאַגערן, וואו ער איז געווען באַשעפטיקט ביים לעשן קאַלך־שטיינער און מאַכן קאַלך, האָט אים אַ היטלעריסטישער אַרעסטאַנט ביטער באַליידיקט אַלס ייד. ווייניקער איז אָזוי אַרויסגעבראַכט געוואָרן דורך אים פון געדולד, אַז ער האָט געכאַפּט דעם נאַצי און אַריינגעוואָרפן אין קאַלך־אויוון. כאָטש עס זיינען ניט געווען

*) פּרידורקעס — וועלן געוויסן אין לאַגער די אַלע, וואָס האָבן באַווייזן די קונץ זיך איינצוואַרדנען אויף אַ וועלכן ס'איז אָמט.

**) כלעבאַ־רעזקע — דאָס אָרט וואו דאָס ברויט וועלט געשניטן און אויסגעוואויגן אויף איינצלנע פּאָרציעס, לויט דער באַשטימטער וואָג.

***) דער סקלאַד פון די שפּייז און בגדים אין לאַגער.

קיין זאכלעכע באוויזן, ווייל פון נאצי־באנדיט איז אפילו קיין סימן נישט פארבליבן, האט אבער ווייניגער דאן באקומען א צוגאב־שטראף. א שטאלצער, הייסער ייד, האט ער אויך שפעטער, נישט איינמאל דערלאנגט אין לאגער קלעפ יעדן אנטיסעמיט, וואס האט זיך צופיל פונאנדערגעלאזן מיט זיינע אנטיסעמיטישע שטיק.

שפעטער, וען איך בין שוין אויך געווארן אן ארטיקער „איינוואוינער", פלעגן מיר צוזאמען צונויפשטעלן רשימות פון אלע יידן, וואס געפינען זיך אין לאגער. אייזיק ווייניגער האט שוין פאר זיי אויסגעפונען צוגאבלעכע ברויט־פייקעס. ווי נאר ס׳איז אנגעקומען א פרישער עטאפ ארעסטירטע, פלעגט אייזיק ווייניגער מיך ארויסשיקן געוואויר ווערן, צי עס זיינען צווישן די ניי־אנגעקומענע אויך פארן יידן. און וען נאר עס זיינען אזעלכע געווען, האט שוין ווייניגער געזארגט פאר זיי ארויסצובאקומען א שטיקל ברויט. אויסער פון דער „כלעבא־רעזקע" פלעגט ער ארויסקריגן ברויט פון זיינע שניידער, וועלכע פלעגן פאר זייער ארבעט, אפט באקומען א שוואנצן ברויטל פון נא־טשאלסטוואָ, און די אייגענע פייקעס פלעגן ביי זיי בלייבן ליגן. אייזיק פלעגט זארגפעלטיק צונויפזאמלען דאס ברויט און דאס פונאנדערטיילן צווישן די אויסגעהונגערטע יידישע אינוואלידן.

פאר א מענטשן אויף דער פריי, ווער רעדט נאך אין אזא לאנד ווי אמעריקע, זעט געוויס אויס קאמיש די פראגע פון אן איבעריקן שטיקל ברויט. וויפל ברויט עסן מיר דען איצט אויף פאר א גאנצן טאג? אבער אין יענער צייט, אין די פארשיקונגס־פלעצער וואו מיר האבן זיך געפונען, האט מען אויסער ברויט וויניק אנדערע שפייז באקומען, וואס זאלן זעטיקן. פעטס, אשטייגער, איז צוגעטיילט געווארן פאר אן ארעסטירטן 2 גראם א טאג; פלייש האבן מיר בכלל ניט אנגעזעהן; די פיש, וועלכע מיר האבן באקומען, זיינען געווען פארשטונקען אדער איבערגעזאלצן, אז מען האט זיי נישט געקענט נעמען אין מויל אריין. אויסערן ביסל קאשע, איז דאס ברויט געווען די איינציקע שפייז וואס האט געגעבן און געזעטיקט. אייזיק ווייניגער האט פיל פון אונדז אין יענער צייט, ממש געראטעוועט פון הונגער און טויט.

ביסלעכווייז האב איך זיך געמוטן צוגעוואוינען צום נייעם ארט, צום נייעם לעבן. איך האב באקומען א ווינקל ערגעץ אויף אן אויבערשטער נאר און אייזיק ווייניגער האט מיר „אויסגעשדכנט" צו א גוטן בריגאדיר. געווען איז ער אן עלטערער מענטש פון אריבער 60 יאר, אבער נאך גאנץ זשוואוע. פיאטר קרוטשקין האט ער געהייסן, און איז געווען נישט אבי ווער. געווען איז ער א דירעקטאר פון א פאבריק, האט מען אים אין 1937 ארעסטירט פאר „באל־טאוניא" (פלוידערן, וואס מען באדארף נישט) און ער האט באקומען 10 יאר פארשיקונג. היות ער האט נאר געפלוידערט זייענדיק אונטערן גלעזל, האט מען געמילדערט זיין שטראף אויף בלויז 5 יאר לאגער. אין 1941 האט מען אים באפרייט און צוריקגעשיקט אין זיין פאבריק, וועלכע האט אין דער מלחמה־צייט פראדוצירט געווער. קרוטשקין איז געווען א פייאיקער אדמיניסטראטאר

און אַ גלעזנדער אַרגאַניזאַטאָר, האָט ער אָרגאַניזירט די אַרבעט אין פאַבריק אויף אַ מוסטערהאַפטן אופן.

אָבער זיין אַלטע געווואוינהייט, זיין תשוקה צום גלעזל, האָט זיך דורך די לאַגער־יאָרן נאָך מער פאַרשטאַרקט און ער האָט זיך אויף דער פריי געלאָזט וואויל־גיין. איינמאָל האָט אים זיינער אַן אַלטער פריינט, אַ פולקאָוויניק, פאַרן אָפפאָרן צום פראָנט, אייגנגעלאָדן צו זיך אַהיים אויף אַ געבורטסטאָג־יום־טוב פון זיין פרוי. מ׳האָט געמאַכט אַ גוטן שנעפסל און ווען מען איז שוין געווען פאַרשניאָשקעט, האָט מען זיך צערעדט וועגן הויך־פּאָליטיק. קרוטשקין זאָל זיך דאַן האָבן אויסגעדריקט, אַז ווען סטאַלין וואָלט ניט געשלאָסן זיין „פריינט־שאַפט״־אָפּמאַך מיט היטלערן, וואָלט צו דער מלחמה ניט געקומען.

דער פולקאָוויניק האָט אויף דעם שארף רעאַגירט, דערקלערנדיק דערביי: „דו ביסט אַ ׳וואַג נאַראַדאַ׳ (פיינט פון פאָלק) קרוטשקין, און נישט אומזיסט האָט מען דיר אין 1937 אייגנגעזעצט״.

צום אומגליק, האָט קרוטשקין ביי זיך געהאַט זיין רעוואָלווער, און ער האָט נישט לאַנג געטראַכט און אַריינגעשאָסן זיין פריינט, דעם פאָלקאָוויניק, אַ קויל אין קאָפּ. פאַר אַזאַ פאַרברעכן איבער אַ הויכן מיליטערמאַן, האָט אין דער מלחמה־צייט קרוטשקינען געדראָט טויט־שטראָף. אָבער דער מזל האָט אים אויך דאָס מאָל צוגעשפּילט און דאָס גערייכט האָט געגומען אין אַכט דעם פאָקט, אַז דער פאָלקאָוויניק האָט אים טיף באַליידיקט און נאָכן פינפטן גלעזל איז אים נישט געווען לייכט צו באַהערשן זיין אויפרעגונג. ער איז אָפּגעקומען מיט פרישע צען יאָר פאַרשיקונג, לויטן פאַראַגראַף 59, וואָס קוואַליפיצירט זיין פאַרברעכן ווי פּשוטן באַנדיטיזם אָן יעטווידער פּאָליטישער כוונה.

דער זיבעציק־יאָריקער פּראָפעסאָר ס.

מיין בריגאַדיר קרוטשקין פלעגט זיך שטאַרק אויפרעגן, ווען ער פלעגט מיט אונדז, דעם פּעקל אינוואַלידן, אַרויסגיין צו דער אַרבעט. ער פלעגט זיך זידלען, שרייען און שיטן מיט „אין דער מאַמען אַריין״. אָבער בטבע איז ער נישט געווען קיין שלעכטער מענטש. ער האָט גאָנץ אָפט אַוועקגעקוקט און זיך געמאַכט נישט־זען ווען די מענטשן פון זיין בריגאַדע האָבן נישט געאַרבעט „ווי ס׳באַדאַרף צו זיין״.

ווי אָן אינוואַלידן־בריגאַדע, האָט מען אונז געגעבן אַרבעט אין דער לאַגער־זאָנע. מען האָבן געדאַרפט יעדן טאָג אָנטראָגן עטלעכע הונדערט עמער וואַסער פאַר דער באָד, באַזאָרגן מיט וואַסער די „סטאָלאָווע״ און באַזאָרגן הייס וואַסער צום טרינקען אין אַלע וואויין־באַראַקן. מיר האָבן געדאַרפט אָפּרייניקן די לאַגער־טעריטאָריע פון שניי, אויסרייניקן דעם ברונעם פון אייז, באַזאָרגן די באַראַקן מיט האָלץ און העלפן די אויפזעער יעדן טאָג וואַשן די דילן. אונדזער אויפגאַבע איז אויך געווען צו שיילן קאַרטאָפל אין קיך, ווען נאָר די קיך האָט

באקומען קארטאפל צום קאכן, אריבערשלעפן די פראדוקטן פון שפייז־סקלאד אין קיך און אלע אנדערע ארבעטן ארום דער באדינונג פון לאגער.

אונדזער בריגאדיר קרוטשקין האט געהאט אכטונג צו אזעלכע מענטשן וועלכע זאגן זיך נישט אפ פון קיין שום ארבעט. טאקע דערפאר האב איך ביי אים געהאט „א גוט אויג" און ער האט מיר צוגעטיילט אויף מיין אויבערשטער נאדע גאר א גוטן שכן: דאס איז געווען דער גרייז־גרויער פראפעסאר ס. דער 70־יאריקער זקן האט זיך אויסגעצייכנט מיט א גרויסער פיזישער קראפט. ער פלעגט אויך אין לאגער יעדן פרימארגן מאכן גימנאסטישע איבונגען, האלב־נאקעט אפילו אין די גרעסטע פרעסט. זיינע מוסקולן זיינען געווען שטייף, גארניט ווי ביי אן אלטן מאן. פראפעסאר ס. האט באלד פון אונדזער ערשטן געשפרעך געוואונען מיין צוטרוי. ער איז געווען פון א געוואלדיק גרויסער קולטור און נאך דערצו באזעסן זעלטענע גוטע מידות און כאראקטער־שטריכן.

פון נאציאנאליטעט איז ער געווען א פינלענדער. געבוירן אין א דארף נעבן העלסינגפארס, האט אים זיין פארמעגלעכער פאטער געגעבן א גוטע דערציונג. ער האט פארענדיקט דעם פעטערבורגער אוניווערסיטעט מיט אן אויסצייכענונג און איז אריבער אויף דער אספיראנטור פאר דער ערשטער וועלט־מלחמה. זייער יונג האט ער באקומען דעם טיטל ד״ר פילאסאפיע און איז שפעטער אוועקגעפארן פארזעצן זיין בילדונג אין דער פאריזער סארבאן. שפעטער האט ער געוואויגט אין ליטע, וואו ער איז געווען פראפעסאר אויפן קאוונער אוניווערסיטעט, געפירט א גרויסע ווייסנשאפטלעכע טעטיקייט און ארויסגעגעבן לערן־ביכער פאר די סטודענטן אויף ליטוויש. די ליטווישע סמעטאנא־רעגירונג האט געהאט אזא צוטרוי צום פינישן פראפעסאר, אז זי האט אים אנפארטרויט, בעת זיינע אפטע רייזעס קיין פאריז, מיטצונעמען די ספעציעלע דיפלאמאטישע פאסט. און אויפן סמך פון דעם צוטרוי, איז שפעטער דער פראפעסאר, דורך דער מ.ג.ב. באשולדיקט געווארן אין „אפענעם שפיאנאזש" און פארמשפט געווארן לויטן געפארלעכן פארגראף 58, פונקט 6.

לטובת וועמען האט דער איידעלער, בכבודיקער פראפעסאר „שפיאנירט?"

דער ענטפער איז געקומען ערשט נאך סטאלינס טויט: וועגן די באשולדיקונג קעגן אים איז בטול געווארן און דער פראפעסאר איז באפרייט געווארן. דעווייל איז אבער דער איידעלער גלעלערנטער און הומאניסט געווען פארשיקט אויף 15 יאר לאגער.

קרוטשקין פלעגט זיך מיט אים שטענדיק וויצלען וועגן זיין גרויסן לאגער־טערמין:

— חבר פראפעסאר, איר וועט נאך מוזן אויסבארגן ביים פראקוראר עטלעכע יאר, איר זאלט ביי אייער עלטער, קאנען אפזיצן די גאנצע 15 יאר...

פראפעסאר ס., וועלכער האט פולקאם באהערשט זעקס אירפאפאישע שפראכן, און געווען אויסגעבונדן אין פילאסאפיע און לאגיק, איז געווען מיין „נאפארניק" (שותף) ביי דער לאגער־ארבעט. יארן האבן מיר צוזאמען געטאן די אלע שווערע און שמוציקע ארבעטן. צוזאמען אריבערגעפירט געווארן פון לאגער צו לאגער, און צוזאמען האבן מיר געפילט אויף זיך די בייטש פון

פאַרשיידענע אויסוואורפן, נאַטשאַלניקעס און בריגאַדירן. דער אַלטער פּראָ־
פעסאָר האָט קיינמאָל ניט געזוכט קיין לייכטערע אַרבעט און פלעגט זיך ממש
באַליידיקן ווען איך פלעג אים נישט לאָזן אויפהויבן אַ שוועלן קלאָץ.
כאָטש ער איז פיזיש געווען פעסט געבויט, פלעגן אָבער ביי אים די פיס אָפט
געשוואָלן ווערן. ער פלעגט אָפּליגן עטלעכע טעג אויף דער נאַרע און ווידער
זיך נעמען צו די שווערסטע אַרבעטן, ווי ער וואָלט וועלן אָפּקומען פֿאַר עפּעס
אַ זינד. עס איז געווען מיט אים אַ פאַרגעניגן צו אַרבעטן. ער האָט געדענקט
דעם אינהאַלט פון אַ גרויסע צאָל וויסנשאַפטלעכע ווערק אויף אויסווייניק,
און פלעגט זיך גערן טיילן זיין וויסן מיט מיר, ווי מיט יעדן איינעם, מיט ווען
עס איז אים אויסגעקומען צוזאַמענאַרבעטן.

אין יאָרן אַרום, נאָך די בלוטיקע אויפשטאַנדן פון די אַרעסטירטע אין די
לאַגערן פון וואָרקוטאַ, נאַרילסק, קאָלימאַ, פּערגאַנאַ און טיילווייז אויך אין
אונדזער טיישעט־לאַגער, ווען דער בעריאַ־טעראָר האָט געגומען נאָכלאָזן;
ווען דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי האָט געזופן
ספּעציעלע פלענומס וועגן דער לאַגע פון די מיליאָנען אַרעסטירטע און אַראָפּ־
געשיקט פאַרשיידענע קאָמיסיעס אין די לאַגערן זיך אויף אָן אָרט צו באַ־
קענען מיט דער טרויעריקער לאַגע; דאָן איז פּראָפעסאָר ס. אָנפאַרטרויט גע־
וואָרן צו האַלטן עפּנטלעכע לעקציעס פאַר די אַרעסטאַנטן וועגן וויסנשאַפטלעכע
פּראָבלעמען און ענטפערן אויף די פּראָגן אויף די איינגעאָרדנטע קעסטל־אָוונטן
אין לאַגער. איך קען נישט פאַרגעסן זיינע פלאַמיקע דיסקוסיעס מיט די אַנטי־
סעמיטן וועגן דער יידן־פּראָגע.

אין 1955, ווען מען האָט דערלויבט די אַרעסטאַנטן צו באַקומען ביכער פון
דער היים, איז די ביבליאָטעק פון פּראָפעסאָר שנעל באַרייכערט געוואָרן מיט
ביכער אין פאַרשיידענע שפּראַכן. איינמאָל, האָט ער אַ צעשטראַלטער מיר
געברַאכט די רוסישע אַקאַדעמישע אויסגאַבע פון די „בריוו פון פליניוס דעם
יינגערן". פליניוס, וועלכער איז געווען דער גובערנאַטאָר אין סיציליע, שרייבט
צום אימפּעראַטאָר אַדריאַן וועגן די פאַרשיידענע קריסטלעכע סעקטעס, וואָס
ווילן נישט דינען צו די רוימישע געטער. דערביי טיילט פליניוס מיט דעם
רוימישן קייסער, אַז די דאָזיקע לייט עסן אויף זייערע סעקטע־צוזאַמענקומען
וועלכע זיי אָרדענען אַיין, בלויז זייער „ריין ברויט". אין דער באַמערקונג
צום סוף פון בוך ווערט אויפגעקלערט די באַדייטונג פון באַגריף „ריין־ברויט",
און עס ווערט דאָרט פאַרצייכנט דער חשד, אַז די קריסטן קנעטן אַריין אין זייער
ברויט דאָס בלוט פון רוימישע קינדער.

— איר זעט — האָט דער אַלטער פּראָפעסאָר געזאָגט מיט טריאומף —
דער עלילת־דם האָט אַן אַלטע געשיכטע.

דער אוהב־ישראל האָט דאָס בוך אַרומגעטראָגן צווישן די אַנטיסעמיטן,
כדי זיי צו באַווייזן, אַז די זעלבע אַנטיסעמיטישע באַשולדיקונג, אַז יידן נוצן
קריסטלעך בלוט אין זייערע מצות, איז נאָך פריער פאַרגעווארפן געוואָרן פון
די רוימער צו די ערשטע קריסטן.

איך האָב געזויער דערציילט וועגן דעם דאָזיקן וואונדערבאַרן מענטשן,

ווייל ער האָט זיך מיר באַזונדערס איינגעקריצט אין מיין זכרון, ווי איינער פון די אמתע חסידי אומות העולם, וועלכע מען טרעפט אין די לאַגערן אַזוי זעלטן.

אין דער בריגאַדע פון קרוטשקינען האָב איך מיט דעם פּראָפעסאָר געזעגט און געהאַקט האַלץ און דאָס פונאַנדערגעטראָגן איבער די באַראַקן. מיר פלעגן אויך אין צווייען שעפּן וואַסער פון ברונעם און אויף אַ שטאַנג מיט עמער אַנגעטראָגן אַזויפיל וואַסער פּאַרן קיך, עס זאָל סטייען פּאַרן עסן און טרינקען פון די 800 אַרעסטאַנטן.

נאַצישע „דאָקטוירים" און אַ ייִדישער קצב פון מאָסקווע

אונדזער בריגאַדע איז בכלל רייך געווען אין אינטעליגענץ. געווען ביי אונדז דער בילדונגס־מיניסטער פון דער סמעטאַנאַ־רעגירונג און שפּעטער הויפּט פון ליטווישן מלוכה־קאָנטראָל — קאָנסטאַנטינאָס שאַקאַניס. ער איז אויך געווען דער איבערזעצער פון אַדאָם מיצקיעוויטשעס קלאַסישער פּאָעמע „פּאַן טאַדעאוש" אויף ליטווייש. אַרעסטירט געוואָרן איז דער דאָזיקער שאַקאַניס דעם 14טן יולי, אַ חודש נאָך דעם ווי די רוסן האָבן פּאַרנומען ליטע. אין די הויכע זיבעציקער, איז דער אַלטער מלוכה־מאַן געשטאַרבן אין לאַגער.

געווען ביי אונדז אַ עסטלענדישער אַדוואָקאַט, וואָס איז פון הויכן בלוט־דרוק, און אַ פּעקל אַנדערע קראַנקהייטן, געוואָרן אינגאַנצן צערודערט. זיין שוועסטער האָט באַוויזן אויסצוהיטן אירע בריליאַנטן, פלעגט זי זיי אויס־פּאַרקויפן און פּאַרן געלט שיקן דעם ברודער שפּייז־פּעקלעך אין לאַגער. מיט די דאָזיקע פּעקלעך, וועלכע ער פלעגט באַקומען רעגולער צווישן מאָל אין חודש פלעגט ער זיך אויסקויפן ביים „נאַריאַדטשיק" פון יעדער ארבעט. דער דאָזיקער אַדוואָקאַט איז געווען אַ שרעקלעכער אַנטיסעמיט און האָט זיך צונויפגעהאַרט אין לאַגער מיט דעם נאַצישן דאָקטאָר מאָזעבאַך — אַ פּאַר־ביסענער היטלעריסט, וואָס האָט געהאַט ניט אין יידישן קרבן אויף זיין געוויסן. מיר האָבן נאָך דאָן וויניק געוואוסט פון זיין נאַצישן „יחוס", און וואָס פּאַר אַ ראָל די דייטשע דאָקטוירים האָבן געשפּילט אין דער פּאַר־ניכטונג פון יידנטום אין אייראָפּע. טייל דייטשן אין לאַגער האָבן זיך באַמיט צו זיין העפלעך און קאָרעקט לגבי די יידישע ארעסטאַנטן. אָבער ד"ר מאָזע־באַך האָט פּשוט נישט געקאָנט אָנקוקן אַ יידן גלייך אין פּנים אַריין. וועג ער איז אַריבערגעפירט געוואָרן אויף ארבעט אין דער סאַניטאַרער אָפּטיילונג, האָט ער זיך אָפּן איזדיעקעוועט איבער די יידישע חולאים. עס איז זיך דאָן לייכט געווען פּאַרצושטעלן, וואָס אַזאַ עקלהאַפּטער פּאַרשוין האָט געטאָן מיט די יידן, וועג ער האָט געהאַט די מאַכט, אין דער נאַצישער „נאַכט פון לאַנגן מעסער".

מיר איז באַקאַנט אַ פּאַקט מיט אַ יידישן דיכטער, וועמען דער נאַצישער דאָקטאָר האָט שיעור ניט דערפירט צום טויט. אָט מיט דעם דאָזיקן נאַצי־

דָאקטָאר האָט זיך דָאס צונויפגעחברט דער עסטלענדישער אַדוואָקָאט און הויך אויפן קול געפירט זייערע געשפּרעכן וועגן יידן. קיין סך יידן זיינען אין אונדזער בריגָאדע נישט געווען, אויסער מיר — נָאָר צוויי־דריי פּערזָאָנען. איין ייד, אַ שוואַרצקָרָאנקער מענטש, וואָס איז פָּארשיקט געוואָרן אין 1937, וויייל מען האָט ביי אים געפונען אַן עקזעמפּלָאַר פון בוכָארינס באַרימטן ווערק „אלף־בית פון קָאמוניזם", וואָס איז בשעתו אַרויסגעגעבן געוואָרן אין צענדליקער אויפלָאגעס דורכן סאָוועטישן מלוכה־פָּארלָאג. ניט געווען, דָאכט זיך, קיין גליד אין קערפּער פון דָאזיקן מענטשן, וואָס זָאל ניט זיין אַנגעגריפן און קרָאנק. אין דער צייט פון ערשטן יָאר מלחמה מיט די דייטשן, האָט מען אַ סך אַרעסטָאנטן פון זיין לָאגער צעשָאסן, ווען דער לָאגער האָט זיך שנעל געמוזט עוואָקואירן און אַריבער אויף אַ צווייטן פּלָאץ. ער איז דָאן אַ גָאנצע נָאכט געהָאנגען צווישן לעבן און טויט, ביז ער איז ענדלעך אַרײַנ־געפָאלן צו די גליקלָעכע לעבן־געלָאזענע. אין דער דָאזיקער נָאכט איז ער אינגָאנצן גרָאָ געוואָרן. אין זיין פערציק יָאריקן עלטער, האָט ער געהָאט דעם אויסזען פון אַ זקן וויִיט אַריבער די זעכציקער. ער איז געווען זייער פרום, און זיינע בלויע פָּארטריקנטע ליפּן האָבן כסדר עפּעס געשעפּטשעט אין דער שטיל. פון דעם לָאגער־עסן פלעגט ער נָאר טוען זיין דָאס שטיקל ברויט מיט 13 גרָאם צוקער.

דער צווייטער ייד איז שוין געווען אַ ריז אַנטקעגן אים. ווען נישט די פעליקע פינף פינגער פון דער רעכטער האַנט — פָּארלָאָרן אין אַן אומגליקס־פָּאַל ביי דער זעג־מָאשין אין לָאגער — וואָלט ער קיינמָאל נישט אַרײַנגעפָאלן מיט זיין פעסטן קערפּער צו אַן אינוואָלידן־בריגָאדע. ער פלעגט אָבער מיט זיין פָּארבליבענער לינקער האַנט אויפטָאָן וואונדער. אַרבעטנדיק ווי אַ טרעגער אין מעל־סקלָאד, האָט דער ייד מיט איין האַנט אויסגעלָאדן גרויסע פּרָאכט־אויטָאס מיט מעל און נָאָך דערצו די זעקלעך שפּעטער „אַרויפגעשָאסן" אין אַן אויבערשטן סקלָאד. ער איז געווען אַ מָאסקווער קצב, און געזעסן איז ער אין לָאגער צוליב „גָאלדעז". געווען איז ער אייגער פון די — ווער ווייסט וויפל הונדערטער — יידן, וועלכע זיינען אַרעסטירט געוואָרן, פָּארן אַרויס־ווייזן עפּנטלעך זייערע סימפָּאטיעס צום ערשטן אַמבָאסָאדָאר פון מדינת ישראל אין סאָוועט־רוסלָאנד — גָאלדע מאיר(סאָן). דָאס איז געווען אַ ייד, וועלכער האָט זיך ניט געלָאזן שפּייען אין דער קָאשע, און אויפן לָאגערישן שטייגער, פָּארפָארן מיט די פינגער. פון דער לינקער האַנט אין דער מָארדע יעדן כולי־גָאן.

— כ'וועל דיר, קָאנָאליע, די אויגן אויסדרָאפען — פלעגט ער וואָרענען בייז און מיט זעלבסטזיכערקייט אין קול.

אויב איך מיטן פּרָאפעסָאר ס., פלעגן זיך אַרומרייסן מיטן אַדוואָקָאט מיט דעם היטלעריסט ד"ר מָאזעבָאך, ווען זיי פלעגן זיך רייצן מיט דעם שוואַרצ־קרָאנקן יידן און אים רופן נישט אַנדערש ווי „סימולָאנט" — האָט דער מָאס־קווער ייד מיך געבעטן, וואָרענען די צוויי כוליגָאנעס אויף זייער דייטשישן לשון, אַז ער וועט זיי בייגָאכט ביידן דערשטיקן אויב זיי וועלן ניט פָּארמָאכן זייערע נָאצישע פּיסקעס. ווען איך האָב זיין וואָרענונג געפּרואווט זיי איבער־

געבן נישט אזוי דראסטיש, און בלויז געווארנט זיי, אז אויב זיי וועלן ניט אפשטעלן זייערע אנטיסעמיטישע שטיק, איז „דיזער מאן בעררייט זיי אן די גורגעלן פארעז", האט מיר דער ייד איבערגעריסן מיט פאראיבל:

— וואסער פארן־שמארן, זאג זיי פראסט און פשוט, איך וועל די ביידע אויסוואורפן דערשטיקן און ארא פון מארק!

איך האב דעם ייד צוליב געטאן און איבערגעגעבן זיינע רייד, און — עס האט טאקע געהאלפן. ביידע אנטיסעמיטן זיינען אויף א שטיק צייט פארשטומט געוואָרן. וועז זיי האבן מיט א צייט שפעטער זיך וויידער געגומען צו זייער אנטיסעמיטישע מלאכה, האט דער מאסקווער קצב אויסגעפונען נאך א ווירקזאמערן מיטל: ער האט דערקלערט א „שטרייק" ביים אויסלאדן די זעקלעך מעל, ביז וואנען די ביידע „יידן־ פריינט" וועלן נישט ארויס צו דער ארבעט גלייך מיט אלע. אויב זיי קאנען זיך אויסקויפן מיט זייערע פעקלעך פון יעדער מין ארבעט, זאלן זיי נישט רופן א צווייטן „סימולאנט". אדרבה, האט דער ייד געטענהט, זאל מען ארא־פברענגען א דאקטאר, און זאל ער פעסטשטעלן, אויב זיי ביידע, מיט די אפגעפרעסענע מארדעס, זיינען נישט צען מאל געזינטער פון דעם פארעלטערטן קראנקן יידן, וועלכער ווערט פון דער ארבעט נישט באפרייט. אויף דעם מאסקווער קצב האט געווארט די ארבעט אין סקלאד. און כאטש קרוטשקין, אונדזער בריגאדיר, פלעגט אויך אפט געניסן פון דעם עסטלענדערס פעקלעך, האט ער אבער בטבע פיינט געהאט די אויסגעכאליעטע לייט, און צופיל נישט געוואלט (און נישט געקענט) פארטייקן די ליידיקגייער, קעגן די ארבעטער פון זיין בריגאדע. האט ער, באין ברירה, ביידן געשיקט אויסהאקן דאס איז ארום ברונעם. דער מיטל האט געהאלפן נאך שטארקער, ווי דאס דראען זיי צו דערשטיקן ביינאכט. פון דער ארבעט זיינען זיי ביידע געקומען סאפענדיק און קרעכצנדיק און פארגעסן זייערע באליבטע שמועסן וועגן יידן.

אין אונדזער בריגאדע איז אויך געווען איינער פון די צוויי „ברידער סטאמא", א באקאנטע דערפינדער־פארל אין סאוועט־רוסלאנד. „סאמארד־קעס" (מיט געבוירענע פייאיקייטן), אן העכערער בילדונג, האבן זיי באוויזן צו מאכן א ריי וויכטיקע דערפינדונגען.

ווי סטאמא האט אליין דערציילט, איז איינע פון זיינע דערפינדונגען געווען אן אפאראט, וואס שטעלט אפ אויטאמאטיש דעם לאקאמאטיוו, בעת א געפאר, און די דערפינדונג איז אויסגענוצט געוואָרן אין דער מאסקווער אונטערערדישער באן, דער „מעטרא".

אט דער סטאמא, אן עלטערער רוס מיט א ווייסער באָרד, האט געהאלטן אין איין שרייבן מעלדונגען און אנקלאגעס וועגן געלט, וואס קומט אים ארויס פאר זיינע דערפינדונגען.

— וואס וועסטו טאן מיטן געלט אין לאגער? — האט אונדזער בריגאדיר זיך שטענדיק געווערטלט מיט אים — מען וועט דאך דאס ביי דיר סיי־ווי צונעמען, לאז עס בעסער איבער דער שוועסטער (סטאמא איז געווען אן אלטער בחור).

פונקט ווי סטאַמאַ האָט געקעמפט פאַר זיין געלט, האָט אַ צווייטער אַרעס־טאַנט אין אונדזער בריגאַדע, דער אינזשיניער קוזנעצאָוו, געקעמפט קעגן זיין אורטייל: פאַרוואָס האָט מען אים צוגעשריבן דיוועַרסיע און פאַרמשפט אויף 15 יאָר פאַרשיקונג? אַלס אינזשיניער האָט ער צוגעגרייט אַ פלאַן פון אַ קעסל. דער פלאַן איז אַנגענומען געוואָרן און מען האָט אינוועסטירט עטלעכע מיליאָן רובל פאַר דער רעאַליזירונג פון זיין פראָיעקטירטן קעסל. אין דער אַרבעט האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זיין מאַדעל האָט עפּעס אַ פעלער און מען האָט אים דערפאַר צוגעשריבן פיינטלעכע דיוועַרסיע.

— און אפילו אַז מען מאַכט אַ מאָל אַ טעות — האָט ער כסדר געטענהט — איז וואָס, בין איך שוין דערפאַר אַ פיינט? איך האָב דאָך געזוכט אַ טובה פאַר דער מלוכה.

קוזנעצאָוו איז באמת געווען אַ מענטש מיט גרויסע פייאיקייטן. ער האָט גוט געמאַלט, געמאַכט פיינע סקולפטור־אַרבעטן און געהאַט „גאָלדענע הענט" צו יעדער מין אַרבעט. ער מיט סטאַמאַן האָבן געפּרואווט איינרעדן דעם לאַגער־נאַטשאַלניק, ער זאָל זיי דערלויבן צו עפענען ביים לאַגער אַ פראָיעקטן־ביורא. זיי האָבן געשיקט זייערע פּלענער צו דער לאַגער־פאַרוואַלטונג, וועגן עפענען אַ פאַבריקל פון קראַכמאַל פון דעם קאַרטאָפל־אָפּפאַל; אַוועקצושטעלן אַ ריי מאַשינען אויף צו מאַכן וואַטע פון שמאַטעס און ענלעכע.

אַזוי האָבן זיי אין יעדן לאַגער־פונקט, וואו איך בין צוזאַמען מיט זיי מגולגל געווואָרן געפּרואווט זיך אַרויסדרייען פון שווערער אַרבעט. חדשים פלעגן זיי זיך פאַרנעמען אין אַ קאַבינעט מיט זייערע „פראָיעקטן". ביז עס פלעגט פון דער לאַגער־פאַרוואַלטונג אַנקומען אַ מעלדונג צום נאַטשאַלניק, אַז די מעשה איז אַ בלאָף, אַדער אַ שוין לאַנג רעאַליזירטער ענין אָן זייערע פּלענער און פראָיעקטן. און די דערפּינדער פלעגן ווידער מוזן פאַרלאָזן דעם קאַבינעט, און זיך צוריקקערן אויף אַלגעמיינער לאַגער־אַרבעט.

איך וועל אַן „אייגענער"

איינמאָל האָט מען אונדז געמאַלדן, אַז אַלע אַרעסטירטע דאַרפן גיין נעמען נומערן, וואָס דאַרפן צוגענייט ווערן צו יעדן מלבוש. היות ווי אונדזער ענין האָט אַ נומער, וועט דער דאָזיקער נומער, פּן היינט און וויטער, אַראָפּשיינען פון אונדזערע קורטקעס און וואַטענע בושלאַטן, ווי אַ לאַטע. די אַרעסטירטע האָבן זיך געמוסן בונטעווען: — אַזא חרפה! — וועָן היטלער האָט דאָס געטאָן צו די יידן, איז דאָך דאָס, אין אַ געוויסער מאָס, געווען פאַרשטענדלעך פון זיין מערדערלעכער אַנטי־יידישער פראָגראַם. ער איז געווען אַ מערדער, ער האָט נישט געריידט וועגן קיין הימל־זאַכן און נישט געפּרעדיקט וועגן קיין „ישרדיקער וועלט". ער האָט פאַרויסגעזאָגט די אונטערדריקונג פון לעגדער און פאַרניכטונג פון די „מינדערווערטיקע פעלקער". ערשט מיט צוויי יאָר צוריק, האָבן די סאָוועטן אַרויסגעלאָזן אַ פילם מיטן נאָמען „דער מענטש"

נומער 217", וועגן די היטלעריסטישע דערניִדעריקונגען פון מענטש, וועלכער האָט אפילו ביי זיי נישט מער קיין נאָמען, נאָר בלויז אַ נומער.

— ווי פֿאַסט זיך דאָס? — האָט מען געפרעגט.

— די דאָזיקע נומערן — מעלדעט דער לאַגער־נאַטשאַלניק — דאַרפן אין פֿאַרלויף פֿון דעם היינטיקן, אַרבעטס־פֿרייַן, זונטאָג־טאָג אָפּגענומען ווערן און דאַרפן געהאַלטן ווערן ריין און גאַנץ! פֿאַר נישט אויספֿירן דעם באַפֿעל, דערוואַרט אַ קאַרצער־שטראָף!

— לאָמיר נעמען די נומערן — האָבן אַנדערע אַרעסטאַנטן געפֿסקנט — און אויב שעמען, זאָלן זיי זיך שעמען אין זייער ווייטן האַלדז אַריין, וואָס זיי הענגען דאָס אונדז אָן.

איך האָב באַקומען דעם נומער 265 יאָ.

איצט, נאָך לאַנגע יאָרן, ווען איך זע די געשעענישן אין דער ווייטער פֿערספּעקטיוו, זיץ איך און טראַכט: פון וואַנען האָט זיך דאָן צו מיר גענומען די דאָזיקע געוואָגטקייט? אפשר בין איך אַזוי פֿאַרהאַרטעוועט געוואָרן אין די שטרייטן מיט מיינע אויספֿאָרשער, וואָס האָבן געזוכט יעדן מין פֿאַרטל, אַבי צוצושרייבן מיר די סאָמע אויסטערלישע פֿאַרברעכנס? דער עקל, דער ווידערווילן און דער האַס צו די אַלע טשינאָוניקעס, וואָס האָבן גוט געוואוסט די פֿאַלשקייט פון זייערע אַלע באַשולדיקונגען און מיך פּיזיש און מאָראַליש געפֿיניקט, האָט געשטאַרקט מיין ווילן, מיין מוט און מיין אויסדויער, און דערמעגלעכט איך זאָל אפילו טאָן אַזוינס, אויף וואָס איך בין לויט מיין כאַראַקטער נישט פֿייאיק.

דאָס איז געווען איינע פון די געווייַנטלעכע אַרבעטן אין לאַגער 051. מיר האָבן געגראָבן אַ קאַנאַל פון דריי קילאָמעטער די לענג. אָנגעהויבן די דאָזיקע אַרבעט אַרום קאַנאַל האָבן נאָך אַרעסטאַנטן פֿאַר אונדז, אָבער צייטווייליק איז דאָן די אַרבעט אָפּגעשטעלט געוואָרן. אין דעם אויסגעגראָבענעם קאַנאַל האָבן שפּעטער געדאַרפט אויסגלייַגט ווערן דיקע רערן, דורך וועלכע דאָס וואַסער פון דער „וואַדאַ־קאַטשקע" (וואַסער־פֿאַמפּע) זאָל דערפליסן צו דער קליינער באַן־סטאַנציע, אויף „אַנצוטרינקען" די לאָקאָמאָטיוון.

אַזעלכע אַרבעטן ווערן געפֿירט געווייַנלעך בעת די גרויסע פרעסט. דער קאַנאַל איז געווג טיף און איז אָנגעפּילט מיט וואַסער. ווינטער ווערט דאָס וואַסער תיכף פֿאַרפרוירן, דאַרפן מיר צעהאַקן דעם אייז און אַרויסוואַרפן אין דרויסן אַרבעטן מיר געווייַנלעך ביז 50 גראַד צעלזיוס. נידעריקער פון 50 גראַד ווערט אַ נעפּל און דער קאָנווּאי קען דאָן ניט זען די אַרעסטאַנטן און די אַרבעט ווערט אָפּגעשטעלט. אויפן לאַגער־לשון הייסט עס „אַקטירט". די געצוואונגענע רו־שעהן דאַרפן מיר אָפּאַרבעטן זונטאָג.

מיד און געפֿרוירן פלעגן מיר ווערן, שוין פון אונדזערע „שפּאַציר" צו און פון דער אַרבעט. די פיר קילאָמעטער פון לאַגער צום אַרבעטס־פּלאַץ, האָבן ניט געפֿירט דורך קיין גלייכן פעלד. דערצו האָט נאָך דער קאָנווּאי אויסגעמיטן אַרומיקע הייזער, כדי די אַרעסטירטע זאָלן ניט אָנבינדן קיין קאָנטאַקט מיט דער דאָרטיקער באַפֿעלקערונג. די וועכטער האָבן אונדז

געפירט דורך דעם אָפּענעם פּעלד, וואָס איז געווען פּאַרלייגט מיט שניי ביז אַ מעטער די הויך. דערנאָך האָבן מיר זיך געפֿלאָנטערט דורך די וועלדער און שפּעטער געדראַפּעט אויפן הויכן באַן־וועג. אויפן וועג צו דער אַרבעט האָבן מיר אויך געדאַרפט אַריבערגיין אַ טייכל, איבער וועלכן עס זיינען געווען אויסגעלייגט עטלעכע ברעטער, וועלכע האָבן זיך געוויגט ווי הוידעלקעס, בעת מיר האָבן זיך איבער זיי, איינער נאָכן אַנדערן אַדורכגעגליטשט.

די אַרבעט איז געווען זייער אַ שווערע. די פּאַרפֿוירענע ערד איז געווען האַרטער פון שטיין. מען האָט געהאַקט דעם באָדן מיט שווערע קירקעס און לאָמען. דער „אַרבעטס־אינסטרומענט" אַליין האָט געוואויגן איבער 15 קילאָ־גראַם. די נאָרמע פּאַר 10 שעה אַרבעט איז געווען 1 קוביק־מעטער ערד. די 750 גראַם ברויט מיטן ביסל האָבער־קאַשע זיינען ווייט ניט געווען גענוג אויף צו דערהאַלטן די כוחות. אויף דער פֿרישער פּראָסטיקער לופט, צווישן פּעלד און וואַלד, איז דער אַפּעטיט געוואַקסן. די פּאָרציע ברויט פּאַרן לאָנגן אַרבעטס־טאָג, ווערט ממש אַראָפּגעשלונגען פּאַר איין מאָל און וועט מען קומט אַהיים האָט מען ניט קיין ברעקל מיט וואָס צו שטילן דעם הונגער.

און די נאָרמע? האַקסט און האַקסט דעם שטיין און ס'ברעקלען זיך קוים אָפּ פּיצלעך און ברעקלעך. איך האָב זיך לאַנג צוגעקוקט צו די יונגע און געזונטע אוקראַינער: אויך ביי זיי גייט עס זייער שווער, אָבער סוף טאָג האָבן זיי די נאָרמע אויסגעפֿירט. איך פֿרוואו דערגיין דעם סוד, ווי אַזוי צו קלאַפּן מיט דער קירקע. ווייזט זיך אַרויס, אַז מיט חכמה קאָן מען דאָ וויניק־וואָס אויפטאָן. קלוגשאַפּט, קען איך נאָך אפשר אויסלייגן די אַנדערע אַרעסטאַנטן, אָבער וואו נעמט מען זייערע כוחות? און דאָ שפּילט מען זיך ניט: נישט געמאַכט די נאָרמע, באַקומט מען אַ „שטראַפּנאי פּאַיאָק" (אַ שטראָף־שפּייז), בלויז 400 גראַם ברויט מיט אַ זופּ אַ טאָג, און די אַרבעט מוז אויסגעפירט ווערן לויט דער זעלבער נאָרמע וווייטער! איך האָב שוין געגראָבן וווייכן ערד־גרונט, זיך אויסגעלערנט אויסגראָבן 4 קוביק־מעטער אין אַן אַרבעטס־טאָג. אָבער פּאַרוואָס קען איך ניט באַהערשן דעם האַרטן געפרוירענעם באָדן?

אונדזער בריגאַדיר איז דאָ אַ קרימינעלער באַנדיט, אַ הויכער, פּעסט־געבויטער אוקראַינער. זיינע קאָלעגן און פּריינט, פּאַרשרייבט ער אָנגע־שרויפטע פּראָצענטן, וואָס זיי פילן קיינמאָל ניט אויס. זייער אויפגאָבע איז נישט אַזוי אַליין אַרבעטן, ווי צוצוקוקן און אונטעריאָגן די אַרבעט פון די אַנדערע. נאָך עטלעכע טעג נישט אויספּילן די אַרבעטס־נאָרמע, האָט דער בריגאַדיר מיך אַוועקגעשטעלט אַרויסצואוואַרפן דאָס איז פון קאַנאַל. ביי דער אַרבעט האָב איך שוין געהאַט מער שאַנסן אויסצופילן די נאָרמע. אָבער ביי אַזאַ אַרבעט מוז מען כאַטש יעדע האַלב שעה זיך אָנוואַרימען ביים פייער. מען שטייט די גאַנצע צייט אין געפרוירענעם וואַסער, אין גומענע שטיוול, און ניט איינמאָל פרירן די פּיס צו צו די שטיוול און דאָס בלוט אין זיי, פּאַרגליווערט.

דער בריגאַדיר האָט מיך אָבער ניט געלאָזט זיך וואַרימען און כסדר גע־האַלטן אין אייז. די פּיס האָבן מיר געפרוירן און פון קערפּער האָט געזעצט

אַ פּאַרע. איך האָב פון זיך אויסגעטאָן דעם וואָטענעם בושלאַט און געבליבן אין דער בלוזע. לויט אַלע געזעצן, האָב איך ביי מיין שוואָכן געזונט־צושטאַנד, באַדאַרפט באַקומען אַ לונגען־אָנצינדונג, אָדער כאָטש אַ פּאַרקילונג מיט היץ. איך האָב אויף דעם געווארט און זיך נישט דערוואַרט. ווען איך האָב זיך דערשלעפּט אין באַראַק, בין איך דאָס ערשטע געגאַנגען אין דער סאַני־טאַרער אָפּטיילונג אויף אַן אונטערזוכונג. איך האָב געווארט, אַז דער טער־מאָמעטער וועט אָט־אָט באַווייזן די גליקלעכע 37 מיט 6 צענטל היץ און איך וועל דערווייל האָבן כאָטש אַ חיה שעה. איך וואָלט כאָטש אַ טעג צוויי ניט געגאַנגען צו דעם קאָנאַל מיטן געפרוירן וואַסער. אָבער צו וואָס דער מענטש געוואוינט זיך עס אַלץ צו! אפילו קראַנקע מיט טובערקולאָז זיינען דאָ, אין לאַגער, „געזונט געווארן". אויף אַלע שונאים געזאָגט געווארן זייער „געזונט", אָבער די וואונדן האָבן זיך פאַרשטאָפּט, קיין בלוט פון האַלדז איז ניט געגאַנגען און — מען האָט זיי וויטער געטריבן צו דער שווערער שקלאַפן־אַרבעט.

אין לאַגער טאָר מען זיך ניט קלאָגן. אויב דו קלאָגסט זיך אויף עפּעס, האָקט מען דיר אונטער די זייטן. דער בריגאַדיר איז דער באַלעבאָס איבער דיר! ער נעמט אויף זיך די פאַראַנטוואָרטלעכקייט, אַז דו וועסט ניט אַנט־לויפן פון דער אַרבעט און דערפאַר גענייסט ער פון דער פּריווילעגיע, צו זיין דער אָפּשאַצער פון דעם וועלט פון די אים אונטערליגנדע אַרעסטאַנטן. אויף דער „דיעלא" (ענין), וואָס גייט מיט מיטן אַרעסטאַנט פון טורמע אין לאַגער, וועלט פאַרצייכנט די „אויפּפירונג". דער מאַטעריאַל וועלט צוגעשטעלט דורכן בריגאַדיר. געגנוג ער זאָל וואַרפן אַן אומחן אויף אַן אַרעסטאַנט, און יענער וועט שוין באַקומען אַזעלכע „כאַראַקטעריסטיקעס", אַז ער וועט שוין אפילו נאָכן ענדיקן דעם אורטייל נישט דערזען די ליכטיקע שיין, נישט קאָנען געניסן פון אַ זעלטענער אַמנעסטיע.

וויפל איך האָב זיך נישט געבעטן ביי דעם בריגאַדיר, כאָטש אויף עטלעכע מינוט מיר דערלויבן צוצוגיין צום פייער, האָט ער מיר אָפּגעזאָגט. ביז עס אין מיר רייף געווארן אַ מאַדנער, ווילדער געדאַנק: איך האָב מיר פאַר־מאָסטן אויף מיין בריגאַדיר, און אים דערלאַנגט מיט אַ שטעקן איבערן קאָפּ.

איך און מיין בריגאַדיר — דוד און גלית, ווי האָב איך עס גאָר געוואָגט? ווען ער דערלאַנגט מיר מיט אַזאַ גראָבן צווייג, וואָלט איך אַוודאי געבליבן אויפן אָרט אַ טויטער. מיין בריגאַדיר איז אָבער בלויז אומגעפאַלן און זיך באַגאָסן מיט בלוט.

בין איך געווען אַ העלד?

ס׳איז גיכער געווען אַן אויסדרוק פון פאַרצווייפלונג ווי אַ באַוואוסטזיי־ניקער פראָטעסט. ס׳איז געווען אַ רעזולטאַט פון דעם אָנגעזאַמלטן וווייטאָג פאַר די לעצטע יאָרן. און אפשר אויך — אַ זעלבסטמאָרד־פּרוואו, וואָס כ׳האָב אויף אַן אַנדער אופן נישט געהאַט דעם מוט צו באַגיין. אין דער מינוט, ווען איך האָב אים אַ קלאַפּ געטאָן איבערן קאָפּ, האָב איך דאָך גע־וואוסט אַז מיין לעבן איז פאַרענדיקט. אָבער איך האָב געוואָגט.

דער קאַנווּאי איז אַנגעלאַפן, מען האָט מיר געשלאָסן די הענט אין קייטלעך און אַפּגעפירט אין קאַרצער, וואו איך בין אַפּגעזעסן צען טעג.

אַבער מיין בריגאַדיר האָט דער טייוול ניט געגומען. די וואונד האָט זיך אים אין צען טעג פאַרהיילט, כאָטש ער איז נאָך געגאַנגען פאַרבאַנדאַזשירט. מיך האָט מען צוריקגעשיקט אין זיין בריגאַדע. כ׳האָב מיך געזעגנט מיט מיינע באַקאַנטע, ווי כ׳וואָלט געדאַרפט גיין צום עשאַפאָט. אַצינד — בין איך געווען זיכער — וועט מען מיך צוריקברענגען אַ טויטן. כ׳האָב שוין אפילו אַנגעגעבן אַדרעסן פון מענטשן אויף דער פריי, וואָס קענען מיך, וועמען מען זאָל צואוויסן געבן וועגן מיין טויט.

וועז איך בין צוריק אַנגעקומען אויף מיין אַרבעטס־אָרט, בין איך געשטאַנען און געוואַרט אויף דעם אורטייל איבער מיר. דאָס האָט ניט געדאַרפט טאָן בלויז דער בריגאַדיר. ער האָט שוין געהאַט זיינע געהילפן, וואָס האָבן די אַרבעט געקאָנט גאָנץ פיין אָפּטאָן פאַר אים. אָבער צו מיין איבערראַשונג איז דער פאַרשוין צו מיר צו און דערלאַנגט די האַנט אַ צעשמייכלטער:

— טי טשעווּאָ ניע סקאָזאַל?... (דו, פאַרוואָס האָסטו גאָרניט געזאָגט?)

ס׳הייסט, אַז דו דערלאַנגסט אַן מורא איבערן קאָפּ — ביסטו דאָך אַן אייגענער, פאַרוואָס האָסטו גענשוויגן?

— „סקאָזשי, טי קאָווּאָ ניבוד אוביל?״ (זאָג, דו האָסט עמיצן אַוועק־געלייגט אַ טויטן?)

— „קאָנעטשנאָ — זאָג איך צו אים, אימעיו פּיאַט טשעלאָוויעק נאַ שטשעטו״ (אַוודאי, איך האָב פינף מענטשן אויף מיין חשבון).— אָפּגעזאָגט — און אפילו נישט קיין פּינטל געטאָן מיטן אויג.

אַזוי בין איך אַריין אין דער ראָל פון אַן „אייגענעם״, וואָס קען דער־לאַנגען אַ קלאַפּ, אַז מען דאַרף, און האָב ניט קיין מורא. מיין בריגאַדיר האָט זיך מיט מיר געגומען רעכענען, מיך געהאַלטן אין איין שיקן וואַרימען זיך ביים שייטער. וואָס מיר דאָרט אַ שרייבער, אַ דיכטער, אַ געפיל־מענטש? זיי דאַרפן דערפילן דיין כוח, ווערן זיי דעמאָלט מיט דיר אַ „פּאַן־בראַט״. איך בין פון דעמאָלט אַן אַנגעגאַנגען אין דער בריגאַדע פאַר אַ קרימינעלן פאַרברעכער. כ׳האָב געמאַכט די געהעריקע מינע און זיך געהאַלטן אַנגעבלאָזן.

מיינע יידישע חברים אין דער בריגאַדע האָבן מיך ניט פאַרראַטן. זיי האָבן נאָך, פאַרקערט, געזוכט צו פאַרגרעסערן מיין „אויטאָריטעט״ ביים בריגאַדיר און זיך געפלייסט אים צו דערציילן געשיכטעס פון מיין העלדיש־קייט און מיינע פאַרברעכנס... זיי האָבן דערפון אויך געהאַט גרויסע טובות.

מיט משה בראָדערזאָן

כ׳בין שוין לאַנגע חדשים געווען אין לאַגער, געוואָרן אַ תושב, זיך צו־געווואוינט צו פֿאַרשטיין וואָס פֿאַר אַ געפֿאַרן עס לויערן אויפֿן אַרעסטאַנט, און ווי אַזוי זיך פון זיי אויסצוהיטן. שוין גענוי געוואוסט צו וואָספֿאַראַ אַרבעטן איך קאָן מיר אַמבעסטן צופֿאַסן. זיך אויסגעלערנט מאַכן געמישן פון ליים, וואַפּנע און צעמענט. געלערנט זיך גראָבן גריבער, טינקעוועון (שטו־קאַטורן) וועגט, טראָגן ציגל אויף אַ לייטער און קריכן מיט זיי אויף בוידעמער און דעכער. איך האָב שוין אין לאַגער אויך געהאַט געשלאָסן באַקאַנטשאַפֿטן צווישן די אַרעסטאַנטן, יידן און נישט־יידן. בייטאָג האָט מען שווער גע־אַרבעט און אין די אָוונטן פֿלעגט מען זיך טרעפֿן און דערמאָנען פֿאַרגאַנגענע טעג אויף דער פריי, דאָס לעבן וואָס איז שוין מער נישטאָ.

אָזוי האָט זיך געצויגן דאָס לאַגער־לעבן: שווער און מאָנאָטאָן. ביז אין איינעם אַ טאָג איז אָנגעקומען אַ נייער עשאַלאָן אַרעסטאַנטן. וועג דער טראָנספֿאָרט איז אָנגעקומען, זיינען מיר אַלע, נאָך דער שקלאַפֿן־אַרבעט, געלאָפֿן צו די באַראַקן פון די „ניי־געקומענע". יעדער פון אונדז האָט געוואָלט זען, צי צווישן זיי געפינען זיך נישט קיין פרייַנט אָדער באַקאַנטע.

צווישן די געבראַכטע אַרעסטאַנטן האָב איך דערזען דעם דיכטער מ ש ה ב ר א ד ע ר ז א ן. ער איז אָנגעקומען מיט דעם יידישן דיכטער פון בעסאַראַביע ס. בראָדערזאָן איז נאָך אַלץ געגאַנגען אין זיין ברוינעם הוט. אַ הוט, דאָס איז אין לאַגער געווען אַ זעלטנהייט, און די אַמאַטאָרן־גרופּע האָט טאַקע שפּעטער אויסגענוצט בראָדערזאָנס הוט אויף זייערע אָוונטן און קאָנצערטן. בראָדערזאָן האָט געטראָגן אַ וואַטענעם ווינטער־מאַנטל מיטן אַ ברייטן קאַלנער. אויף זיין געבויגענער פֿלייצע האָט ער געטראָגן אַן אַלטן, אויסגערייבענעם רוזקאָק. זיין פּנים איז געווען איינגעפֿאַלן, בלייך און צע־קנייטשט. פונעם אַמאָליקן עלעגאַנטן דיכטער זיינען נאָר געבליבן די פֿאָר וואונדערלעכע אויגן, וועלכע זיינען אַצינד געווען איבערגעצויגן מיט אַ בעלמע פון שרעק. זיינע אויגן זיינען עפּעס געווארן גרעסער און געקוקט מיט פֿאַרוואונדערונג.

בראָדערזאָן איז געקומען אין אונדזער לאַגער פון דער בראָטסקער קאָלאָניע 045, וואו ער האָט נאָך אַ סך מי, באַקומען די (אין די לאַגער־באַ־דינגונגען) גוטע שטעלע פון אַ וואַסער־צושטעלער אין דער „אומיוואָלניע" (וואַש־צימער) אָזוי ווי מיט וואַסער איז דאָרט געווען שווער, (מען האָט דאָס געדאַרפט ברענגען פון אַ טייך), איז זיין אויפגאָבע געווען רעגולירן די אַרייַנקומענדע וואַסער אין די פּעסלעך, עס זאָל קלעקן אויף אַ גאַנצן מעת־לעת. אָבער די באַנדע אונטערוועלטניקעס האָבן אים שאַנטאַזשירט, אָפּט באַגנבעט דאָס, וואָס ער פלעגט באַקומען צוגעשיקט פון זיין פרוי שיינע־מרים און אים סתם פֿאַרביטערן די יאָרן. וועג ער האָט מיך דערזען, איז ער אויף מיר אַרויפגעפֿאַלן און זיך צעווייַנט. בראָדערזאָן האָט ניט געקענט

אַרויסרעדן קיין וואַרט. ער האָט מיך אָנגעקוקט, געשוויגן און ווידער געווינט. ס׳האָט לאַנג געדויערט ביז ער האָט זיך באַרואיקט און געזומען קומען צו זיך. דאַן איז געשען דאָס, וואָס עס געשעט געווינלעך, וועז מען האָט זיך אַ סך צו דערציילן אוז מען ווייסט נישט פון וואָס אוז פון וואַנען אָנצוהויבן: מען שטאַמלט.

בראָדערזאָנען האָט מען אַרעסטירט אַ סך שפּעטער פון מיר, ערשט אין 1950. ביז אים זיינען שוין פיל מאָסקווער יידישע שרייבער געווען אַרעס־טירט. אָבער ביז זיין אַרעסט האָט ער יעדן טאָג איבערגעלעבט די שרעק אַרעסטירט צו ווערן. אָט דער ברויזנדיקער בראָדערזאָן, וועלכן כ׳האָב גע־קענט פון פוילן, איז איצט געשטאַנען פאַר מיר אַזוי אייגעהויקערט געבויגן, אַז אומעט האָט אַרויסגעקוקט פון זיינע אויגן. ער האָט זיך אָפּט געהאַלטן בייס האַרץ אוז צו מיר געזאָגט:

— אָט צו וואָס מיר האָבן דערלעבט!

אין דעם איז געלעגן אַלץ, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן. כ׳האָב באַלד גע־רופן אייזיק ווייגערן, דעם ראָווגער יידישן יונגנמאַן, דעם פאַרזאַרגער פון אַלע נייַ־געקומענע יידן אין לאַגער. אייזיק האָט דאָס ערשטע געדאָפּט באַזאַרגן, אַז די באַנדיטן מיט זייערע „שעסטיאָרקעס" (אַרויסהעלפער אוז באַדינער), וועלכע זיינען אָנגעקומען מיט בראָדערזאָנען אוז געהאַט אויף אים אַן אויג, אַז זיי זאָלן זיך אָפּטשעפּען פון אים. די אויסוואורפן האָבן טאַקע גיך דערשמעקט מיט וועמען זיי האָבן צו טאָן. אייזיק האָט זיי שנעל געגעבן צו פאַרשטיין, אַז זיי וועלן דאָ מיאוס אָפּשניידן, אויב זיי וועלן פּרואוון אָנגיין מיט די זעלבע מעשים וואָס אין לאַגער 045.

משה בראָדערזאָן האָט זיך פּאַמעלעך אומגעקערט צו זיין גלייכגעוויכט. עס האָט זיך מיט אים פאַראינטערעסירט אונדזער גוטער דאָקטאָר ס., וועלכער האָט פאַראָרדנט בראָדערזאָנס בריגאַדיר, ער זאָל אים נישט שיקן אויף קיין שווערער אַרבעט. בראָדערזאָן האָט דאָן באַקומען די לייכטע אַרבעט פון אַ נאַכט־שומר. מיט אַ קליינעם איבעררייַס (ווען מען האָט אים אויף אַ „קאַמי־סאָווקע"דערקלערט פאַר אַן אַרבעטס־אינוואַליד און געצוואונגען אַריבער־צוגיין אויף שווערער אַרבעט), איז ער דערנאָך אַלע יאָרן, וואָס ער איז געווען אין לאַגער — געווען דער נאַכט־„דניעוואַלני" (שומר). ער האָט באַדאַרפט „בלויז" פינף שעה אויפזיין דורך דער נאַכט אוז אַכטונג געבן, עס זאָל ניט זיין קיין שרפה. ער איז געווען פאַראַנטוואַרטלעך פאַר אַ מעגלעכער גנבה. פרימאַרגן האָט ער געמוזט שטיין אין דרויסן אוז וואַרטן אויפן קלונג פון וואַך־טורעם אויפצושטיין, אוז אין אָוונט — דעם סיגנאַל זיך צו לייגן שלאָפן. ער האָט אויך געדאַרפט זען די לאַגערער זאָלן זיך שטעלן צום נאַכט־אַפּעל. פאַרוואָס ער איז געווען פאַראַנטוואַרטלעך.

בראָדערזאָן האָט געדאַרפט היטן קיינער זאָל ניט רויכערן אין באַראָק. פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט אין דער אַמט־צייט ניט געטאָרט אַנטשלאָפן ווערן. אָבער מיט זיין איינגעבוירענע גוטסקייט אוז שטענדיקן הומאָר, איז ער

נישט געווען שטרענג צו זיך, און אוודאי נישט צו אנדערע, פארוואס ער האט נישט איינמאל באצאלט מיט קארצער.

דער וועכטער פלעגט זיך אריינכאפן אין באראק און טרעפנדיק אים דרעמלענדיק איבער א בוך, פלעגט ער אים אריינגיסן קאלט וואסער אין קאלנער. בראדערזאן האט דערפון זייער געליטן. און נאך מער האט ער געליטן דערפון, וואס ער האט געמוזט יעדן אינדערפרי אין צווייען ארויס־טראגן די פארשע מיט די אומריינקייטן פון דער נאכט.

ביי אלעם, האט ער אויסגעזען ווי א פויגל, וואס האט פארבלאנדזשעט אין לאגער דורך א צופאל. דער נומער אויף זיין פלייצע און אויף די הויזן האבן זיך עפעס צו אים ניט געקלעפט. עס איז בלויז דורך א חודש און בראדערזאן האט שוין געזומען חוזקן פון דער גאנצער שפיל.

עס זיינען אנגעקומען די טעג פון דער מלחמה אין קארעא. בלוט האט זיך דארטן געגאסן, עס האט געשמעקט מיט א וועלט־פייער. אבער אין דער מאסקווער צייטונג „פראוודא" האבן זיך אלע טאג געדרוקט באריסונגען פאר סטאלינען צו זיין 70 יאריקן יובילי. אין דער צייטונג זיינען געווען צוויי קאלומס מיטן קעפל: „פאטאק פריוויעטסטוויע" (דער שטראם פון באגריסונגען), ווי עס וואלט גאר נישט געשען. א גאנץ יאר האבן זיך געצויגן די באגריסונגען, נאר איינמאל, אין סאמע היץ פון דער מלחמה, איז די „פראוודא" ארויס מיט א לייט־ארטיקל וועגן דעם, אז מען דארף פארשטארקן די אסטרא־נאמישע וויסנשאפט...

— דו ווייסט — האט דאן בראדערזאן צו מיר געזאגט — צו וואס דאס איז געגליכן? און ער ווייזט מיר דערביי אן אין דער זייט אויף דעם פרי־מארגן־אפעל, ווען די ארעסטירטע צעשטעלן זיך אין פינפטלעך איבערן גאנצן לענג פון לאגער־פלאץ. אויך דא גייט אפט אן אזא שפיל, איינער א גוי גיט א פאדערשטן פאר אים, א זעץ אין פלייצע, און מאכט זיך קוקנדיק אין הימל, כדי אפצואווישן פון זיך די שפורן... זיי דארט, אין מאסקווע, מאכן זיך אציגד אויך קוקן אויפן הימל..

מיר איז מיט בראדערזאנען ניט באשערט געווען לאנג צו זיין אין דעם לאגער די קלאנגען וואס האבן זיך פארשפרייט מיט חדשים פריער וועגן דעם, אז דער לאגער וועט ארבעטן 200 קילאמעטער וויטער, האבן זיך באשטעטיקט. אונדזער בריגאדע איז באשטימט געווארן אריבערצוטראגן אלע מאשינען צו די פראכט־וואגאנעס. געארבעט האט מען דערביי גאנצע מעת־לעתן. מען האט אויך איבערגעטראגן די סקלאדן מיט די סחורות. די ארעס־טאנטן זיינען איינגעטיילט געווארן אין צוויי פארטיעס, צו 500 אין יעדער, אריבערגעשיקט צו ווערן אויפן נייעם ארט.

עס איז גראד געווען א הייסער יוני־טאג, וועו מ'האט אונדז אויסגערופן אויפן עטאפ. איך מיט בראדערזאנען זיינען אריינגעפאלן אין דער ערשטער פארטיע. די רייזע האט זיך געצויגן דריי מעת־לעת. מיר זיינען געווען פאר־שפארט אין שטיקנדיקע וואגאנעס אין א שרעקלעכער היץ. וועו ס'איז געווען שטארקער, האט פארכאפט די אונטערשטע ערטער, וואו עס איז געווען א

ביסל קילער. בראַדערזַאן מיט מיר זיינען פַארשטופט געוואָרן אויפן אוי־
בערשטן שטאָק אין וואַגאָן. ער האָט די 3 טעג וואָס מיר זיינען געפאָרן
(געווייַנלעך פאָרט מען אַזאַ שטרעקע א 3־4 שעה), גאָרניט געגעסן אין מויל
אַריין. ער האָט אָפט געחלשט און ערשט א פאָר שעה פאַרן אָנקומען אויף אַן
אָרט, איז געלונגען זיך צו דערבעטן ביים קאָנווּאי, זיי זאָלן אים אַריבער־
פירן אין סאַניטאַרן וואַגאָן. מען האָט אים אָבער דאָרטן ניט געוואָלט האַלטן.
די מאַטיוון זיינען געווען די געווייַנלעכע: ער האָט ניט געהאַט קיין היץ,
און אין סאַניטאַרן וואַגאָן בעמט מען בלויז אָן היץ־קראַנקע... חלשות,
שוואַכקייט, רעכענען זיך ניט פאַר קיין קראַנקהייטן אין סאָוועטישן לאַגער.

טיישעט־לאָג

אונדזער נאַטשאַלניק פונעם לאַגער־פונקט 051, קאַפּיטאַן יערמילאָוו,
האָט זיך גוט „ספּראָווען" מיט דער אים אָנפאַרטרויטער לאַגער־אָנפירונג.
אַראָפגעבראַכט האָט מען אונדז, אַרום 1.200 אַרעסטאַנטן, אין א לאַגער־פונקט,
וואָס איז געווען שוידערלעך אָפּגעלאָזן. נאָכן באַפרייַען די יאַפּאַנישע קריגס־
געפאַנגענע, וואָס האָבן דעם לאַגער געבויט — האָבן דאָרט געוואוינט „ספּעץ־
פערזשילענצעס" *), און אויסער זייער „ירושה" — הונדערטער פלעשער
פון בראַנפן אין די קעלערס — האָבן זיי די באַראַקן שטאַרק פאַרנאַכלעסיקט.

די פרייַע באַפעלקערונג פונעם דערביאיקן קליינעם ישוב, האָט אין פאַר־
לויף פון עטלעכע יאָר אַרויסגענומען פון די באַראַקן ברעטער, שויבן, ציגל
און ענלעכע זאַכן, אויף וועלכער עס איז אין יענער געגנט א שאַרפער
דעפיציט. מיר זיינען געקומען צו אָפּגעלאָזענע חורבות. אויף די קליינע
סטעזשקעלעך פון באַראַק צו באַראַק האָבן זיך געוואָלגערט הויפנס מיט ציגל־
ברוך, אָפּפאַל און קויט. אין דער אַרבעטס־זאָגע זיינען געלעגן אָנגעוואָלגערט
קלעצער און ברעטער. עס זיינען ניט געווען קיין ברונעמס, קיין בעקעריי.
די „אינסטרומענטאַלקע" — דער סקלאַד וואו עס דאַרפן זיך געפינען די
אַרבעטס־אינסטרומענטן — איז געלעגן איינגעפאַלן. די „סטאַלאָווע" מיט
דער קיך — אויסגעלייַדיקט פון יעדן מעבל־שטיק. יערמילאָוס קאָמאַנדע
איז געווען: אין משך פון צוויי חדשים זאָל דער לאַגער ווערן דער אַמבעסטן
איינגעאָרדנטער אין דער סיסטעם פון טיישעטער לאַגער־סיסטעם.

טיישעט־לאָג — איז א פאַרוואַלטונג פון לאַגער־פונקטן, וואָס ציען זיך
אויף א שטח פון עטלעכע הונדערט קילאָמעטער פון טיישעט ביז דעם טייך
לענא, אויף סיביר.

איין קליניקייט: ביי אונדז אין לאַגער האָט באַדאַרפט אַרבעטן א

*) ספּעץ־פערזשענצעס — פאַרשיקטע, וואָס קענען זיך באַוועגן נאָר
אין א באַשטימטן ראַיאָן.

„צ.פ.מ." *) און אַ מעבל־פאַבריק. אויף אונדזער חשבון האָט אונדזער לאַגער־נאַטשאַלניק געשלאָסן אַפמאַכן מיט דער אייזנבאַן צו פאַרלייגן אונטערערדישע וואָסער־רערן 3 קילאָמעטער די לענג. מיר האָבן באַדאַרפט האָקן אַרומיקע וועלדער, זעגן ברעטער, וואָס ברענגען אויך אַריין אַ גרויסן אינקונפט. מיר האָבן באַדאַרפט אויספילן פאַרשיידענע קאָנטראַקט־אַרבעטן, וואָס אונדזער לאַגער־פאַרוואַלטונג האָט ניט געזשאַלעוועט אָנצונעמען (מענטשן ווי מיסט!). מיר האָבן באַדאַרפט מיט די אייגענע כוחות, באַדינען דעם לאַגער.

ביי צוויי חדשים זיינען מיר טאַקע געלעגן אין די באַראַקן אויף הוילע דילן. מען האָט זיך געשפייזט איף דער פּאָדלאָגע אין דער סטאַלאָווע. אָבער וואָס פאַר אַ וואונדער מיר האָבן אויפגעטאָן! מיר זיינען אָנגעקומען סוף יוני, אין אויגוסט האָט שוין אונדזער לאַגער „געשמעקט". דער גאַנצער שטח איז געווען אָפּגעראַמט די באַראַקן — גרינטלעך רעמאָנטירט, אַלץ אויסגעגעבויט און פונאָנדערגעבויט.

קיין מענטשן וואָס אַרבעטן ניט, קיין „טויטן בילאַנס", האָט יערמילאָוו ניט אָנגערקענט. אַזעלכע „געזונטע" ווי איך, האָבן געטראָגן קלעצער, געשלעפּט ברעטער, געזאָגט בוימער, געווען „פּאָדסאָבניקעס" (געהילפן ביי די מייסטערס). נאָך שוואַכערע האָבן געטראָגן אויף „נאָסילקעס" (טראָג־ברעט־לעך) ציגל־ברוך, קויט; גערייניקט, געמישט און דערלאַנגט ליים, קאַלך. מענטשן אָן פּיס זיינען אָרגאַניזירט געווארן אין בריגאַדעס אויף צו פּראָדוצירן פון דיקן דראָט — טשוועקעס. אינער אַ יידישער שרייבער האָט זיך „ספּעציאַליזירט" אויף זאָגן קלעצער (די ריינסטע און „לייכטסטע" מלאכה אין לאַגער). משה בראָדערזאָן האָט אין יענע מאָנאָטן אויך געמוזט זיך „איינשליסן אין דער אַלגעמיינער בוי־אַרבעט". ער האָט געשאָטן קאַלך אין פעסער, דאָס ווי געהעריק אויסגעמישט און דערלאַנגט די מאָלער־אַרבעטער אויף די לייטערס. קיין קראַנקע האָבן פאָר יערמילאָוון ניט עקסיסטירט. די סאַני־טאַרע אָפּטיילונג האָט ניט געאַרבעט. אונדזער דאָקטאָר, אַן אוקראַיניישער אַרעסטאַנט, אַ גרויסער הומאַניסט, וואָס האָט שפּעטער געטאָן מער ווי עס איז געווען אין זיינע באַשיידענע מעגלעכקייטן, צו פאַרלייכטערן און אָמאָל פּשוט ראַטעווען פון אויסשפּונג, דורך באַפרייען אויף אַ טאָג־צוויי פון דער קאָטאָרגע־אַרבעט, דער דאָקטאָר האָט אין די חדשים געמוזט אַליין טאָן די שוועריסטע פיזישע אַרבעטן. קאַפּיטאַן יערמילאָוו האָט דערקלערט:

— איר וועט זיך אויסרוען שפּעטער. איצט מוזן אַלע אַרבעטן אויף אַקאַרד. אַזוי לאַנג ווי דער לאַגער וועט ניט זיין אויפגעבויט, אָנגערקען איך ניט קיין שום קראַנקהייט. לאָזט אָפּ מיט אייער רעוומאַטיזם, בוך־וויטאָג, שוואַכקייטן פון האַרץ — דאָס זיינען „טריקס" פון סימולאַנטן, זיך אַרויסצו־דרייען פון דער אַרבעט.

---

*) צ. פּ. מ. — צענטראַלנאַיַ פּאָשטאָוואַטשנאַיַ מאַסטערסקאַיַ — אַ צענטראַלער שניידערייוואַרשטאַט צו באַדינען אַלע לאַגער־פונקטן אין טיישעט־לאַג.

מיר האָבן זיך לאַנגאַם צוגעוואוינט צו יערמילאָווס אכזריות און משוגעתן. די פּאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין אונדזער לאַגער, האָבן זיך פאַמעלעך אויסגעשיילט מיט זייערע מעלות און חסרונות. אום־באַקאַנטע פּנימער זיינען געווואָרן באַקאַנט. צוזאַמען געאַרבעט, צוזאַמען גע־פירט געווואָרן אויסער דער זאַנע אין שניי און אין רעגן, און צוזאַמען אויסגע־הערט די טויט־דראָונגען פון קאַנוואָי.

מיר זיינען געגאַנגען אין רייען צו פיר אָדער צו פינף און זיך געהאַלטן איינער דעם צווייטן אונטערן אָרעם. איינער האָט געהיט דעם צווייטן, ער זאָל נישט אומפאַלן, ניט אָפשטיין נישט אַריינפאַלן אין אַ געפאַר דערשאַסן צו ווערן.

צוזאַמען האָבן מיר זיך אין גרויסע פּרעסט געטוליעט אַרום שייטער; זיך מכבד געווען מיט צוויי־דריי צי פון איין מאַכאָרקע־ציגאַרעטל; געמיינזאַם געווארטשעט אין זיך, אויף די באַליידיקונגען און גראָבע רייד פון אַ כאַמסקן בריגאַדיר אָדער אַ לאָבוסעוואַטן קאַנוואָי.

אין זומערדיקע טעג (אָזא פּריוויד פאַר דער גאַנצער וועלט!), ווען אונדז האָבן געפּיניקט די מיליאָנען מאָסקיטן, וואָס זיינען נישט אָפּגעטראָטן אפילו ווען מיר האָבן שוין געטראָגן די „נאַקאַמאַרניקעס" (טיולענע נעצן אויפן פּנים), האָבן מיר זיך ווידער געקאָנט אָנטרעפן און באַגעגענען מיט אויסדריקן פון טיפער מענטשלעכקייט, וואָס ליגט באַהאַלטן אונטער דער גראָבער אַרעס־טאַנטישער הויט. ניט זעלטן פלגט עמיץ אויסטאָן זיין גוטע מאָסקיטן־נעצל און אַוועקגעבן אַ צווייטן, וועמענס נעצל איז געווואָרן שטאַרק צעלעכערט, און אַליין האָט ער זיך אויסגעשמירט דאָס פּנים מיט דזשעגעכץ, פון וועלכן די מאָסקיטן קאָנען נישט פאַרלידן דעם ריח און אַנטלויפן.

דאָס לעבן האָט זיך פאַמעלעך אָנגעהויבן איינרעגולירן.

מ׳האָט אָנגעהויבן צו דערקענען אייגער דעם צווייטן. געוואוסט צו וועמען מען קאָן האָבן צוטרוי און רעדן ווי פאַר אַן איגענעם, און פאַר וועמען מען דאַרף זיך היטן ווי פאַר פייער. אין די אָוונטן האָט מען זיך אַריינגעכאַפּט (טראָץ דעם פאַרבאָט פון נאַטשאַלניק) אין אַ „פרעמדן" באַראָק און יידן האָבן געשלאָסן באַקאַנטשאַפט צווישן אַנאַנדער. עס זיינען דאָ געזעסן יידן פון מאָסקווע, וואָס זיינען אַרעסטירט געווארן „צוליב גאָלדען". דאָס זיינען יענע יידן וועלכע זיינען פאַרשיקט געווארן פאַרן באַגעגענען מיט ענטוזיאַזם, אין 1948, דעם ערשטן דיפּלאָמאַטישן פאַרשטייער פון מדינת ישראל אין ראַטנ־פאַרבאַנד — גאָלדע מאיר(סאָן). עס זיינען דאָ געזעסן יידן, וועלכע זיינען אַרעסטירט געווארן צוליבן „ענין בירא־בידזשאַן"; יידישע שרייבער, וואָס זיינען אָנגעקלאָגט געווארן פאַר „נאַציאָנאַליזם"; יידן אַסימילירטע; אַלטע יידישע פאַרטיי־טויער, וועמען מען האָט אַמאָל באַשולדיקט אין טראָצקיזם, איינגעזעצט אין טורמעס, זיי שפּעטער באַפרייט און אָצינד ווידער אַרעסטירט פאַרן אַלטן חטא.

אויסער משה בראָדערזאָנען, זיינען מיט מיר אין דעם לאַגער געווען נאָך עטלעכע יידישע שרייבער און אייניקע יידיש־רוסישע זשורנאַליסטן. צווישן זיי אַ קינא־סצענאַריסט. די נשמה פון אונדזער גרופּע איז אָבער געווען משה

בראדערזאן. ביי זיין גאנצער דערשלאגנקייט האט ער נישט אויפגעהערט צו שפרודלען מיט הומאר. מען וואלט געקאנט אנשרייבן א בוך פון בראדער־זאנס איינפאלן אין יענע פינצטערע טעג, וועלכע האבן אונדז אויפגעהייטערט. אין זיין סארקאזם האט געפונען אן אויסדרוק אונדזער אלעמענס ווייטאג און צער, אונדזער פארדראס און פראטעסט, וואס מיר האבן אראפגעשלונגען צוזאמען מיטן קלעפיקן ברויט.

אין די שווערסטע צייטן אין שקלאפן־לאגער, וועו עס האט אויסגעווייזן, אז אלץ איז פארפאלן; וועו איינער א יידישער שרייבער האט זיך צעווייגט ווי א קינד, וועו איך האב אים פון זכרון פארשריבן ח. נ. ביאליקס א ליד, און ער האט דאס ביי זיך באהאלטן ווי א קמיע — דעמאלט האט משה בראדערזאן דערציילט וועגן טלאמאצקע 13 און וועגן זיינע באגעגענישן מיט יידישע שרייבער. ער האט דער ערשטער דערשנאפט יעדע ידיעה, וואס האט אהער וועו־וויס ווי אזוי דערגרייכט, וועגן מדינת ישראל. די יידישע מדינה איז געווארן בראדערזאנס האפענונג און טרייסט. ער האט דעם געדאנק וועגן מדינת ישראל ארומגעטראגן ביי זיך אין הארצן, ווי מען טראגט ארום א הייליקע ספר־תורה.

וועו פינקע האט געשפילט כל־נדרי

איז פאראן עפעס א שענערע זאך אויף דער וועלט ווי מוזיק?

שוין פון קינדווייז־אן בין איך געווען פארבענקט, פארכישופט, פון דעם צויבער פון מוזיק.

עס האבן געמעגט זיין די אפגעריסענע קלאנגען, וואס האבן זיך געטראגן דורך א פענצטער פון א רייכן הויז אין מיין שטעטל.

...דארט זיצט די בת־מלכה און צויבערט אויס קלאנגען...

און די טרויעריקע חסידישע ניגונים צום „בני היכלא דכסופין למחזי זיו דזעיר אנפין", דעמאלט וועו דער שבת שטארבט אזוי פאמעלעך אפ צוזאמען מיטן דעמער, און דאס נשמהלע פונעם צען־יאריקן חסידישן יינגל בענקט אזוי און ווייסט ניט נאך וואס.

און שפעטער, וועו איך בין שוין עלטער געווארן און געלערנט אין א וואלשעווער ישיבה, האט ישראל, דעם פעטער משה־דודס, ביי וועמען כ'האב געלעבט, געבראכט פון דער וואלשעווער פילהארמאניע זיסע קלאנגען, נאך קיינמאל נישט געהערטע. כ'האב זיך שוין דעמאלט באקענט מיט בעטהאווען און מאצארט, מיט טשאיקאווסקין און באך, מיט וועדי און מאשקאווסקי; זיי האבן געזונגען אין מיר און ארויסגעזונגען פון מיר. די טעג אליין האב איך געזען אין קלאנגען און מיר איז אזוי גוט געווען מיט זיי...

און שפעטער... און שפעטער? — וואס בין איך ניט גרייט געווען אוועקצוגעבן פאר הערן גוטע מוזיק? מען שפילט — און די וועלט, דאס גאנצע לעבן, ווערט אזוי גוט. די וועלט וואלט אויף מיר. זי וועט ניט מאכן

נאָכט ביז זי וועט מיינע וויעס ניט צושליסן אין אויסגעבענקטער רו, ווי אַ מאַמע גייט ניט שלאָפן פריער אייִדער זי וויגט אין איר קינד.

*
**

אָבער פאַרוואָס זיינען אַזוי פאַרשאָלטן די פידעלער, דאָ, אין טרויעריקן שקלאָפן־לאַגער? דאָ שפילן די פידעלער גאָר אויס אַזעלכע מאָדנע מאַרשן, בעת מען פירט אונדז צו דער שקלאָפן־אַרבעט.

דאָכט זיך וואָס? ניגונים. ניגונים פון נאָטן אַרויס, זיי זיינען פאַרפאַסט געווארן דורך גאָט־געבענטשטע קאָמפאָזיטאָרן, נאָר זיי רופן ערשט זיך איבער, די דאָזיקע ניגונים, מיט דער שרעק, וואָס איך האָב איינגעזויגן אין זיך אין מיין פריסטער קינדהייט.

עס איז געווען אין טשעכאָסלאָוואַקיי, אינעם פּוילישן קוראָרט פאַר רעוומאַ־טיקער, וואוהין די באָבע האָט מיך מיטגענומען מיט זיך, ווען איך בין סך־הכל געווען 6 יאָר אַלט. דאָרט האָט אַ משוגענער אַרויסגעשלעפּט ספר־תורות פון בית־המדרש און זיי געשענדט.

איך בין געווען אויף דער לוויה פון די געשענדעטע ספר־תורות, געהערט די הספּדים פון גרויסע רבנים און מיטגעווויינט מיט די טויזנטער יידן, וועלכע זיינען צו דער לוויה געקומען. און דאָ — געשענדעטע ניגונים!

קאָפּיטאַן יערמילאָוו, דער נאַטשאַלניק פונעם לאַגער־פונקט 051, איז טויב פאַר מוזיק ווי די וואַנט, אָבער די קאָפּעלע מוזיקאַנטן האָלט ער. ער האָט אַזאַ באָפעל פון דער הויך: — מוזיק גיט צו מוט, פאַרשטאַרקט די אַרבעטס־פראָדוקטיוויטעט.

דער קאָפּעלמייסטער איז דער אוקראַיִנער קוזמענקאָ, וועלכער איז מסתמא געווען אַ קלעזמער אויף גויאישע חתונות. דאָ שפילט ער מאָצאַרטס „טערקישן מאַרש" און די אַרעסטאַנטן מאַרשירן אונטער די קלאַנגען צו דער קאַטאָרזשנער אַרבעט.

עס טראָגן זיך נאָך אין דער לופט די געשרייען פון קאָנוואָי, וואָס באַגלייט די אַרעסטאַנטן באַוואָפנט מיט מאַשין־געווער און אַ צענדליק שפּיר־הינט צו־הילף. די וועכטער שטעלן אונדז אויס צו פינף אין אַ ריי און מעלדן אונדז פאַרן אַרויסמאַרש דעם באָפעל, וואָס האָט זיך אַזוי איינגעשניטן אין אונדזער זכרון:

— „שאָג וופּיעראָד, שאָג וולעווא — שטשיטאַיעטסאַ פאָביעג, קאָנוואָי פּרינימאַיעט אָרוזשיע בעז פּרעדופּרעזשדעניאַ!" (אַ טריט פאָרויס, אַ טריט לינקס — וועט באָטראַכט ווי אַ פּראָוו צו אַנטלויפן. דער קאָנוואָי באָנוצט דעם געווער אַן אַ וואָרענונג!).

טאָ צו וואָס דאַרף אונדזער נאַטשאַלניק פּינקען?

צום טויער, כדי אַרויסצוגאַליטן די אַרעסטירטע צו דער אַרבעט, וויל ער ניט גיין. ער האָט אַזאַ פּרינציפּ: ער גייט ניט! עס פּאַסט ניט פאַר אים, ער וויל ניט שענדן זיין פידעלע...

וואס־זש איז מיט אים דער יחוס? — פאַרשטייט ניט יערמילאָוו, דער נאַטשאַלניק פון לאַגער. פינקע איז געווען די צווייטע פידל און קאַנצערט־מייסטער פון דער מאַסקווער אָפּערע. וועז מען האָט אים פאַרשיקט אין לאַגער, האָט ער מיט זיך מיטגעבראַכט זיין „סטראַדיוואַריוס", 18 טויזנט רובל די ווערט פון פידל. די בוכהאַלטאַרן פון דער לאַגער־קאַנטאָר האָבן קוים געקענט אייגרעדן אונדזער נאַטשאַלניק, אַז פינקע וועט ברענגען נוצן. עס לוינט זיך אפילו אים ניט צו שיקן אין וואַלד, אויף אונטערהאַקן בוימער; ער וועט שפילן סאָלאָ אויף די קאַנצערטן, וואָס דער לאַגער אַרדנט איין מאָל אין חודש. האָט אָבער פינקע איין גרויסן חסרון — ער איז אַ ייד.

די שטראָף וואָס פינקע האָט באַקומען — 8 יאָר אַרבעטס־לאַגער, — ווערט טאָקע באַצייכנט אין לאַגער ווי אַ „קינדערשע שטראָף", אָבער דער חטא פאַרוואָס ער איז באַשטראָפט געוואָרן איז אַ פאַסקודנער: „יידישער נאַציאָנאַליזם", אַ חטא פאַר וועלכן עס זיינען אַזויפיל יידן אַרעסטירט געוואָרן.

עפּעס האָט אים זיין ברודער פון אויסלאַנד, וואָס האָט זיך שטאַרק פאַר־בענקט נאָך אים, אַנגעפרעגט אין אַ בריוול, צי ס׳איז נישט אַ פּלאַן, ער זאָל צו אים אַריבערקומען קיין רוסלאַנד? האָט אים פינקע געענטפערט: „סידי אי ניע ריפּאַיסיאַ!" — זיך אויף אַן אָרט, און רייס זיך נישט אין ערגעץ!...

און עפּעס נאָך אַ קליניקייט האָט ער געוואָלט זאָגן. ס׳איז געווען דאָן, ווען מדינת ישראל האָט געשיקט איר ערשטן דיפּלאָמאַטישן פאַרשטייער קיין רוסלאַנד, און פינקע האָט פּשוט נישט געקאָנט פאַרבאַהאַלטן זיין באַגייסטערונג. צוליב דעם טאָקע טראָגט אונדזער „נאַריאַדטשיק", דער שונא־ישראל ניעסטע־רענקאָ, אַ באַזונדערן כעס אויף אים, דעם אומפאַרשעמטן יידישן נאַציאָנאַליסט! דער קאַפּעלמייסטער קוזמענקאָ, ווידער, איז מקנא פינקען צוליב זיין סטראַ־דיוואַריוס־פידל. האָבן זיי זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט, פינקע זאָל „חלילה ניט אַרומגיין פוסט־און־פאַס, נאָר אויסקויפן זיין שוועָרע זינד מיט אַרבעט פאַרן סאָוועטישן היימלאַנד... מען וועט אים טאָקע נישט שיקן אויף דער אַרבעט אויסער דער זאָנע. ער וועט אַרבעטן פאַר די באַראַקן און באַזאָרגן אונדזער לאַגער מיט הייץ־מאַטעריאַל: ער וועט זעגן קלעצער און האָקן האָלץ — די „רייסטע מלאָכה, וואָס קאָן נאָר זיין!"

אונדזער גוטער אוקראַיניש־ער דאָקטאָר ס. איז אָבער געווען קעגן דעם. פינקע האָט געהאַט אַ בלוט־דרוק פון 210 און ביי דער מינדסטער אָנשטרענגונג האָט אים געדראָט אַ קאַטאַסטראָפע. נאַטשאַלניק יערמילאָוו אָנערקענט אָבער בלויז איין סימן פון קראַנקהייט — אַ געהעכערטע טעמפּעראַטור. באַפרייען פון דער אַרבעט קען מען זיך נאָר, ווען דער טערמאָמעטער באַווייזט כאָטש 37 מיט 6 צענטל. פינקע האָט אָבער קיין הינ ניט געהאַט. האָט ער געמוזט כאָטש פינף שעה אין טאָג, זעגן און האָקן האָלץ. אין אָוונט, ווען ער איז געקומען פון דער אַרבעט, איז ער געווען טויט־מיד. אָבער קוים אָפּגערוט זיך אַ שעה, פלעגט ער זיך נעמען צו זיין פידעל און אַרויסכשופן פון איר די וואונדערלעכע קלאַנגען. איך האָב שטאַרק ליב מוזיק און פונקט אַזוי איז משה בראָדערזאָן, ממש אויס־געגאַנגען נאָך פינקעס פידעלע.

— ער איז ניט דער ערשטער — פלעגט בראָדערזאָן זאָגן — נישט קיין גאון, דער פּינקע, אָבער דאָך אַ גרויסער מייסטער מיט אַ געוואַלדיקן געפיל פאַר טעכניק. אָט שפּילט ער פאַגאַניניס „קאַפּריטשיאָ", און מען פאַרגעסט בכלל אַז מען געפינט זיך אין לאַגער; וויל ער, נעמט ער ממש אַרויס די נשמה מיט טשאַיקאָווסקיס „בארקאַראָלאָ", צי מיט גלינקעס „צעשיידונג".

ער שפּילט — און מיר שטייען אַרום, קוקן זיך איבער און דערקענען זיך ניט: אונדזערע וואַטאָווע אויבער־רעק מיט די נומערן אויף די פּלייצעס, אונדזערע אָפּגעשוירענע קעפּ, זיינען געווויס עפּעס אַ פאַרבלענדענישע. עפּעס אַ גרויסער טעות — אַ פּרינץ האָט זיך פאַרטוישט מיט אַ בעטלער...

אַן אַרבעט פון סמאל הרשע, רחמנא לצלן. און אויפן האַרצן איז אַזוי גוט, און עס נעמט גלויבן, אַז אַלע מענטשן זיינען גוט. אי, די רשעים? ווי זאָגט דערויף דער פּסוק: יתמו חטאים מן הארץ והרשעים עוד אינם (די רשעים וועלן אונטערגיין).

פּינקע!

לעגענדעס זיינען וועגן אים אַרומגעגאַנגען איבער אַלע פונקטן פון אונדזער טיישעטער לאַגער־סיסטעם.

— איר האָט געהערט פּינקען? — האָט איין לאַגערניק אויסגעפרעגט דעם אַנדערן.

ער איז געווען אַ נידעריקער, אַ קליין געוויקסיקער מיט רויטע וויעס, אַ שטילער אַזאַ, אַ גוטער.

איינמאָל האָב איך צו אים געזאָגט:

— איך בין גרייט אַ גאַנצע נאַכט פאַר איך צו אַרבעטן, איר זאָלט פאַר מיר בלויז איין מאָל שפּילן מאַשקאָווסקיס „שפּאַניש טאַנץ נומער 7".

— פאַר מיר וועט קיינער ניט אַרבעטן, איך לייד דאָס ניט — האָט פּינקע געענטפערט.

געווען איז ער גראָד אָפּגעפרעמדט. קיין יידיש וואָרט ניט געקענט, געאַרבעט צוויישן רוסן דאָס גאַנצע יונגע לעבן זיינס. ער איז געווען אַ הויז־פריינד פון די גרויסע רוסישע זינגער לעמעשעוו און קאָזלאָווסקי. אָבער אַ יידישע נשמה קען מען ניט אָפּשאַצן. איינמאָל האָט ער פאַרטראַכט אַזאַ פלאַן: ער וועט אין איינעם, אַ נאָענטן קאָנצערט זיינעם, איינשליסן אין פראָגראַם ברוכס „כל נדרי". און פּינקע איז געווען אַ יידישער עקשן. אָט האָט ער זיך איינגעשפּאַרט ניט צו שפּילן אין דער קאָפּעליע ביים אַרויסבאַגלייטן די אַרעסטירטע צו דער אַרבעט. פאַרשטייט זיך, אַז קוזמענקאָ, דער קלעזמער, איז געווען קעגן דעם מאַדנעם מוזיק־נומער.

— „שאָ טאַקע קאָל נידרע?" — האָט ער אַ בייזער געפרעגט.

— אַז מיר שפּילן אפילו דייטשע מוזיק, מעג מען דאָך אַמאָל שפּילן אַ יידישן ניגון אויך — האָט פּינקע מיט איפּער פאַרטיידיקט זיין פאַרשלאָג. פּינקעס יידישער פראָגראַם־נומער איז אַזוי לאַנג „באַהאַנדלט געוואָרן", ביז עס איז דערגאַנגען אין דער „אָטדיעליענע" — דער הויפּט־פאַרוואַלטונג פון לאַגער — וואו עס זיצט, זאָגט מען, אַ יידישער קאָפּיטאַן. די פאַרוואַלטונג

האָט ענדלעך באַשטעטיקט די גאַנצע פּראַגראַם און — פּינקע האָט געשפּילט „כל נדרי".

אַוונט נאָך אַוונט, ביז שפּעט אין דער נאַכט, האָט זיך פּינקע געגרייט צו דעם קאָנצערט. ווי ער וואָלט געאַנט, אַז דאָס וועט זיין זיין „שוואַנען לידּ", זיין געזעגענונגס־קאָנצערט, דער לעצטער קאָנצערט אין זיין לעבן. עס איז געווען אַ „כל נדרי" ניט אין דער האַרבסט־צייט, אין בלעטער־פאַל, וועו די ווינטן ווייען אין דער נשמה אַריין מיט אומעט און באַדויער, און דער זומער שטייט שוין ביי דער טיר. עס איז געווען אַ „כל נדרי" אין אַ שנייאיקן, פּראָסטיקן סיבירער ווינטער, 600 קילאָמעטער פון אירקוטסק, אין אַ ווייטן שקלאַפן־לאַגער אין דער טייגע.

— כל נדרי...

געווען זיינען מיר דאָרט, אַרום 50 יידן. פּאַרשיידן לויטן אָפּשטאַם און לויט דער דערציאונג, פּאַרשיידן לויט די אַנשויאונגען און כאַראַקטערן. געווען צווישן אונדז יידן צדיקים פון אוזבעקישן סאַמאַרקאַנד; לובאַוויטשער חסידים, וואָס האָבן אין די שוועריסטע באַדינגונגען עוסק געווען אין תורה, אין חסידות, און געלעבט אין לאַגער אויף ברויט מיט הערינג און זיך ניט צוגערירט צום געקעכץ.

פון וואַנען האָט זיך ביי די דאָזיקע יידן געגומען כוח צו די פיזיש־שוועריסטע אַרבעטן? געקומען פון דער עבודת־פּרך און — זיי גייען שוין אַרום צווישן יידן און דערמוטיקן זיי מיט אַ גמרא־וואָרט, מיט אַן אגדה, מיט אַ וואונדער־מעשה פון צדיקים. און אַז מען האָט זיך מיט עפּעס געוואָלט טיילן מיט זיי, האָבן זיי באין אופן נישט געוואָלט נעמען.

און פּאַראַן צווישן אונדז יידן־קאָמוניסטן, אַלטע פּאַרטיי־טוער, וואָס האָבן נאָך מיטגעאַרבעט מיט לענינען. אָפּגעזעסן שוין צו צען יאָר תּפיסה פּאַר „טראָצקיזם", האָט מען זיי שפּעטער ווידער אַרעסטירט און פּאַרשיקט. געווען באַקאַנטע אינזשיניערן, וואָס האָבן געבויט די גרעסטע בריקן אין ראַטנפאַרבאַנד. און געווען פּשוטע פּאָלקס־מענטשן, „עמך שער און אייזן", וואָס האָבן ניט געקאָנט באַהאַלטן זייערע פּרייד־געפּילן, וועו זיי האָבן געהערט פון דעם גרעסטן נס אין דער געשיכטע פון אונדזער פּאָלק — דעם אויפקום פון מדינת ישראל, און זיינען פּאַר דער נשמה־פּרייד באַשטראָפט געווארן מיט לאַנגע יאָרן טורמע, לאַגער און פּאַרשיקונג. אויך יידישע שרייבער זיינען דאָ געווען, וואָס האָבן דורכגעטראָגן אַלע פּיינען פון דער אויספּאָרשונג, און זיי זיינען וויטער גרייט געווען צו טראָגן די קולטור־אוצרות צווישן יידן, אויף דער שפּראַך, אויף וועלכער זייערע מאַמעס האָבן זיי געגעבן מילך צו זויגן.

די אַלע יידן צעקריגן זיך אַמאָל צווישן זיך, בעטן זיך איבער און — מען קריגט זיך ווידער. אָבער היינט, אויף פּינקעס קאָנצערט זיינען אַלע צוניפגעדריקט צוזאַמען און טרערן גיסן זיך פון די אויגן:

— כל נדרי — ווי די שכינה וואָלט געוועדט און געטרייסט...

— זייט זיך ניט מייאש, טייערע יידן, איר זענט גרעסערע פּרוואוון דורכ־געגאַנגען און — נצח ישראל לא ישקר.

און פּינקע אַליין, כאָטש ער האָט קיין יידיש ווַאַרט ניט געקענט, האָט אָבער דערפאַר זיין פידל גערעדט יידיש. דורות גאַנצע, האָבן גערעדט פון זיין פידל, אונדז געטרייסט, געמוטיקט און זיך מיט אונדז מתיחד געווען. אָלץ וואָס האָט אונדז פונאַנדערגעטיילט צווישן זיך, איז צעפאַלן און אָפּגעווישט געוואָרן, און מיר זיינען פאַרבליבן קינדער פון אַיין שוועסטער־געפּיניקט פּאָלק, וואָס ראַנגלט זיך אין יסורים און האָפּט און גלויבט אין מאַרגנדיקן טאָג.

דאָס איז געווען פּינקעס לעצטער קאָנצערט.

פּינקע האָט ניט געטאָרט הויבן קיין שוועריע משאות, דער בלוט־דרוק זאָל ביי אים נישט שטייגן צו הויך. דער לאַגער־דאָקטאָר האָט אָבער גאָרניט געקאָנט פּועלן פאַר אים ביים נאַטשאַלניק. ס׳איז געווען אין דער סאַמע שווערסטער צייט פון סטאַלינישן טעראָר און יעדער אויסוואורף האָט געהאַט דאָס רעכט און די מעגלעכקייט איבער אונדז זיך צו איזדיעקעווען. דער „נאַריאַדטשיק״ ניעסטערענקע האָט פּינקען ניט באַפרייט פון דער אַרבעט.

איינמאָל, צוריקקומענדיק פון דער אַרבעט, איז פּינקען ניט גוט געוואָרן. מיר האָבן אים אַרײַנגעטראָגן אין דער סאַניטאַרער אָפּטיילונג, ער האָט אָבער גלייך פאַרלוירן דעם באַוואוסטזיין און אין צוויי טעג אַרום געשטאַרבן. מ׳האָט ביי אים פּעסטגעשטעלט אַ בלוט־אויסגוס אין מוח. געווײַנלעך, פלעגט מען דאַן אַ געשטאַרבענעם אַרעסטאַנט, אַרויפלייגן אויף אַ פּור, און ווי אַ זעקל פאַרפוילטע קאַרטאָפל אַרויספירן אין פעלד און באַגראָבן. דאָס מאָל, האָבן מיר, יידן אין לאַגער, זיך איינגעשטעלט און באַגלייט די פּור מיטן בר־מינן ביז צום טויער.

פאַרן עובר־זיין דעם לאַגער־רעזשים, האָבן מיר זאַלבעדריט — דער דיכטער משה בראָדערזאָן, אַ יידישער דיכטער פון בעסאַראַביע (ער לעבט, און איך קאָן דעריבער נישט דערמאָנען זיין נאָמען), און דער שרייבער פון די שורות — באַקומען צו דריי טעג קאַרצער יעדער. קוזמענקאָ, דער גרימפּלער, האָט באַלד געוואָלט ירשענען פּינקעס פידל. אָבער מיר האָבן דורך פאַר־שיידענע וועגן אַרויסגעשמוגלט אַ בריוול צו פּינקעס פרוי אין מאָסקווע, און איר צו וויסן געגעבן וועגן טויט פון איר מאַן. (די לאַגער־פאַרוואַלטונג איז נישט מודיע די פאָמיליעס פון די פאַרשטאַרבענע, וועגן טויט פון זייערע נאָענטע). ערשט נאָך סטאַלינס טויט, האָט פּינקעס פרוי אָפּגענומען דעם טייערן סטראַדיוואַריוס, פּינקעס פידעלע.

די „קאָמיסאָווקע"

— היינט וועט זיין אַ קאָמיסאָווקע! — דאָס איז אַ שרעק־אָנזאָג אין אַ לאַגער. יעדער לאַגער וועלט באַזוכט אַלע דריי חדשים דורך אַ מעדיצינישער קאָמיסיע, פון פריַיע (נישט אַרעסטירטע) דאָקטוירים. צענדליקער אַזעלכע קאָמיסיעס האָב איך דורכגעמאַכט אין די לאַגערן. געווען אַן אינוואַליד אוּן געווארן איוס אינוואַליד; מ׳האָט מיר אפילו אַ שטיקל צייט „איבערקווא־ליפיצירט" אַזש צו דער צווייטער אַרבעטס־קאַטעגאָריע; שפּעטער צוריק־געפירט צו דער דריטער אוּן צו דער פערטער קאַטעגאָריע. אוּן יעדן מאָל איז עס געווענדט אַן אַ צופאַל, אין דער שטימונג פון דעם דאָקטאָר, גרעסטע־טייל, אַ יונג מיידל, נישט לאַנג פון דער אוניווערסיטעט־באַנק.

שטענדיק האָט אָבער אַ סך צו זאָגן דער אַרטיקער דאָקטאָר־אַרעסטאַנט, וועלכער איז אַ בייזיצער אויף די קאָמיסיעס; פון זיין איינשטעלן זיך איז אָפט אָפּהענגיק דער גורל פון אַרעסטאַנט. דאָס מאָל האָבן מיר אויף אונדזער דאָקטאָר זיך ניט געהאָט וואָס צו קלאָגן: דאָס איז געווען דער אוקראַיניישער דאָקטאָר ס., דער גרויסער מומחה און נאָך גרעסערער מענטשן־פריַינד. ער האָט ממש מלחמה געהאַלטן מיט די מיליטעריש דאָקטוירים פאַר יעדן לאַגערניק, איבערהויפּט מיט דער דאָקטאָרשע, דעם כירורג פון צענטראַלן לאַגער־שפּיטאָל, קאַפּיטאַן נעלגאָ.

וווּיסט איר דער רוח, פון וואָנען עס האָט זיך צו איר געזומען אַזוי פיל בייזקייט. אפשר דערפאַר, וואָס זי, די שיינע שוואַרץ־חנוודיקע טאָטערקע, איז אַריינגעפאַלן צו אַ מאַן אַ „סטאַרשינאַ" (הויפּט) פון דער לאַגער־וואַך, נאָכן טויט פון איר ערשטן מאַן, דעם אינזשיניער. זי האָט, אַלנפאַלס, נאָר געזוכט איבערצוקוואַליפיצירן פון אינוואַלידן אויף צווייטע קאַטעגאָריע, וואָס דאָס באַדייט גיין אויסער דער לאַגער־זאָנע אויף דער שוועדסטער אַרבעט.

מערסטנס וועלן אַזעלכע „קאָמיסאָווקעס" דורכגעפירט אין דער לאַגער־באָד. מען רופט אַריין די אַרעסטירטע לויט זייערע וואויון־באַראַקן. מען טוט זיך אויס אין ערשטן פאָר־צימער אוּן מען וואַרט אין דער ריי. חברה וווּיסט שוין, אַז מען דאַרף אויסמיידן נעלגאָן, בעסער גיין צו אַ צווייטן דאָקטאָר. אָבער געווינלעך, איז דערביי דאָ דער נאַריאַדטשיק, וואָס פרעגט ניט אוּן דערלאָנגט אַ צעטעלע דווקא צו נעלגאָן.

די „קאָמיסאָווקע" מיט ד״ר נעלגאָן אין דער שפּיץ, האָבן דאָס מאָל געמאַכט אַ רייכן שניט. פון אַרבעטס־אינוואַלידן זיינען פלוצלונג געוואָרן אַרבעטס־פייאיקע פון דער צווייטער קאַטעגאָריע; פון ניט אַרבעטנדיקע אינוואַלידן, אינוואַלידן וואָס דאַרפן אַרבעטן. די אַזוי גערופענע דריטע קאַטעגאָריע, וועלכע דאַרפן אויסגענוצט ווערן נאָר צו לייכטער אַרבעט — ווערט פון פאַרשיידענע נאַטשאַלניקעס אין די לאַגערן שטאַרק עקספלואָטירט. ניט זעלטן נוצט אויס אַ נאַטשאַלניק אָט די האַלבע קאַליקעס, דאָס רוב מענטשן אין די זעכציקער, צו די שווערסטע אַרבעטן, גלייך מיט דער ערשטער

און צווייטער קַאטעגאָריע. איך דערמַאן זיך אַ פַּאל, וועָן דורך אַזאַ „צופַאל" מיט אַ שלעכטן קַאמיסיע־דאָקטאָר אויף דעם אַרבעטס־לַאגער 051, זיינען די זיבעציק־יאָריקע זקנים, צווישן זיי די באַקַאנטע לעטישע סאָציַאל־דעמאָקראַטן, עליאַס און לאָרענס (וועלכע זיינען מיט מיר געזעסן צוזַאמען עטלעכע יאָר, און באַפרייט געווָארן ערשט אין 1955), אַנערקענט געווָארן דורך אַ קַאמיסיע פַאר אַרבעטס־פייאיקע אינוואַלידן. מען האָט זיי טַאקע שפעטער געפירט צו זעגן קלעצער, רוימען שניי און טאָן אַנדערע שווערע אַרבעטן. אויף יענער קַאמיסיע, איז עס דער דיכטער משה ברַאדערזאָן אויך אַנערקענט געווָארן פַאר אַן אַרבעטס־פייאיקן, ניט געקוקט אויף זיין אַרטעריע־סקלעראָז און אַ טוץ אַנדערע קראַנקהייטן. ביז דער קומענדיקער קַאמיסיע האָט ער געמוזט טאָן די שווערסטע אַרבעטן.

אויך מיר האָט נעלגַא אַנערקענט פַאר אַרבעטס־פייאיק, נישט געקוקט דערויף, וואָס די טורמע און די אויספַארשונג האָבן אויף מיר איבערגעלאָזן „קענטיקע שפורן". אונדזער בריגאַדע האָט זיך צעטיילט: אַ העלפט ניט אַרבעטס־פייאיקע זיינען פַאַרבליבן אין דער זאָגע, און די איבערקוואַליפיצירטע אַלס אַרבעטס־פייאיקע, צוזַאמען מיטן בריגאַדיר קרוטשקין, זיינען פַאַראייניקט געווָארן מיט אַ רעמאָנט־בריגאַדע.

אונדזער אויפגאַבע איז געווען צו רעמאָנטירן באַראַקן פון די אייַנווינער פונעם קליינעם ישוב אַרום לַאגער. דאָרט האָבן געלעבט עטלעכע צענדליק משפחות. אַלע האָבן זיי געאַרבעט אין דער לַאגער־פַאַרוואַלטונג ווי ביכהאַלטאָרן, רעכענונגס־מייסטער, עקספעדיטאָרן, דיספעטשערס, קאָנטראָלאָרן, טעלעפאָן־און טעלעגראַף־באַאַמטע, פאַרוואַלטער פון די הויפט־סקלאַדן פון פאַרטיקער פראָדוקציע, סחורה־מאַטעריאַלן און שפייז־שפייכלער, פאַרוואַלטער פון גרויסן גרינס־קעלער, די לַאגער־נאַטשאַלניקעס און וועכטער. די אַלע מענטשן האָבן באַקומען זייער געהאַלט און חוץ דעם אויסגענוצט אומזיסט אונדזערע אַרבעטס־הענט. מיר האָבן זיי געדאַרפט באַדינען מיט רעמאָנט פון זייערע וואוינונגען, רייניקן זייערע הויפן, וועלכע זיינען געווען שמוציקער און אָפּגעלאָזענער ווי די טעריטאָריע פון אונדזער לַאגער; זעגן און האַקן האַלץ און אָפט אפילו אַנטראָגן וואַסער.

די לַאגער־אַרעסטאַנטן האָבן געזען אויף טריט און שריט, ווי אַזוי אַט די קאַסטע איז דעגענערירט און דורכגעפוילט. טויגעניכטסן, אַן בילדונג און וויסן, אָפטמאָל אַן די מינדסטע פאָך־קענטעניש, האָט דער פיל־מיליאָנייקער אַפּאַראַט פון דער „מ.וו.ד." (געהיים־פּאָליציי) פאַראַזיטעוועט אויפן חשבון פון פאָלק.

אין לַאגער האָבן די „מ.וו.ד."־באַאַמטע אויסגענוצט די שווערע אַרבעט פון די אַרעסטאַנטן און באַקומען פרעמיעס פַאר גוט־אויסגעפילטע חודש־פלענער. „מייסטערס" — וויסטע קַאליקעס — האָבן באַקומען הויכע לוינען, אויף דער קאַנטאָ פון די ערשט־קלַאסיקע ענגיטע באַלמעלאָכעס, אמתע מייסטער פון זייער פַאך, וועלכע האָבן פַאר זיי אַלץ געטאָן. די וויבער פון דער קאַסטע פאַראַזיטן האָבן זיך געפוילט צו טאָן די קלענסטע אַרבעט; זיי האָבן

געשיכורט צוזאַמען מיט די מענער און זיך פאַרנומען מיט ליבע־אַוואַנטורעס. אָפטמאָל האָט מען געטוישט די וויבער. אַזוי האָט דער פאַרוואַלטער פון דעם שפּייז־סקלאַד געצאָלט צוויי וויבער זיינע אַלימענטן. אָבער זיינע גע־שעפטן זיינען אַוועק גוט, אַז ער איז אַלעמאָל געשטיגן העכער און העכער, וויבל ס׳איז געווען מיט וועמען צו אַרבעטן. די צאָל אַרעסטאַנטן איז כסדר געוואַקסן, און פאַר אַיין פּעקל מאַכאָרקע זיינען זיי גרייט געווען צו טאָן די שווערסטע שקלאָפן־אַרבעט.

ווי וויט דעגענערירט דער דאָזיקער מ.ו.ד.־שטאַב פון ליידיקגייער און אומזיסטע פרעסער איז געווען, ווערט באַשטעטיקט דורך דעם פאַקט פון דער גרויסער צאָל פאַרברעכנס, פון ריין־קרימינעלן כאַראַקטער, וואָס זיי זיינען באַגאַנגען. ביי אונדז אין לאַגער האָט אייגנער אַ סערזשאַנט פון דער וואַך פאַרגוואַלדיקט זיין שטיף־טאָכטער — אַ מינדעריעריק מיידל, און דערפאַר באַקומען 10 יאָר תפיסה.

אין אַ צווייטן לאַגער־פונקט פאַר פרויען, האָט זיך דער נאַטשאַלניק „פאַרליבט" אין דער אַרעסטירטער „נאַריאַדטשיצע" (אַרבעטס־פאַרטיילערין) און מיט איר געלעבט. דאָס האָט ניט געקאָנט פאַרטראָגן זיין געוועזענע געליבטע, די פרויען־וועכטעריו פון זעלבן לאַגער. אויס נקמה, האָט זי דער־ציילט וועגן זיין „לינקער" ליבע דער העכערער נאַטשאַלסטוואָ. דער לאַגער־נאַטשאַלניק האָט זיך געפונען געטראָפן. ער האָט זי אָפגעוואַרט, ווען זי איז געגאַנגען פון דער אַרבעט, און אין איר אַרײַנגעשאָסן פינף קוילן פון זיין רעוואָלווער. ער האָט באַקומען פאַרן מאָרד 20 יאָר תפיסה. אַזעלכע אַוואַנ־טורעס זיינען געווען אַ היפש ביסל פאַר דער צייט פון מיין זיין אין לאַגער.

אָבער צווישן די אויסוואורפן האָבן זיך אויך געפונען געציילטע גוטע מענטשן. פונקט ווי דאָס רוב מנין ובנין פון רוסישן פאָלק, האָסן זיי די קאָסטע מענטשן־אונטערדריקער און שקלאָפן־טרייבער.

איך האָב אַמאָל איבערגעלעבט אַזאַ אומדערוואַרטע סימפּאַטיע־דעמאָנ־סטראַציע צו די „פּיינט פון פאָלק".

איין מאָל זיינען מיר אַריבערגעפירט געוואָרן פון איין לאַגער אין אַ צווייטן. ווען מען האָט אויף אייגער אַ סטאַנציע אויפּפּלאָמבירט די וואַגאָנעס, אונדז אַרײַנצוגעבן וואַסער, האָט אַן אָפּטיילונג פון רעגולערן מיליטער, וואָס האָט געוואַרט אויף אַ צוג, אונדז פשוט באַוואָרפן מיט ברויט, צוקער און מאַכאָרקע. אונדזער נ.ק.ו.ד.־וואַך האָט שטאַרק פּראָטעסטירט. עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ געשלעג. דער מיליטערישער קאָמענדאַנט פון דער סטאַנציע איז אָבער — נאָך מער אומדערוואַרט — געווען אויף דער זייט פון די זעלנער; ער האָט קיינעם פון זיי ניט געוואָלט אַרעסטירן. ער האָט נאָך, פאַרקערט, אָפּגעהאַלטן אונדזער עשאַלאָן ביז אַ פאַראַדענונג פון „דער העכערער מאַכט", וויבל ער האָט נאָך געוואָלט צוציען צו פאַראַנטוואָרטלעכקייט אונדזער קאָנווּאי פאַרן שלאָגן די זעלנער.

וועו איך האָב אויסגעדריקט מיין באַוואונדערונג פאַר די פּשוטע רוסישע סאָלדאַטן, האָט מיר אַן אַלטער רוסישער אַרעסטאַנט געזאָגט:

— וואָס וואונדערט איר זיך אַזוי? יעדער פון זיי האָט אַוודאי אַ קרוב, אַ נאָענטן, אַ פריינד, אַ באַקאַנטן וואָס איז געזעסן אַדער זיצט אין אַ לאַגער.

יאָ, מיר האָבן געהאַט די סאַטיספאַקציע, אַז סטאַלינס משוגעת, זיין דעס־פּאָטיזם און טיראַניע האָבן דאָך נישט באַוויזן אַנצושטעקן אַלע מוחות. דאָס פּאַלק וווייסט די אומגערעכטיקייטן און פּילט מיט די אומשולדיקע ארעסטירטע. עס איז נאָר אויס שרעק און פּחד, געצוואונגען צו שווייגן, אָבער עס בונטעוועט זיך אין דער שטיל, אין האַרץ, אין זייער נשמה.

ר׳ אברהם־חיים און די ספרדישע יידן

צו אונדזער יידישער קאָלאָניע אין דעם טרויעריקן שקלאָפן־לאַגער איז צוגעקומען אַ נייער עלעמענט: ספרדישע יידן. זיי האָט מען ארעסטירט אַ סך שפּעטער ווי אונדז, אין אַנהייב פון די פּופּציקער יאָרן, ווען די אורטיילן האָבן זיך געשאָטן ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק. זייערע אורטיילן זיינען אָבער אויך געווען אַ סך האַרבערע ווי אונדזערע. "פאַרברעכנס", פאָר וועלכע מען האָט ביז 1950 געגעבן 10 יאָר תפיסה, האָט מען שוין אין אָט דער צייט — וען מען האָט געמשפּט די ספרדים — געגעבן צו 15 און 25 יאָר. צווישן אָט די יידן איז געווען דער ספרדישער רב פון טאַשקענט און אַ גאַנצע גרופּע ספרדישע יידן פון סאָמאַרקאַנד.

אַמשטאַרקסטן האָט זיך מיר אינגעקריצט אין זכרון דאָס הייליקע גע־שטאַלט פון ר׳ אברהם־חיים.

זיינע אויגן קוקן נאָך היינט אין מיין נשמה מיט אַ שטומער טענה. אָט פונקט אַזוי האָט זיך אין מיין יוגנט אינגעקריצט אין מיר, דער הייליקער בליק פול מיט שטומען צער, פונעם אָסטראָווצער רבין, ר׳ מאיר־יחיאל הלוי, דער צדיק וואָס האָט 40 יאָר אָפּגעפאָסט אויף גלות־השכינה, ווען ער האָט מיט מיר געריידט אין לערנען. ר׳ אברהם־חיים איז ניט געווען קיין רב און קיין גאון. אָבער זיין הדרתדיק פּנים, אַידל און וואונדערלעך שיין, מיט זיינע טיפּע, שוואַרצע, פּאַרטראַכטע אויגן, האָבן אפילו אויף די אַרומיקע קריסטן אַרויפגעוואַרפן אַן אימה און זיי האָבן גרויס דרך־ארץ געהאָט פאַרן "ראַווין אַבראָהאַם".

דער דאָזיקער יד איז ניט געווען קיין רב, ער איז געווען אַ האַרעפאָשניק, אַ מענטש וואָס לעבט פון דער האַרעוואָניע פון זיינע הענט. ער איז געווען אַ פאַרבער. אָבער וואָס פאַר אַ הייליקער יד!

אין דער אַרומיקער שלעכטסקייט און טעמפּקייט האָט בלויז זיין בליק אונדז אַיידעלער געמאַכט. ער איז אַרומגעגאַנגען צווישן אונדז — אַ לעבע־דיקער ר׳ משה־לייב פון סאָסעוו. אויף זיין העברעאיש (די ספרדים האָבן געקענט העברעאיש און אוזבעקיש), האָט ער מיר דערציילט זיין "חטא", פאַרוואָס ער איז אַרעסטירט געוואָרן. קיין סאָמאַרקאַנד איז מיט אַ צייט צוריק אַראָפּגעקומען אַ ליובאַוויטשער חסיד און אינגעפלאַנצט דאָס חסידות

פון ר׳ שניאור זלמן פון ליאַדי צווישן אַ טייל פון די סאַמאַרקאַנדער ספרדישע יידן.

ר׳ אברהם איז געווארן איינער פון די הייסטע אַנהענגער פון שיטת חב״ד (ליובאַוויטשער חסידות). מען פלעגט לערנען צוזאַמען דעם „תניא״ און עוסק זיין אין התבוננות. אויסער דעם האָט ר׳ אברהם־חיים, אין זיין וואוינונג, געזאַלט אויסגראָבן און איינאַרדענען אַ מקווה. מוסרים האָבן אויסגעטראַכט אַז ער האָט אויך געהערט דורכן ראַדיאָ דעם ירושלימער „קול ישראל״. דאָס איז געווען גענוג אויף צו געבן אים אַן אורטייל פון 15 יאָר תפיסה. ר׳ אברהם־חיים האָט פראָטעסטירט — האָט מען אים דערלייגט נאָך 10 יאָר. אַזוי אַרום איז ער צו אונדז געקומען מיט אַן אורטייל פון 25 יאָר. פאַר ענלעכע „פאַרברעכנס״ זיינען אויך געזעסן די אַנדערע ספרדישע יידן. די ספרדים האָבן זיך געווייגלעך געהאַלטן באַזונדער. אויסער ברויט, צוקער און הערינג אַדער פיש האָבן זיי פון לאַגער־עסן קיין זאַך נישט געגומען אין מויל אַריין; כאָטש, מ׳שטיינס געזאָגט, אונדזער עסן איז דאָן באַשטאַנען פון קרויט־זופּן, 200 גראַם האָבער־קאַשע און 3 גראַם בוימל־פעטס טעגלעך.

שבת ראש־חודש פלעגן די ספרדים דאַוונען מיט אַ מנין. אַזוי ווי קיין מנין ספרדים זיינען ניט געווען, פלעגן זיי צוערעכענען איינעם פון די אשכנזים, זועלכער איז צופעליק, צוליב קראַנקהייט, דעם טאָג פאַרבליבן אין באַראַק. אַזוי ווי אַלע זיינען זיי געווען אַריבער די 60ער האָט אפילו אַזאַ רשע ווי אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, באַשעפטיקט זיי ביי אַרבעטן אין דער זאָנע. זיי פלעגן רייניקן די באַראַקן, העלפן צוגרייטן דאָס קרויט, אָנפירן וואַסער, צוגרייטן האָלץ און אַנדערע אַרבעטן פאַר דער לאַגער־קיך. ביים אַרבעטן אין דער זאָנע פלעגט מען זיך שוין קאָנען אויסקויפן ביים „נאַריאַדטשיק״ אויף אַ פאָר שעה. די ספרדים האָבן באַקומען פון דער היים עפּעס אַזעלכעס, פאַר וואָס אונדזער היימישער גזלן, דער אוקראַיניישער כאַם ניעסטערענקאָ, איז געווען די כפרה דערפאַר: דאָס איז געווען דער אוזבעקישער „אוריוק״, געטריקנטע שעפּטאַלן אַזעלכע, פון וועלכע זיינע משרתים האָב פאַר אים געקאָכט קאַמפאָטן.

ר׳ אברהם־חיים איז אָבער ניט געווען אָפּגעשלאָסן צווישן זיינע ספרדים. ער פלעגט אַרומגיין פון באַראַק צו באַראַק, און ווען מיר פלעגן צוריקקומען נאָך דער אַרבעט פאַרמאַטערטע, האָט ער פאַר יעדן אַיינעם עפּעס געבראַכט, מיט יעדן געשמועסט. ניט איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו הערן די טענה, וואָס די ספרדים האָבן געהאַט צו אים: מה לך עם הכופרים בעיקר? (וואָס פאַר אַ געשעפטן האָסטו מיט די נישט־גלויביקע?) ר׳ אברהם־חיים האָט אויף יעדן מלמד־זכות געווען, פאַר יעדן געהאַט אַ גוט וואָרט. ניט איינמאָל פלעגט ער איבערדערציילן דעם מדרש וועגן ר׳ עקיבא און פּופּוס בן יהודה: ביידע זיינען זיי געגומען געווארן אין געפענגעניש דורך די רוימער און ווי פּופּוס האָט שפּעטער אויסגעשריען — „אשריך ר׳ עקיבא שנתפּסת על דברי תורה ואוי לו לפּופּוס שנתפּס על דברים בטלים״. (וואויל איז דיר ר׳ עקיבא,

וואָס מ׳האָט דיך איינגעזעצט פאַר לערנען תורה, און ווייַ איז פופוסן, וואָס זיצט סתם אַזוי, פאַר גאָרניט).

אַז כהאָב אים איינמאָל געזאָגט: — ר׳ אברהם־חיים יקירנו, בזכותך אנו חיים, (ר׳ אברהם־חיים טייערער, אין אייער זכות לעבן מיר), האָט ער זיך צעבייזערט און אַ געשריי געטאָן: — אני רשע מרושע ואני מצדיק עלי את היסורים ואתה נכדו של היהודי הקדוש, מובטחני שלא תמות בלי תשובה. (איך בין אַ רשע מרושע און איך באַרעכטיק מיינע יסורים. דו אָבער, ביסט אַן אייניקל פון ייד הקדוש. איך בין זיכער, אַז דו וועסט נישט שטאַרבן אָן תשובה). אָט דער ייד האָט געקענט דעם גאַנצן תהילים אויף אויסווייניק. ניט איין מאָל האָט ער, פאַר דעם און פאַר יענעם, איבערגעשריבן אַ קאָפּיטל תהילים און דערביי געזאָגט:

— בא וראה, אתה חפשי, כמה מן היופי פה? (זע, ביסט אפילו אַ פריי־געזאָגענער נאָר איבערצייג זיך וויפל שיינקייט ס׳איז אין דעם פאַראַן!)

איך דערמאָן מיך אַזאַ פאַל:

עמיץ האָט אין אַ פּעקל פון דער היים באַקומען צוגעשיקט חזיר־פעטס, און ווי דער שטייגער איז אין לאַגער, עסט מען ניט אַליין, נאָר מען טיילט זיך מיט די אַרומיקע. אויף איינעם פון אונדז איז אויסגעפאַלן אַ שטיקל פעטס, וואָס איז ביי אונדז געווען אַ זעלטנהייט. מען האָט געאַרבעט אינדרויסן, אויפן פּראָסט, דער אַרגאַניזם איז געווען אויסגעהונגערט נאָך אַ ביסל פעטס. ס׳איז געווען אין עטלעכע יאָר אַרום, ווי אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, האָט אייניגעאַרדנט דעם לאַגער־פונקט און די אַרבעט האָט פּראָספּעריערט. ער איז געווען צופריידן פון די דערגרייכטע רעזולטאַטן, האָט ער אַראָפּגענומען די האַנט פון האַרצן, און דערלויבט, אויסער דער אָפּיציעלער קיך, אויך אַ קיכל פאַר די אַרעסטירטע צו קאָכן פאַר זיך וואָס יעדער באַקומט פון דער היים.

די ספרדים זיינען דעמאָלט אויפגעריכט געווארן. זיי האָבן געקענט קאָכן די טרוקענע שפייזן, וואָס מען האָט זיי געשיקט פון דער היים. אין דעם קיכל זיינען אויך געווען גרויסע אַרייניגייער די קאָזאַכן און אוזבעקן, מוסולמענער, וואָס עסן ניט קיין חזיר. זיי האָבן דאָרט געפרעגלט זייער שעפּסן־פלייש, וואָס מען האָט זיי צוגעשיקט פון דער היים.

מאַכט זיך, אַז אייַנער פון אונדזערע יידן, פרעגלט צו דאָס ביסל טריפה פעטס, וואָס ער האָט באַקומען. די מוסולמענער האָבן דערויף אָנגעוויזן ר׳ אברהם־חיימען מיט אַ טענה:

— זע, וואָס דיינע יידן טוען!

ר׳ אברהם־חיים, דער אָפּגעהיטער ייד, וואָס האָט אין לאַגער געפאַסט יעדן מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, און אפילו בעת דער אַרבעט געזאָגט תהילים, האָט זיך צעשמייכלט צום יידן:

— קוק ניט אויף זיי; זיי זיינען רשעים. עס איז פיקוח נפש ביי דיר. דו אַרבעטסט די שוועריסטע אַרבעטן אויסער דער זאָנע, און קיינער שיקט דיר גאָרניט פון דער היים.

דער ייד איז אַזוי איבערראַשט געווָארן פון אברהם־חיימס גוטסקייט, אַז ער האָט ניט געוואָגט דאָס טריפות צו גענישן, ניט וועלנדיק מצער זיין דעם הייליקן יידן, ר׳ אברהם־חיימען.

אונדזערע ברידער, די ספרדים, זיינען די ערשטע ביי אונדז אין לאַגער באַפרייט געווָארן. איך ווייס ניט, צי דאָ האָבן געהאָלפן משה בראָדערזאָנס אַפּעלאַציעס, וואָס ער האָט פּאַר זיי געשריבן (ער האָט געשריבן אַ וואונדער־לעכן רוסיש), צי דאָס, וואָס די באַשולדיקונג קעגן זיי איז געווען צו באַ־שיינפּערלעך קאָמיש, און זיך געווָארפן גלייך אין די אויגן. ווי נאָר מען האָט אָנגעהויבן באַטראַכטן די אַפּעלאַציעס נאָך בעריאָס טויט, האָט מען זיי יעדן אַראָפּגענומען צו 20 פון זייערע 25 יאָריקע אורטיילן. פערזאָנען וואָס האָבן געהאָט בלויז אַ 5 יאָריקע שטראָף, זיינען אַמנעסטירט געווָארן. אַזוי איז אויך באַפרייט געווָארן ר׳ אברהם־חיים.

צום אַרויסגאַנג פון לאַגער האָבן אים באַגלייט ניט בלויז די עטלעכע צענדליק יידן, נאָר אויך נישט־יידן, וועלכע האָבן אין אים געזען דעם הייליקן „ראַווין אַבראַם". זיי האָבן אים געבעטן מתפּלל זיין פאַר זיי, אַז אויך זיי זאָלן באַפרייט ווערן...

די יידישע טאָכטער פון ריגע

„היינט איז ביי מיר אַ באַזונדערע שמחה: מיין זונעלע, מיין אייניקער, מיין טייערער ייִנגעלע ווערט היינט בר־מצווה. און אַזוי ווי ער איז נישטאָ מיט מיר, האָב איך זיין פאָטאָגראַפיע, וועלכע איך האָב שוין דורכגענעצט מיט מיינע קושן און טרערן, איינגעראָמט אויף דער וואַנט מיט קווייטן. יידישע פרויען זיינען מיר געקומען באַגריסן. מיר האָבן איינגעאָרדנט אַ היימישע שמחהלע. עטלעכע טעג האָבן מיר אָפּגעשפּאָרט פון עסן דאָס בעסטע פון דעם וואָס מיר האָבן באַקומען, און געלאָזן פאַר דער בר־מצווה פון מיין קינד, וועלכער איז אַזוי ווייט פון מיר, אַזוי ווייט... און ווער ווייס, צי איך וועל אים נאָך זען..."

דאָס איז איינס פון די בריוולעך, וואָס אַ יונגע יידישע פרוי פון לעטלאַנד האָט אונדז געשריבן פון איר לאַגער 040, וועלכער איז געווען סך־הכל 3 קילאָמעטער פון אונדזער לאַגער. אָט דאָס איבערשרייבן זיך האָט געקאָסט מער מי אין ענערגיע ווי איבערשרייבן זיך פון איראָפּע קיין אַמעריקע. היות ווי זי לעבט איצט ערגעץ, וועלן מיר זי, צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים, אַנרופן ראָזעלע.

040 איז געווען אַ שכנותדיקער פרויען־לאַגער־שפּיטאָל, אַ צענטראַלער שפּיטאָל אינעם סיסטעם פון טיישעטער „אָזערלאָג" *). אונדזער לאַגער 051

*) אָזערלאָג — אַסאָבאַ רעזשימני לאַגער — אַ לאַגער אונטער אַ באַזונדערס שטרענגן רעזשים.

האָט געהאָט עטלעכע קאָנטראָקטן מיט זיי. די שטאַרקסטע צווישן אונדז, איבערהויפּט יוגנט, זיינען אַהין געשיקט געוואָרן אויף פאַרשיידענע אַרבעטן. מ׳האָט דאָרט אויסגעגראָבן אַ ברונעם און געבויט אַ נייע עלעקטראָ־סטאַנציע. ווי דער שטייגער פון דער יוגנט, האָט קיין צוים זיי ניט געקענט האַמעווען, ניט אָנצוקניפּן קיין באַקאַנטשאַפט מיט די יונגע פרויען־בריגאַדעס, וועלכע האָבן באַדינט דעם שפּיטאָל. זיי טאַקע, האָבן אונדז געבראַכט דעם גרויס פון די עטלעכע יידישע פרויען, וועלכע האָבן דאָרט געאַרבעט. צווישן זיי, ראָזעלע פון לעטלאַנד, וועלכע האָט געאַרבעט אין דער שפּיטאָל־אָפּטיילונג ווי אַ פּאַרמאַצעווטין. ראָזעלע האָט פאַר אַ פּעקל מאַכאָרקע אָדער אַן אַנדער מתנה, וואָס זי האָט שוין ערגעץ „אויסגעגראָבן" און געשענקט אונדזערע יאַטן, געפּועלט ביי זיי, אויסצוגעפינען אַ יידן פון לעטלאַנד, דאָס איז געווען דער שרייבער ר.

באַלד האָט זיך פאַרקניפּט אַ שטענדיקע קאָרעספּאָנדענץ צווישן ראָזעלען מיטן שרייבער ר., אין וועלכער עס האָבן אָנטיילגענומען אַלע יידישע שרייבער אין אונדזער לאַגער. ר. האָט אין זיינע לאַנגע בריוו אַריינגעלייגט זיין גאַנצן טאַלאַנט, אַבער ראָזעלע האָט אין אירע בריוו אַרויסגעווויזן נישט וויניקער טאַלאַנט. אָט די וואונדערלעכע יידישע טאָכטער פון לעטלאַנד האָט געשריבן אַ האַרציקן, פיינעם יידיש און געהאָט אַ געוויי בילד וועגן דעם גרויסן חורבן פון דער יידישער קולטור און אירע בויער. אַבער מאָדנע, וואָס פאַר אַ הייסער פלאַם פון גלויבן עס האָט אַרויסגעשפּאַרט פון אירע האַרציקע בריוו! אָפּט־מאָל האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דאָס שרייבט ניט אַזאַ האַרציקע ליבהאָבערין פון יידישן וואָרט און באַגייסטערטע פאַרערערין פון יידישע שרייבער, נאָר אַ מאַמע, אַן אמתע מאַמע, וואָס טרייסט אירע קינדער. ראָזעלע איז געוואָרן ביי אונדז אַ שם־דבר מיטן שטענדיקן אינטערעס:

— וואָס האָט ראָזעלע געשריבן? — אָט די מאָדערנע „אָדל־קוקענישׂ" *)

— האָט מיך דערמאָנט אין אַ צווייטער ענלעכער פרוי, וועלכע איך האָב באַגעגנט אין מיינע וואַגלענישן איבערן סאָוועטן־פאַרבאַנד.

געווען איז דאָס אין יאַנואַר חודש פון 1942טן יאָר, אין צווייטן מלחמה־יאָר, וועו איך בין מגולגל געוואָרן אין אַ מיליטעריישן שפּיטאָל אין נאָוואָ־סיבירסק, נאָך אַ שווערער טראַוומע אין אַן אויג, אינעם אַרבעטס־באַטאַליאָן. די אויגן־קליניק אין וועלכע איך האָב זיך געפונען, איז געווען ניט וויַיט פון דער לאַרינגאָלאָגישער אָפּטיילונג. איך בין שוין דאָרט געווען אַ פּאַציענט, וואָס דערהאָלט זיך נאָך אַ קאָמפּליצירטער, אַבער זייער געלונגענער אָפּע־ראַציע, וואָס עס האָט דורכגעפּירט איבער מיין אויג דער יידישער פּראָפעסאָר קאָלען. שפּאַצירנדיק איינמאָל איבערן קאָרידאָר פון שפּיטאָל, האָב איך באַ־געגנט אַ שלאַנקע פרוי מיט אַן אַריסטאָקראַטישן יידישן געזיכט. די פרוי איז געשטאַנען אויסגעדרייט צום פענצטער און געשטיקט אין זיך די

*) אָדל־קוקענישׂ — אַ לעגענדע וועגן אַ יידישער פרוי, אַ מאַרטירערין פאַר איר רייַנקייט און צניעות.

טרערן. וועָן איך האָב מיט איר פאַרפירט אַ שמועס אוֹן זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַ ייד, האָט זי אויפגעצאַפלט אוֹן זיך אַראָפגערעדט פון האַרץ.

זי האָט געשטאַמט פון ווין. אירע עלטערן זיינען געווען שטרענג רעליגיעז, אוֹן אין דעם גייסט האָבן זיי דערצויגן זייער הויך־געבילדעטע טאָכטער. וועָן די נאַציס האָבן פאַרכאַפּט ווין, האָט זי צוזאַמען מיט איר מאַן, אַן אינזשיניער, זיך עוואַקואירט קיין סאָוועט־רוסלאַנד. נאָר גלייך אין ערשטן מלחמה־יאָר האָט מען זי צוזאַמען מיט איר מאַן אוֹן קליין טעכטערל, פאַרשיקט קיין סיביר אין אַ לאַגער, ווי פאַרדעכטיקע עלעמענטן. זייערע טענות, אַז ווי יידן, האָבן זיי ניט קיין שום שייכות מיט די נאַציס, האָבן ניט געהאָלפן. אין לאַגער איז איר קינד קראַנק געוואָרן אויף אַ שוועָרער האַלדז־קראַנקהייט אוֹן איז געשטאָרבן. איר האָט מען דערלויבט צו זיין מיטן קינד, וועָרנדיק באַגלייט פון אַ קאָנוואָי, וועלכער איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ביים טיר פון שפּיטאָל־צימער. אוֹן אָט איז ערשט פרייטאָג־צונאַכטס, דאָ אין פינצטערן לאַגער; די פרוי ביטערט אויף איר איין־אוֹן־איינציק קינד, וואָס איז נעבעך אומגעקומען — אוֹן זי שטיקט אין זיך די טרערן — שבת טאָר מען ניט ווייַנען. עפּעס האָט זיך מיר דעמאָלט געדאַכט, אַז דאָס ביטערט אַזוי די מוטער רחל אויף אירע פאַרוואָגלטע קינדער. וויפל יאָרן עס זיינען אַוועק, אוֹן דאָס בילד פון דער פרוי שטייט מיר נאָך אַלץ פאָר די אויגן נישט צו פאַרגעסן. ראָזעלע, די פאַרוואָגלטע יידישע טאָכטער פון לעטלאַנד, האָט מיך דערמאָנט אין אָט דער פרוי.

מיר האָבן ראָזעלען רעגולער געענטפערט אויף אירע בריוו. וועָן מ׳האָט געמוען באַזונדערס שטרענג באַזוכן די בריגאַדעס ביים אַרויסגיין פון לאַגער אויף דער אַרבעט אוֹן ביים צוריקקומען, האָט מען זיך געקליגלט אוֹן מ׳האָט די בריוו גוט באַהאַלטן אין די כאָמוטן פון די פערד, וועלכע האָבן געפירט דאָס ווערקצייג צו דער אַרבעט.

ראָזעלע האָט זיך די לעצטע צייט געקלאָגט, אַז אין לאַגער וואו זי איז, פאַרפאַלגט איר אַן אינזשיניער פון רענטגען־אָפּטיילונג, אַן אוקראַיניישער אַרעסטאַנט מיט פּריווילעגיעס נישט געפירט צו ווערן פון אַ קאָנוואָי. ער איז אין איר פאַרליבט — האָט זי אונדז געשריבן — אָבער זי האָט, ווי אַ יידישקע, אָפּגעשטויסן זיינע גוטע רייד. אויף איר האָט אויך געלויערט מיט זיין „ליבע״ אייגער פון דער נאַטשאַלסטוואָ פון איר לאַגער. אַזוי ווי זי האָט זיך אויף אים קנאַפּ וואָס אומגעקוקט, האָט ער געגומען גראָבן אונטער איר אוֹן אויסגעזוכט פאַרשיידענע בלבולים, כאָטש זי איז געווען איינע פון די אויסגעצייכנטסטע פאַרמאַצעווטן אויף דער גאַנצער ליניע פון די טיישעטער לאַגערן.

ראָזעלעס בריוו זיינען געווען טרויעריקע אָבער פול מיט שטאַלק. זי האָט אונדז צו וויסן געגעבן, אַז מען נעמט זי אַראָפּ פון דער אַרבעט אוֹן מען פירט זי אַריבער אין אַ צווייטן לאַגער אויף שוועָרע לאַנדווירטשאַפּטלעכע אַרבעט. זי איז גליקלעך דערפון — האָט זי אונדז געשריבן, — באַפרייענדיק

זיך אַזוי אַרום, פון די צווי מענער, וועלכע האָבן איר דאָקומענטירט מיט זייער ליבע.

אויך שפּעטער וועט זי איז אַריבערגעפירט געוואָרן אין אַן אַנדער לאַגער, האָט ראָזעלע באַווייזן מיט אַ גרויסן מוט אַז אַרייַנצוואַרפן אַ בריוועלע פון איר פּאַרשיקונג. זי איז באַפרייט געוואָרן אַ שטיק צייט פּאַר אונדז, נאָך אין אַנהייב 1955טן יאָר; עס איז דאָן אַרויס אַ געזעץ, אַז די פּאָליטישע און קרימינעלע פּאַרברעכער, וועלכע זיינען אָפּגעזעסן צווי דריטל פון זייער שטראָף און נישט באַגאַנגען דורך דער צייט קיין פּאַרברעכנס — וועלן באַפרייט. אָבער באַפרייט וועלן הייסט נאָך נישט אומקערן זיך אַהיים. דער גרעסטער טייל פון די באַפרייטע איז פּאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר וווּ „פּעריסעלענצעס" (פּאַרשיקטע איבערזידלער). זיי זיינען טאָקע אין קיין לאַגער ניט געזעסן, אָבער די טעריטאָריע פון זייער פּאַרשיקונג איז געווען באַגרענעצט און אויסער דער געגנט האָבן זיי קיין רעכט נישט געהאַט אַרויסצופאָרן.

מיט כינעזער

די לאַגע פון די פּאָר צענדליק יידן אין לאַגער, איז ווייט ניט געווען די בעסטע. מיר האָבן געהאַט אויסצושטיין שיקאַנעס און פּאַרשיידענע שטעך־ווערטלעך אויף אונדזער חשבון. האָט אַמאָל זיך געמאַכט, אַז אַ ייד איז באַשטימט געוואָרן פּאָר אַ בריגאַדיר און אַ דאַנק זיינע פּייאיקייטן האָט מען גוט פּאַרדינט און וויניקער געאַרבעט — האָט מען שוין אויסגעזוכט אויף אים כלערליי זינד ביז ער איז אַראָפּגענומען געוואָרן.

צוליב איין זאַך האָבן אונדז אַלע אָבער מקנא געווען, דאָס איז געווען — צוליב אונדזער אחדות. וואָס אַן אמת, יידן האָבן זיך אָפט געאַמפּערט צווישן זיך, געקריגט אפילו, ס׳זיינען דאָך געווען מענטשן מיט די קעגנזעצלעכסטע אַנשויאונגען: פון גאָטספּאַרטיקע רבנים ביז פּאַרטייער־קאָמוניסטן. אַ טייל האָבן שוין געהאָט עפּעס געלערנט פון דעם איבערגעלעבטן און אַנדערע זיינען נאָך אַלץ געווען פּאַרגליווערט אין זיירע דאָגמעס און געהאַלטן זאָ אַלק, וואָס מען טוט פון „אויבן" איז די געערעטיקייט אַליין. פּאָר דער אויסערלעכער סביבה האָבן אָבער די יידן זיך געהאַלטן גאַיניקט. „געקניפּט די באַקן און געשטעלט די פּאַרבן". פלעגט זיך טרעפן אָמאָל אַ צרה מיט אַ ייד, עפּעס אַ קראַנקהייט, האָט יעדער יידישער אַרעסטאַנט אָפּגעשפּאַרט פון זיך און גע־טראַגן צו אים אין „סטאַציאָנאַר", אינעם לאַגער־שפּיטאָל. האָט זיך ביי איינעם געמאַכט אַ קריגערי מיט זיין בריגאַדיר, האָבן די יידישע מייסטער פון דער גרויסער שניידער־פּאַבריק (גרויסע מיוחסים געווען אין לאַגער), זיך איינגעשטעלט פּאַרן געקריוודעטן ביי נאַטשאַלסטוואָ, און מ׳האָט דעם יידן אַריבערגעפירט אין אַ צווייטער בריגאַדע.

די 19 נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן געלעבט אין אונדזער לאַגער, האָבן אונדז טאָקע מקנא געווען.

אפילו די גוט־אָרגאַניזירטע גרופּע אוקראַינער, זיינען ניט געווען אַזוי צופֿרידענגעבונדן. אמת, מען האָט זיך ביי זיי אויך געמעגט עפּעס לערנען: קאָנספּיראַציע, ווי אַזוי צו האַלטן אַ סוד, מאַכן אַ שטרייק, אָפּטאָן שפּיצלעך נאַטשאַלסטוואָ. זיי האָבן אָבער צווישן זיך שטענדיק זיך אַרומגעהרגעט אָן פּלעגן מיט קנאה אָנווייזן אויף אונדזער אחדות ווי אַ ביישפּיל:

— אָט ווער ס׳איז פֿאַראיניקט!

פון די דייטשן איז דאָך אָפּגערעדט. מיט זיי גיין אין עפּעס אָן אַקציע איז געווען זייער שווער. אויפן פּנים האָבן זיי שטענדיק געהאַט אַ גרייטן שמייכל, געווען העפלעך, אָבער ווען מ׳האָט עפּעס געדאַרפט אונטערנעמען קעגן דער לאַגער־נאַטשאַלסטוואָ (איבערהויפּט שפּעטער, נאָך סטאַלינס טויט, ווען אַזעלכע שריט זיינען געוואָרן אָפּטער), האָט מען זיי צום „מנין" ניט געקאָנט צוריקנענען. יעקע איז געוואָרן צו דיסציפּלין. בונטעווען זיך איז ניט פֿאַר זיי. אַזוי ווי זיי האָבן פּינקטלעך אויסגעפּירט די באַפֿעלן פון זייער „פּירער", אַזוי איז אויך די באַפֿעלן פון נאַטשאַלסטוואָ ביי זיי געווען הייליק...

אַ צווייט פֿאַלק, וואָס האָט אין לאַגער זיך געהאַלטן צוזאַמען און אַרויס־געפֿרופן צו זיך סיי מיטגעפּיל און סיי אַכטונג, זיינען געווען די כינעזער. מערסטנס זיינען דאָס געווען געווען רייכע לייט, וואָס זייער חטא איז געווען, אַז זיי האָבן אַרויסגעווייזן פֿאַרערנג צו טשאַן־קאַי־שעקן, צו הויכע אָפּיצירן פון טשאַן־קאַי־שעקס אַרמיי. ס׳האָבן אָבער אויך נישט געפּעלט צווישן זיי קיין פּשוטע פּאָלקס־מענטשן.

אין אַלע לאַגערן וואו איך בין נאָר געווען, האָב איך געטראָפֿן די כינעזער ביי „זייער" מלאכה: וועשעריי און באַד־אַרבעט.

מיט זייער אומקענטשאָפּט פון דער רוסישער שפּראַך, האָבן זיי צו זיך אַרויסגערופֿן רחמנות. זיי זיינען אין דעם פּרט פּשוט געווען אומבאַהאָלפֿן, און טיילמאָל אפילו נישט פֿאַרשטאַנען די גראָבע באַלייִדיקונגס־וועדטער, וואָס פלעגן זיך שיטן איבער זייערע קעפּ פון די פֿאַרשיידענע צעבאַלעוועטע „אויפ־זעער" און כאַמסקע נאַטשאַלניקס.

די אַרבעט אין דער וועשעריי איז געווען אַ געזונ שווערע. דאָס זעלבע אין דער לאַגער־באַד. מיט וואַסער האָבן זיי זיך אַליין געמוזט באַזאָרגן. טראָגן וואַסער פון דעם ברונעם יעדן טאָג אין די שווערע ווינטער־חדשים, ווען דאָס איז איז אַרומגעקאָווועט, איז גאָר ניט פון די לייכטע אַרבעטן. זיי האָבן אָבער שטילערהיידט און זייער פלייסיק געטאָן זייער אַרבעט און דער לאַגער איז אַלעמאָל געווען צופֿרידן פון זייער אַרבעט. דער אייניציקער פֿאַרגעניגן אין לאַגער — די באַד, איז שטענדיק געווען גרייט צו דער צייט. אין די פּראָסטיקע טעג איז די אָנגעהייצטע באַד געווען דאָס אייניציקע אָרט, וואו די אַרעסטאַנטן האָבן זיך אָנגעוואַרימט די ביינער.

אין די הייסע זומער־חדשים, ווען די קליינטשינקע פליגעלעך, די מיקן „מאָשקאָ", פלעגן פֿיניקן די לאַגערניקעס, זיך אייגזויגן אין געזיכט און בייסן ביז געשווילעכץ, האָבן די כינעזער באַזונדערס אַרויסגעוויזן זייער געדולד:

יעדן פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט, איז מען צו זיי געקומען אין באָד אַרומצו־ווַאשן די פּנימער פון דער קלעפּיקער סמאָלע. קיינמאָל האָט מען פון זיי ניט געהערט קיין הויך ווַארט אָדער געבייזער.

ווען ס׳פלעגט טרעפן, אַז מען האָט ניט געקאָנט געפינען קיין קוכער פאַר אונדזער לאַגער־„סטאָלאָווע", ווייל די קוכערס זיינען טעראָריזירט געווָארן דורך די קרימינעלע פאַרבראַכער, וועלכע האָבן צוגעזויבט פון דער קיך דאָס לעצטע ביסל פעטס, ווָאס איז געווען צוגעטיילט — האָט מען אַראָפּ־גענומען פון דער וועשערייַ אַ כינעזער און אים געמאַכט פאַר אַ קוכער. קולינאַרן זיינען זיי געווען ערשטקלאַסיקע, וואָלט נאָר געווען פון ווָאס צו קאָכן. זיי האָבן אָבער אַזוי קאָמבינירט מיט דעם ביסל גאַרניט אַז דאָס עסן איז געווען געשמאַק און יעדן טאָג עפּעס אַנדערש. די געזאַלצענע הערינג פלעגן זיי פריער אויסווייקן, צוגעבן דערצו הייוון, און ס׳האָט זיך באַקומען געזייערטע הערינג. דאָס ביסל האָבער־קאָשע פלעגן זיי אויסבאַקן און שניידן אין פּעניצלעך און באַגיסן מיט אַזאַ צוגעברענטן מעל־סאָוס. זיי פלעגן אויך ניט זשאַלעווען וועז עמיצער האָט געבעטן צובאַקן דאָס קלעפּיקע ברויט אויף דער קיך. מיט די גנבים האָבן זיי זיך אויך אַן עצה געגעבן. דערביי האָט זיי שטאַרק אַרויסגעהאַלפן זייער אחדות. יעדן אויפדערנאַכט פלעגן אַראָפּ־קומען אויף דער קיך אַנדערע כינעזער און האַלטן דיזשור, אָפּהיטן דעם קוכער מען זאָל אים ניט באַפאַלן.

נאָר אַ חזקה האָבן די כינעזער געהאַט אין די לאַגערן: דעם „קיפּיאַטאָק", דאָס אויפקאָכן וואַסער אויף טיי. קיין „סענץ" (טיי צו פאַרבריען) האָט מען קיינמאָל ניט געגעבן, אָבער זיי האָבן פון צוגעברענטע קאָשטאַנעס געמאַכט אַזאַ מין ציקאָריע, ווָאס האָט דאָס הייסע ווַאסער געגעבן אַ טעם. אין גרויסע פרעסט פלעגט מען גיין צו די כינעזער אין „קיפּיאַטילקע" זיך אָנווַארעמען. דערביי פלעגן אונדזערע אַרעסטאַנטן גוטמוטיק אַ שפּאַס־טאָן מיט אַ כינעזער, און אים אַ פרעג טאָן פאַרווָאס ער זיצט. זיין ענטפער איז געווען:

— „יאָ טשפּיאָן!" (איך בין אַ שפּיאָן!).

די מערהייט כינעזער האָט מען טאָקע פאַרמשפט ווי „שפּיאָנען" און קיין קלענערע שטראָף פון 10 יאָר האָט כמעט קיינער פון זיי נישט באַקומען. באַזונדערס האָט דער עולם זיך געקוויקט מיטן כינעזער לי־פו. אָט דער לי־פו איז אַמאָל געווען אַ הויכער אָפיצער אין טשאַנג־קאַי־שעקס אַרמיי. ווי אַ סך אַנדערע כינעזער, איז ער פון פּעקין פאַרשיקט געווָארן אין אַ סאָוועטישן לאַגער. צוזאַמענגעראַטן מיט אים האָבן מיר זיך מיט דער הילף פון די געווועזענע רוסישע עמיגראַנטן פון כאַרבין, מוקדען און אַנדערע מאַנדזשורישע שטעט, וואָס זיינען ביי אונדז געזעסן אין די הונדערטער.

ל י ־ פ ו איז געווען זייער אַ קלוגער מענטש און ער האָט זיך גוט אַריינ־טירט אין אַלץ וואָס קומט אַרום אים פאַר. ער איז געווען אַ מין „בראָווער סאָלדאַט שווייק" און אפילו איבערגעכיטרעוועט יערמילאָוון, וועלכער האָט אים געשיקט אויף אַרבעט אויסער דער לאַגער־זאָנע. אַ מאָן פון קנאַפּע 70 יאָר, איז לי־פו נאָך געווען גאַנץ זשוואָווע און ווי אַלע כינעזער זיך געפּאַרעט

אין דער וועשעריי. ער פלעגט פריילעך מאַכן דעם עולם, נאַכמאַכנדיק ווי אַזוי דער אויספֿאַרשונגס־ריכטער האָט אים „געמאַכט פּאַר א שפּיאַן", און די לאַגערניקעס האָבן געקייכט פּאַר געלעכטער. ווייזט אויס, אַז עמיץ האָט וועגן דעם דערטראָגן צו יערמילאָוון און דער סאָטראַפּ האָט זיך איינגעעקשנט: ער מוז לי־פון שיקן אויף אַרבעט אין וואַלד, ניט געקוקט אויף דעם וואָס דער אַלטער כינעזער איז כמעט געווען בלינד. אָבר אַלע איבעריקע כינעזער האָבן זיך צעבונטעוועט. אויב מען נעמט אַראָפּ לי־פו — האָבן זיי געדראָט — וועלן זיי אָפּשטעלן די גאַנצע אַרבעט אין דער קיך, אין דער וועשעריי און אין באָד! און דער לאַגער־נאָטשאַלניק, יערמילאָוו, האָט געמוזט נאָכגעבן. די אחדות פון די כינעזער האָט אים באַזיגט.

בעתן בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים

ווייסט אים דער רוח, פון וואַנען אונדזער „נאַריאַדטשיק" ניעסטערענקאָ, האָט פֿלוצלונג דערשנאַפּט די גרעשיכטע מיט דעם בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים אין מאָסקווע. דאָכט זיך, ער לייענט קיינמאָל ניט קיין צייטונג? וואָס גייען אים אָן די צייטונגס־נייסן? ער באַדאַרף אַ צייטונג בלויז אויף אייגצווויקלען די „מתנות", וועלכע ער באַקומט פון די אַרעסטאַנטן, וואָס טיילן מיט אים זייערע פּעקלעך פון דער היים, כדי זיך אויסצוקויפן פון שווערער אַרבעט. צייטונגען קומען בכלל אָן אין לאַגער מיט אַ גרויסער פֿאַרשפּעטיקונג און ניעסטערענקאָ מישט זיך נישט אין טשאַרניס „מלוכה".

טשאַרני קיניגט איבער דער „ק.וו.טש." *). ער אַרדנט דאָס אייך אין לאַגער די קאָנצערטן; גיט אַרויס צו מאָלן לאָזונגען וועגן „סטאַכאַנאָווישער אַרבעט"; ער פירט דאָס אונטער די סך־הכלען אין די „סאָציאַליסטישע פֿאַרמעסטונגען" פון בריגאַדע מיט בריגאַדע; ער קויפט אייך אַ פּאָר ביכלעך פּאַר דער לאַגער־ביבליאָטעקע און דער עיקר — ער היט דעם חשבון, וער עס באַקומט פּעקלעך פון דער היים. אוי היט ער דאָס! ווי נאָר די פּור ברענגט די פּעקלעך פון דער פּאָסט, הייבט זיך תיכף אָן אין צימער פון דער ק.וו.טש. אין דער אַנוועזנהייט פון אַ וועכטער, דאָס דורכנישטערן די פּעקלעך פון „קראַמאָלע": בריוולעך, צעטעלעך מיט „פֿאַרדעכטיקטע" צושריפטן אָדער סתם „שיפערן". אַ שיפער הייסט ביי אים אפילו אַ פּעקל שווערע, אויף וועלכער עס איז צוגעקלעפּט דאָס געווינלעכע בלעטעלע, וואו עס איז אויס־געמאָלט דער קרעמל־זייגער וואו די וווייזערס שטייען אויף 10 מינוט נאָך 12. דוכט זיך וואָס? דאָס דאָזיקע בילדל גייט דאָך אויף מיליאָנען פּושקעלעך, און הונדערטער טויזנטער, מיליאָנען בירגער קויפן דאָס. אָבער דאָ, אין לאַגער, קען דאָס אויך פּאַררעכנט ווערן צווישן די „געהיימע צייכנס און אַנווייזונגען"

*) ק. וו. טש. — קולטורנאָ וואָספּיטאַטעלנאיאַ טשאַסטש — קולטורעלע און איבערדערציערישע אָפּטיילונג.

— ווי אַזוי צו אַנטלויפן. און אַזעלכע פּושקעלעך שוועבעלעך ווערן „קאַנ־פיסקירט מיט די אַנדערע „געפּערלעכע זאַכן".

אָבער דאָס איז ניט דער עיקר: אין די פּעקלעך זיינען אויך פּאַראַן גוטע זאַכן. מענטשן אויף דער פּריי דערעסן ניט און שיקן זייערע נאָענטסטע פּאַמי־ליאַרן. פּאַראַן קאַקאַאָ, פּוטער. פון אוזבעקיסטאַן שיקט מען זיסלעך־זויערן אוריוק.

לאַגערניקעס, וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט אַן אויספּאַרשער, ווייסן, אַז מען קאָן דיר אַשטייגער באַשולדיקן, אַז דו האָסט געוואָלט אונטערצינדן דעם קרעמל; עמיצן הענגען אָדער שיסן; אַז דו ביסט אַן אַגענט פון איין אויסשפּיר־דינסט אָדער פון גאַנצע פינף און — „דאָקאָזשי טשטאָ טי ניע וויערבלוד" — (דערווייז, אַז דו ביסט ניט קיין קעמל...).

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים האָבן די אַנטיסעמיטן אין לאַגער גלייך אויפגעהויבן זייערע קעפּ: אויף יידן קען מען אַלץ גלויבן! אָט די פּאַרשוינען האָבן געהאַט גרויס הנאה פון דער געשיכטע. פּעטקע, דער „באַנדעראַוויץ" האָט זיך געהיצט:

— כ׳האָב געוואוסט, אַז נאָר יידן וועלן מאַכן אַ סוף מיטן קאָמוניזם. זיי האָבן אים אויפגעשטעלט און נאָר זיי וועלן אים פּאַרענדיקן. מיר, ברי־דערלעך, האָבן צו שוואַכע פּלייצקעלעך... אָבער די גרעסטע „אויפרעגונג", „כעס" און „פּאַרביטערונג" האָבן גאָר אַרויסגעוויזן די „בלאַטע" לייט, די אונטערוועלט־מענטשן, וואָס זיינען דורך אַ צופּאַל אַריינגעפּאַלן ווי פּאָליטישע. אין זיי האָט געברענט די שנאה, וואָס מען האָט זיי געמשפּט לויטן פּאַראַגראַף 58 — קאָנטער־רעוואָלוציע.

— געהערט אַ חוצפּה? זיי, דאַרפן זיצן צוזאַמען מיט די פּאַשיסטן, וואָס זיינען קעגן דער סאָוועטסקער וולאַסט!

ביי יעדער מינדסטער געלעגנהייט, געפּינען זיי פּאַר נייטיק אונטערצו־שטרייכן זייער איבערגעבנקייט דער ראָטנמאַכט. זיי זיינען קנעפּל שב׳קנעפּל מיטן „גראָזשדאַנין נאָטשאַלניק" און פילן אויס זיינע אָפּענע און געהיימע אויפגאָבן און באָפּעלן. נאָטשאַלסטוואָ באָשטימט זיי דערפּאָר פּאָר בריגאָדירן, נאָריאָדטשיקעס, פּאַרוואָלטער פון די פּאָרשיידענע סקלאַדן און מאָגאַזינען. מען דערלויבט זיי אָפּט צו האָבן אַ „גריווקע" און טראָגן די אייגענע שטי־וועלעך אַנשטאָט די סטאַנדאַרטנע גומענע „טשונעס", וואָס וועלן פּראָדוצירט אין די שוסטעריי־וואַרשטאַטן אין לאַגער. די „טשונעס" זיינען אַ מין טיפער קאַלאָש, וועלכן מען קאָן צונויפּשנורעווען. זיי ווערן אויסגעאַרבעט פון אָפּגענוצטע גומענע מאָשין־רעדער.

דער בלבול אויף די יידישע דאָקטוירים, איז פּאָר די קרימינעלע פּאַר־ברעכער ממש אַראָפּגעפּאַלן פון הימל. — די יידעלעך, די יידעלעך... — האָבן זיי געהאַלטן אין איין העצן — ניט אומזיסט זיינען זיי דאָ פּול. די גאַנצע צייט האָט מען זיי ניט אָנגעזען אין די לאַגערן, קאַגאַנאָוויטש האָט זיי שטענדיק באָשיצט. אָבער איצט איז געקומען זייער סוף. איר זעט ווי מען האָט זיי געכאַפּט ווי שפּיאָנען און אַלעמען אייגעזעצט?

דאָ דאַרף מען באַמערקן, אַז אויך גנבים צו גנבים זיינען נישט אַלע גלייך. פאַראַן פאַרשיידענע „קאַטעגאָריעס", וועלכע פירן צווישן זיך אַ קאַמף. די „ערלעכע גנבים", די „טשעסניאַקעס", האַלטן זיך ביי זייער „זאַקאַן". און זייער „געזעץ" דערלויבט זיי ניט, אין אַרעסט, מיטצוארבעטן מיט נאַטשאַל־סטווא קעגן אַנדערע אַרעסטאַנטן. זיי וועלן ניט קיין בריגאַדירן און איזדיע־קעווען זיך נישט איבער די פּאָליטישע, אויב יענער רירט זיי נישט אָן. די „אורקעס" דאַקעגן, דאָס זיינען פאַרברעכער, וואָס שפּילן אין לאַגער די ראָל פון אַזוינע, וואָס גייען מכלומרשט אויף אַ גוטן וועג. אַליין אַרבעטן זיי טאַקע ניט, אָבער זיי וועלן „אַרבעטס־אָרגאַניזאַטאָרן", און וויי איז צו דעם פּאָליטישן אַרעסטאַנט, וואָס פאַלט אונטער זייער „אַרגאַניזאַציע־מעטאָדן".

צו אונדז אין לאַגער זיינען נישט אַריינגעפאַלן די „ערלעכע גנבים", נאָר בלויז די „אורקעס". אַשטייגער אונדזער „נאַריאַדטשיק" ניעסטערענקאָ, כאָטש ער גילט פאַר אַ „פּאָליטישן" (ער איז פאַרמשפט געוואָרן פאַר מילי־טערישן פאַרראַט, פאַר מיטאַרבעט מיט די היטלעריסטן), איז אויך געווען אַן „אורקע". מיט די אורקעס איז ער געווען דער בעסטער כאַווער־לאַפּ. ער האָט זיי ניט געשיקט אויף דער אַלגעמיינער אַרבעט און באַזעצט אויף די בעסטע לאַגער־פּאָסטנס. דער בלבול איז פאַר ניעסטערענקאָן געווען אַ סיגנאַל, אַז מען מעג שוין טאָן מיט די יידן, וואָס מען וויל. אַז דער שטילער אַנטיסעמיטיזם, וועלכן מען האָט ביז אַהער נישט אַרויסגעבראַכט, וויל מען קען קיינמאָל נישט וויסן „וויי די לאַגע קען זיך ענדערן", האָט זיך אַצינד אַרויס־געריסן פון זיינע פּענטעס אויף דער פריי. ניעסטערענקאָ האָט שוין אפילו באַזאָרגט, מען זאָל קויפן די אירקוטסקער צייטונג און זי פאַרשפּרייטן איבער די בארַאַקן.

אין קאָפּ ביי ניעסטערענקאָן איז געבוירן געוואָרן אַ טייוולאָנישער פּלאַן: ער האָט באַשלאָסן צו אַרגאַניזירן אַ באַזונדערע יידישע בריגאַדע. לשם האמת, דאַרף באַמערקט ווערן, אַז אין לאַגער האָט מען קיינמאָל ניט אויסגעטיילט קיין יידן באַזונדער. מען האָט יידן פיינט געהאַט און געהערט אויף זייער חשבון ענעוג שטעכוועריטלעך, אָבער די אַרעסטאַנטן פון די 19 נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין לאַגער, האָבן געליטן צוזאַמען און געטראָגן דעם יאָך צוזאַמען. טיילמאָל איז אונדז אפילו געווען פּריקרע, ווי מען וואָלט אייגנעמען ריצנאייל: אַ ייד ליגט אויף דער נאַרע, און האַרט ביי זיין זייט ליגט אַן עס.־עס.־מאַן, וואָס האָט אפשר געהאָלפן אומברענגען זיינע נאָענטסטע און ליבסטע. אָבער דאָ, אין דער לאַגער־זאָנע, מאַכן שלום פייער מיט וואַסער. אַ טערק שלאָפט נעבן אַן אַרמענער (אויך אייביקע דם־שונאים!). אַ פראַנצויז נעבן אַ דייטש. אַן אוקראַינער נאַציאָנאַליסט נעבן אַ רוסישן וווייסגווארדייער. אַלע האָבן דאָ די זעלבע אַרבעטס־נאָרמעס און אַלע גיבן אָפּ זייער כוח און געזונט זיי אויסצופירן. אפשר האָט עמיץ געוואָלט וועמען אויסטיילן, אָבער מען האָט מורא געהאַט. דאָ בייטן זיך די לאָזונגען יעדן מאָנאַט און דאָנערש־מאָג, היינט אַזוי — מאָרגן אַנדערש. אָבער איצט, ווי אַ מלאך אַליין וואָלט אונטערגעזאָגט אונדזערע „גוטע פריינד" — מען מעג שוין!

ניעסטערענקע האָט שוין אפילו צונויפגעשטעלט דעם צעטל פון אַ „יידישער בריגאַדע" און עס איבערגעגעבן דעם נאַטשאַלניק יערמילאָוון צו באַשטעטיקן. אין צעטל האָט נישט געפעלט קיין איין ייד אין לאַגער. ער וועט אַצינד באַווייזן וואָס ער קאָן, ער וועט אפילו די אַלטע לייט צווינגען אַן אַרבעט צו טאָן ווי געהעריק. זיי וועלן ביי אים שלעפּן קלעצער, גראָבן גריבער, ער וועט נאָכמאַכן דאָס זעלבע, וואָס די היטלעריסטן האָבן מיט זיי געטאָן. יידן וועלן זיין אויסערן געזעץ. אונדזער לאַגער־נאַטשאַלניק יערמילאָוו, אַן איבעריקע סימפּאַטיעס צו יידן, מער מ ע נ ט ש ן־פּיינט ווי יי ד ן־פיינט, האָט שוין פּאַראיינוועגנס געמומען אויסלאָזן זיין כעס צו אונדזער אוקראַיניש דאָקטאָר ס.

די „יידישע בריגאַדע" און דער סוף פון די אַנטיסעמיטן

דער דאָקטאָר ס. האָט אַבער פונקט אַזוי ליב געהאַט מענטשן, ווי דער לאַגער־נאַטשאַלניק יערמילאָוו האָט זיי פיינט געהאַט. דער דאָזיקער גוטער דאָקטאָר און טייערער מענטש, האָט ניט געקוקט אויף יערמילאָוס אַלע דראָונגען, באַפרייט פון דער שקלאַפן־אַרבעט, וויפל נאָר ער האָט אין די באַדינגונגען געקאָנט.

דער דאָקטאָר ס. האָט יערמילאָוון דערקלערט פשוט און קלאָר:

— איר קאָנט מיט מיר טאָן וואָס איר ווילט, אפילו אָפשיקן אויף אַלגע־מיינער שווערער אַרבעט צוזאַמען מיט די אַנדערע אַרעסטאַנטן — אָבער איך וועל ביז דאַן טאָן מיין חוב ווי אַ דאָקטאָר: — היילן די קראַנקע מיט מעדיצין און מיט דעם נייטיקן אָפּרו.

אַצינד האָט יערמילאָוו געגעבן אָנצוהערענישן דעם דאָקטאָר ס., אַז ער ווערט אויס יחסן:

— מיר וועלן אין גיכן דאָ האָבן דאָקטוירים פון מאָסקווע, אפילו פּראָ־פעסאָרן וועלן נישט אויספעלן! לייגן די צייטונגען און דו וועסט זען, וויפל אַזעלכע יידן זיינען שוין אַרעסטירט געוואָרן. אַלע וועלן זיי געשיקט ווערן אַהער אין לאַגער און וועלן אַריינפאַלן אין מיינע הענט...

און ביי אונדז, יידישע אַרעסטאַנטן, איז געווען תשעה באב. מיר זיינען דאָך אין אַ „ספּעצ־לאַגער", און אַז מען פאַלט אַהער אַריין — האָט דאָס אין יענע יאָרן געהייסן — וועסטו שוין אָנקוקן די פרייהייט, אַזוי ווי דיינע אויערן: מען זיצט אָפּ אין טערמין און — מען פּאַרשיקט אויף אַ צווייטן. אָבער גיין דאָ אין אַ באַזונדערער „יידישער בריגאַדע", דאָס איז שוין געווען אַ שווערע נייס, אפילו פאַר די באַדינגונגען אין אַ „ספּעצ־לאַג". עס איז פון פּאַרויס געווען קלאָר, אַז ניעסטערענקע וועט שוין זען, אַז די יידן זאָלן האָבן פון אַלעמען און לעבן אויף אַ „שטראָפנאַי פּאַיאַק" (אַ פּאַרקלענערטע שטראָף־פּאַרציע). דאָס וועט געוויס געבן די געווינשטע רעזולטאַטן: דאָס פעלד, ביים קלייגעם וועלדל אַנטקעגן־איבער דער באַן־ליניע, וועט פול ווערן מיט

פרישע קברים־בערגלעך. און די פאַרשוואונדענע יידן וועלן דאַרט „פאַר־אייביקט" ווערן אין די אויף שנעל אַרײַנגעשטעקטע ברעטלעך: 718 יאָ. 387 ג. 914 א...

וואָס טוט גאָט? איז ער זיך נוקם אין אונדזער שונא ישראל, ווי אין המנען פון דער מגילה און מיר, יידן, פֿראַוועז אַ שמחת פֿורים. טאַקע אָן המן־טאַשן און שלח־מנות, נאָר בלויז פון קרויט־זופ מיט האָבער־קאָשע, אָבער וואָס פאַר אַ שמחה! וואָס פאַר אַ יום־טוב אויפן האַרצן! — מיר האָבן דערלעבט אַ נקמה. נישט אַנדערש, זכות אָבות איז אונדז בייגעשטאַנען. און געווען איז עס אַ מעשה, וואָס האָט געמאַכט אונדזער לאַגער, און די לאַגערן אַרום, גיין אויף רעדלעך. אונדזערע שונאים האָבן שוין געהאַט צו טאָן מיט זיך, און פאַרגעסן אָן אונדז, און דערווייל איז אַנגעקומען די ישועה.

וועגן דער „מאַראַל" פון דער נאַטשאַלסטווע, וועלכע האָט געהאַט איבער אונדז דעם „אויפזיכט", און אונדז געדאַרפט איבערדערציען פאַר גוטע און פרומע בירגער, האָבן מיר שוין געוואוסט געניג איבערגענוג. מיר האָבן נישט וויניק צוגעזען זייערע שייגע מעשים. נישט אַריבער קיין וואָך אין לאַגער, מען זאָל זיך נישט סודען וועגן אַ פריישן סקאַנדאַלכל פון אַנדער זייט לאַגער־פֿלויט, אין דעם פרייען ישוב, וואו עס לעבן אונדזערע היטער און פאַרזאָרגער. מעשיות וועגן וויבער, וואָס פאַרפאַרן אין די ציין אַריין אונדזער היימישער נאַטשאַלסטווע, פאַר ניט צאָלן קיין אַלימענט, האָבן שוין געהערט צו די טאָג־טעגלעכקייטן.

נאָר אָט האָט זיך איינעם אַ לייטענאַנט, אַ רעזשים־נאַטשאַלניק פון אונדזער לאַגער, פאַרגלוסט צו פאַרפירן אַ ליבע מיט אַן אַרעסטאַנטין פון אַ שכנותדיקן פרויען־לאַגער, אַן אוקראַיִנערין. האָט די וועכטערין אים געדראָט, אַז זי וועט וועגן דעם דערטראָגן צו נאַטשאַלסטווע. די וועכטערין איז אַליין געווען זיינע אַ געווזענע גליבטע און איז געווען אייפערזיכטיק אויף דער פרישער קאָנקורענטקע. האָט דער לייטענאַנט לאָנג ניט געטראַכט און דער־שאָסן די וועכטערין.

די געשיכטע האָט אַרויסגערופן אַזאָ טומל, אַז עס איז אַראָפּגעקומען אַ קאָמיסיע אַזש פון מאָסקווע, און דער לייטענאַנט האָט באַקומען 20 יאָר פאַרשיקונג. אָבער איידער וואָס וועט — האָט מען דערווייל פאַרגעסן אָן דער געפלאַנטער „יידישער בריגאַדע". דערווייל איז אין דער „פראַוודאַ" געווארן פאַרעפנטלעכט די מיטטיילונג, אַז די מעשה מיט די יידישע דאָק־טוירים איז געווען אַ בלבול, אָן אויסטראַכטעניש פון אָן אַבאַקומאָוו און אַ דיומין — די פראָפעסאָרן זיינען גאָט די נשמה שולדיק.

דעם קאַפּיטאַן יערמילאָוון איז נישט באַשערט געווען אַרײַנצוקריגן אין לאַגער די מאָסקווער יידישע דאָקטוירים און פראָפעסאָרן. און אונדזער „נאַריאַדטשיק", דער שונא־ישראל ניעסטערענקאָ, האָט נעבעך ניט געהאַט קיין נחת פון זיין אויסגעאַרבעטן פלאָן. נאָכמער: פאַרן וועלן שאָפן אַ באַזונדערע „יידישע בריגאַדע", האָט קאַפּיטאַן יערמילאָוו שפּעטער אַרײַנגע־כאַפּט אַ „סטראָגי וויגאָואָר", אַ שטרענגן אויסרייד. ניעסטערענקאָ, ווידער,

איז גאָר געגאַנגען אַ גאַנג: מען האָט אים אַראָפגענומען פון זיין אַמט און מיט זיין ענין האָט זיך פאַרנומען אַ ספעציעלע קאָמיסיע.

מיטאַמאָל זיינען אויך אויפגעדעקט געוואָרן ניעסטעראנקאָס אַלע גנבות, זיין באַרויבן די אַרעסטירטע. מ׳האָט אפילו פעסטגעשטעלט, אַז ער האָט געהאָט פאַרבינדונגען מיטן לייטענאַנט, וואָס האָט געשאָסן די וועכטערין. מער: מען האָט אים שוין אפילו באַשולדיקט, אַז דאָס האָט ער, ניעסטעראנקאָ, אַראָפגעפירט פון וועג דעם „איבערגעגעבענעם אָנגעשטעלטן פון דער נ.ק.וו.ד.", דעם געוועזענעם נאַטשאַלניק פון דעם פרויען־לאַגער. עס איז דערגאַנגען אַזוי וויים, אַז מען האָט אים געוואָלט צושרייבן די באַשולדיקונג: אין פאַר־מעסטן זיך צו צעברעכן די מאַראַל פון די נ.ק.וו.ד.־קאָדרען פון דער לאַגער־וואַך. ניעסטעראנקאָ האָט געהאָט אַ גראָבן טעות — עס איז נאָך געווען צו פרי פאַר זיינע פּלענער...

איז עס טאַקע געווען זיין טעות?

ווער האָט אין יענער צייט געקאָנט דערגיין אַ טאָלק?...

דרייַ הונדערט פרויען־אַרעסטאַנטקעס פון מאַנגאָליע

אומגעריכט, ווי אַ וויסטער שטורעם, האָט זיך אויף אונדזער לאַגער אַראָפגעלאָזט אַ נייַע אָנשיקענגיש. ווי דער שטייגער איז, זיינען די אַרעסטאַנטן אין לאַגער בלויז מענער. פאַר פרויען־אַרעסטאַנטקעס זיינען פאַראַן באַ־זונדערע לאַגערן. אין מענער־לאַגער געפינען זיך בלויז געצייַלטע פרויען, צו וועלכע די אַרעסטאַנטן קענען ניט צוקומען. אויב מען כאַפּט אַן אַרעסטאַנט אפילו בלויז רעדען מיט אָזאַ פרוי, איז אָזאַ איינעם ניטאָ וואָס מקנא צו זיין — ער מעג זיך גלייך גרייטן אויף עטלעכע טעג קאַרצער... און מיטאַמאָל — 300 יונגע מאָנגאָלישע פרויען. געזונטע און סעקסועל ניט־געזעטיקטע, דאָס בלוט האָט געשפּראָצט פון זייערע פנימער און איבערגעוויירענע קערפערס.

וועג מען זאָל אָנפרעגן ביים נאַטשאַלניק פון אונדזער לאַגער, דעם קאַפּיטאַן יערמילאָוו, צי ער איז מסכים אויפצונעמען דעם טראַנספּאָרט מיט די 3000 מאָנגאָלישע פרויען, וואָלט ער זיכער געענטפערט מיט אַ „ניין!". די מערהייט פון די פרויען זיינע פאַרמשפּט געווען פאַר באַנדיטיזם, גנבה, רויב און מאָרד. יערמילאָוו האָט גוט געוואוסט פון דער פראַקטיק, אַז קרימינעלע אַרעסטאַנטן האָבן נישט קיין חשק צו אַרבעטן און זיי לעבן אויפן חשבון פון די פּאָליטישע, וועלכע פירן אויס אַלע שקלאַפן־אַרבעטן אין לאַגער.

קיינער האָט אָבער ביי יערמילאָוון נישט געפרעגט. נישט וויים פון אונדזער לאַגער האָט זיך געפונען אַ ליידיקער לאַגער־פונקט פאַר 500 אַרעסטירטע. פאַרוואָס דער לאַגער איז געשטאַנען ליידיק און איז נישט באַזעצט געוואָרן מיט פּאָליטישע אַרעסטירטע — אין דער צייט וועג אַלע לאַגער־פונקטן זיינען געווען איבערגעפּאַקט — פאַרשטיי איך ניט ביז דעם היינטיקן טאָג. דער דאָזיקער לאַגער איז געווען וויסט און אָפּגעלאָזן.

יערמילאוו האט אויף גיך אויסגעפארטיקט אין דער לאגער־סטאלעריי א פאר הונדערט נארעס, און דער לאגער איז געווארן אונדזערס א „פאדקאמאנדיראווקע" *). וועז עס איז אנגעקומען דער עשאלאן מיט די 300 פרויען פון מאנגאליע, האט מען מאביליזירט דעם גרעסטן טייל ארעסטאנטן פון אונדזער לאגער, כדי צו העלפן אויסלאדן די וואגאנעס.

די פרויען זיינען געפארן פון מאנגאליע א גאנצן חודש און אין וואגאן איז געווען אייננעמויערט א ריזיקער קעסל, אין וועלכן מען האט פאר די פרויען געקאכט עסן. ארום אט דעם קעסל זיינען געווען אייננעמויערט עטלעכע הונדערט ציגל. דאס אלץ האט מען באדארפט פאנאנדערנעמען, אייגלייגן אין שטאבעלן און שפעטער אריבערפירן צו אונדז. די עטלעכע טויזנט ברעטער פון די נארעס זיינען אויך געווען סחורה פאר יערמילאווז, און מען האט דאס אויך געדארפט אריבערטראנספארטירן אין לאגער.

געארבעט האבן מיר צוזאמען מיט די פרויען, פון וועלכע די מערהייט זיינען געווען יונגע און קרעפטיקע מוידן. זיי האבן אונדז, גרעסטנטייל אויסגעמאטערטע אלטע לייט, ווייט אריבערגעיאגט אין דער שווערער ארבעט. דער נאטשאלניק יערמילאוו איז געשטאנען ביים זייט און אונדז געמוסרט מיט א צינישן שמייכל:

— שעמט אייך, לאפסעדריגעס, די וויבער ארבעטן בעסער פון אייך!

יערמילאוו, וואס האט שוין מיט אונדזערע הענט אנטוויקלט אזא גרויסע ווירטשאפט, אננעמענדיק אלץ מער ארבעטס־באשטעלונגען, האט שוין פאר־טראכט אן ארבעטס־פלאן פאר די נייע פרויען־ארעסטאנטקעס: ער וועט עפענען א חזירים־צוכט אין זייער לאגער־פונקט, און באארבעטן נייע 5 העקטאר ערד; ער וועט עפענען פאר זיי א צעך פון שפאלטן סליודע — אזעלכע דורכזיכטיקע שטיינער, וועלכע וועלן געשפאלטן אויף דינינקע שויבן; ער וועט א טייל פון די פרויען מאכן פאר באלעגאלעס, און זיי לאזן זיך באווגן (מיט א פראפוסק) ארום דעם לאגער. זיי זיינען דאך ניט קיין פאליטישע, וועגן וועמען מען דארף וועגן יעדער קלייניקייט אנפרעגן ביי דער „העכערער נאטשאלסטוואָ" אבער גלייך אין די ערשטע טעג, האט ער זיך אין זיי ביטער אנטוישט.

אנגעהויבן האט זיך עס מיט צווייי פון אונדזערע לאגער־וועכטער, וועלכע זיינען אוועק אין לאגער צו די פרויען, און ניט צוריקגעקומען אין דער באשטימטער צייט. געווען זיינען די דאזיקע צווייי וועכטער, די סאמע הינטישע זין, די ערגסטע רשעים, וועלכע האבן די פאליטישע אנגעטאן די גרעסטע צרות און געשלעפט אין קארצער פאר יעדער קלייניקייט; ניט געלאזט צו־טאן מיט קיין אויג ביזן אוונט־אפעל און זיך געטשעפט צו יעדן ארעסטאנט פאר גארניט. וואס מיט זיי איז דארט, אין דעם פרויען־לאגער געשען, האט מען ניט געוואוסט. מער האט מען זיי ביי אונדז אין לאגער ניט געזען. אבער

*) פאדקאמאנדירָווקע — א נעבן־לאגער, וואס אונטערליגט דער אנ־פירונג, בוכהאלטערײ און באזארגונג פון א צווייטן, גרעסערן לאגער־פונקט.

ניעסטערענקע, דער גזלן, האָט עמיצן פַאַרטרויט, אַז מען האָט זיי אָפּגעפירט אין שפּיטאָל. די פול־בלוטיקע מאָנגאָלישע פרויען האָבן די צווויי לאַגער־וועכטער פּשוט פַאַרגוואַלדיקט און אַוועקגעלייגט...

דאָס וואָלט אָבער יערמילאָוון ווייניק געאַרט, ווען אָט די מאָנגאָלקעס וואָלטן נאָר געאַרבעט. אָבער קיינער פון זיי האָט ניט געוואָלט אַריינטאָן קיין האָנט אין קאָלט וואַסער, אפילו ניט באַדינען זיך אַליין. איז ער צו זיי אייגנמאָל געקומען מיט זיין גאַנצער „סוויטע" און געזומען זאָגן מוסר. האָבן די מאָנגאָלישע פרויען זיך אָנטבלויזט ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, און אין אין קול געשריען צו יערמילאָוון:

— וועסט געבן מענער, וועלן מיר גיין צו דער אַרבעט!...

קאָפּיטאָן יערמילאָוו האָט זיך קוים אָפּגעטראָגן, עס איז אים באַפאַלן אַ פחד... און ער האָט אפילו געזומען ווידערשפּעניקן אין מלכות:

— ווי קומען פַאַרברעכער און באַנדיטן, — האָט ער געזאָגט — צו פּאָליטישע לאַגערן? (ווי ער אַליין, וואָלט גאָרניט אָנגעשטעלט קיין באַנדיטן פאַר בריגאַדירן אין זיין לאַגער).

אין לאַגער האָט מען דערציילט, אַז ער גייט פּשוט אַראָפּ פון זינען, קלאָפּט כסדר מיט די פויסטן אין טיש און שרייט:

— איך וועל שרייבן קיין מאָסקווע. צו סטאַלינען אַליין וועל איך שרייבן. איך האָב פון אַ וויסטעניש אויפגעבויט אַזאַ לאַגער מיט אַ צענדליק צעכן, אפילו אַ צעך פאַר אויטאָמאָבילן־רעמאָנט, וואָס קיין לאַגער האָט דאָ ניט; איינגעשפּאָרט דער מלוכה טויזנטער רובלס, אַוועקזעצנדיק וויסטע קאָליקעס אָן פיס, אויף צו מאַכן טשוועקעס פון דראָט — שיקט מען מיר אַראָפּ אַזאַ היישעריק!

יעדן טאָג זיינען פאַרגעקומען אַנדערע אומגליקן. דאָ האָט מען צעבראָכן נאָרעס. דאָרט האָט מען אויסגעהאַקט די שויבן. פלוצלונג האָט מען אַרויפּ־געוואָרפן שטיינער צו די וועכטער אויף די טורעם־בודקעס אַרום לאַגער. ווי עס זאָל ניט זיין, איז אָבער אונדז, מענער־אַרעסטאַנטן, אויף אַ וויל געוואָרן לייכטער. יערמילאָוו האָט צו טאָן מיט די פרויען און מען זעט אים בכלל ווייניק אָן פאַר די אויגן. ער איז געוואָרן נאָך בייזער ווי פריער, און ווי נאָר עמיץ האָט דערזען דעם אכזר ביים לאַגער־טויער, האָט מען גלייך אַלאַרמירט אין אַלע באַראַקן:

— „יאָסטרעב אידיאָט!" (דער שפּאַרבער, דער רויב־פויגל גייט!).

מיטן אָנקום פון עשאַלאָן מיט די 300 פרויען פון מאָנגאָליע, האָט יער־מילאָוו מער געהאַט צו טאָן מיט זיי, ווי מיטן גאַנצן איבעריקן לאַגער. דערווייל האָט אונדזער גוטער דאָקטאָר ס. זיך באַמיט וואָס מער מענטשן צו באַפרייען אויף אַ טאָג־צוויי פון דער אַרבעט. דער „נאַריאַדטשיק" מיט די בריגאַדירן זיינען אָן יערמילאָוון געווען הילפלאָז. פעדקאַ דער ווייסרוס, אַ לץ, וואָס פאַרווייילט דעם עולם לאַגערער מיט זיינע חכמות, האָט נאָך דער־ציילט פון דער מפלה, וואָס יערמילאָוו האָט דערצו אַריינגעכאַפּט פון זיין אייגן וויב.

ס׳איז געווען פאַרן סאַמע לאַגער־טויער, וועו מען פירט אַרויס די בריגאַדעס אויף דער אַרבעט. יערמילאָוו האָט זיך, ווייזט אויס, ניט נאָר ניט באַווייזן ביי אונדז אין לאַגער, נאָר אויך אין דער היים איז ער געווארן אַ זעלטענער גאַסט. ער האָט טאָג און נאַכט געהאַלטן אין אייַן שטורעמען נאַטשאַלסטוואָ אין דער „אָטדיעלעניע", אַז מען זאָל אים באַפרייען פון דעם באַלאַסט, „פון די פרויען וואָס טוען גאָרנישט און שעדיקן זייַן אויטאָריטעט". אָבער זייַן ווייב האָט זיך געמומען צו דעם ענין פון גאָר אַן אַנדער קוק־ווינקל און האָט פאַר די אַרעסטאַנטן אין די אויגן צו אים געשריען:

— ליגסט זיך גאַנצע טעג און נעכט ביי די מוידן. האָסט שוין באַלד פאַרגעסן, אַז דו האָסט אַ שטוב, מיט אַ ווייב מיט קינדער — שוין זאָלסטו מיר גיין אַהיים!

און פעדקאַ שילדערט דערביי, ווי אונדזער שטייפער נאַטשאַלניק, וואָס קוקט קיינמאָל ניט אין דער זייט פון אַן אַרעסטאַנט, איז ווי אַ לעמעשקע נאַכגעקראָכן זייַן ווייב אַהיים. און זי, אַן אויפגערייצטע, האָט פאַרהילכט דעם אַרום מיט אירע גוואַלדן:

— כ׳וועל דיר צעריבן די מאַרדע, דו ה...־זון, אינער! איך וועל דיר געבן אַ קריכן צו מוידן! כ׳וועל זיי אַלע אונטערצינדן, דיינע נקבות — אַ פרויען־לאַגער האָט זיך אים פאַרגלוסט!

און די לאַגערניקעס האָבן זיך געהאַלטן פאַר די זייטן פון געלעכטער: שוין אינמאָל דערלעבט אַ נקמה:

— אַ שיינע, ריינע כפּרה אויף אים!

עס איז באמת געווען אַ זעלטענער מאַמענט: צו זען מיט די אייגענע אויגן, כאָטש אַ קליינע נקמה, אין דעם בייזן לאַגער־נאַטשאַלניק.

אויסגעפירט האָט אָבער יערמילאָוו. מען האָט פון אים צוגענומען די 300 מאַנגאָלישע פרויען און זיי אַריבערגעפירט אין אַ לאַגער ביי דער לענע. ניט געקוקט אויף זייַן „זיג", האָט זיך אָבער יערמילאָווס מזל געמומען פאַר־טונקלען: זיין „קעניגרייך" האָט זיך אַ וואַקל געטאָן.

וועו סטאַלין איז געשטאָרבן

פון אַנהייב האָט מען עס איבערגעגעבן ווי אַ סוד, פון מויל צום אויער — סטאַלין איז שוואָר קראַנק. פון אַנהייב האָט מען צו דער דאָזיקער ידיעה, וואָס איז געקומען פון יענער זייט צוים, ניט געהאַט קיין צופיל צוטרוי. געווען איז דאָס דערפאַר, ווייל די אַרעסטאַנטן זיינען געפרואוט געווארן מיט אַזעלכע ידיעות. נאַטשאַלסטוואָ אַליין פלעגט אַמאָל אַרויסלאָזן אַזעלכע „באַמבעס" און אויספרואוון זייער ווירקונג אויף די אַרעסטאַנטן. מען פלעגט אויספאָרשן אַלע „קאָמענטאַרן", וועלכע זיינען געמאַכט געווארן אין די באַראַקן, און אַריינטראָגן אין די „דיעלאָס" די רייד. אַזוינע פראָווואָקאַציעס ווערן ספּעציעל צוגעגרייט, כדי שפּעטער, וועו דער אַרעסטאַנט פאַרענדיקט

זיצן זיין טערמין — באַווייזט מען אים, אַז ער האָט זיך פאַר דער צייט ווידער פאַרנומען מיט אַנטי־סאָוועטישער פראָפּאַגאַנדע און — מען דערלייגט אים נייע צען יאָר.

אָבער איצט, האָט מען פון די פּנימער פון נאַטשאַלסטוואָ געקענט אַראָפּ־לייענען, אַז עפּעס איז טאַקע ניט פויגלדיקס געשען.

פון אָנהייב האָט דער לאָגער־נאַטשאַלניק יערמילאָוו, אַרויסגעווייזן שטייף־קייט. דער רעזשים איז נאָך מער פאַרשאַרפט געוואָרן. אין די טעג וועז די סודותפּולע ידיעה איז אָנגעקומען, האָט ער איינגעאָרדנט געיעגן, — „אָבלאָ־וועס" אין די באַראַקן. געניטערט, וועט עס בלייבט אין באַראַק און גייט ניט אַרויס צו דער אַרבעט. אַ ענין אויג האָט אָבער געקאָנט באַמערקן די בהלה, די פּאָניק, וועלכע האָט אַרומגעכאַפּט אַלע טשינאָווניקעס. יאָ, אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו האָט מיט זיין פּראַקטישן פויערישן חוש דערפילט, אַז סע הייבט זיך אָן ארויסצוגליטשן זיין אומבאַגרענעצטע הערשאַפט.

סטאַלינס טויט האָט מען אפילו פאַר אונז, פאַרשיקטע, ניט געקאָנט פאַר־באַהאַלטן. אָלע סירענעס פון די פאַבריקן און לאָקאָמאָטיוון האָבן אין דער צייט פון זיין לוויה געליאַרעמט און צעטראָגן די בשורה. יערמילאָוו איז נאָך דערביי געפאַלן אויף אַ פּלאָן, און געצוואונגען די אַרעסטאַנטן צו שטיין פאַר די באַראַקן 5 מינוט אין שטילשווייגן.

קאַנדידאַטן אויף צו ענינסן פון דער אַמנעסטיע, וועלכע איז פּראָקלאַמירט געוואָרן באַלד נאָך סטאַלינס טויט, זיינען ביי אונדז געווען זייער ווייניק. מ׳האָט זיי געקענט ציילן אויף די פינגער פון איין האַנט. געווען איז דאָס דערפאַר, וויל די אַמנעסטיע איז געווען נאָר פאַר די יעניקע, וואָס האָבן אַן אורטייל ניט מער ווי 5 יאָר. דער געזעץ וועגן דער דאָזיקער אַמנעסטיע איז געווען געשריבן אַזוי, אַז ס׳איז ניט קלאָר געווען, צי דאָס איז חל בלויז אויף קרימינעלע פאַרברעכער, אָדער אויך פאַר פּאָליטישע.

דער זשורנאַל „נאָוואָיע וורעמיאַ" (נייע צייט), וואָס וויל שטענדיק זיין פּויפּסטלעכער ווי דער פויפּסט אַליין; דער זשורנאַל האָט אויף אַלע שפראַכן, אין וועלכע ער דערשיינט, זיך ניט געשעמט אַמאָל צו שרייבן אַז „מדינת ישראל איז דער צענטער פון אינטערנאַציאָנאַלן שפּיאָנאַזש"; דער זשורנאַל האָט אַצינד קאָמענטירט דאָס געזעץ, אַז די אַמנעסטיע איז חל בלויז אויף קרימינעלע פאַרברעכער, וויל „ס׳איז נישטאָ קיין רחמנות צו די שונאים פון פאָלק". ד. ה. פאַר פּאָליטישע פאַרשיקטע איז נישטאָ קיין רחמים. אין עטלעכע חדשים אַרום, זיינען אָבער די עלטערע פּאָליטישע אַרעסטאַנטן, וועלכע האָבן נאָך געהאָט אורטיילן פון 5 יאָר אייניצקוויים באַפרייט געוואָרן. אין אָנהייב האָט מען זיי ניט אַריינגעלאָזן אין די צענטראַלע שטעט. אָבער שפּעטער, האָבן זיי זיך אינדיווידועל דערשלאָגן צו זייערע משפחות.

אין דער לאָגער פינצטערניש האָט זיך פאַר אונדז, פּאָליטישע אַרעסטאַנטן באַווייזן אַ קליינער ליכט־שטראָל. די געשוואָרענע פּעסימיסטן צווישן אונדז, וועלכע האָבן געהאָלטן, אַז מיר אַלע זיינען שוין פאַרמשפט צו שטאַרבן אין לאָגער, האָבן געגלויבט „נאָכגעבן". עס האָט זיך באַווייזן אַ האָפענונג, אַז

פריער־שפעטער וועט זיין אַן אַמנעסטיע אויך פאַר אַנדערע פּאַראַגראַפן. דאָס באַקאַנטע לאַגער־וועריטל: „פּאַגאַדאַ־טשעלאָוויק!", דאָס דאָזיקע וועריטל, מיט וועלכן די „בלאַטע" באַצייכענען אַ גוטן וועטער, (די פּאַגאַדע, איז הייסט דאָס, אַ מענטש! זי אַרבעט פאַר אונדז). די צייט, וואָס איז פריער געווען ביטער, האָט איצט געמומען אַרבעטן פאַר אונדז, אַרעסטאַנטן.

אויב נאָך סטאַלינס טויט האָט אונדזער נאַטשאַלניק געפּראָווט נאָך מער „פאַרשרויפן די שרויפן", איז ער אָבער אינגאַנצן געווען געפּלעפּט נאָכן אורטייל איבער בעריאַן. באַלד אויף צומאָרגנס נאָכן אורטייל האָט מען אים געזען זיך פּעדערן אין דער „ק. וו. טש." און אַרויסגענעמען פון דאָרט אין געהיים דאָס בילד פון בעריאַן. דערנאָך איז ער אַרומגעגאַנגען אַ צעטומלטער און ניט געוואוסט וואָסער קורס אָנצונעמען. חברה לצים האָבן זיך געפּראווט מיט אים אַ רייץ־טאַן:

— גראַזשדאַנין נאַטשאַלניק, וואָס איז געשען מיט דעם בעריאַן?

יערמילאָוו איז אַרומגעגאַנגען אַ שווייגנדיקער, אַ פאַראומערטער, אַ פאַרגראָבענער אין זיך און געוואַרט אויף די צירקולאַרן פון „אויבן", וואָס וויטער צו טאָן. כאָטש אָפּיציעל איז נאָך פון דאָרט גאָרניט אָנגעקומען, וויל דאָרט איילט מען זיך ניט מיט קיין מאַניפעסטן וועגן אַרעסטאַנטן, זיינען דאָך צו אונדז דערגאַנגען פאַרשיידענע קלאַנגען, אַז עפּעס גרייט זיך פּאָרט. די שניידער פון שניידעריי־וואַרשטאַט אין לאַגער, וואָס אַרבעטן אויף אינדיווידועלע קליידער־באַשטעלונגען און האָבן אַ שטיקל „בלאַט" מיט נאַטשאַלסטוואָ, האָבן געוואוסט צו דערציילן, אַז עפּעס גרייטן זיך געזעצן וועגן ווידער באַנייען די פּראָצעדור פון „אַקטירן". ד. ה., אַז שוועדע קראַנקע, וועלכע ברענגען ניט קיין נוצן, וועלן אָפּגעשיקט ווערן אַהיים. די דאָזיקע פּראָצעדור, וואָס איז ברייט פּראַקטיצירט געוואָרן אין די לאַגערן לגבי קרימינעלע, זיינען שוין לאַנגע יאָרן נישט אָנגעוועגדט געוואָרן לגבי די פּאָליטישע אַרעסטירטע. אויב אפילו אַ קראַנקער, אָדער אַ זקן (עס זיינען ביי אונדז געזעסן זקנים איבער די אַכציקער) האָט שוין גאָרניט געקאָנט אַרבעטן, האָט מען אים אויך ניט באַפרייט ביזן טויט.

מען רעדט וועגן דעם, אַז מען וועט אַרויסלאָזן מענטשן, וועלכע זיינען אָפּגעזעסן צווישן דריטל פון זייער שטראָף. פון וואַנען נעמען זיך די אַלע ידיעות? האָבן זיי עפּעס אַ האָפּט?

שפּעטער, אין חדשים אָרום, האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז אויף אַ ספּעציעלן פּלענום פון צענטראַל־קאָמיטעט פון דער רוסישער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, איז אָנגענומען געוואָרן אַ באַשלוס וועגן די אַרעסטאַנטן. געשען איז דאָס נאָך די בונטן, וואָס זיינען אויסגעבראַכן אין די לאַגערן פון קאָליימאַ, נאַרילסק, וואַרקוטאַ, קאַראַגאַנדאַ און אַנדערע בעת וועלכע עס זיינען אומגעקומען הונדערטער מענטשן, דאָס האָט געצוואונגען נאַטשאַלסטוואָ פון „אויבן", אין מאָסקווע, זיך צו פאַרטראַכטן און אַ ביסל נאָכצודענקען דאָס שטריקל.

אונדזער נאַטשאַלניק, וואָס האָט שטענדיק געריידט וועגן דעם, אַז מען טאָר ניט לאָזן קיין שוואַכן פונקט האָט סוף־כל־סוף אַליין געזומען נאָכלאָזן.

עפּעס קומט ער שוין אַריין אין לאַגער מיט אַ „גוט־מאָרגן", וואָס איז גאָרניט לויט זיין געוואוינטשאַפט. פריער פלעגט ער זיך אפילו ניט אומקוקן, ווען אַן אַרעסטאַנט האָט אים באַגריסט.

אויך דער רעזשים האָט נאָכגעלאָזט. מען מוז זיך שוין ניט אויפשטעלן פאַר אַ ליאַדע כאַם פון דער וואַך, וועו אַזאַ אייגער גייט פאַרביי. און איינמאָל, וועו מיר זיינען צוריקגעקומען פון דער אַרבעט, האָט מען ביי דעם לאַגער־טויער פון אונדז אַראָפּגעריסן די נומערן, וואָס מיר האָבן געטראָגן אויף די וואַטאָווע זשאַקעטן אוו אויף די הויזן. ערשט נעכטן בעתן „אַפּעל", האָט דער רעזשים־נאַטשאַלניק געגעבן אַ פּאָר אַרעסטאַנטן צו עטלעכע טעג קאַרצער פאַר דעם, וואָס זייערע נומערן זיינען ניט געווען גענוג דייטלעך; הייַנט לויפט ער אַליין אַרום וויי צעדולט אוו רייסט די נומערן אויף רעכטס אוו אויף לינקס. פאַראַן אַזעלכע, וואָס לאָזן פון זיך ניט אַראָפּרייסן די נומערן:

— דאָס איז אייער שאַנד — שרייַען זיי — איר אַליין האָט פון מענטשן געמאַכט בלאָטע. זאָלן די נומערן ווייטער בלייבן, כדי איר אַליין זאָלט זיך שעמען!

אפילו פאַרבאַהאַלטן ביי זיך דעם נומער האָט מען ניט געטאָרט. דער רעזשים־נאַטשאַלניק האָט דערפאַר געדראָט מיט קאַרצער. דעם זעלבן אָוונט האָט מען אונדז אויך אויפגעהערט פאַרשליסן אויף נאָכט אין די באַראַקן, ווי דאָס האָט זיך געפירט ביז אַהער. דאָס זיינען געווען וויכטיקע באַווייזן, אַז מיר ווערן אַריבערגעפירט אויף די רעכט פון אַלגעמיינע לאַגערן. געווען איז דאָס „אַ קנופּ מיט אַ שלייף". מיר האָבן דאָך געוואוסט, אַז די וועלכע זיינען באַשטימט פאַר „ספּעציעלע" לאַגערן, ווערן קיינמאָל ניט אויסגעגלייכט צו אַלגעמיינע לאַגערן. מען זאָגט, אַז עס איז פאַראַן אַ געהיימער צייכן אויף יעדער „דיעלאָ", כאָטש אויבן־אויף קאָן מען אַזאַ צייכן נישט געפינען. מיר האָבן אויך געקראָגן אַ מעגלעכקייט, אויסצוגעבן פאַרן אייגענעם געברויך פון די נישטיקע גראָשנס וואָס מיר „פאַרדינען" ביי דער לאַגער־אַרבעט. ביז איצט איז געווען אַנדערש. דאָס געלט פלעגט פאַרשריבן ווערן אויף יעדנס קאָנטע אוו דער נאַטשאַלניק איז געווען דער בעל־דעה, וועמען יאָ צו דער־לויבן עפּעס אויסגעבן פון זיין אייגן געלט, אוו וועמען נישט.

אַרעסטאַנטן האָבן אויך אָנגעהויבן דערהאַלטן גוטע בריוו פון דער היים. בריוו מיט ווערטער פון האָפענונג. סטאַלינס טויט האָט אַריינגעבראַכט אַ ליכטיקן שטראַל צווישן די געפלאָגטע שקלאַפן פון טיראַנישן דעספּאָטיזם. מען רעדט אפילו ערנסט וועגן דעם, אַז אַ גרויסער טייל פון אונדזער לאַגער וועט איבערגעשיקט ווערן ערגעץ אַנדערשוואו. מען שמועסט, אַז מען וועט אונדז אַריבערפירן אויף דעם לאַגער־פונקט 046, וואָס איז נעענטער צו בראַטסק.

מיט משה בראָדערזאָן אין „עטאַפּ"

קאַפּיטאַן יערמילאָוו האָט, נאָך סטאַלינס טויט, נישט נאָר פאַרלוירן זיין פריערדיקע חוצפּה, שטייפקייט און מאַכט, נאָר ער איז כסדר געפאַלן פון אין פּאָזיציע צו אַ נידעריקערער. עס זיינען שוין אַוועק די צייטן, וועו ער האָט זיך באַמיט צו קאָנקורירן מיט די אונטערנעמונגען אין דער אַרומיקער געגנט. יעדעס מאָל, וועו עס פלעגט אין לאָגער אַראָפקומען אַ קאָמיסיע אָפּצוקלייבן אַרעסטאַנטן, פלעגט ער זיי צוואוואַרפן די סאַמע שוואַכסטע, קראַנקע, און די יעניקע, וועלכע דרייען זיך אַרויס פון דער אַרבעט.

יערמילאָוו האָט אָנגעהויבן פילן, אַז זיין מלוכה גליטשט זיך אים אַרויס פון די הענט. ער האָט אָנגעהויבן איינגיין אויף הנחות אין באַציאונג צו אַלעמען, אָחוץ צו די אַרבעטער פון דער צענטראַלער שניידעריי. אפילו די שוסטעריי שניידט ער אויף אַ העלפּט, ווייל זיין דערפינדונג, די גומענע „טשונעס", וועלכע ער האָט פּראָדוצירט אין די טויזנטער, די הויכע שווערע קאַלאָשן אויף די וואַטאָווע זאָקן, וואָס די אַרעסטאַנטן האָבן די גאַנצע צייט געטראָגן, — די „טשונעס" זיינען דערקלערט געוואָרן פאַר אומטויגבאַר. אַרעסטאַנטן דאַרפן טראָגן — האָט מען געמוטמעט טענהן — וואָליקעס אָדער שיך. די מאַסע אויסגעאַרבעטע „טשונעס" האָט אַ קאָמיסיע באַטראַכט פאַר „בראָק", פאַר סחורה וואָס טויג צו גאָרנישט, און מען האָט יערמילאָוון באַפוילן זיי צו פאַרברענען.

עס גייען אַרום קלאַנגען, אַז אויף דער נאָענטסטער סטאַנציע שטייען עטלעכע און צוואַנציק וואַגאָנעס, וואָס זיינען אַראָפּגעבראַכט געוואָרן, כדי אַריבערצופירן די אַרעסטאַנטן אויף אַ ניי אָרט. אין אונדזער לאָגער האָט זיך עטלעכע טעג געפּאָרעט אַ נייער נאָטשאַלניק, וועלכער דאַרף אונדז איבער־נעמען. ער איז אַ נידעריקער, אַ געפּאָקטער אוקראַינער מיט אַ בייכל, אין ראַנג פון אַ מאַיאָר. מיט אַ כיטרען שמייכעלע האַלט ער אין איין צוזאָגן די אַרעסטאַנטן:

— בייַ מיר וועט אייך גאָרנישט פעלן; בייַ מיר דאַרף מען נאָר אַרבעטן; איך קריוודע נישט קיינעם.

און מיט אַ שטאָך אויף דער קאָנטע פון אונדזער נאָטשאַלניק יערמילאָוו, גיט ער צו, אַז ער, דער מאַיאָר, האָט אפילו ביים אַלטן רעזשים זיך גוט באַצויגן צו די אַרעסטאַנטן. אונדזערע אַרעסטאַנטן נעמען תיכף אויס־געפינען דורך פריינד און באַקאַנטע, צי מען איז אַריינגעפאַלן צוזאַמען אין איין צעטל. באַזונדערס קלעפּן זיך איינער צום אַנדערן די ידן. כמעט אַלע יידן האָט יערמילאָוו „אַוועקגעגעבן" דעם געקומענעם נאָטשאַלניק. ער האָט זיך בלויז איבערגעלאָזט עטלעכע יידן, ווייל זיי זיינען גוטע שניידער און פילן אויס פאַר אים די פּלענער. די גרויסע קיך איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאָזאַרמע. מען האַלט אין איין טרייבן די אַרעסטאַנטן מיט זייערע פּעקלעך, וואָס ווערן געגנוי דורכגענישטערט ביז אַ פאָדעם. דער וועג צום

נייעם לאַגער איז פון אונדז אינגאַנצן 26 קילאָמעטער ; פאַרשטייען מיר ניט, פאַרוואָס מיר באַקומען אַ „פּאַיאַק" פאַר גאַנצע צוויי מעת־לעת ? אפשר זיינען טאַקע געראַטן די וועלכע האַלטן, אַז מען פירט אונדז צו דער לענאַ ? 26 קילאָמעטער קען מען דאָך אַריבערפאָרן אין בלויז איין שעה !

יאָ, די דאָזיקע רייזע איז געווען איינע פון די פיינלעכסטע אין מיינע לאַגער־יאָרן. אַ שטרעקע פון עטלעכע און צוואַנציק קילאָמעטער זיינען מיר געפאָרן צוויי מעת־לעת. כאָטש עס האָבן שוין נאָך סטאַלינס טויט געבלאָזן „נייע ווינטן", האָבן די וועכטער, דער קאָנוואָי, וואָס האָט באַגלייט דעם עשאַלאָן, זיך באַצויגן צו אונדז מיט דער גרעסטער גרויזאַמקייט. דער פראָסט האָט געברענט, און דאָס קליינע ביסעלע האָלץ, וואָס מען האָט אונדז געגעבן אויף צו באַהייצן אונדזערע וואַגאָנעס, האָט ניט געקלעקט. די וועגט פון די וואַגאָנעס זיינען געווען באַדעקט מיט אייז. געווינלעך ווערן אין אַ וואַגאָן איינגעאָרדנט דרייסיק אַרעסטאַנטן ; אונדז האָט מען איינגעפּאַקט צו פופציק. אַלע האָבן זיך געשטופט צו די אויבערשטע נאַרעס, וואו עס איז געווען אַ טראָפּעלע וואַרעמער.

דער כלל אין לאַגער איז, אַז וואָס ווייניקער מען האָט מיט זיך געפּעק בעת אַן „עטאַפּ", אַלץ בעסער איז, וויל מען קאָן זיך פרייער און שנעלער באַווועגן. איך בין געווען פון אָט די „גליקלעכע", אויסער אַ צווויי פּאָר וועש האָב איך גאָרניט פאַרמאָגט. כ'האָב ניט געהאַט וועך עס זאָל מיר צושיקן נייע קליידער פון דער פריי, און דאָס וואָס איך האָב געהאַט מיטגענומען מיט זיך האָט מען שוין פון לאַנג געהאַט אויסגערויבט. אַ דאַנק דעם, וואָס כ'האָב גאָרנישט פאַרמאָגט, איז מיר לייכטער געלונגען זיך אַרויפצובאַקומען אויף אַן אויבערשטער נאַרע, וואו די קעלט האָט ניט אַזוי שטאַרק געברענט. אין אַן ערגערער לאַגע איז געווען משה בראָדערזאָן. זיין פרוי, שיינע מרים, האָט אים כסדר געשיקט שפּייז און מלבושים פון דער פריי, און ער האָט געשלעפּט אויף זיך אַ שווערן פּאַק. די אַרעסטאַנטן וואָס האָבן זיך אויסגע־לייגט אויף די אויבערשטע נאַרעס, האָבן בראָדערזאָנען ניט געוואָלט אַרויפ־לאָזן. איז ער אָפּגעשטאַנען שיינע עטלעכע שעה אויפן אייזיק־פראָסטיקן דיל, ניט האָבנדיק קיין פּיצל אָרט אפילו וואו זיך צוצוזעצן. עס איז געווען אַ שוידערלעך בילד.

משה בראָדערזאָנס הויכע פיגור, אַן איינגעבויגענע, איז געווען פאַרשטאַרט ווי אַ געפרוירענע סטאַטוע. איך האָב אים פאַרגעלייגט צו פאַרנעמען מיין אָרט, האָט ער זיך אָבער פון דעם אָפּגעזאָגט. מיט גרויס מי איז מיר ענדלעך געלונגען פאַר אים אויסצוקעמפן אַ פּיצל אָרט אויף דער אויבערשטער נאַרע, און איך האָב זיך צוליב דעם געמוזט צוקריגן מיט די אַרעסטאַנטן. זיינע פּעק האָט בראָדערזאָן איבערגעלאָזט אונטן. עס איז געווען אַ שרעק אים אָנצוקוקן. זיינע לאַנגע פיס זיינען אים אַראָפּגעהאַנגען פון דער נאַרע, און ער האָט זיך מיט אַלע כוחות געקלאַמערט נישט אַראָפּצופאַלן. ער האָט גאָרנישט ענטפּערן אין מויל אַריין און פאַרחלשטערהייט זיך געקוויקט מיטן שמועס וואָס מיר האָבן געפירט.

— טאקע אזוי — האט בראדערזאן ביי מיר געפרעגט — זאג, עמיאט, ווי אזוי וועלן מיר דאס שרייבן נאכן ארויסגיין פון לאגער? אלע אנגענומענע קאנאנען, וועלכע די ליטעראטור האט געהאט און דעם צוגאנג צום מענטשלעכן הארץ, האט זיך ארויסגעוויזן פאר פאלש. וואסערע פארגלייכן וועלן מיר באנוצן אין אונדזערע לידער? אלץ וועט זיין זיסלעך־צוגעטראכט אין פאר־גלייך מיטן איבערגעלעבטן. מען האט אונדז אוועקגעהרגעט די שיינקייט פון א שקיעה, די בלויקייט פון הימל, דעם טראגישן צויבער פון א פרויען־בליק. און די מוזיק? איך האב ליב טשאיקאווסקין. אבער ווען איך וועל הערן דעם „טאנץ פון די יונגע שוואנען", וועל איך מיר דערמאנען ווי איך האב אים געהערט פון די ארעסטאנטן־מוזיקער אין אונדזער לאגער. דעם יידישן בחור, ווען ער האט געשפילט אויף זיין פידל און די צוויי טאטערקעס אויף די באיאנען.

דערווייל איז דער „עטאפ" מיט די וואגאנעס ארעסטאנטן מער געשטאנען ווי געפארן. וויסט אים דער טייוול, דעם לאקאמאטיוו, וואס ער שטייט און פארט ניט. ע ר לאזט אדורך אלע באנען, אלע פראכט־עשאלאנען און ביינאכט שטייט ער בכלל ווי אויף צו להכעיס. געפארן און געשטאנען, געשטאנען און געפארן, און ענדלעך זיינען מיר אנגעקומען אין דעם נייעם לאגער. געווען איז עס גראד אין א זונטאג. נאטשאלסטוואָ פון לאגער איילט זיך ניט אינעם רו־טאג אונדז אויפצונעמען. די געזאלצענע פיש וואס מיר האבן געהאט אויפן וועג פארשטארקט דעם דורשט און קיין וואסער צום טרינקען גיט מען אונדז ניט. צווישן אונדז זיינען פארן איניקע וואס ליידן אויפן מאגן, זיי לויפן יעדע מינוט אין אפטריט, וואס איז נישט צוגעדעקט און דער עיפוש טראגט זיך איבערן גאנצן וואגאן. ביינאכט האט מען אונדז עטלעכע מאל געציילט. מען האט געקלאפט מיט האמערלעך, וואו עס איז נאר ארויף, מיר זאלן זיך אפרופן. ווען מיר דארפן א טראפן וואסער איז אבער קיינער נישטא. בראדער־זאן חלשט. איך קלאפ אין די טירן נאך א סאניטאר, אבער קיינער קומט ניט. ערשט פארנאכט האט מען אונדז ארויפגעלאזט פון די וואגאנעס. דורשטיקע, פארפרוירענע האט מען אונדז צעפירט אין ליידיקע באראקן. ס׳האט זיך ארויסגעוויזן, — מען האט מיט א פאר טעג פריער פון דאנען ארויסגעפירט אין ווייטע לאגערן אן אפקלייב פון געזינטערע אויף שווערע ארבעטן. די באראקן זיינען געווען ניט געהייצט. מיר האבן ערשט איצט באדארפט אויס־קלייבן פון זיך א באראק־אויפזעער, א „דניעוואלני", ער זאל אינהייצן די אויוונס. משה בראדערזאן איז געווען חרוב־קראנק. איך האב אים איינגע־ארדנט אויף אן אויבערשטער נארע און גלייך געפרופן דעם דאקטאר. דער דאקטאר האט ביי בראדערזאנען פעסטגעשטעלט א לונגען־אנצינדונג און אים תיכף געזומען אין סטאציאנאר, וואו ער איז אפגעלעגן גאנצע צוויי וואכן.

דערווייל האב איך, ווי מיין שטייגער איז געווען, זיך ארומגעקוקט איבערן לאגער. ער איז געווען א סך קלענער ווי דער פריערדיקער, פון וואנען מען האט אונדז אהער געבראכט, און אויך א היפש ביסל אפגעלאזענער.

דער נייער נאטשאלניק פימענקא, האט נישט געלייגט קיין אכט אויף דעם

אויסערלעכן אויסזען פון לאַגער, ווי דאָס איז געווען מיט אונדזער פריערדיקן נאַטשאַלניק יערמילאָוו.

אים, פימענקאָן, איז בלויז געלעגן אין זינען, ווי אויסצופילן די אָנגעצייכנטע פֿלענער. ער האָט זיך געהאַט זיין צוגאַנג צום אַרעסטאַנט. ער איז געגאַנגען מיט „גוטן": אַרויסגענומען די נשמה מיט אַ קוש. די אַרבעט איז דאָ באַשטאַנען פון זעגן ביימער און בויען אַ קליין־באָן.

דער נאַטשאַלניק איז באַלד דעם ערשטן אָוונט אַרומגעגאַנגען איבער די באַראַקן און „געמיטלעך" געכאַפט אַ שמועס מיט די אַרעסטאַנטן, באַרימענדיק זיך כסדר מיט זיין „גוטסקייט". און כדי דאָס צו אילוסטרירן, האָט ער געשפּילט מיט די אַרעסטאַנטן אין „קאָזיאָל" און אַליין אַרונטער אונטערן טיש ווען ער האָט פאַרשפּילט.

ער האָט געיאָגט צו דער אַרבעט נאָך מער ווי יערמילאָוו, אָבער ער האָט דאָס געטאָן אויף אַ „העפלעכן אופן", אַן באַלייַדיקונגען. זיין אייגנשאַפט איז געווען אַרומצוקריכן איבער די באַראַקן און האַלטן דרשות, ווי דערהויבן און געשעצט עס איז די אַרבעט. ער האָט אויפגעוויזן „באַשיינפּערלעך", אַז בלויז לויט דער אַרבעט ווערט דער אַרעסטאַנט געהעריק אָפּגעשאַצט, צי ער איז ווירקלעך באַרעכטיקט באַפרייט צו ווערן נאָכן אָפּזיצן די צוויי דריטל פון זיין שטראָף, ווי עס ווערט געזאָגט אין דעם נייעם געזעץ.

פיל קראַנקע און שוואַכע, וועלכע האָבן זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, האָבן אויף אַלע פיר זיך געשלעפּט צו דער אַרבעט. פימענקאָ האָט דערביי דערקלערט:

— ביים באַפרייען שפּילט אַ ראָלע דער נאַטשאַלניק פון לאַגער, ער האָט די מיינונג און מיט זיין מיינונג רעכנט מען זיך.

דער ייִד וואַנסקי — פון סאָוועטישן שפּיאָנאַזש־דינסט

כדי אָנצורעגן די אַרעסטאַנטן צו אַרבעט, האָט דער נאַטשאַלניק פון אונדזער נייעם לאַגער, פימענקאָ, נאָך עטלעכע וואָכן אַרבעט, אָפּגעשיקט עטלעכע אַרעסטאַנטן אין שפּיטאָל כדי צו „אַקטירן". דאָס הייסט, דורכצוגיין אַ מעדיצינישע קאָמיסיע, וועלכע זאָל זיי דערקלערן פאַר ניט פייאיק צו אַרבעטן און אומנוצלעך פאַרן לאַגער. מיט די אָנדערע אַרעסטאַנטן האָט ער ניט געהאַט קיין זאָרג. זיי האָבן זיך באַמיט צו אַרבעטן, כדי צו געניסן פון די פּריווילעגיעס, וועלכע פימענקאָ האָט געהאַלטן אין איין צוזאָגן.

עס דאַרף דערביי אונטערגעשטראָכן ווערן דער פאַקט, אַז נאָך די בונטן אין אַ ריי לאַגערן, און נאָך בעריאָס טויט, זיינען טאָקע אָפּיציעל אָנגענומען געוואָרן אַ ריי געזעצן לטובת די אַרעסטירטע. מען האָט, צום ביישפּיל, די אַרעסטאַנטן דערלויבט זיך צו זען מיט קרובים. פימענקאָ האָט אפילו אויפגעבויט אַ ספּעציעלן באַראַק ביים לאַגער־טויער, וואו אַן אַרעסטאַנט האָט געקאָנט וואוינען מיט זיין פרוי עטלעכע טעג צוזאַמען.

פימענקא האט אונדז געלייענט א פאראדענונג, וועלכע האט געזאגט: געווייסע ארעסטאנטן, וועלכע צייכענען זיך אויס ביי דער ארבעט, קענען אויף זיין באמיאונג ביי דער העכערער מאכט, אפילו לעבן אויסער דער זאנע. אבער אלץ איז אפהענגיק, האט ער צוגעגעבן, „פון דער אויספירונג פון ארעסטאנט". און דאס מיינט, דער עיקר, פון זיין ארבעט.

אין דעם דאזיקן נייעם לאגער האט פשוט גערעיעט מיט פארשיידענע קרימינעלע פארברעכער. די אנדערע נאטשאלניקעס פון די לאגער־פונקטן, וועלכע פלעגן קומען צו פימענקאן אפקלייבן ארעסטאנטן, האבן מיט די דאזיקע אונטערוועלט־מענטשן ניט געוואלט האבן צו טאן. דאס זיינען געווען באנדיטן, גנבים און רויבער. בלויז א קליינער טייל פון זיי האט געארבעט. די איבעריקע האבן געלעבט פון דער קיך; דאס הייסט, זיי האבן געהאט „בלאט" מיטן קוכער. די קוכער האבן פון מורא, פארקוקט דאס שלעפן פון צוקער, פעטס און פלייש, וואס איז אונדז צוגעטיילט געווארן אויפן שפיץ פינגער.

פאר נאטשאלניק פון דער ק.וו.טש., איז באשטימט געווארן דער יידישער ארעסטאנט ו ר א נ ס ק י. ביז דעם יאר 1952, איז דער דאזיקער וואנסקי געווען א פאדפאלקאווניק אין קאנטר־שפיאנאזש־אפטיילונג פון דעם סאוועטישן געהיימ־שטאב. ער איז באלוינט געווארן אזש מיט 9 ארדנס און מעדאלן, און ער האט זיך כסדר געגרויסט מיט דעם. וואנסקי איז אויסגעווען אין א רייע לענדער און ער האט שוין געזאלט ווערן א פאלקאווניק. ווען מען האט אין 1952, אנגעהויבן צו „באפרייען" יידן פון דער געהיימער דינסט, האט ער זיך אויסגעדריקט פאר זיינעם א באקאנטן, אז דאס איז אנטיסעמיטיזם. מען האט אים דערפאר צוגעשריבן אנטי־סאוועטישע אגיטאציע און ער איז פארמשפט געווארן אויף 10 יאר פארשיקונג אין די שקלאפן־לאגערן.

וואנסקי האט פון לאגער געהאלטן אין איין שיקן ביטעס קיין מאסקווע מיט אנקלאגעס קעגן דעם אורטייל. אזוי ווי ער איז געווען אויסגעבונדן מיט דעם גאנצן אפאראט אין דער נ.ק.וו.ד., און זיך געהאלטן מיט נאטשאלסטווא ווי אן אייגענער מענטש האט כאכלאוו — דער „אפעראופאלנאמאטשעני" *), זיך מיט אים געחברט. ס'הייסט: אן ארעסטאנט איז ער טאקע, אבער עס קאן זיך דאך מאכן, אז מען וועט וואנסקין רעהאביליטירן, און דאן וועט וואנסקי זיין דער נאטשאלניק איבער אים, כאכלאוון. דארף מען זיך באוואהרענען אויף דעם פאל מיטן בענקל. כאכלאוו איז טאקע געווען מיט וואנסקין א גאנצער „פאן־בראט". אים דערלויבט צו גיין אויסער דער זאנע, אים אפט אייגעלאדן אויף א שנאפס צו זיך אהיים, און וואנסקי איז געווארן זיין פארטרויאונגס־מאן.

וואנסקי האט באלד באוויזן זיין העסלעכן פנים פון אן נ.ק.וו.ד.יסט. קודם־כל האט ער שלום געמאכט מיט די קרימינעלע פארברעכער און זיי אפט איינגעלאדן צו זיך אין דער ק.וו.טש., מיט וועלכער ער האט אנגעפירט. ניט נאר

*) אפעראופאלנאמאטשעני — דער ספעציעלער באפולמעכטיקטער פון דער גהיים־פאליציי אין לאגער.

האָט ער די קרימינעלע דערלויבט אַרומצוגיין שלינג־און־שלאַנג און גאָרניט טאָן, נאָר זיי אויך אַנגעריצט אויף די פּאָליטישע. ער האָט די דאָזיקע לייט אויך געמאַכט פּאַר בריגאַדירן, אַנפירער פון די לאַגער־מאַגאַזינען און סקלאַדן, און זיי צוגעטיילט אַלע לייכטע פּאָסטנס. ער האָט אויך גלייך איבערגענומען זייער „שניט" און געזומען רעדן מיט זייער פּאַרבערעכישער שפּראַך, באַנוצנדיק די מיאוסטע אָפּשטויסנדיקסטע אויסדרוקן, כדי מער אויסצונעמען ביי די אונטערוועלטניקעס. זייענדיק אַליין אַ זון פון יידישע עלטערן, האָט ווראָנסקי — כדי זיך אויסצופיינען אויך מיט זיין „יחוס" — אויסגעטראַכט, אַז זיין מאַמע איז געווען אַ רוסישע פּרוי. ער האָט אויך דערציילט פּאַרשיידענע אַנטיסעמיטישע אַנעקדאָטן וועגן יידן.

די יידישע אַרעסטאַנטן האָבן זיך אויף אים שנעל דערקענט און אים אויסגעמיטן מיט פּאַראָכטונג. די אוקראַיִנער, ווידער, האָבן געהאַלטן אויף אים אַן אויג, און סוף־כל־סוף אויף אים אַרויסגעטראָגן אַן אורטייל. דער אורטייל איז נאָך פּאַרהעלטניסמעסיק געווען אַ לייכטער: אין פּאַרלויף פון איין שעה מוז ער פּאַרלאָזן די לאַגער־טעריטאָריע. ווראָנסקי האָט דערהאַלטן צוגעשיקט אַ קליין בריוועלע מיטן אולטימאַטום, און דער דאָזיקער פּאַרשוין האָט גלייך פּאַרשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט. ער איז, ווי ער איז געשטאַנען און געגאַנגען אַוועק צו דער „וואַכטע" און געבעטן שוץ ביים קאָמוואי. ער האָט זיך ערגעץ־וואו אָפּגעטראָגן און מער האָט ער זיך אין אונדזער לאַגער ניט באַוויזן. נאָטשאַלסטוואָ האָט אים ווידער פּאַרזאָרגט, אָבער דאָס איז געווען פּיל שפּעטער.

אָט דער מיאוסער נפש האָט זיך מיר „גוט" אײַנגעקריצט אין זכרון ביזן היינטיקן טאָג: אַ מסור, אַן אויסוואורף, האָט ער געקיניגט מיט דער פולער האַנט, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס עס איז שוין געווען נאָך סטאַלינס און בעריאָס טויט. מיט זיינע האַנדלונגען האָט ער אונדז אָפּט געמאַכט דערמאָנען אַן יענע גרויליקע צייטן, ווען יעדער האָט מורא געהאַט פּאַר זיין אייגענעם שאָטן אויף דער וואַנט.

דערביי דאַרף אונטערגעשטראָכן ווערן, אַז ניט אַלע קרימינעלע פּאַרברעכער ביי אונדז אין לאַגער האָבן זיך געלאָזט אָנרייַדן פון ווראָנסקין קעגן אונדז, פּאָליטישע אַרעסטאַנטן. באַזונדערס איז דאָס געווען מיט אַן אייגנאַרטיקן טיפּ, אַ 24־יאָריקן געווועזענעם באַנדיט, ליאָניע קאָסטאָוו.

דער דאָזיקער קרימינעלער פּאַרברעכער איז מיט 4 יאָר פּריער פּאַרמשפּט געוואָרן דערשאָסן צו ווערן דערפּאַר, וואָס ער האָט בעת אַ רויבאַנפאַל, דערמאָרדעט 5 מענטשן. זיין פּאָראַגראַף 59, האָט אים אייגנטלעך געגעבן אַן אָרט צווישן קרימינעלע, און ניט צווישן פּאָליטישע פּאַרברעכער. אָבער אין לאַגער האָט ער עפּעס אויסגעפּלאַפּלט קעגן דער מלוכה, און מען האָט אים פּאַרוואַנדלט אין אַ „פּאָליטישן" און אים פּאַרשיקט אין אַזער־לאַגער, קיין טיישעט. זייענדיק עטלעכע חדשים אין אַ קאָמער פּאַר טויט־פּאַראָר־טיילטע, האָט ער, ווייזט אויס, געמאַכט אַ חשבון הנפש און שפּעטער, ווען מען

האָט אים, צוליב זיין יונגן עלטער, פאַרביטן די טויט־שטראָף אויף 25 יאָר לאַגער, זיך געשטעלט אויף אַ „גוטן וועג".

אויסערגעווײנלעך קרעפטיק, ווי אַן אַטלעט, פלעגט קאָסטאָוו שטענדיק אויספילן צו צוויי און דריי נאָרמעס אויף די שווערסטע אַרבעטן. ער איז געווען זייער קלוג, פייאיק, מיט אַ זעלטן גוטן קאָפּ. קומענדיק פון דער אַרבעט, פלעגט ער זיך זעצן שפילן שאַך און זעלטן וועט פאַרשפילט. מען האָט פון אים קיינמאָל ניט געהערט קיין מיאוס וואָרט, ווי פון די חברים פון זיינס גלייכן. ער האָט זיך שטענדיק באַמיט אָנצוקניפּן אַ קאָנטאַקט מיט די אינטעליגענטערע אַרעסטאַנטן און לאַנג מיט זיי פאַרבראַכט אין שמועסן.

ליאָניע קאָסטאָווס נאַרע איז געווען נעבן מיינער. אין אָנהייב, איידער איך האָב דערקענט זיין כאַראַקטער, איז מיר געווען אַ ביסל פּריקרע: „אַ באָנדיט ליגט נעבן דיר!" אָבער שפּעטער, וועט מיר האָבן זיך באַפרײַנדעט, פלעג איך אים דערציילן פאַרשיידענע אמתע און אויסגעטראַכטע פאַרוויקלטע געשיכטעס, צו וועלכער ער פלעגט אַ פאַרגאָפטער זיך צוהערן. וועט מען האָט אין לאַגער געעפנט קורסן אין די ראַמען פון אַ פאָלקס־שול, איז קאָסטאָוו געווען אייניער פון די ערשטע, וואָס האָבן זיך דאָרט פאַרשריבן. ער האָט סך־הכל פאַרענדיקט זעקס קלאַסן פון אַ פאָלקס־שול.

אָט דער זעלטענער יונגער באָנדיט, וואָס האָט אין זיך פאַרמאָגט אויסער־געווײנלעכע אינטעליגענץ, האָט מיר דערציילט אַן אינטערעסאַנטע געשיכטע פון זיין לעבן.

דער באָנדיט לאָניע קאָסטאָוו

קאָסטאָוו האָט מיר דערציילט, אַז ער איז זייער פרי געוואָרן אַ יתום. די אַכט קינדער, וועלכע זיינען פאַרבליבן נאָכן טויט פון זיין פאָטער, האָבן געליטן הונגער און נויט. די מאַמע האָט זיי ניט געקאָנט באַשפּייזן. אַ געוויסע צייט איז ער געווען אין אַ יתומים־הויז, אָבער ער איז פון דאָרט אַנטלאָפן, צוליב דער שלעכטסקייט פון זיינעם אַ דערציער. ער האָט אַרום־געבלאָנקט איבער שטעט, זיך געחברט מיט אַנדערע פאַרוואָרלאָזטע קינדער פאַרברעכער, ביז ער איז געוואָרן אייניער פון זיי. אָנגעהויבן האָט ער מיט קליינע קעשענע־גנבות, מיט כוליגאַנישע אָנפאַלן. ער איז אָפּגעזעסן פאַר־שיידענע טערמינען אין לאַגערן פאַר מינדערייריקע, אָבער אַרויסגייענדיק פון לאַגער וויטער פאַרגעזעצט זיין „פאַך". צום סוף איז ער אַליין געוואָרן אַן אָנפירער פון אַ שייקע. ביז מען האָט אים געכאַפּט, נאָך אַ בריוט פלאַנירטן אָנפאַל אויף אַ באַנק, בעת וועלכן ער האָט דערשאָסן פינף מאַן.

מיך האָט באמת געוואונדערט, וואָס נאָך אַזוי פיל פאַרברעכערישע יאָרן, האָט זיך קאָסטאָוו אַזוי ראַדיקאַל געענדערט אין כאַראַקטער און אין זיין אויפפירונג. אפילו זיין געזיכט האָט פאַרמאָגט איידעלע און אינטעליגענטע שטריכן. דאָס אייניציקע, וואָס איז אים פאַרבליבן פון פריער, איז געווען זיין

פַארשוועדערישקייט. ער האָט פַארדינט ביי 600 רובל אַ חודש מערער פון אונדז אַלעמען, אָבער אין 4-5 טעג אַרום, פלעגט אַלץ ביי אים פַארשווינדן. ער פלעגט זיך קיינמאָל ניט זעצן עסן אַליין. איינגעקויפט אין „לאַראָק" (לאָגער-קרעמל) אַלדאָס בעסטע, פלעגט ער אַלץ אַוועקשטעלן אויפן טיש און פַארבעטן אַ האַלבן באַראַק אַרעסטאַנטן מיטצועסן מיט אים. אין דעם דראַמאַטישן קריז פון לאָגער איז ער געווען דער טענצער, אויף די קאָנצערטן געווײַזן זיין קונסט אין פַארשיידענע קאָזאַקישע, מאָלדאַוואַנישע און פּוילישע טענץ.

אין לאָגער האָט מען געוואוסט, אַז די נאַטשאַלניצע פון „ספּעץ-אַטדעל" *) — אַ יונגע גרושה — איז צו אים ניט גלייכגילטיק. זייער אָפט פלעגט זי קומען זען זייַנע טענץ; זיך באַמיט, ביי פַארשיידענע געלעגנהייטן, מיט אים צו שמועסן און געמאַכט באַמיאונגען ביי נאַטשאַלסטווא, אַז זיין שטראָף זאָל אַ ביסל געמילדערט ווערן. אָבער, צו קאָסטאָוס טאָנץ-קאָנצערטן פלעגן קומען אַלע ווייבער פון נאַטשאַלסטווא. עס איז אויך געווען שטאַרק אויפגעלנד, ווען צו אַלע רעמאָנטן אין די פּריוואָטע וואוינונגען פון די נאַטשאַלניקעס האָט מען גערופן ליאָניען. ער איז טאָקע געווען אַ מייסטער אויף אַלץ, אָבער די הויפּט-אורזאַך איז געווען דאָס, וואָס די ווייבער פון די נאַטשאַלניקעס האָבן זיך געוואָלט אַ ביסל מיט אים אונטערהאַלטן...

פון די דאָזיקע וויזיטן, אין די הייזער ביי נאַטשאַלסטווא, פלעגט ער צוריקקומען אַן אָנגעטרונקענער, אַן אויפגעהייטערטער און דעמאָלט פלעגט זיך אין אים אויפוועקן די איינגעדרימלטע חיה. ער פלעגט אַוועקגיין אין דער לאָגער-קיך, פַארשטעקן אַ גרויסן מעסער אין די שטיוול-כאַלעווע, און אַ רעווע טאָן:

— איך מוז היינט עמיצן שעכטן, און טאָקע ווראָנסקין! ער איז אַ „סטוקאַטש" (אַ מסור), ער פאַרמסרט אונדז אַלעמען ביי נאַטשאַלסטווא.

מיר איז ניט געווען קיין שאָד ווראָנסקי, דער אויסוואורף, אָבער מיר האָט ווײ געטאָן פאַר ליאָניען. ווען ער איז ניט געווען אָנגעטרונקען, האָט ער געהערט צו די אָנשטענדיקסטע אַרעסטאַנטן. אויב ער האָט ניכטערער-הייט אָמאָל רעאָגירט מיט קלעפּ, איז דאָס גרעסטנטייל געווען דאָן, ווען ער פלעגט דערהערן ווי אַן אוקראַיניישער אַנטיסעמיט באַלייַדיקט אַ יידן בלויז דערפאַר, ווייל יענער איז אַ יידּ. איך פלעג אויסניצן אַ מאָמענט און בגנבה אַרויסשלעפּן דאָס מעסער פון זיין שטיוול און צוריקגעבן דאָס אין קיך, און אים, ליאָניען, פלעג איך פאַרווײַגן מיט פאַרשיידענע מעשיות, וואָס ער האָט ליב געהאַט צו הערן אפילו ווען ער איז געווען שיכור.

אַזוי ווי ליאָניע פלעגט יעדן טאָג אויסאַרבעטן צו צווײ און צו דריי נאַרמעס, האָט ער געהאַט אַ שאַנס, זיין שטראָף אָפּצוקומען אין זיבן יאָר. מיר, די פּאָליטישע, פלעגן זיך דעריבער שטאַרק זאָרגן, ער זאָל שיכורער-הייט זיך ניט אויסגליטשן, עמיצן דערהרגענען, און פאַרלירן די מעגלעכקייט

*) ספּעץ-אַטדעל — ספּעציעלע דאָקומענטן-אָפּטיילונג אין לאָגער.

אַרויסצוגיין פון לאַגער. אַלע האָבן זיך צו אים באַצויגן מיט גרויס אייב־זעניש, ווי צו אַ באַזונדערס פייאיקן מענטשן, וואָס איז צוליב שלעכטע באַדינגונגען אַוועק אויף אַ שלעכטן וועג. קאָסטאָוו האָט דאָס פאַרשטאַנען און ער האָט געוואוסט ווי אָפּצודאַנקען די פּאָליטישע פאַר דער מענטשלעכער באַציאונג צו אים. זייער אָפּט האָט ער אָנגעשריען אויף די בריגאַדירן־קרימינאַליסטן, וועלכע פלעגן — וועלנדיק זיך „באַווייזן" פאַר נאַטשאַלסטוואָ — אויסזויגן דאָס בלוט פון די אַרעסטאַנטן ביי דער אַרבעט. עס איז אָבער געגנוג געווען ליאָניע זאָל נאָר אַזאַ איינעם אַ סטראָשע טאָן, דער פאַרשוין זאָל תיכף דערשפּירן מיט וואָס דאָס שמעקט און נאָכלאָזן אין זיין איזדיע־קעווען זיך איבער די פּאָליטישע.

אפילו וואַנסקי דער מסור, האָט פאַר אים מורא געהאַט. ער האָט זיך שטאַרק באַמיט פון ליאָניען פּטור צו ווערן, אָבער לפּנים־וועגן, אים געגעבן אַלע פּריווילעגיעס, פון וועלכע עס געניסן די בעסטע אַרבעטער אין לאַגער. וואַנסקי האָט אפילו איינמאָל אויסגעפּועלט, מען זאָל דערלויבן ליאָניעס מאַמען קומען, אויף אַ באַזוך צו אים אין לאַגער. צו דעם דאָזיקן פייערלעכן מאָמענט האָט זיך ליאָניע באַזונדערס געפּעדערט און צוגעגרייט פאַר זיין מאַמען אַן אמתן סיורפריז.

דאָס איז געווען אין אָנהייב 1955. אין לאַגער־„לאַראָק" (קראָם) האָט מען געקאָנט באַקומען צו קויפן פאַרשיידענע עסנווארג. אַרעסטאַנטן וואָס האָבן גוט פאַרדינט, פלעגט זיך דאָרט איינקויפן פאַרשיידענע פּראָדוקטן. ליאָניע האָט באַקומען צו זיין דיספּאָזיציע דאָס קליינע לאַגער־צימערל, וואָס שטייט געווײַנלעך ליידיק און דער באַראַק־אויפזיכטער האָלט דאָרט פאַרשיידענע קלייניקייטן. ליאָניע האָט דאָס צימערל אויסגעקאָלעכט, אַוועק־געשטעלט אַ טישל באַדעקט מיט אַ טישטוך. אַרויפגעשטעלט אַ בלומען־טאָפּ מיט קינסטלעכע בלומען און סערווירט דעם טיש מיט אַלעם גוטן, וואָס מען האָט דאָ נאָר געקאָנט באַקומען. די אַלטע מאָמע איז געקומען פון איר קאָלכאָז מיט אַ מתנה — צווי ווייסע קאָלאַטשן (חלות) פאַר איר זון. דער־זעענדיק דעם אָנגעשטעלטן טיש מיט כל־טוב, מיט וועלכן דער זון האָט איר אויפגענומען, האָט זי זיך צעווויינט פאַר פרייד. אונדזער כיטרער נאַטשאַלניק פימענקא האָט דערפון גלייך געזוכט צו שלאָגן קאַפּיטאַל. ער האָט צונויפגערופן אַ פאַרזאַמלונג פן די לאַגערניקעס צו וועלכער עס איז אויך פאַרבעטן געווארן ליאָניעס מאַמע. פימענקא האָט זיך פאַר די פאַר־זאַמלטע צערעדט וועגן דער „איבערדערציאונג" אין לאַגער, וואָס האָט פון געוועזענעם פאַרברעכער ליאָניע קאָסטאָוו, געמאַכט אַ ווירדיקן אַרבעטער.

דאָס אַלץ האָט אָבער ניט געשטערט דעם זעלבן פימענקאָן, באַלד אַוועקצושיקן ליאָניען מיט אַ ווייטן עטאַפּ אויף אַן אַנדער לאַגער. עס איז שווער געווען צו דערגיין, וואָס דאָ איז געשען, אָבער דער מסור וואַנסקי האָט זיכער אין דעם געהאַט אַ האַנט. ווייסנדיק, אַז די וויבער פון דער נאַטשאַלסטוואָ זיינען ניט גלייכגילטיק צו ליאָניען, האָט וואַנסקי זיך באַמיט אַריינצוציען ליאָניען אין אַ סקאַנדאַל, און אַזוי אַרום פּטור וועלן פון זיין

„סטראָשידלע", צוליב וועמען ער האָט מורא געהאַט זיך אָנצוהויבן מיט די אַרעסטאַנטן. וואָנסקי האָט ליאָניען געשיקט אַרבעטן צום לאַגער־נאָטשאַלניק פימענקאָ אין שטוב. ווי געווינלעך, איז דער לאַגער־נאָטשאַלניק בייטאָג נישט געווען אין דער היים. אין דרויסן שטייט דער קאָנוואָי, וועל־כער היט דער אַרעסטאַנט, זאָל ניט אַנטלויפן. וואָס אינעווייניק טוט זיך, גייט דעם קאָנוואָי נישט אָן, און אוודאי ניט, ווי עס פירט זיך דערביי אויף דעם נאָטשאַלניקס ווייב.

א צופאַל האָט געוואָלט, אז פימענקאָ זאָל גראָד אַהיימגיין, כדי געוואָר צו ווערן, ווי עס גייט דער רעמאָנט ביי אים אין הויז. וואָס דער לאַגער־נאָטשאַלניק האָט געזען אַזוינס צווישן זיין ווייב און קאָסטאָוון, איז געבליבן א סוד. אָבער אויפן צווייטן טאָג איז ליאָניע אַוועקגעשיקט געוואָרן מיטן עטאַפּ, אַוש צו דער לענע. ליאָניע האָט זיך אָבער דערפון ווייניק גענומען צום הַארצן, און אים האָט אויך נישט געאַרט, וואָס מען פאַרשיקט אים אַזוי ווייט. ער האָט בלויז א מרוקע געטאָן:

— איך וואָלט עס ניט געטאָן — האָט ער זיך ווי פאַרענטפערט — אָבער איך האָב געמוזט נקמה נעמען פון נאָטשאַלניק פימענקאָ, פאַרן מאַכן פון מיר א ספּעקטאַקל פאַרן גאַנצן לאַגער, וועגן דער „איבערדערציאונג", וואָס זיין לאַגער האָט מיר געגעבן...

בעת דעם יום־טוב פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע אין לאַגער

א טאָג פאַר דעם 7טן נאָוועמבער, ערב דעם גרעסטן יום־טוב אין סאָוועטנפאַרבאַנד, ווערט אין לאַגער א וויסטע צערודערונג. אָנהויבן הייבט זיך עס אָן מיט דער אָזוי־גערופענער „פראָוויערקע" — א געגעראָלע רעוויזיע ביי די אַרעסטאַנטן אין די באַראַקן, צי עס איז, חלילה, ביי קיינעם ניט פאָר־באַהאַלטן א מעסער, א שטעקן, אן אייזן אָדער אן אַנדער אָביעקט מיט וועלכן מען קאָן שטעלן א ווידערשטאַנד.

גלייך 8 אינדערפרי ווערן אַלע אַרעסטאַנטן אַרויסגעטריבן פון די באַראַקן אויף דער לאַגער־טעריטאָריע, מעג אפילו זיין דער גרעסטער פראָסט. אַלע קראַנקע, זקנים, וואָס קענען זיך קוים רירן, אַלע מוזן אַרויס־גיין. מען שטעלט די אַרעסטאַנטן אויס צו פינף אין א ריי, און די וועכטער, בראש מיטן נאָטשאַלניק, באַזוכן יעדן איינעם.

באַזוכן צו באַזוכן איז אָבער ניט גלייך. אונדזער נאָטשאַלניק האָט זיך זיין אייגענע סיסטעם: דער אַרעסטאַנט דאַרף זיך אויפשפּילען ביזן העמד און זיך לאָזן גרינטלעך אונטערזוכן. מעג ברענען דער פראָסט, מעג זיין א שניי־זאָוווכע, מעגן אַרעסטאַנטן ווערן גרין און בלאָ פון קעלט, — מוז מען עפענען די ברוסט, אויפהויבן די הענט און לאָזן די וועכטער אויס־טאָפּן יעדן ביינדעלע פון דיין קערפער, יעדע קליניקייט אין די קעשענעס.

אזא „בדיקה" דויערט געווײנטלעך לאַנגע, לאַנגע שעהען און דער מיטאָג ווערט אָפּגעלייגט אויף שפּעט אָוונט. דערנאָך ווערן אַלע אַרעסטאַנטן אַרײַנגעטריבן אין דער אַרבעטס־זאַנע און עס הויבט זיך אָן דאָס נישטערן אין די באַראַקן, פון וואַנען עס ווערן אַרויסגעטראָגן אין דרויסן יעדער פּיצל האַלץ. די קאַליקעס מוזן אין די יום־טוב טעג שטיין אויף אַלע פּיר. עס ווערן בעת דער רעוויזיע אפילו קאָנפּיסקירט די בעזימער, לאָפּעטעס צו רייניקן דעם שניי. דער לאַגער־נאַטשאַלניק קלייבט די טראָפּייען: נאָדלען, מעסער־לעך, פּאַרשריבענע שטיקלעך פּאַפּיר. ווער שמועסט נאָך, אַז עס פאַלט אַריין צום נאַטשאַלניק אַ ליד, געשריבן אויף עפּעס אָן אומפּאַרשטענדלעכער שפּראַך, ווערט דאָס אויפגעכאַפּט ווי אָן אבן־טוב און שפּעטער, זאַרגפעלטיק פּאַרבראַנט. אין דער אַרבעטס־זאַנע ציילט מען דערווייל די אַרעסטאַנטן עטלעכע מאָל איבער, צי עס שטימט דער חשבון. דערבי „פּאַרהאַקט זיך" דער רעכענונג ביי אונדזערע בעל־חשבון זייער אָפּט, ווייל זייערע ידיעות אין אַריפּמעטיק זיינען זייער קנאַפּ. שטייט מען אַזוי אין דרויסן נישט אַריין איבעריקע שעה, ביז אַלץ „קלאַפּט".

וועג מען לאָזט אונדז שוין ענדלעך צוריק אַריין אין די באַראַקן, איז שוין אָוונט. דורכגעפּרוירענע שלינגט מען אַראָפּ דאָס זויער־גערוואַרענע ביסל געקאָכטס, און דאַן ערשט רוקט זיך אָן אַ נייער פּחד: קענסט זיין אַ קאַנדידאַט אָפּצוזיצן די צווי טעג — דעם 7טן און 8טן נאָוועמבער — אין „בור". דער אונטערשייד פון „בור" מיט אַ געווײנלעכן קאַרצער איז דאָס, וואָס דאָ דערלויבט מען מיטצונעמען דאָס בעטגעוואַנט און מען באַקומט דאָרט דעם נאַרמאַלן לאַגער־פּאַיאָק ניט באַגרענעצט. דער גרויסער „בור"־קאַרצער, איז אייגנטלעך אַ מין איזאָלאַציע־אָרט פּאַר פּאַרדעכטיקטע אין צוגרייטן אַ בונט אָדער ענלעכע פּאַרדאַכטן. געווײנלעך זעצט מען אַהין איין אויף די יום־טוב־טעג יונגע מענטשן, וועלכע ווײזן אַרויס סימנים פון קריגערישקייט. אויב אָבער דער „דניעוואַלני"־אויפזעער פון באַראַק האָט אויף אַן אַרעסטאַנט אַ שטיקל כעס, איז אַצינד געגנוג זיינס אַ פּיפּס צו עפּעס אַ „קנעפּל" און דער פּאַרמסרטער — מעג ער אפילו זיין איבער זיבעציק יאָר אַלט — גייט אין „בור".

פּאַראַיאַרן, איז טאַקע אויף אַזא אופן אָפּגעזעסן אין „בור" די צווי טעג, דער 70 יאָריקער לעטישער סאָציאַליסט, לאָרענס. נעבן בראָטסק, איז דער זעלבער לאָרענס געווען אַמאָל פּאַרשיקט פון דער צאַרישער מאַכט. איצט קומט ער אָפּ אַן אורטייל פון 10 יאָר ביי דער סאָוועטנמאַכט. אײנער פון די פּיינסטע און אינטעליגענטסטע מענטשן צווישן אונדז, האָט ער ניט נושא חן געווען בײַם דניעוואַלני נעוועדראָוו, דעם אויסוואורף, וואָס איז באַקאַנט געווען ווי אַ מסור. לאָרענס האָט זיך אָפּגעזאָגט צו טיילן מיטן דאָזיקן אויסוואורף מיט זיינע פּעקלעך פון דער היים. האָט זיך נעוועדראָוו נוקם געווען אָן לאָרענסן און אָנגעוויזן אויף אים ווי אַ „בונטאָוושטשיק". דער אַלטער לאָרענס איז די צווי יום־טוב־טעג פּאַרשלאָסן געוואָרן מיט אַ חברה יונגע לאָבוסעס, וועלכע האָבן זיך נאָך איבער אים איזדיעקעווען.

אַז מען איז שוין דאָס אַלץ אַריבערגעקומען און מען איז אין „בור" ניט אַריינגעפאַלן, האָט מען אויף מאָרגן אין אָוונט געהאַט דעם קאָנצערט פון „סאָמאָדיעטעלנאָסט" (אָמאָטאָרן־קריז) ביים לאַגער. האָפמאַן, דער מאָלער, וועט שפּילן די „מאָמע" אין אָסטראָווסקיס פּיעסע „אומשולדיק שולדיק". איידער אָבער עס וועט קומען צו דער פּאָרשטעלונג, טרייבט מען פּריער אַרויס דעם עולם פון בארַאַק אויסצוהערן אַ נודנע דרשה פון לאַגער־נאַטשאַלניק. אין דער דרשה וועט ער זאָגן, אַז דער יום־טוב פון 7טן נאָוועמ־בער איז אויך אונדזער יום־טוב, און אַז דאָס וואָס מיר זיינען צייטווייליק איזאָלירט, שפּילט דאָ ניט קיין ראָלע. דער נאַטשאַלניק וועט לאַנג רעדן וועגן דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע, וואָס האָט באַפרייט דעם אַרבעטס־מענטש פון פּאָרשקלאָפונג. דערנאָך וועט ער לייענען אַ רשימה פון אַרבעטער, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט ביי דער אַרבעט און וועט זשאַנגלירן מיט דער אילוזיע אַז דו ביסט שיער נישט אויף דער פריי.

אונדזער נאַטשאַלניק איז אָבער גענוג כיטרע צו פּאָרשטיין, אַז צופיל ברייען קען ער ניט, אפילו אין דעם טאָג פון דעם „באַפרייאונגס־יום־טוב". איין לאַגער נאַטשאַלניק איז געווען אויף אַזוי פיל פּרעך, אַז ער האָט לכבוד דעם 7טן נאָוועמבער אַרויסגעהאַנגען אין זיין לאַגער אַ טראַנספּאָראַנט: „יאָ דרוגאי סטראַני ניע זנאיו, גדיע טאַק סוואָבאָדנאָ דישעט טשעלאָוויעק" (איך קען ניט קיין צווייט לאַנד, וואו דער מענטש זאָל אַטעמען אַזוי פריי).

דאָס איז ניט קיין ווונ. צווישן די לאַגער־נאַטשאַלניקעס זיינען געווען גענוג פּסיכיש ניט נארמאַלע מענטשן, וועלכע זיינען אויך געווען פּייאיק צו אַזעלכע משוגעתן. מען האָט דערציילט, אַז עמיצער פון נאַטשאַלסטוואָ האָט זיך שפּעטער געכאַפּט, אַז מען איז צו־וויט געגאַנגען, און אַז דער לאַזונג קלינגט אין לאַגער ווי חוזק, און מ'האָט דעם טראַנספּאָראַנט אַראָפּ־גענומען. אָבער די צוויי יום־טוב־טעג איז דער טראַנספּאָראַנט אין לאַגער געהאַנגען.

נישט אייגמאָל קומט אויף זיינען דער געדאַנק: ווי ענלעך די דעספּא־טישע רעזשימען, פון פּאָרשיידענע לענדער און פעלקער, זיינען צווישן זיך. אויך די נאַציס, וועלן זיי האָבן געמאַטערט און געפּיניקט מיליאָנען פון אונדזערע ברידער און שוועסטער, האָבן זיי אויך אויף די וועגט פון זייערע טויטן־לאַגערן אויפגעהאַנגען אויפשריפטן מיט ענלעכע לאָזונגען, אַשטייגער: „אַרבעט מאַכט פריי!"

נאָכדעם ווי די „יום־טובדיקע טעג" זיינען שנעל פאַרביי, האָט מען די אַרעסטאַנטן־שקלאַפן וויידער געטריבן צו דער שווערער אַרבעט. נישט אייגער האָט דאָס ניט אויסגעהאַלטן און אַוועקגעפאַלן טויט אָדער שוועך־קראַנק. אויך איך בין געווען צווישן די לעצטע. איך בין אַוועקגעפאַלן אַ דערשעפּטער. די כוחות זיינען אויסגעגאַנגען און ערשט דאָן האָט מען מיך באַפרייט פון דער אַרבעט. איך בין שוין אָבער געלעגן אַ שווער־קראַנקער און געשוועבט צווישן לעבן און טויט.

נאָכן אָפּליגן עטלעכע חדשים אויף אַ שווערער געלענקען־אָנצינדונג.

האָט אונדזער לאַגער־דאָקטאָר ס. אויסגעפּועלט ביים „נאַריאַדטשיק", אַז מען זאָל מיר אַריבערפירן אויף אַרבעט אין דער זאַנע. ער האָט עס מאָטיווירט דערמיט, וואָס די פיס דערלויבן מיר ניט צו גיין אין וואַלד האָקן בוימער; ערשטנס, דאַרף מען טעגלעך גיין צו דער אַרבעט און פון דער אַרבעט דריי קילאָמעטער און אויך ביי דער אַרבעט גופא, מוז מען זיין פלינק און באַוועגלעך. מען מוז קענען צו דער צייט אָפּשפּרינגען, וועג אַ בוים פאַלט אום. אין מיין לאַגע, דראָט מיך יעדע מינוט אַ געפאַר.

ס׳האָט אָבער געדויערט אַ שטיקל צייט ביז מען האָט מיך ענדלעך אַריבערגעפירט אין דער בריגאַדע פון „כאָזאַבסלוגא" *). דערווייל איז מיר איסגעקומען בייצוזיין אַ שוידערלעכן פאַל, וועג אונדזער וועכטער, דער ברוטאַלער באַנדיט און סעקסועלער פאַרברעכער ריסקאָוו (וועלכער איז שפּעטער פאַרמשפּט געוואָרן פאַרן פאַרגוואַלטיקן זיין מינדעריעריקע שטיף־טאָכטער), האָט דערשאָסן אַן אומשולדיקן אַרעסטאַנט, אונטערן כלומרשטן אויסרייד אַז יענער האָט געוואָלט אַנטלויפן.

ווי אַזוי די לאַגער־וועכטער פלעגן דערשיסן אַרעסטאַנטן

מיר האָבן געוואוסט, אַז פאַר די ספּעציעלע סאָוועטישע שקלאַפן־לאַגערן איז פאַראַן אַ געהיימער געזעץ, וואָס זאָגט, אַז פאַרן כאַפּן אַרעסטאַנט ביים אַנטלויפן, באַקומט דער לאַגער־וועכטער אַ פּרעמיע פון 500 רובל און אַ חודש אורלויב.

מיר האָבן איך געוואוסט, אַז די נ.ק.וו.ד. האָט זיך אירע מענטשן אויף טריט און שריט. און אויב עס זאָל אפילו עמיצן געלינגען צו אַנטלויפן, וועט ער סיי־ווי אויסגיין פון הונגער. ווייל וועגן זיך צו אַ פויער נאָך שפּייז, אַדער צו עמיצן אַנדערש איז שוין געפערלעך דערפאַר, ווייל פאַרן אויסגעבן אַן אַנטלאָפענעם אַרעסטאַנט, באַקומט די פּערזאָן מעל מיט צוקער, וואָס קלעקט אויף אַ חודש. קיינער פון די אַרעסטאַנטן האָט דעריבער ניט געטראַכט פון אַנטלויפן אינער אַליין. דאָקעגן האָט מען געחלומט פון אַ מאָסן־אויפשטאַנד אין די לאַגערן, ערשט נאָך סטאַלינס טויט.

ריסקאָוו האָט געהאַט אַ טבע מיטצושלעפּן אַ כאָפּטע מיט הינט, ביים פירן אונדז צו דער אַרבעט. וואָס דאַרף מען אַזש זעקס הינט? די זעקס וועכטער מיט די מאַשין־ביקסן זיינען וויניק? ריסקאָוו האָט אָבער געהאַט גרויס פאַרגעניגן, וועג אַ הונט גיט אַ ריס אַרויס אַ שטיק פון די הויזן. די הינט זיינען געווען גוט אינגעדרעסירט. זיי בייסן ניט אין פלייש אַריין, נאָר כאָפּן מיט די שאַרפע ציין דעם מלבוש פון אויבן אַן און רייסן פון אים שטיקער. ריסקאָוו האָט אַ ווילדע הנאה צוצוקוקן, ווי דער אַרעסטאַנט

*) כאָזאַבסלוגא — די בריגאַדע אַרבעטער פאַר אינערלעכער לאַגער־באַדינונג.

דערשרעקט זיך, גיט אַ שפרונג אַרויס פון דער ריי, און ערשט דאַן שיסט ריסקאַוו „אויף פּוסט".

קיינער, ווי ער, האָט אונדז ניט באַהאַגלט מיט אַזויפיל כאַמסקע זיד־לעריי־ען. ביי אים גייט מען ניט, נאָר מען לויפט צו דער אַרבעט, האַלטנ־דיק זיך צו פינף אונטער די אַרעמס. ער וועט קיינמאָל ניט אויסמיידן קיין בלאָטע אויפן וועג, נאָר פירט גראָד אויף אַזעלכע וועגן, וואו מען טאָפּטשעט אין די בלאָטעס ביז איבער די קני. וואַרעמען זיך ביים שייטער, לאָזט ער זייער זעלטן. אויסער דעם, פלעגט ער זיך אַרייַנמישן אויך אין דער אַרבעט, אונטערזאָגנדיק דעם בריגאַדיר, אַז דער אָדער יענער אַרעסטאַנט כאָפּט אָפּ אַ מינוט דעם אָטעם, אָדער רוט זיך אָפּ אַ ביסל. און אָט איז מיר אויסגעקומען צו זיין אַן עדות פון אַ שוידערלעכן פאַל פון ריסקאַווס אכזריות.

מיר האָבן געאַרבעט ביים האַקן וואַלד און צו דעם שוין געווען צוגע־וואוינט, כאָטש ס׳איז זעלטן אַריבער אַ טאָג אָן אַן אומגליק. מען האָט גע־האַקט וואַלד אפילו אין אַ גרויסן ווינט, וען מען וויסט ניט אין וואָסער ריכטונג דער בוים וועט פאַלן. האָט טאַקע יעדן טאָג פּאַסירט אַן אומגליקס־פאַל: דאָ האָט עס עמיצן אַוועקגעלייגט; דאָ האָט עס עמיצן צעשמעטערט אַ האַנט אָדער אַ פוס; צעבראָכן דעם רוקן, אָדער אַן אַנדער אומגליק. די אַרבעטס־שטרעקע איז געווען אַרומגעשטעלט מיט „זאַפּרעטקעס" *). די אַרעסטאַנטן האָבן זיך געמעגט באַוועגן נאָר אין דעם באַצייכנטן שטח. אַ טראָט אַרויס, האָט שוין באַדייט „אַ פּרואוו צו אַנטלויפן" און דער קאָנווּאי האָט געהאַט דאָס רעכט צו שיסן.

אַז עס פלעגט זיין אַן אָנשטענדיקער וועכטער, פלעגן מיר ביי אים פּועלן אַ ביסל אויסצובריטערן אונדזער אַרבעטס־שטח, און מיר פלעגן האָבן מער פּלאַץ אָפּצושפרינגען אַן אַ זייט, וועג אַ בוים פלעגט פאַלן. ריסקאַוו האָט זיך אָבער שטענדיק באַמיט, אַז מען זאָל די אַרבעטס־שטרעקע מאַכן וואָס ענגער. זיך אומקערן פון דער אַרבעט אַ לעבעדיקער און ניט קיין צוקאַליעטשעטער, איז געווען פשוט אַ נס. דאָס מאָל האָט אָבער ריסקאַוו אָפּגעטאָן אַן ערגערע געמיינהייט און דווקא מיט אַ 60 יאָריקן אַרעסטאַנט.

דער דאָזיקער עלטערער מענטש איז געווען פון די פיינסטע און אָרנט־לעכסטע אַרעסטאַנטן. אַרעסטירט האָט מען אים פאַר רעליגיעזע אַקטיוויי־טעטן, ווי אַ באַפּטיסט, און ער האָט דערפאַר באַקומען 10 יאָר אַרבעטס־לאָגער. צוויי יאָר איז ער געווען אויף דעם לאָגער־פונקט 051, און פאַר דער גאַנצער צייט האָב איך ניט געהערט פון אים קיין הויך ווארט. עפּעס ווי ער וואָלט אויף זיך אַליין געגנומען אַ שטראָף, האָט ער ניט פאַרפעלט קיין אײַן טאָג אַרבעט און זיך קיינמאָל ניט באַמיט צו באַפּרייען, כאָטש ער איז ווייט ניט געווען קיין געזונטער. ער פלעגט אָפּט אַרויסהעלפן אַ צווייטן ביי דער אַרבעט און ניט זעלטן זיך טיילן מיט זיין ברויט. אין דער ברי־

*) זאַפּרעטקעס — אַריינגעקלאַפּטע ברעטלעך אויף שטעקלעך אין דער ערד, מיט די אויפשריפטן: „זאַפּרעטנאַיאַ זאָנאַ" — פאַרבאָטענער שטח.

גאַדע האָט מען דעם אַלטן זייער ליב געהאַט, פאַר זיין מענטשלעכקייט און חברישקייט.

און אָט האָבן מיר פֿלוצלונג דערהערט אַ שיסעריי פון אַ מאַשין־ביקס. ווען מיר האָבן זיך אומגעקוקט, האָבן מיר דערזען, אַז דער אַלטער — יעפימאָוו האָט ער געהייסן, — איז געבליבן ליגן אַן אָפּגעגאַסענער מיט בלוט. דערביי האָבן מיר קלאָר געזען, אַז יעפימאָוו ליגט אין דער זאַנע. אָבער איידער מיר האָבן באַוויזן זיך אַרומצוקוקן, איז געפאַלן אַ באַפּעל פון קאָנווּאָי:

— זיך לייגן אויף דער ערד מיטן פּנים אַראָפּ!

ווען מיר האָבן זיך אויפגעהויבן צוריק, איז די זאַנע געווען איבער־געוואָקסן. עס איז אַצינד אויסגעקומען, אַז דער אַלטער איז געבליבן ליגן אויסער דער זאַנע. מיר האָבן אויפגעהויבן אַ געוואַלד און געפּאָדערט עס זאָל קומען אַ פּראָקוראָר. ריסקאָוו האָט געשיקט אַ קאָנווּאָי נאָכן נאַטשאַלניק און דאָקטאָר פון לאַגער. דערווייל האָט דער מערדער אונדז אויסגעזעצט אויף דער ערד און געדראָט, אַז ער וועט די גאַנצע בריגאַדע פאַרשפּאַרן אין קאַרצער פאַרן „בונט", וואָס מיר האָבן געמאַכט. ער האָט יעפימאָוון געשאָסן — האָט ער געשריען — ווייל ער האָט געוואָלט אַנטלויפן. מיר האָבן זיך אָבער געהאַלטן ביי אונדזערס, און ווען דער נאַטשאַלניק איז געקומען, האָבן מיר אים דערקלערט, אַז ריסקאָוו האָט די פאַרבאָט־ברעט־לעך מיט זיינע אייגענע הענט איבערגעזרוקט נאָכן מאָרד, כדי צו באַקומען אַן אויסצייכענונג.

דער נאַטשאַלניק איז געווען געצוואונגען צו רופן דעם ראַיאָן־פּראָקוראָר. מיטן פּראָקוראָר איז אַנגעקומען אַ גאַנצע קאַמיסיע, אָבער זיי האָבן זייער וויניק אָכט געלייגט אויף אונזערע דערקלערונגען. ריסקאָוו איז נאָך אַרויס פון דער מעשה ווי אַ „העלד". ער האָט, הייסט עס, „העלדיש אויס־געפילט זיין פליכט": אין דער צייט אויסגעמיטן דאָס אַנטלויפן פון אַן אַרעסטאַנט, און דערפאַר באַקומען אַ פּרעמיע פון 500 רובל און אַ חודש אורלויב, און — נאָך אַ העכערונג אין ראַנג: פון אַ פּשוטן סערזשאַנט איז ער געוואָרן אַן עלטערער סערזשאַנט. געווען צווישן אונדז אָזעלכע, וועלכע האָבן געפּרואווט דורך זייטיקע וועגן שרייבן „העכער", צו דער אָפּטייל־פאַרוואַלטונג קיין נאָווא־טשונקא, און אפילו קיין מאָסקווע. אָבער דער רעזולטאַט פון דעם אַלעם איז געווען, וואָס אייגנטלעך איז אונדזער לאַגער־נאַטשאַלניק געקומען צו אונדז אַ צעקאַכטער מיט אַ געשריי:

— ווער האָט עס געוואָגט פון אייך צו שרייבן און זיך צו קלאָגן?! איך וועל אויסגעפינען דורך וועלכע וועגן איר שרייבט אייערע בריוולעך, און וועל אייך פאַרשיקן אין שטראָף־לאַגערן!

מאָסקווע, הייסט עס, האָט דאָס צוריקגעשיקט די אָנקלאָגע מיט אַ צור־שריפט: „אויסלייַדאָוואָט" — אויספאָרשונגען". גלייך טאָקע האָט זיך אָנגע־הויבן אַ גאַנצע צערעמאָניע פון „אויספאָרשונגען". אַ גאַנצן טאָג האָט מען אונדזער בריגאַדע געשלעפּט אין ק. ו. טש. מען האָט יעדן געהייסן אָנ־

שרייבן אַ פּאָר וועלטער און דאָס פּאַרגליכן מיט דער האַנטשריפט אין דער אָנקלאָגע. פּאַרשטייט זיך, אַז יעדער האָט זיך שטאַרק באַמיט צו שרייבן אַזוי, אַז עס זאָל ניט זיין ענלעך, און מען האָט דעם „פּאַרשווערער" ניט געקענט אָנטדעקן. אַלצאיינס איז דער נאָטשאָלניק געווען אין צָארן און האָט אונדזער בריגאָדע פּאָנאַנדערגעלאָזן און דעם עולם אויסגעמישט צווישן די אָנדערע בריגאָדעס.

אָט די דאָזיקע מערדערייַ, פון ווילקירלעך דערשיסן אַן אומשולדיקן מענטשן אונטערן אויסרייד, אין וועלן אָנטלויפן, איז געווען אַ גאַנץ אָפּטע דערשיינונג אין יענע יאָרן. פּאָסירט האָט דאָס ניט בלויז אין אונדזער לאָגער־פּונקט, נאָר אין אַ סך פּונקטן פון טיישעטער לאָגער־סיסטעם. אַזעלכע פּאַרברעכער ווי עס איז געווען דער מערדער ריסקאָוו, מיט עפּאָלעטן פון דער נ.ק.וו.ד.־וואַך, האָבן אָפט זיך געיאָגט נאָך פּרעמיעס פּאַרן „דערשיסן אַרעסטאָנטן ביים אָנטלויפן". עס איז דעריבער נישט קיין וואונדער, וואָס עס זיינען אויך אויף דעם אופן געפּאָלן הונדערטער אומשולדיקע קרבנות.

אָנגעלערנט אַזאַ פּאַרשוין האָבן מיר ערשט שפּעטער, אין יאָרן אַרום, וועלן פון סטאָלינען מיט בעריאַן איז שוין קיין זכר נישט געווען; וועלן דער רעזשים האָט אַ ביסל נאָכגעלאָזט און מען האָט זיך געמומען כאָטש עטוואָס רעכענען מיט די אַרעסטאָנטן און פּאַרשיקטע.

אָבער פון טריפּהנער געוואוינהייט, האָט אַ קאָנווּאַי אפילו דעמאָלט, פּרובירט דערשיסן אַן אַרעסטאָנט אויף אַן ענלעכן אופן. דאָן האָבן מיר דערקלערט אַ סטרייק און נאָטשאָלסטוואָ איז געווען געצוואונגען דעם פּאַרברעכער־קאָנווּאַיר צו שטעלן פּאָר אַ געריכט. דער סוף איז געווען, אַז ער האָט טאָקע באַקומען 10 יאָר פּאַרשיקונג. — — — — — — — —

מיין דאָנק דעם האַרציקן דאָקטאָר ס. איז ניט נאָר מיינער אַליין: אים האָבן צו פּאַרדאָנקען זייער לעבן הונדערטער אַרעסטאָנטן, וועלכע האָבן אַ דאָנק זיין הילף איבערגעלעבט יענעם פּיינלעכן גיהנום, וואָס רופט זיך סאָוועטישער לאָגער. ווען ניט ער, וואָס האָט זיך אַיינגעשטעלט פּאָר יעדן אַרעסטאָנט, און אים ממש מיט די נעגל אַרויסגעריסן פון די אַלערליי „נאַריאָדטשיקעס" און בריגאָדירן, און פון די כלערליי דאָקטוירים מיט עפּאָלעטן פון דער נ.ק.וו.ד. ווען נישט ער, וואָלטן זיכער אַ סך, אַ סך מער קבֿרים פּאַרבליבן אויף די פּעלדער צווישן טיישעט און דער לענאַ.

איך וואָלט אָנגעגעבן זיין פולן נאָמען, אָבער איך וויים ניט, אויב פּאָר דער דאָזיקער גוטסקייט זיינער, זאָל אָמאָל דער געוועזענער אַרעסטאָנט־דאָקטאָר ניט דאַרפן טייער באַצאָלן. בלייבן מיר ביי דעם איניציאַל.

יערמילאָוו, אונדזער געוועזענער נאָטשאָלניק, האָט אָמאָל אין זיין צָארן אויף אים, פּאָרן באָפּריין צופיל אַרעסטאָנטן, דעם דאָקטאָר אַליין אַוועק־געשיקט אויף אַלגעמיינער אַרבעט. מיר, אָבער, די אַרעסטאָנטן, האָבן אונדזער „מלאך רפאל" ניט געלאָזט „קיין האָנט אין קאָלט וואָסער אַרייַנ־לייגן". יעדער פון אונדז האָט אַראָפּגענומען פון זיך אויסגעאַרבעטע פּאָר־צענטן און אַוועקגעשענקט פּאָר אונדזער דאָקטאָר. דער כיטרער יערמילאָוו

האט זיך געכאפט, אז 300 פראצענט אויסארבעטונג פון דער נארמע, איז היפש צופיל פאר דאקטאר, און אז דאס איז בלויז דעם בריגאדירס „בליי־פעדער". האט ער זיך איינמאל אוועקגעשטעלט נאכקוקן, אויב אונדזער דאקטאר ארבעט טאקע — האבן מיר זיך אלע אוועקגעזעצט און גארנישט געטאן. איז דעם נאטשאלניק געווען א שאד די פראצענטן, וואס די בריגאדע ארבעט אויס; פאר אט די פראצענטן באקומט ער דאך יעדן חודש א פרעמיע — האט ער צוריקגעשטעלט אונדזער דאקטאר אויף מעדיצינישער ארבעט אין לאגער, ביז עס וועט אנקומען א צווייטער דאקטאר.

דערווייל האט דער גוטער דאקטאר ס., נאך מיין שווערער קראנקהייט אויסגעפועלט, אז מען זאל מיך לאזן ארבעטן אין דער זאגע. איך האב באקומען א נייע ארבעט — אין דער אראנזשעריע פון לאגער.

א רוסיש האַרץ מיט א יידישן קרעכץ...

די אראנזשעריע (גרינהויז) אין לאגער, אין וועלכער איך האב געארבעט, האט געהאדעוועט פארשיידענע בלומען און צוגעגרייט זריעה פון אוגערקעס, פאמידארן, קרויט און אנדערע ערד־פרוכטן.

ווינטער איז מיין ארבעט באשטאנען פון: הייצן די אראנזשעריע און אנהאלטן די טעמפעראטור צו 18 גראד; יעדן טאג אנטראגן 20 עמער וואסער פונעם ברונעם, צו באשפריצן די בלומען און די יונגע שפראצונגען אין דער אראנזשעריע; אנזעגן און צעהאקן געניג האלץ פאר דער באהייצונג; מאכן יעדן טאג עטלעכע הונדערט שטיק טארף־טעפעלעך און זיי אויס־טריקענען; אויפן זומער האב איך געדארפט צוגרייטן ביז 20 טויזנט אזעלכע טעפעלעך; צו די דאזיקע טעפעלעך וועלט אויך צוגעמישט קי־מיסט, אש, ערד און האלץ־זעגעכץ. דאס אלץ וועלט אויסגעמישט אין א ריזיקן צעבער, און מיט דער הילף פון א קאנסערוון־פושקע מיט א הילצערן שטויסל, וועלן אויסגעמייסטרעוועט די טארף־טעפעלעך.

פון אלע ארבעטן, וואס איך האב ביז אהער געטאן אין לאגער, איז די ארבעט געווען די סאמע לייכטסטע. כאטש ווינטער האט מען נאך דערצו געדארפט רייניקן דעם שניי פון די ראמען און פארדעקן די צעגדליקער ראמען מיט לייוונטענע מאטעס אויף דער נאכט; וואך־זיין ביז 12 ביינאכט, ביז עס קומט דער ספעציעלער וועכטער דיר פארבייטן. פונדעסטוועגן, איז ביי דעם אלעם זיך ניט געווען אויף וואס צו באקלאגן. און זומער, איז דאך אפגערעדט. די ארבעט איז דאן געגאנגען אויף דער גאנצער פארע. אנשטאט די 20 עמער וואסער ווינטער־צייט, האט מען זומער געדארפט אנפילן די פעסער מיט גאנצע 120 עמער, אויף צו באגיסן יעדן פארנאכט דעם גארטן מיט די ספעקטעס.

אויסער דער איגנטלעכער ארבעט האט מען נאך געדארפט כסדר מלחמה האלטן מיט די זעלנער פון קאנוואי און מיט אנדערע „קנעפלעך",

וועלכע פלעגן קומען אין די אָוונטן „פּאַרזוכן" פּאַמידאָרן און אויגערקעס. דער נאַטשאַלניק קומט יעדן טאָג באַקוקן „זיין" אַראַנזשעריע. ער האָט אויפן אויג און נעמט אָפּ אַ חשבון פון יעדן פּאַמידאָר, וואָס הענגט אַראָפּ פון די צווייגלעך אין דער אַראַנזשעריע. אַן אָפּטער גאַסט ביי דער אַראַנזשעריע איז אויך דער אָקס, וואָס דער נאַטשאַלניק האַלט אין גרויסן פערד־שטאַל, און ער וועט אויך אויסגענוצט אין לאַגער־טראַנספּאָרט.

דער אָקס שפּאַצירט זיך פרַאַנק און פריי אַרום איבער דער אַרבעטס־זאַנע, און כאָפּט אָפּט אַ קוק אַריין פון אויבן אין דער אַראַנזשעריע. אים געפעלן די גריבע און רויטלעכע פּאַמידאָרן און אוגערקעס, וואָס קוקן אים אַן דורך די שויבן. ער שטעלט אויס זיינע אָקסענע אויגן און — אָט־אָט פּאַלט ער אַריין אין דער אַראַנזשעריע!...

דאָס בלוט פלעגט מיר ניט איינמאָל פּאַרגליווערט ווערן, ווען איך פלעג דערזען די גענפּאַר. מער פּעלט מיר ניט ער זאָל אַהער אַריינפּאַלן און מאַכן אַ תל פון אַלץ. און ווי וואָלט מען אים שפּעטער געקאָנט אַרויסנעמען פון טיפן אַראַנזשעריע־קעלער? אַ צווייט אורטייל וואָלט איך שוין געהאַט אַ פּאַרטיקן — פּאַר דיוווערסיע. ניט איינמאָל בין איך אַרויסגעלאָפן ניט־טויט ניט־לעבעדיק, אַנגעכאַפּט דעם אָקס פּאַר די הערנער און אים מיט גוואַלד אַוועקגעשלעפּט פון דער אַראַנזשעריע. דאָס איז ניט געווען פון די לייכטסטע זאַכן. אַז איך פלעג זיך קלאָגן פּאַרן נאַטשאַלניק, פּאַרוואָס מען לאָזט דעם אָקס פריי זיך אַרומשלאָנדערן איבער דער זאַנע, האָט ער געענטפערט:

— איר מעגט דאַנקען דעם אָקס פּאַר זיין מיסט און אַפּפאַל. אַן דעם, וואָלט איר קיין טאַרף־טעפּעלעך ניט געקאָנט מאַכן. און איבעריקס — עס געפעלט אייך ניט — קענט איר גיין פון דאַנען, איך וועל געפינען בעסערע אַרבעטער.

פון דער אַראַנזשעריע גלוסט זיך אַבער ניט אַוועקצוגיין. קודם־כל איז דאָ אַ גאַנצן ווינטער וואַרעם און שטיל. מען דאַרף זיך ניט יאָגן מיט דער בריגאַדע; מען דאַרף ניט געפּרוירן ווערן אין וואַלד, אַדער אויף אַנדערע שוועריע אַרבעטן; קיין געפּאַרן זיינען דאָ ניטאָ. און אַ פּאָר פּאַמידאָרן פּאַר זיך און פּאָר חברים קאָן מען אויך באַקומען, און דאָס איז שוין אַ גאָר וויכ־טיקער ענין. אין לאַגער בושעוועט די „צינגאַ"־קראַנקהייט, און אַ ביסל וויטאַמינען פון גרינוואַרג איז ממש אַן אוצר פּאַרן געזונט.

איך בין נאָך אין מיין לעבן נישט געווען קיין גנב. דאָס געפיל פון גנבענען איז מיר שטענדיק געווען פרעמד. איך בין זיך אַבער מודה, אַז די אַראַנזשעריע האָב איך מיט גרויס ענגיטשאַפט און קונסט באַגנבעט. אַזוי, אַז עס האָט געקלעקט פּאַר אַלע יידן און אַנדערע גוטע פרייַנד אין לאַגער. און אַ „קינסטלער" האָב איך געדאַרפט זיין אויף צוויי געביטן: ערשטנס, ניט אונטערפירן דעם פּאַרוואַלטער פון דער אַראַנזשעריע. און צווייטנס, ענגיט אַריבערשמוגלען די פּאַמידאָרן און אוגערקעס פון דער אַרבעטס־זאַנע אין אונדזער וואוינונגס־שטח. איך האָב פּאַרשטעקט דעם

שמוגל אין ווינטערדיקן וואָטע־היטל, אין די אַרבל, אין די הויזן און ביים דורכגיין דאָס וואָכטע־הייזל געגאָנגען דרייסט, דער וועכטער זאָל אפילו ניט פאַרדעכטיקן אַז דו טראָגסט דורך קאָנטראָבאַנדע. ניט איין מאָל פאַלט אין דאָס האַרץ פון אַ ניט־פריינטלעכן בליק פון אַ וועכטער. מיט דער צייט האָב איך זיך אויסגעלערנט אויך צו פאַרזאָרגן די וועכטער מיט פרישע, רויטע פאָמידאָרן און יענע פלעגן שוין דערפאַר וויניקער זוכן ביי מיר.

ווי גרויס איז אָבער די פרייד, ווען דו ברענגסט דעם „אוצר" אין באַראַק. צענדליקער אויסגעפיניקטע אויגן באַגעגענען דיך מיט אַזוי פיל דאַנק־בארקייט. איך צעטייל אין דער שטיל די מתנה און זיי דערקווייקן מיט די זאָפטיקע פרוכטן.

דער פאַרוואַלטער פון דער אַראַנזשעריע איז געווען אַ באַרימטער אַגראָנאָם אין סאָוועטנפאַרבאַנד. ער האָט אַמאָל געענדיקט די באַרימטע רוסישע טימיריאַזעוו־אַקאַדעמיע און שוין אַליין אַרויסגעגבן האַנט־ביכער פאַר אַגראָנאָמיע. אין 1937 האָט מען אים אַרעסטירט, און פון דעמאָלט אָן איז ער נאָך פון די לאַגערן ניט אַרויס. ער האָט געוואַנדערט פון קאָלימאַ ביז צום טיישעטער לאַגער. געבוירן ביי אַ טאַטן אַ קאַראַאימער און אַ יידישער מאַמען, האָט ער ביי דער אַרבעט ניט אויפגעהערט זינגען אַדעסער „שלאָגערן" פון די צוואַנציקער יאָרן מיט אַ יידיש אינהאַלט. ער האָט אַמאָל אָנגעפירט מיט אַ ריזיקן „סאָווכאָז" *) און כסדר געהאַלטן אין איין דערציילן, ווי עס איז אים אויף דעם געביט זיך אויסגעקומען צו באַגעגענען מיט די סאָוועטישע „גדולים".

ניט געקוקט דערויף וואָס ער האָט זיך שוין 16 יאָר געהאָט אַרום־געוואַלגערט אין די לאַגערן, האָט ער זיך אָבער געפירט ווי אַ דעספּאָט. שטענדיק אָנגעוואַרפן זיינע מיינונגען אויף זיין געהילף קוטשערענקאָ. דער דאָזיקער קוטשערענקאָ, אַן אוקראַיינער אריבער די זעכציקער, איז אַמאָל געווען אַן אָנפירער פון באָפּטיסטן אין אוקראַינע. כאָטש ער האָט ניט געהאָט קיין אַגראָנאָמישע אויסבילדונג, איז ער אָבער ביי די פּראַקטישע אַרבעטן אין דער אַראַנזשעריע געווען מער דערפאַרן ווי אונדזער פאַר־וואַלטער. בכלל איז דער קוטשערענקאָ געווען אַ מענטש מיט גאָלדענע הענט. אַלץ וואָס ער האָט געטאָן איז געווען מיט איבערגעבנקייט און פערפעקטקייט. ער האָט אין זיך געטראָגן אַ באַהאַלטענע שנאה צום פאַר־וואַלטער, וועמען ער האָט געהאַלטן פאַר אַ שליממזל, ניט געקוקט אויף זיין גאָנצע אַגראָנאָמישע אויסבילדונג.

דער פאַרוואַלטער, ווידער, איז געווען אש להבה אויף קוטשערענקאָן פאַר דעם, וואָס ער פאַרנעמט זיך אין דער אַראַנזשעריע מיט זיינע באָפּטיסטן. קוטשערענקאָ פאַרבאַהאַלט זיך ניט. ער נעמט צונויף זיין עולם אויך אין באַראַק און פּרעדיקט זיין תורה. פאַר דעם דאָזיקן חטא האָט ער נאָטשאַלניק פון לאַגער שוין ניט איינמאָל געוואָלט באַזייטיקן פון דער

*) סאָוכאָז — מלוכהשע לאַנדווירטשאַפט, ראַטווירט.

אַראָנזשעריע. אָבער אַזוי ווי קוטשערענקאָ איז אַן אוקראַינער, און די אוקראַינער זיינען די מערהייט אין די בריגאַדעס — וויל נאָטשאַלסטוואָ זיך ניט איינרייסן מיט זיי. דאָס אויספילן די אַרבעטס־פלענער איז דאָס וויכטיקסטע אין לאָגער. חוץ דעם איז מיין פאַרוואַלטער אין כעס אויף קוטשערענקאָן צוליב אַן אַנדער זאַך: פאַר יענעמס בעסערע מענלעכקייטן זיך צוריקצוקערן אויף דער פריי.

ער וויים דער פאַרוואַלטער, און ער חזרט דאָס איבער ביי יעדער גע־לעגנהייט, אַז צוליב זיין טראָצקיזם, האָט ער ניט קיין ברעקל שאַנס אָמאָל באַפרייט צו ווערן. אָט איז ער שוין אפילו געווען „אַקטירט" מיט 10 יאָר צוריק. דאָס הייסט, אַז ער איז געווען אַזוי מסוכן קראַנק, אַז מען האָט אים שוין געוואָלט אָפשיקן אַהיים ווי אַ „ניט־נוצלעכן" ביי קיין שום אַרבעט אין לאָגער. וועג מען האָט אָבער אַריינגעקוקט אין זיין „דיעלאָ" און דערזען פאַרוואָס ער זיצט, איז ער געבליבן איינגעפעקלט. כאָטש ער איז שוין אַצינד אָפגעזעסן 16 פון די צוגעמשפטע 20 יאָר, האָפט ער נאָך אַלץ ניט, אַז ער וועט וועג עס איז פון דאָנען אַרויס. קוטשערענקאָ, כאָטש ער האָט אַן אורטייל פון 25 יאָר, האָט אָבער אַ סך מער שאַנסן זיך צו באַפרייען פאַר אים און זיך צוריקקערן צום לעבן.

ביי דער גאַנצער גראָבקייט פון זיין כאַראַקטער, האָט דער פאַרוואַלטער טיילמאָל אַרויסגערופן אַ רחמנות־געפיל צו זיך. גרעסטנטייל פלעגט דאָס טרעפט דאַן, וועג ער פלעגט אַ טרויעריקער אַרויסנעמען די פאָטאָגראַפיעס פון זיין ווייב און קינדער. זיין ווייב, אַ שיינע קאַצאַפקע, אַן אוקראַיניש קאָזאַטשקע איז פאָטאָגראַפירט געווען מיט זייערע צוויי קינדער, וועלכע ער האָט אויבערגעלאָזן נאָך פּיצעלעך. די קינדער, אַ יינגל מיט אַ מיידל, זיינען ווי מיליאָנען אַנדערע קינדער, דערצויגן געוואָרן אָן אַ טאַטן. דאָס מיידל, אַ בליענדיקע שיינהייט מיט אַ פּאָר טרויעריקע אויגן, איז שוין אַ סטודענטקע פון ערשטן קורס מעדיצין; דאָס יינגל האָלט אַ מאַנדאָלינע אין דער האַנט, אָבער זיין פאַרזאָרגט און אויסגעמאַטערט געזיכט זאָגט ניט עדות אויף קיין פריילעכער שטימונג צו שפילן.

דער טאַטע גיט אַ קלאַפּ מיט די הענט און כאָטש ער זוכט כסדר צו פאַרבאַהאַלטן זיין טיילוויזן יידישן אָפשטאַם, האַלטנדיק זיך פאָר אַ „רוס", רייסט זיך פון זיין ברוסט אַרויס אַ קרעכץ, און — אַזוי קרעכצן יידן אין אַלע ביטערע און פינצטערע צייטן...

דער לעצט פון יידישן אָפשטאַם

די צרות און שקלאַפן־אַרבעט האָבן אויך אַוועקגעלייגט דעם פעסט־געבויטן לעצט, דעם געזונטן ווידאַוויטשוסן. אויסגעזען האָט ער גראָד ניט ווי קיין לעצט, נאָר ווי עפעס אַ דייטשישער גראַף. צוליב זיין אַרבעט אין דער וועשעריי פון די שניידעריי־וואַרשטאַטן, האָט מען פאַרקוקט זיינע

וואנצעס, וואס זיינען פארבאטן צו טראגן אין לאגער. די וואנצעס האט ער באזונדערס געפלעגט און געקרייזלט ארויפצו. און אט די וואנצעס האבן אים געמאכט אויסזען ווי אן אדעליקער. געזונט — אייזן, פלעגט ער אויס־פילן צו צווייי נארמעס א טאג. און זיין ארבעט איז גארניט געווען קיין לייכטע. אונדזער נאטשאלניק האט ניט אומזיסט יעדן חודש באקומען פרעמיעס פארן אויספילן די פלענער. די „פאבריק" זיינע, האט פון צעפוילטע, פארי־עיפושטע וואטענע „פופייקעס", הויזן און קורטקעס געמאכט מלבושים פארן גאנצן טיישעט לאגער.

צו דעם צווינק האט מען דעם „אוטיל", די שמאטעס, פריער געוואשן אין דער „וועשעריי" און שפעטער אויסגעלאטעט אין די שניידעריי־וואר־שטאטן. קיין וואש־מאשינען זיינען ניט געווען. און ווער האט דא געדארפט אזא „טעכניק", אז הענט זיינען דא גענוג. אייניר פון אט די „הענט" איז געווען וויידאוויטשוס, ער איז געווען א לעבעדיקע מאשין. אלע האבן זיך גע־וואונדערט: וואו נעמט ער די כוחות? אמת, ער הינקט א ביסל צו. אבער מען וויס, אז דאס איז ניט פון שוואכקייט חלילה, אדער פון רעוומאטיזם, — דאס האט ער באקומען א „מתנה" פון זיין אויספארשער. ער האט אים געמאכט פאר א קאליקע, בעת די פייניקונגען אויף דער אויספארשונג.

וויידאוויטשוס, א סטודענט פון פערטן קורס מעדיצין אין דעם ריגער אוניווערסיטעט, איז ארייניגעפאלן אונטער דער דייטשער אקופאציע און געארבעט אין א מיליטערישן שפיטאל. וויידאוויטשוס האט זיך אין דעם מודה געווען. ס׳איז ניט געווען וואס צו לייקענען. מ׳האט אבער ביי אים געוואלט ארויסבאקומען עפעס א צוגעהעריקייט צו א לעטישער נאציא־נאליסטישער ארגאניזאציע, האט ער געלייקנט. האט מען אים געקלאפט מיט א ברעט איבער די פיאטס אזוי לאנג, ביז דער אטלעט איז פארבליבן אויף זיין גאנצן לעבן א קאליקע. הינקט ער צו, גייט מיט א שטעקעלע, אבער ער איז נאך אלץ מויער־פעסט. ארבעט ווי א פערד און אין די אוונטן קנעלט ער נאך אלץ איבער די מעדיצינישע ביכער, וואס ער האט מיט־גענומען מיט זיך אין לאגער. חברן, חברט ער זיך דווקא מיט יידן. נעמט זיך אן א יידישע קריוודע, ווען ער הערט עפעס אן אנטיסעמיטיש זידל־וארט, וואס כאפט זיך ביי וועמען ארויס. ס׳איז עפעס מאדנע, וואס ציט אים אזוי צו יידן? ס׳איז געווען א רעטענישׂ, וואס האט זיך ערשט שפעטער אויפגעקלערט.

מיטאמאל האט עס אים אוועקגעלייגט, דעם איזערנעם יונג; ער איז געפאלן ווי א דעמב, באקומען א בלוט־שטורץ אין מוח און דערביי אויך פאראליזירט געווארן אויף איין זייט, אויף א האנט מיט א פוס. דער לעצט האט זיך שווער געראנגלט מיט דער קראנקהייט. די לעטישע קאלאניע אין לאגער האט א סך געטאן אים צו ראטעווען. מ׳האט אים אפגעפירט אין לאגער־שפיטאל, וואו ער איז אפגעלעגן שיינע עטלעכע חדשים, און ווען ער איז צוריקגעקומען, איז ער שוין געווען א פולער אינוואליד, שלעפנדיק א האנט מיט א פוס. אויף קיין ארבעט איז ער שוין ניט געגאנגען, און אזוי

ווי ער האָט זיך געהאַלטן גוט מיט יידן, האָבן די יידן אין לאַגער אים מקרב געווען.

אינמאָל, האָט ער מיר פֿאַרטרויט דעם סוד פון זיין סימפּאַטיע צו יידן. איך בין דאָן שווער קראַנק געווען און מיין בעטל אין „סטאַציאָנאַר" איז געווען בשכנות פון זיינער. אין מיין שווערער קאַטאָרגע־אַרבעט האָב איך אַזויפיל מאָל געבעטן אויף זיך אַ קראַנקהייט און זי איז קיינמאָל ניט גע־קומען. ס׳האָט זיך אָבער אָנגעזאַמלט פֿאַמעלעך און מיך אונטערגעשניטן. איך בין אַוועקגעפֿאַלן אויף אַ שווערער געלענקן־אָנצינדונג. כ׳האָב כסדר געברענט מיט היץ, אין די פּיס האָבן געבויערט ווי מיט עקבויערס, דאָס האָרץ איז כסדר אָפּגעשוואָכט געווָארן פון די גרויסע דאָזעס סאָליציל (דער איינציקער הילפס־מיטל וואָס דער לאַגער האָט פֿאַרמאָגט). צו דעם אַלעם האָב איך געמוסן ליידן אויף „צינגא" (סקאָרבוט), און פון דעם פֿאַרעס זיך פון די דאָקטוירים אַרום מיר האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז מיין לעבן איז געפֿאַר.

ליג איך אינמאָל אַזוי אין דער טיפער נאַכט, און קאָן צו זיך ניט קומען פון די ווייטאָגן. איך האָב שוין צוויי מאָל געווועקט דעם דאָקטאָר, ער זאָל מיר עפּעס געבן צו שטילן די ווייטאָגן. און די נאַכט ציט זיך אָן אַ סוף, עפּעס ווי אַלע נעכט פון דער וועלט וואָלטן זיך צונויפגעזאַמלט און געווָארן איין נאַכט. אין אָט דער אומענדלעכער נאַכט האָט זיך ווידאָוויטשוס פֿאַר מיר פֿאַרטרויט. אין אָנהייב האָב איך קוים געקענט באַנעמען, וואָס ער רעדט צו מיר. נאָר שפּעטער, וען איך האָב אָנגעהויבן צו באַזינען זיינע רייד, האָב איך פון איבעררַשונג פֿאַרגעסן אָן מיינע ווייטאָגן.

...וען ער איז נאָך געווען אַ פּיצל קינד פון עטלעכע חדשים, זיינען זיינע יידישע עלטערן, בשעת דער ערשטער וועלט־מלחמה, אָנטלאָפן פון ריגע, מיט טויזנטער אַנדערע איינוואוינער. אין געלאָף און געדרענג האָבן אים זיינע עלטערן פֿאַרלאָרן, און עס האָט אים אויפגעהויבן אַ לעטישע קינדערלאָזע פֿאַרפֿאָלק. דאָס דאָזיקע פֿאַרפֿאָלק האָבן אים אָפּגעשמדט און אים געגעבן אַ דערציאונג וואָס איז געווען ווייט פון זיין יידישן שטאָם. אין זיין קינדהייט און יוגנט איז ער מיט זיי מיטגעגאַנגען אין קירכע און ביז דעם צוואַנציקסטן יאָר פון זיין לעבן האָט ער אפילו ניט פֿאַרדעכטיקט, אַז זיינע דערציער זיינען ניט זיינע אמתע עלטערן. בפרט, איז זיי דאָס לייכט אָנגעקומען פון אים צו פֿאַרהוילן, ווייל ער איז נאָך ניט געווען גענוג געמלט, וען זיי האָבן אים געפונען.

דערוואוסט האָט ער זיך וועגן זיין אָפּשטאַם דורך אַ צופֿאַל. די שכנים, מיט וועלכע זיינע איצטיקע עלטערן האָבן אַלע יאָרן גוט געלעבט, האָבן זיך פֿלוצלונג שטאַרק צעקריגט, און זיי האָבן געוואוסט פון דער גאַנצער געשיכטע און אים וועגן דעם דערציילט. פון אָט יענעם מאָמענט האָט ער ניט געקענט געפֿינען קיין רו. לפּנים וועגן, האָט ער ווי אַ סך אַנדערע לעטן, מיטגעמאַכט די גאַנצע דייטשע אָקופּאַציע און אפילו מיטגעאַרבעט אין אַ דייטשן מילי־טעריש שפּיטאָל. ער האָט אָבער מיט ווייטאָג און פֿאַרביטערונג צוגעזען

די גרויל־טאַטן פון די היטלעריסטישע בעסטיעס איבער יידן און דאָס בלוט איז אים פאַרגליווערט געוואָרן. ער האָט זיך באַמיט, מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט, אויף אַ געהיימען אופן, צו העלפן די יידן אין ריגע בעת דער היטלעריסטישער אָקופּאַציע. אַ יידישע סטודענטקע פון מעדיצין האָט ער אַ לענגערע צייט אויסבאַהאַלטן אין אַ באַהעלטעניש און איר באַזאָרגט מיט שפּייז.

קיינער וויס ניט ביזן הייַנטיקן טאָג פון זיין יידישן אָפּשטאַם, אָבער ער פילט זיך — זאָגט ער מיר — ווי אַ ייִד און ביי יעדער געלעגנהייט זוכט ער קאָנטאַקט מיט יידן.

זיין אויסטערלישע דערציִילונג האָט מיך אויף אַזויפיל דערשטוינט, אַז כ׳האָב פאַרגעסן מיין ווייטאָג. שפּעטער, ווען מיר איז געוואָרן בעסער, האָבן מיר כסדר געפונען וועגן וואָס צו שמועסן. ווידאָוויטשוס האָט מיך געבעטן, איך זאָל אים לערנען העברעאיש, און מאָדנע, דעם אלף־בית האָט ער זיך אויסגעלערנט אין פאַרלויף פון עטלעכע טעג.

— איך וואָלט וועלן זיין אַ ייִד — האָט ער מיר געזאָגט — אָבער איך בין איצט אין אַזאַ לאַגע, אַז ווען מיינע לעטישע פריינט וואָלטן זיך דערפון דערוואוסט, וואָלטן זיי פון מיר זיך אָפּגעקערט.

איך האָב אים דערציילט, וואָס דער תלמוד זאָגט וועגן דעם, ווען אַ קריסט קומט זיך מגייר זיין, וואָס מען דאַרף אים דערביי דערקלערן. איך האָב אים דערציילט וועגן דעם ביטערן גורל פון יידישן פאָלק, וואָס ווערט נאָכאַנאַנד געהאַסט און פאַרפאָלגט פון זיינע שונאים. און אַז צו זיין אַ ייִד, דאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען די לענדן. זיין אַ ייִד איז שוין גאָרניט קיין לייכטע זאַך. אויב דער קריסט שרעקט זיך נישט אָפּ, עס געפעלט אים די יידישע תורה און ער איז גרייט פאַר איר צו ליידן, נאָר דעמאָלט דאַרף מען אים דערנעענטערן: „ואָהבתם את הגר״ — איר זאָלט ליב האָבן דעם גר!.

איך ווייס ניט, וואָס פון אים וואָלט שפּעטער געוואָרן. פאַר דער צייט וואָס איך בין מיט אים צוזאַמען געלעגן אין סטאַציאָנאַר, האָב איך אים באַ־וויזן אויסצולערנען אַ היפּשע צאָל העברעאישע ווערטער, ווועלכע ער האָט שוין אפילו געקענט אויפשרייבן. ער איז געווען שטאַרק פאַראינטערעסירט אין יידישע מנהגים, יידישע אגדות. איך ווייס ניט, צי עס וואָלט אים גע־קלעקט מוט זיך אינגאַנצן צו באַקערן צו יידן. פלוצלונג האָט ער באַקומען אַ צווייטע אַטאַקע און פאַרלוירן דעם באַוואוסטזיין. מען האָט אים אַריבער־געפירט אין לאַגער־שפּיטאָל, וואו ער איז געשטאָרבן.

ווען איך האָב שפּעטער דערציילט וועגן אים דעם ספּרדישן חסיד פון סאָמאַרקאַנד, ר׳ אברהם־חיים, האָט ער זיך ניט געקענט שיינקען:

— אַ יידישע נשמה איז פאַרפאַלן געוואָרן צווישן גויים; ווען איך וואָלט געוואוסט — האָט ער מיר געזאָגט — וואָלט איך די נשמה זיינע אומגעקערט צו איר שורש, צו איר שטאָם.

„טיכי"

אונדזער היימישער לאַגער־הונט „טיכי" (דער שטילער) איז געווען אַ טייל פון אונדזער פינצטערער דאַליע אינעם סאָוועטישן געפאַנגען־לאַגער. ס׳וואָלט אונדז אַ סך אומעטיקער געווען אָן אים.

הינט זיינען אַרום אונדזער לאַגער געווען אַ סך, זייער אַ סך. זיי זיינען אַלע געווען פון דער וועלפישער ראַסע; הויכע און לאַנגע, מיט דינע פאַר־שפּיצטע מיילער און שאַרפע וועלפישע אויגן; זיי פלעגן אונדזערע אַרבעטס־בריגאַדעס באַגלייטן אויף דער אַרבעט; די קאָנוואָיען האָבן ניט געטרויט בלויז זייערע מאַשין־ביקסן און פלעגן זיך באַזאָרגן מיט סטייעס הינט; זיי האָבן געהאַט אַ גאַנצן „פּיטאָמניק" פאַר האָדעוועזן הינט, וואו זיי זיינען דער־צויגן געוואָרן פאַר דער לאַגער־וואַך ווי שפּיר־הינט.

טיכי איז אָבער געווען אונדזערס אַ הונט. אַ הונט, וועלכן די אַרעסטאַנטן האָבן אויסגעכאַווט און געהאַלטן פאַר זיך, פאַר אונדזער אייגענעם פאַרגעניגן.

ס׳איז שוין געווען נאָך סטאַלינס טויט. דער רעזשים איז שוין נישט געווען אַזוי שטרענג און דער רשע, נאַטשאַלניק יערמילאָוו, האָט אויך אַ ביסל נאָכגעלאָזט און פאַרקוקט אפילו אַזאַ מעשה, ווי דאָס אַרויסגענעמען פון פּיטאָמניק אַ קליין הינטעלע. אָפּגעטאָן האָט דאָס איינער פון די בעסטע באַלמעלאָכעס אין לאַגער, גרישקע פּיאָדאָראָוו, וועלכער אַרבעט אויס יעדן טאָג צווישן הונדערט פּראָצענט.

געשען איז די זאַך אַזוי:

אייגנטלעך האָט מען גרישקען געשיקט מיט אַ טייל פון זיין בריגאַדע פאַר־גרייטן האָלץ פאַרן גאַרניזאָן און פאַראייגנווענט, אויסהייצן דעם אויוון אין דעם הינט־פּיטאָמניק.

גרישקע האָט דאָרט אַ כאַפּ געטאָן אַ קליין הינטעלע, פאַרשטעקט ביי זיך אין קעשענע און שפּעטער אַריינגעטראָגן אין לאַגער־באַראַק.

ער האָט דאָס הינטל אַ נאָמען געגעבן טיכי — עפּעס ווי אַ נקמה אָן אַלע האָווקענדיקע הינט, וואָס מאַכן געוואָלדן נישט נאָר בייטאָג, ביי דער אַרבעט, נאָר לאָזן אונדז ניט שלאָפן אין די נעכט מיט זייערע בילעריינען.

טיכי איז נאָך געווען זייער קליין. ער האָט קוים געוזען. גרישקע האָט אים אויסגעבעט אין אַ קעסטעלע מיט וואַטע און אים געשפּייזט מיט מעל־צוקער. אָבער מיט טיכין האָט זיך נישט נאָר גרישקע אַליין פאַרנומען. עס האָט אים געקאָכלט דער גאַנצער באַראַק. מ׳האָט געבראַכט פאַר אים קאָנדענ־סירטן מילך און אפילו האָניג, וואָס עמיץ האָט באַקומען אין אַ פּעקל פון דער היים.

אין דער איינטאָניקייט, וואָס האָט זיך אַזויפיל יאָרן געצויגן און אויס־געטריפט אין טראָפנס: וואָכן, טעג, שעהען, מינוטן — האָט טיכי אַריינגע־טראָגן אַ ביסעלע הייטערקייט.

וועז ער איז נאָך געווען אַ קליין פּיצל, האָט ער פריילעך געמאַכט מיט זיין רירנדער קאָמישקייט. ער פלעגט זיך ניט איינמאָל אַרויסקריגן פון קעסטל און נעמען אַרומלויפן אויפן דיל, זיך איבערקאָלערן און בלייבן ליגן אומבאַהאָלפן אויפ רוקן, דריגענדיק מיט די לאַפקעס און סקאַוואוטשענדיק דערביי.

שפּעטער, וועז ער איז אונטערגעוואַקסן, פלעגט ער אַרומלויפן איבערן לאַגער־שטח פון באַראַק צו באַראַק, אַרומשפּרינגענדיק אַרום יעדן אַרעס־טאַנט וואָס איז פון דער אַרבעט געקומען.

טיכי האָט זיך אויסגעלערנט עסן די זעלבע עסן, וואָס די אַרעסטאַנטן: שוואַרץ ברויט, האָבער־קאַשע און דעם „קאַפּושניאַק" אפילו, די קרויט־זופּ, וואָס איז אונדז במשך פון די לאַנגע לאַגער־יאָרן אַזוי דערעסן געווארן. ער איז גיך געוואַקסן און געווארן פעסט און קרעפּטיק; גרישקע האָט געגומען לערנען אַלע קונצן פון אַ שפּיר־הונט: געגעבן אים אַנצושמעקן אַ טיכל, עס פאַרבאַהאַלטן און טיכי פלעגט עס מיט זיין שאַרפן שפּיר־חוש אויסגעפינען.

ביסלעכווייז, איז טיכי אונדז אויך געווארן נוצלעך אין לאַגער. קודם האָט ער געפירט מלחמה מיט די קרימינעלע פאַרברעכער, וואָס פלעגן אונדז ניט איינמאָל אַנטאָן צרות, גנבענעדיק פון די באַראַקן, וואָס נאָר עס האָט זיך געלאָזט.

טיכי האָט יעדן איינעם פון זיי געקענט און זיך געווארפן אויף יעדן פון זיי, וואָס האָט אים געפּרואוט אַ גלעט טאָן און איינגעמען מיט „גוטע רייד".

טיכי האָט זיך אויסגעלערנט שלאָפן בייטאָג און בייגאַכט אויפזיין. אַזוי אַרום האָט ער אונדז באַוואַכט פון די גנבים, וואָס האָבן געלויערט אויף אונדזער שלאָף. ביז אַרום דריי בייגאַכט פלעגט ער ליגן אויף דער שוועל און — זאָל עמיץ פּרואוון דורכגיין! אפילו די וועכטער אנדזערע, מיט די רויט־בלאָע היטלען פון נ.ק.וו.ד. און אַנדערע טשינאָוניקעס, האָט ער ניט דורכגעלאָזט. ער האָט די לייט דערקענט און געפילט אַז זיי זיינען אונדזערע שונאים. ער פלעגט נישט אויפהערן צו האָווקען, ביז גרישקע פלעגט אַראָפּ פון זיין געלעגער און אים צונעמען.

אפילו אונדזער נאַטשאַלניק יערמילאָוו, האָט פון טיכין געהאַט געברענטע צרות. יערמילאָוו, דער אכזר, וואָס האָט זיך געמאַכט אַ מאַדע, אַז אַלע אַרעסטאַנטן זאָלן פאַר אים זיך אויפשטעלן וועז ער קומט אַריין אין אַ באַראַק, האָט שטענדיק פון טיכין באַקומען דעם אמתן קבלת־פּנים. עפּעס אַ שטייגער, ווי דער הונט וואָלט אויסדריקן אונדזער פּראָטעסט וועלכן מיר, אַרעסטאַנטן, זיינען געצוואונגען געווען צו דערשטיקן אין זיך. יערמילאָוו האָט ניט איין מאָל געוואָרנט, מען זאָל דעם הונט „איבערדערציען", פונקט אַזוי ווי ער, יערמילאָוו, פאַרנעמט זיך מיט אונדזער „איבערדערציאונג אַרבעט", אייז־שטעלנדיק אַזאַ רעזשים אין לאַגער, מיר זאָלן זיין כשרע, געהאָרכזאַמע לעמעלעך און זיך ניט בונטעווען.

טיכי לאָזט זיך אָבער ניט „איבערדערציען". אַז גרישקע נעמט אים איין־ריידן מיט גוטע רייד, ער זאָל זיך פירן אַרנטלעך, און גיט אים פון יוצא־

וועגן אַ פּעטשל אין רוקן — גיט אויף אים טיכי אַזאַ בייזן קוק, ווי איינער זאָגט: וועמען גייסטו דאָס אָפּנאַרן? כ׳ווייס דען ניט, אַז דו האָסט דעם נאַטשאַלניק פּונקט אַזוי פיינט ווי איך? ער שטיקט זיך ממש מיט דער בילעניש ווי מיט אַ צו גרויסן ביסן, גיט אַ פּאָרסקע מיטן מויל און פּאַרקלייבט זיך אונטער אַ נאָרע, אַז מען קען אים שפּעטער קוים אַרויסשלעפּן. דאָס ווערט טיכי אין כעס און אַלעמען, אויף דער גאַנצער וועלט, אין וועלכער עס איז קיין ברעקל אמת ניטא.

ער לויפט שפּעטער אַוועק אין קעגנאיבערדיקן באַראָק צום בלינדן מיכאַאיל, און ביט אים אָן זיין דינסט. מיכאַאיל האָט שוין גרייט פּאַרן הונט אַזאַ קייטעלע און טיכי פירט אים וואו נאָר מיכאַאיל וויל נאָר. עפּעס אַזאַ באַזונדערע ליבשאַפט פון טיכין צום אומגליקלעכן און אומבאַהאַלפּענעם בלינדן בחור. נעבן אים פילט זיך טיכי אַ גאַנצער באַלעבאָס: דערהויבענער זעלבסטשטענדיקער. פּירנדיק מיכאַאילן ווערט טיכי אין שטיק גוטסקייט, מען הערט ניט פון אים קיין פּיפּס. ער איז כסדר פּאַרקוקט אינעם בלינדן, אויפכאָפּדיק זיין יעדן קער און וועג. ער דרייט דערביי מיטן ווייזל פון גרויס הנאה, פּונקט אַזוי, ווי ער וואָלט דערשמעקט פון דער וויטן דאָס שיסעלע געקעכץ, דאָס פליישיקע געקעכץ, וואָס וועלט אַמאָל אין אַ יובל אין לאַגער געקאָכט. געווײַנלעך עסט מען דאָך פּאָסנע.

אָבער ווייזט אויס, אַז טיכי האָט ניט בלויז חשבונות מיט נאַטשאַלסטוואָ, ווער וויס וואָס טיכי טראָכט אַלץ אויס ליגנדיק אַזוי מיטן לאַנגן שמאָלן קאָפּ אויף די לאַפּעס, די אויגן־לעפּלעך אַראָפּגעלאָזט, ווי ער וואָלט געדרימלט.

און אָט איז עס געשען.

טיכי האָט זיך מיטאַמאָל אַרויסגענבעט פון לאַגער און אַוועק מיט דער בריגאַדע אין וואַלד.

אויפן וועג האָבן מיר אים ניט באַמערקט. ערשט אין וואַלד איז ער פלוצים אויסגעוואַקסן.

ער איז שוין דעמאָלט געווען אין זיין פולן וואוקס און אין זיין גאַנצער שיינקייט; די פּעל — ווי גראָער זייד. דער ווײַדל — שטייף פּאַרדרייט אַרויף, אַ האַריקער ווײַדל ווי ביי אַ פּוקס. די אויגן ווי גרינער פּייער. און שלאַנק איז ער געווען און גרינג זיך געטראָגן ווי אַ סאַרנע, אויף אַ מייל דערשפּירנדיק אַיעדן שאָרך. גרישקע, וואָס האָט פון די צען יאָר, אויף וועלכע ער איז פּאַראורטיילט געוואָרן, געהאָט אָפּצוקומען סך הכל נאָך אַ האַלב יאָר, האָט שוין געחלומט, ווי ער וועט דאָס טיכין מיטנעמען מיט זיך אַהיים; ער וועט קעמפּן, מען זאָל אים לאָזן דעם הונט מיטנעמען מיט זיך: ער וועט אָן הונט נישט אַרויס אויף דער פריי!

אָבער גיי וויס, וואָס טיכי האָט פּאַרטראָכט: צו פּאַרפירן אַ מלחמה מיטן גרעסטן כלב, וואָס באַגלייט אונדז צו דער אַרבעט: מיט „וואָסטאָטשנין", דעם הונט, וואָס האָט שוין נישט איינעם פון אונדז אויסגעריסן אַ שטיק מלבוש און צעבלוטיקט. מער ווי אַלע הינט, האָט זיך „וואָסטאָטשני" אָן אויפהער

געריסן אויף די אַרעסטאַנטן, ווי נאָר ער האָט דערהערט עפּעס אַ בייזן געבּרום פון אַ רשע, אַ וועכטער.

טיכי האָט וואָסטאָטשנין געגעבן אַזוי אַן אומשולדיקן שמעק אַרום. יענער אָבער, מעשה יחסן, האָט אים תיכף ערגעץ־וואו אַ ביס געטאָן. טיכי איז אָפּגעלאָפן ערגעץ וויט־וויט, זיך געקאָרטשעט אין יסורים, אָבער אפילו קיין ביל ניט געגעבן.

גרישקע האָט באַלד דערפילט, אַז עס שמעקט ניט מיט קיין גוטס, אָבער אַוועקיאָגן טיכין אַהיים האָט ער ניט געקענט, ניט אַריבערצוטרעטן די פּאַרבאָטענע זאָגע. פּאַרצווייפלט האָט ער געשריען: טיכי! טיכי! אָבער טיכי איז דאָס מאָל ניט געווען געהאָרכזאָם. אַ ווילע — און טיכי האָט זיך אַריינגעביסן וואָסטאָטשנין אין האַלדז אַריין מיט אַזאַ קראָפט, ווי ער וואָלט זיין גאָנצן שטילן און געהאָרכזאָמען לעבן, געזאָמלט די קרעפטן פאַר אָט דער מלחמה.

וואָסטאָטשני, דער קאָנוואָי־הונט, האָט זיך געוואָרפן מיט זיין גאָנצן ריזיקן קערפּער, געשלאָגן טיכין מיט די לאַפּעס, געריסן מיט די נעגל, אָבער וואָסטאָטשניס גאָרגל איז שוין געווען דורכגעביסן פון טיכיס שארפּע צייַנער.

גרישקע איז בלייך געוואָרן ווי קאַלך, פּאַרגעפּילט, אַז טיכי וועט שוין צוריק אין בּאַראַק נישט קומען. און ניט בלויז ער איז אַזוי אויפגערודערט געוואָרן. באַלד האָט זיך דערהערט אַ שטעפּעריי פון אַ מאַשין־ביקס. ניין, דאָס איז ניט געווען די געווינלעכע „שפּילעריי" פון אונדזערע וועכטער אויף איבערצושרעקן אונדז — דאָס איז געווען די נקמה אַן אונדזער הונט.

מער האָבן מיר שוין טיכין ניט געזען.

ס׳איז ווידער שרעקלעך אומעטיק געוואָרן אין לאַגער־באַראַק.

גרישקע מיט זיין חברה איז שוין אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפן און זיך געהאַלטן אין איין מיישב זיין, וואָס פאַר אַ שפּיצל מען טוט אָפּ נאַטשאַלסטוואָ: אונטערלייגן אין הינטישן פּיטאָמניק אַמאָנאַל *), איז אַ רחמנות אויף די אַרימע באַשעפענישן, וואָס זיינען זיי שולדיק? מאָכן קליינע לעכלעך אין די אוגערקעס, וואָס גייען פאַר נאַטשאַלסטוואָ, און אין זיי אָנגיסן נאַפּט? וועט מען זיך דאָך כאָפּן, אַז ס׳איז אונדזער אַרבעט. איז געבליבן, אַז ביים קאָנוואָי, וואָס האָט דערשאָסן דעם הונט, זאָל מען אויסשמירן די פּלייצע מיט דזשעגעכץ, וועט מען וועט אונדז פּירן אויסלאָדעווען דזשעגעכץ פאַר דער עלעקטראָ־סטאַנציע פון לאַגער.

אַ שווער שטיקל אַרבעט, אָבער אויף גרישקען מעג מען זיך פאַרלאָזן!

---

*) אָמאָנאַל — אַזאַ אויפּריים־שטאַף, מיט וועלכן די אַרעסטאַנטן פלעגן אויסקאַרטשעווען טיף־פאַרצווייגטע וואָרצלען פון גרויסע בוימער, ביים בויען אַ קליין־באַן אין וואַלד, אָדער ביים אויפּריסן שטיינער אין די שטיין־קאַריערן.

ס׳וועט זיין אַזוי געמאַכט, אַז ס׳זאָל הייסן, אַז דער קאָנוואָי האָט זיך אַליין אויסגעשמירט.

אַזוי האָבן מיר נקמה גענומען פֿאַרן טויט פון אונדזער באַליבטן הונט — טיכי.

די נאַרילסקער

א גרויסע אַטראַקציע איז אונדזער לאַגער איז געווען דער ציגיינער־ארעסטאַנט שילאַם. קיינער האָט אפילו ניט געפרעגט, פֿאַרוואָס זיצט דער ציגיינער מיט אונדז, פֿאָליטישע אַרעסטירטע. מיר האָבן ניט געפרעגט, ווייל מען האָט געווואוסט, אַז צו ווערן א „פֿאָליטיקער" ביי די סאָוועטישע מאַכט־האָבער, דאַרף מען ניט קיין סך...

שילאַמס ווייבל מיט די פיר קינדער, זיינען אים נאָכגעפֿאָרן אין אַלע לאַגערן. שילאַם האָט דערציילט, אַז ביי זיי, ציגיינער, איז פֿאַראַן א מנהג: ווען דער מאַן איז — דאַרט דאָס ווייב זיינע.

א יונגע, שוואַרצחנוודיקע ציגיינערין, מיט א פֿאָר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן — פלעגט זי אים אָפט באַזוכן אין לאַגער. פֿאַר איר האָט ניט עקסיסטירט קיין נאַטשאַלניק מיט קיין וואַכטע. זי פלעגט זיך דורכרייסן דורך אַלע וואַכן און אים יעדן צווייטן אָדער דריטן טאָג ברענגען מתנות. פון וואַנען האָט זי געלעבט? זי פלעגט אויסלייגן קאָרטן אין די אַרומיקע דערפער. 40 יאָר נאָך דער רעוואָלוציע, ציט נאָך אַלץ דעם רוסישן מענטשן צו מיסטעריע און כשופֿדיקן סוד. ווייבער שטייען נאָך אַלץ אויף מיט חלומות, וועלכע זיי דערציילן איבער, מען זאָל דאָס זיי אויסטייטשן. אויסוואַרפן אין קאָרטן, איז א טאָג־טעגלעכע זאַך און ציגיינער האָבן וואָס צו טאָן. זיי פֿאַרדינען א סך געלט ניט נאָר אין די דערפער, נאָר אויך אין די שטעט, און אפילו ביי אינטעליגענטע מענטשן. ביי אונדז אין לאַגער, פלעגט יעדער דריטער רוס אויפשטיין מיט א חלום. איך האָב שוין געוואוסט כמעט אַלע „סימנים": ווען מען זעט אין חלום א צערקווע, באַדייט עס באַפרייאונג; געמט מען עפּעס פון א טויטן אין חלום, איז א סימן פון געפאָר; האַלטן א שטריק אין חלום, הייסט בלייבן זיצן אין לאַגער. א. אַז. וו. אָט דער דאָזיקער כישוף אַרום ציגיינער — ווי מאָדנע דאָס זאָל ניט קלינגען — האָט אפילו אָפּגעשראָקן אונדזערע נאַטשאַלניקעס; שילאַם פלעגט שטענדיק אַרבעטן אויף די בעסטע און לייכטסטע אַרבעטס־פלעצער און זיין באַהנט וויבל האָט זיך דורכגשטופּט צו אים דורך אַלע וואַכן.

דאָס אַלץ איז אָבער בלאָס געוואָרן אַקעגן דער סאַמע לעצטער גע־שעניש: דאָס אָנקומען פון די נאַרילסקער.

מיר האָבן שוין פון פריער געהערט וועגן די בונטן אין א ריי לאַגערן און צווישן זיי אויך אין לאַגער נאַריל־סק, וואו עס זיינען אומגעקומען אין אויפשטאַנד אַרום 300 אַרעסטאַנטן. אָבער פון די ניי־געקומענע אַרעסטאַנטן

האָבן מיר אָפּגענומען אַ לעבעדיקן גרויס ווי אַזוי דער אויפשטאַנד איז אויס־געבראָכן און זיין פאַרלויף.

דער אָנקום פון די נאַרילסקער אין אונדזער לאַגער איז ווי געהעריק צוגעגרייט געוואָרן. מען האָט פריער די מער געזינטערע פון צווישן אונדז, אַריבערגעפירט אין אַנדערע לאַגער־פונקטן און געמאַכט אָרט פאַר די נאַרילסקער.

זיי זיינען אָנגעקומען אין אַ סעפּטעמבער־טאָג, אויסגעמאַטערטע פון דער לאַנגער רייזע. דאָס זיינען געווען אַרום 300 אינוואַלידן, מייסטנס אוק־ראַינער־באַנדעראָווצעס *), וועלכע האָבן אָנטייל גענומען אינעם בונט אין זייער לאַגער, אין נאַרילסק.

גלייך האָבן זיי גענומען דערציילן די אייגצלהייטן פון דעם ניט־גלייכן קאַמף, צווישן אומבאַוואָפנטע אָרעסטאַנטן מיט אַ גאַנצער אָרמיי פון נ.ק.וו.־ד.יסטן, באַוואָפנטע מיט מאַשין־געווער און טאַנקען. אָנגעהויבן האָט זיך עס צוליב דעם שוידערלעכן רעזשים אין זייער לאַגער, און צוליב דעם איזדיע־קעווען זיך פון די וועכטער איבער די אָרעסטאַנטן.

די אוקראַינער, וועלכע זיינען בכלל אין די לאַגערן געווען גוט אָרגאַניזירט, האָבן זיך דערוואוסט, אַז ערגעץ אין אַ פרויען־לאַגער פאַרגוואַלדיקט די וואַך אוקראַיניש אָרעסטאַנטקעס. זיי האָבן באַקומען בריוו פון פרויען, וועלכע האָבן זיי גערופן נקמה צו נעמען.

אין נאַרילסק, וואָס ליגט 2 טויזנט קילאָמעטער אויף צפון פון קראַסנאַ־יאַרסק — דאָרט וואו לאַנגע חדשים איז נאַכט און שפּעטער — חדשים טאָג, און דער פראָסט דערגייט ביז צו 70 גראַד, זיינען די אָרעסטאַנטן געווען אויסגעשטעלט אויף די גרעסטע שיקאַנעס. די ווייטקייט צו אַ צענטער האָט פון די לאַגער־נאַטשאַלניקעס געמאַכט גאַנצע הערשער. די אָרעסטאַנטן האָט מען גענאַטערט אַז שפּעטער זיך באַרימט וועגן די „מאָדערנסטע שטעט, וואָס זיינען אויפגעשטעלט געוואָרן אין דער פראָסטיקער טייגע“...

די אָרעסטאַנטן האָבן אָרויסגעשטעלט פאָדערונגען, וואָס די נאַטשאַלסטוואָ איז ניט נאָכגעקומען.

דער בונט האָט זיך געצויגן עטלעכע טעג. ערשטנס, האָבן די אָרעס־טאַנטן אויסגעקויילעט אַלע מוסרים, וואָס פלעגן אונטערטראָגן צו נאַטשאַלסטוואָ, וועגן אַלץ וואָס עס טוט זיך אין לאַגער; אַלע „נאָריאַדטשיקעס“, וואָס האָבן אויסגעמאַטערט דעם אָרעסטאַנט, פאָרפיניקט אים מיט די אוממעגלעכסטע נאָרמעס אין די שטיין־האַקאַרייען. באַוואָפנט האָט מען זיך מיט וואָס עס איז נאָר געקומען אין דער האַנט: מיט העלצער, דרענגער, אייזנס, ציגל, שטיינער; אָרויסגעכאַפּט אַ פּאָר ביקסן פון די געפאַנגענע וועכטער און מיט זיי געפירט מלחמה ביזן לעצטן קויל. דער לאַגער איז גלייך אָרומגערינגלט

*) באַנדעראָווצעס — אָנגעהעריקע צו דער אונטערערדישער אוקראַיני־שער, אַנטי־סאָוועטישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע, אָנגעפירט דורכן אוקראַינישן נאַציאָנאַליסט און אַנטיסעמיט — באַנדעראַ.

געווָארן מיט טאַנקען, און די נאַטשאַלסטוואָ האָט געשטעלט אַן אולטימאַטום. עס זיינען שוין געווען צענדיקער געפאַלענע אַרעסטאַנטן פון די ביקסן־קוילן, אָבער אויך פון צווישן די לאַגער־וועכטער זיינען געווען געהרגעטע און פאַרוואונדעטע. דער לאַגער האָט זיך געהאַלטן העלדיש און ניט נאָכגעגעבן. דאָן איז די נאַטשאַלסטוואָ אַריין מיט טאַנקען אין לאַגער, אַרויף אויף די באַראַקן, צעשמעטערנדיק זיי און צעקוועטשנדיק אונטער זיך די קערפּערס פון די אַרעסטאַנטן, היפש פון זיי זקנים און קראַנקע.

עס זיינען געפאַלן אין יענעם טאָג ביי דריי הונדערט אַרעסטאַנטן. אָבער דאָס דאָזיקע פאַרגאָסענע בלוט האָט דאָך געהאָלפן, אַז עס זאָל אַראָפקומען אַ קאָמיסיע פון מאָסקווע. דער רוצחישער נאַטשאַלניק, וואָס האָט אַרײַנ־געשיקט אין לאַגער די טאַנקען, איז אַרעסטירט געווָארן. עס האָט זיך אָנ־געהויבן די אויספֿאָרשונג, וועלכע האָט פעסטגעשטעלט, אַז די פאַקטן, אויף וועלכע די אַרעסטאַנטן האָבן זיך געקלאָגט, זיינען אמת. מ׳האָט גענומען אייניגיין אויף פּשרות. צוגעזאָגט קעגן די אָנטיילנעמער פון בונט ניט אָנ־צונעמען קיין שטראָף־מיטלען (און ווי דער שטייגער איז, — ניט געהאַלטן קיין וואָרט און די אָנפירער פון בונט פאַרשיקט אין אַ שטראָף־לאַגער). מ׳האָט דעם גאַנצן לאַגער מעדיציניש אונטערזוכט, און אַלע אינוואַלידן אָפּגעשיקט נעענטער צו מזרח־סיביר. אַזוי אַרום, זיינען די דאָזיקע 300 אינוואַלידן צו אונדז געקומען אין לאַגער. זיי האָבן מיט זיך מיטגעבראַכט דעם גייסט פון בונט און אויפשטאַנד, און מיט דעם דאָזיקן גייסט אויך אונדז אָנגעשטעקט.

אונדזער נאַטשאַלניק פימענקאָ, האָט פון זיי אָפּט געכאָפּט געזידלט. גאַנצע חדשים זיינען זיי בכלל ניט אַרויס צו דער אַרבעט, און אין די אָוונטן איז דאָס יונגוואַרג אַרויס פאַר די באַראַקן און אין אַ כאַר געזונגען זייער נאַציאָנאַלן הימן. איז אַראָפּגעקומען דער נאַטשאַלניק פון דער „אָט־דיעלעניע", כדי זיי אויסצומוסרן. מען האָט אויך געפֿרואווט זיי פּאָנאַנדער־טיילן איבער די לאַגער־פונקטן. אַיינער פון די אָנגעקומענע אַרעסטאַנטן האָט אין דעם נאַטשאַלניק, וועלכער איז אַראָפּגעקומען זיי אויסמוסרן, דער־קענט, אַז ער איז דאָס דער זעלבער, וואָס האָט אין 1950 אויף אַ לאַגער־פונקט זיך אויסגעדריקט צו אַ געקומענעם עשאַלאָן אַרעסטאַנטן:

— דאָ קאָנט איר זיך אַליין גראָבן קברים! איר וועט שוין די פרייהייט נישט אָנקוקן, ווי אייערע אייגענע אויערן!

ער האָט דעם לאַגער־נאַטשאַלניק — וועלכער איז פאַר דער צייט דער־הויבן געווָארן ביז צו אַ נאַטשאַלניק־אָטדיעלעניע — גוט אויסגעזידלט און געשיקט, פאַר אַלע אין די אויגן, צום טיוול. אַלץ איז געבליבן בײַם אַלטן, אויסער וואָס אין „איזוועסטיאַ", דעם אָרגאַן פון דער סאָוועטישער רעגירונג, האָט זיך באַווײַזן אַן „אוקאַז", אונטערגעשריבן פון וואָראָשילאָוון, אַז אויפן גרונד פונעם אָפּמאַך מיט דער אָדענאָוער־רעגירונג, וועלן באַפרייט אַלע די, וועלכע זיינען פאַרמשפט געווָארן פאַר מיטאַרבעטן מיט די נאַציס. עס האָט געהיסן, אַז די וועלכע זיינען געווען אין דייטשן מיליטער און ניט אָנטייל גענומען אין קיין שטראָף־אָטריאָדן, וועלן גלייך באַפרייט, און די, וואָס

האבן זייער זינד געטאן אין ציווילן, ווערט זייער שטראף רעדוצירט אויף א העלפט.

גלייך האט זיך אנגעהויבן אן אויפהייטערונג צווישן די דייטשן. כאטש זייער לאגע האט זיך שוין סיי־ווי פארבעסערט אין לאגער. עס זיינען צו זיי אנגעקומען הונדערטער שפיז־פעקלעך פון דייטשלאנד, אבער פאר די ארעסטאנטן פון אנדערע נאציאנאליטעטן איז דאס ניט געווען דערלויבט. אצינד, האבן די דייטשן — ווידער פריער פאר אלע אנדערע — די ערשטע דערווארט באפרייט צו ווערן פון לאגער.

די דאזיקע געשיכטע האט ארויסגערופן די ביטערסטע קאמענטארן ביי די לאגערניקעס און מען האט זיך געמומען שטעלן פארשיידענע פראגן:

— ניט שוין־זשע, האבן די היטלעריסטן מער רעכט אויף אן אמנעסטיע ווי די סאוועטישע בירגער אליין?

אונדזער היימישער בונט

די פארארדענונג פון „אויבן", וועגן אן אמנעסטיע פאר די יעניקע, וואס האבן מיטגעארבעט מיט די נאציס, מיט דער באוואלטיגער; אז דאס שליסט בליוז אויס די יעניקע, וועלכע האבן דערהרגעט מענטשן אין די דייטשע שטראף־אטריאדן, האט ארויסגערופן א גרויסע צערודערונג צווישן די פאר־שיקטע אין לאגער. ס'איז געווען באוואוסט, אז די גרעסטע צאל ארעסטאנטן, וועלכע זיינען פארמשפט געווארן אויף 10 ביז 25 יאר פארשיקונג, זיינען געזעסן פאר אזעלכע מיני „פארברעכנס", פאר וועלכע ס'איז אפילו ניט פארא־קיין געזעצלעכער גרונד פאר אן ארעסט, אין א לאנד וואו מען רעכנט זיך מיטן געזעץ און יורידישער געריכטס־פראצעדור.

עס זיינען אבער אין לאגער אויך געווען אזעלכע, וואס זיינען געזעסן פאר אמתע פארברעכנס: פאר אויסמארדן יידן; פאר מערדערייען אין דער נאצישער געסטאפא; פאר וועכטער־דינסט אין די נאצישע מארד־לאגערן. אט די דאזיקע מיני פארברעכער האבן דווקא אפגעשניטן ניט ערגער פון יענע, וועלכע האבן געוואגט ארויסצוזאגן וועגן עפעס א פרייע מיינונג; פאר א ווארט, וואס קאן נאר אויסגעטייטש, אדער ארייngעטייטש ווערן, ווי קריטיק קעגן דער סאוועטישער ארדענונג, אדער אמאל, אויפן סמך פון א מסורישער פראוואקאציע — איז די שטראף געווען אן ערך שטארקער און שארפער ווי פאר אלע מיני מערדער און רויבער.

די יידן־מערדער, וועלכע האבן די גאנצע צייט געשריבן אפעלאציעס און גלייקנט שטיין און ביין, אז זיי האבן בכלל געהאט צו טאן מיט די היטלעריסטן, האבן אצינד אויסגעדרייט דעם דישל, כדי ארונטערצופאלן אונטער דער אמנעסטיע פאר מיטארבעטן מיטן דייטשישן אקופאנט. איינער פון די דאזיקע לייט האט זיך אפילו געפלייסט און איבערגעפרעגט דעם לאגער־נאטשאלניק:

— גרַאזשדַאנין נַאטשַאלניק, איך האָב בלויז געהרגעט צוויי יידן, רעכנט זיך דאָס אויך פַאר דינען אין אַ היטלעריסטישן אַטריאַד?

... מען זַאמלט שוין די ערשטע פַאַרטיעס נַאציס אַפּצושיקן אַהיים. דער גרעסטער טייל פון זיי זיינען געווען געסטַאפַאוועס. פַאַראַן אַבער אויך צווישן זיי פשוטע דייטשן, וועלכע זיינען געבראַכט געוואָרן אַהער פון דייטשלַאנד אונטערן פַארדַאכט אין שפּיאָנַאזש לטובת — אַמעריקע. איינער אַ 73 יאָריקער אַלטיטשקער, אַ זייגערמַאכער, איז אַרעסטירט און פַארשיקט געוואָרן אונטער דער באַשולדיקונג אין שפּיאָנַאזש פַאַר אַמעריקע, וויל זיין טַאכטער האָט שפּאַצירט מיט אַן אַמעריקַאנער אַפיצער. ער האָט באַקומען 10 יאָר לַאגער. עס איז אויך געווען אַ באַפּטיסטישער פַאסטאָר, וואָס איז אַפּגעקומען אַ שטראָף פַאַר זיין גלויבן, אונטער דעם היטלער־רעזשים.

דַאן קומט די דיי פַאַר די אוקראַינער, וועלכע האָבן געדינט אין דייטשן מיליטער. פון זיי ווערן וויניק באַפרייט. אין זייערע „דיעלאָס" איז פַארשריבן, אַז זיי האָבן געדינט אין שטראָף־אַטריאַדן. עס האָבן אויך אַנגעהויבן אַנקומען ענטפערס אויף אַפּעלאַציעס פון רוסישע בירגער. עס פַאַרדריסט זייער, וואָס עס ווערן באַפרייט דווקא אַזעלכע, וועלכע זיינען באַקאַנט ווי פַארבּיסענע יידן־פיינט און שוידערלעכע כוליגַאנעס. גרַאד האָט זיך אַבער אונטערגערוקט אַזַא ענין אין אונדזער לַאגער, בעת וועלכן אַלע זיינען געווען פַאראייניקט. דער גייסט פון ווידערשטַאנד אין אַנדערע לַאגערן האָט, ווייזט אויס, געהאָלפן אונדז אַרגַאניזירן אין איין כוח. אונדזער פּאָדערונג און קאַמף איז באַשטַאנען אין דעם, אַז מען זאָל פון אונדז צונעמען די קרימינעלע פַארברעכער, וועלכע האָבן כסדר געווילדעוועט, באַגנבעט די קיך, און אפילו ביינַאכט זיך אַרייגנבַאקומען אין אונדזערע באַראַקן און גערויבט.

געווינלעך איז צווישן די פּאָליטישע אין זייערע באַראַקן געווען אייניגעפירט, אַז אַלץ פלעגט איבערגעלאָזט ווערן אויבן־אויף, קיין זאַך האָט מען ניט פַארבאָהאלטן; אייניער ביים צווייטן האָט גאָרניט געגנומען. די גנבים האָבן אָבער אַרויסגערופן אַ צערודערונג. עס איז ניט דורך קיין טאָג, אַז עס זאָל עפעס ניט פעלן אין אַ באַראַק. דערביי פלעגן זיי דאָס מאַכן אַזוי קונציק, אַז דער אויפזעער איבערן באַראַק האָט דאָס ניט באַמערקט. פַאַרשטייט זיך, אַז דעם צאָרן צוליב די גנבות פלעגט מען אויסלאָזן אויפן אויפזעער, פַאַר זיין ניט וואָכנאַמקייט.

די ניי־געקומענע אַרעסטַאנטן פון נאָרילסק, וועלכע זיינען באמת געווען גוט אָרגַאניזירט, האָבן עטלעכע מאָל געכאַפּט די גנבים און זיי גוט צעשלאָגן. אַצינד האָבן זיי זיך דערוואוסט, אַז די גנבים שלייפן מעסערס און גרייטן זיך צו „אַ געגנראַלער אַטאַקע". געווען זיינען דאָס אַ 20 הפקר־מענטשן, אונטערוועלטניקס, גנבים און באַנדיטן, וועגן וועמען מען האָט די גאַנצע צייט אַפּעלירט צום נַאטשַאלניק, ער זאָל זיי פון אונדז צונעמען. אונדזערע אַלע אַפּעלַאציעס האָבן אָבער אַנגעטראָפן אויף אַ טויבער וואַנט. אויסער די גנבות אין לַאגער, פלעגן זיך די דאָזיקע אויסוואורפן פַארנעמען מיט כאַפן הינט,

אויסער דער לאַגער־זאָנע, זיי קוילענען און אויפֿפרעסן. דאָס האָט אויך אַרויסגערופֿן צו זיי אַן עקל און וויידערווילן. אגב דאַרף אָנגעוויזן ווערן, אַז אַזעלכע פֿאַרשוינען זיינען געווען ניט בלויז ביי אונדז אַליין, אויף יעדן לאַגער־פֿונקט אויף דער ליניע טיישעט־לענאַ זיינען זיי געווען. איז אַזוי אַרגאַניזירט געווארן, אַז אין איין און דער זעלבער שעה, האָט זיך אויף דער גאַנצער ליניע אָנגעהויבן דער קאַמף קעגן די קרימינעלע, מיטן ציל: זיי צו באַזייטיקן פון אונדזערע לאַגערן.

דער דאָזיקער קאַמף איז אָבער ניט געווען אַזוי לייכט. פֿון אַלטער געווואוינטשאַפֿט, איז נאַטשאַלסטוואָ שטענדיק אויף דער זייט פון די קרימינעלע, וועלכע באַרימען זיך כסדר, אַז זיי זיינען געטרייע סאָוועטישע מענטשן און העלפֿן אין קאַמף קעגן די פֿאַליטישע, וועמען זיי פלעגן רופֿן „פאַשיסטן".

ווי נאָר מען האָט די דאָזיקע פֿאַרשוינען אַרויסגעטריבן פון די באַראַקן אויף דער לאַגער־טעריטאָריע, האָבן זיי אויפגעהויבן אַ געוואַלד, זיך געוואָרפן מיט מעסערס, אָבער מען האָט פון זיי אַראָפּגעריסן די מלבושים, זיי צעשלאָגן מיט שטעקנס און געטריבן צו דעם לאַגער־טויער. עס איז געוואָרן אַ גרויסער טומל, אַ צערודערונג, און דער קאַנוואָי אויף די טורעמלעך האָט געשאָסן אין דער לופֿטן. גלייך איז אָנגעקומען נאַטשאַלסטוואָ מיט באַוואָפנטע וועכטער, אָבער די דאָזיקע הילף איז געווען אַ קלייניע. סך־הכל זיינען דאָס געווען עטלעכע וועכטער פון גאַרניזאָן. ברענגען הילף פון אַ צווייטן לאַגער־פֿונקט, האָט נאַטשאַלסטוואָ ניט געקאָנט, ווייל אויך דאָרט איז אין דער זעלבער צייט פֿאַרגעקומען די אייגענע געשיכטע.

דער נאַטשאַלניק האָט ניט געוואָלט נאָכגעבן, צוצונעמען די דאָזיקע פֿאַרשוינען, ווייל אים איז עס געגאַנגען אין זיין פּרעסטיזש. ער וועט ניט נאָכגעבן! באַזונדערס האָט זיך געקאָכט דער רעזשים־נאַטשאַלניק, וועלכער איז אַליין געווען אַ דעגענעראַט און אַן אויסוואורף. ער האָט געשאָסן פון דער וואָכטע מיט זיין רעוואָלווער אין לאַגער אַריין, און איינעם פֿאַרוואונדעט. דאָס האָט נאָך מער אויפֿגערעגט די אַרעסטאַנטן. מ׳האָט געוואָרנט די וועכטער, אַז אויב מען וועט ניט צונעמען די גנבים, וועלן זיי געלינטשט ווערן אויפן אָרט. ענדלעך האָט נאַטשאַלסטוואָ געמוזט נאָכגעבן, אָבער בלויז צייטווייליק. זיי האָבן געמוען נקמה דורך דעם, וואָס קיינער איז ניט געפֿירט געוואָרן צו דער אַרבעט און דער לאַגער איז אָפּגעשלאָסן געוואָרן. די גאַנצע וואָך איז אַריין אין לאַגער און געוואָלט געוואָר ווערן, ווער עס זיינען די הויפּט־שולדיקע אין בונט. זיי האָבן אָבער גאַרניט געקאָנט אַרויס־קריגן. קיינער האָט מיט זיי ניט געריידט. איבערהויפּט איז דער כעס ביי אונדז געווען גרויס אויפן רעזשים־נאַטשאַלניק, וועלכער האָט געשאָסן אין די אַרעסטירטע. מען האָט אים געוואָרנט ניט אַריינצוקומען אין דער לאַגער־טעריטאָריע, ווייל ער וועט קיין לעבעדיקער פון דאָרט ניט אַרויס.

דערוויסנדיק זיך, אַז דער דאָזיקער „בונט" איז אַרגאַניזירט איבער דעם גאַנצן טיישעט־לאַגער — האָט מען געמוען אַלאַרמירן פון אַלע זייטן קיין מאָסקווע. פון מאָסקווע האָט מען געענטפֿערט, אַז מען זאָל זיך ווי עס

איז אַליין אַן עצה געבן, ווייל אין מאָסקווע איז מען ערשט פאַרנומען מיט וויכטיקערע ענינים.

דער נאַטשאַלניק פון דער „אַטדיעלעניע" איז אַרומגעפאָרן איבער זיין אָפּטיילונג און געפֿרוועט דורך פֿראָוואָקאַטאָרן אַרויסבאַקומען, ווער עס זיינען געווען אין די לאַגער־פונקטן די אַרגאַניזאַטאָרן פון בונט? אָבער עס איז אַזוי אַרגאַניזירט געוואָרן, אַז די אַלע, אויף וועמען עס איז געווען דער מינדסטער חשד, אַז ער דינט נאַטשאַלסטווע, האָט זיך געמוזט אָפּטראָגן פון לאַגער. אַזוי האָט מען אויך וואָנסקין דעם יידישן אויסוואורף, אַרויסגעטריבן פון לאַגער אין די הוילע אונטערוועש.

משה בראָדערזאָן שרייבט פאַר אונדז איבער שלום עליכמס „שיר השירים"

וואו קען מען היינט נישט באַקומען שלום עליכמס ביכער צום לייענען, און צו קוויקן זיך מיט זיינע פריילעך־טרויעריקע דערציילונגען? דאָכט זיך אַז וואו די וועלט האָט אַן עק, לייענט מען אים און מען האָט הנאה. אפילו מיר, יידישע אַרעסטאַנטן אין סאָוועטישן „אַזער־לאַג" האָבן געלייענט אין לאַגער שלום־עליכמען, אָבער — ביי וואָס פאַר אַ שוועריע באַדינגונגען! און געלייענט האָבן מיר אים נישט פון קיין געדרוקטן בוך, נאָר פון אַ איבערגעשריבענעם טעקסט, וואָס איז אין געהיים איבערגעגאַנגען פון האַנט צו האַנט.

... מיט אַ מאָל, עס איז שוין געווען אַנהויב 1955, ווען דער קאַטאָרגע־רעזשים האָט אַ ביסל נאָכגעלאָזט, האָט מען אונדז צו וויסן געגעבן, אַז אין אונדזער לאַגער־פונקט וועט אַראָפקומען מיט אַ קאָנצערט־באַזוך די אַרטיסטן־בריגאַדע פון דער שכנותדיקער לאַגער־סיסטעם ביי דער לענאַ.

די סיסטעם פון „אַזער־לאַג", אין וועלכן מיר זיינען אָפּגעקומען אונדזערע אורטיילן, האָט ניט געהאַט, ווי געווינלעכע לאַגערן, זיין אייגענע וואַנדערנדיקע אַרטיסטן־בריגאַדע. אַזאַ בריגאַדע פֿאָרט אַרום אין אַ ספּעציעלן וואַגאָן און די אַרטיסטן געניסן פון באַזונדערע פֿריווילעגיעס: זיי קליידן זיך עלעגאַנט; מען נעמט ביי זיי ניט אַראָפּ די האָר פון קאָפּ; געוויסע אַרטיסטן האָבן אפילו ספּעציעלע דערלויבענישן אַרומצוגיין אין דער סביבה אָן אַ קאָנווואי. געווייב־לעך, פֿאָרט מיט אַזאַ בריגאַדע מיט אַ פֿאָרטרעטער פון דער לאַגער־פֿאָר־וואַלטונג און ניט מער ווי אין וועכטער פון קאָנווואי. די דאָזיקע בריגאַדעס ווערן רעקרוטירט גרעסטנטייל פון פֿראָפּעסיאָנעלע אַרטיסטן־אַרעסטאַנטן. טיילמאָל, געפּינען זיך צווישן זיי גאַנץ באַקאַנטע נעמען.

אונדזער לאַגער, מיט זיין ספּעציעלן רעזשים, האָט זיך ניט געטאָרט דערלויבן אויף אַזעלכע פריווילעגיעס. אין אָנהייב פון די פופציקער יאָרן, פֿאָר סטאַלינס טויט, איז געווען אַ צייט, ווען אפילו גרויסע ספּעציאַליסטן, אינ־זשיניערן, טעכניקער, און אפילו דאָקטוירים (אויב נאָר אין לאַגער איז שוין

געווען איין דאָקטאָר אין סאַניטאַרן אָפּטייל), האָבן אַלע געמוזט אַרבעטן אויף אַלגעמיינער שווערער אַרבעט: גראָבן גריבער, שלעפּן שווערע זעק, זעגן בוימער און האַקן האָלץ. אָבער שוין דער פּאָקט, וואָס מען האָט אויך צו אונדז ענדלעך אַראָפּגעבראַכט אַן אַרטיסטן־בריגאַדע, זאָל זיין פון אַ צווייטן לאַגער־סיסטעם, האָט אָנגעזאָגט, אַז מ׳לאָזט נאָך די לייצעס אויך אין האַרבן רעזשים אין אונדזער לאַגער־סיסטעם.

די געקומענע אַרטיסטן־בריגאַדע איז באַשטאַנען סך־הכל פון 10 פּערזאָן — 6 מענער און 4 פרויען. כמעט אַלע זיינען געווען פּראָפעסיאָנעלע שוי־שפּילער פון מאָסקווער און לענינגראַדער עסטראַדע־טעאַטערן.

פון די פרויען איז איינע געווען אַ באַקאַנטע לענינגראַדער שוישפּילערין פון סאַטירע־טעאַטער, וועלכע האָט ערשטקלאַסיק אויסגעפירט קאַמישע ראָלן. געווען איז זי אַ מיטליעריקע פרוי, מיט אַ סך קולטור און געשמאַק. די איבעריקע פרויען זיינען געווען יונגע און שיינע, אין סאַמע בלי פון זייער יוגנט: אַן אוקראַיניש זינגערין; אַ טאַטערין, וואָס האָט געשפּילט אויף אַ באַיאַן, און אַ וויאָלין־שפּילערין.

פון די מענער זיינען געווען עטלעכע אַרטיסטן: אייגער אַ קונצן־מאַכער; אַ שפּילער אויף אַ טראָמפּייט און אַ יידישער בחור פון לעטלאַנד, אַן ערשט־קלאַסיקער פידל־שפּילער.

ביי אַזאַ געשעעניש, איז קודם־כל אַ שמחה ביי די „פּרידורקעס״ (די לאַגער־אָנגעשטעלטע). איין קליניקייט: אַזויפיל פרויען באַוווייזן זיך מיט איין מאָל אין לאַגער. זיי זיצן, די פרויען, פאַר דער פּאָרשטעלונג, אינעם גרויסן באַראַק פון דער ק.וו.טש. רויכערן גוטע פּאָפּיראָסן, ניט קיין מאַכאָרקע, פּאָרוויקלט אין צייטונגס־פּאָפּיר, ווי מיר; די ליפּן און דער פּנים מיט שמינקע, און זיי ענטפערן גערן אויף אַ פלירט פון די יונגע לאַגערניקעס.

גלייך ווערט מאָביליזירט די קיך. דער „באַריאָדטשיק״ גייט אַרום צווישן די אָרעסטאַנטן און זאַמלט צונויף פון שענסטן און בעסטן, וואָס מ׳האָט באַקומען צוגעשיקט פון דער היים. מען גיט אים ווייס מעל, צוקער, פעטס, קאַקאַא, וואורשט און אפילו שאָקאָלאַד. פון אָט דעם אַלעם מאַכט שוין דער קוכער גוטע מאכלים. מען זוכט אויס פון אונטער דער ערד פיינע גלעזער, מענטשלעכע געפּעס („מענטשלעכע געפּעס״ — דאָס איז דער שטענדיקער חלום פון אָרעסטאַנטן, ניט צו דערפן מער עסן פון די גראָבע ליימענע שיסלען), און מען טראָגט דאָס אַריין אויף אַ טאַץ, צוגעדעקט מיט בלענדיק־ווייסע טיש־טעכלעך פאַר די אָרטיסטן.

מיר יידן אין לאַגער האָבן זיך באַזונדערס פאַראינטערעסירט מיטן בחור פון לעטלאַנד, דעם פידל־שפּילער. מיר האָבן וועגן אים שוין געהערט, אָפּגענומען גרוסן פון די שכנותדיקע לאַגערן. אפילו די אַנטיסעמיטן ביי אונדז האָבן געהאַט צו דערציילן וועגן זיין שפּילן. דער דאָזיקער יידישער בחור איז געווען באַשאָנקען מיט אַ באַזונדערן איידעלן געזיכט־אויסדרוק. עפּעס ווי די פּאָר יאָר לאַגער וואָלטן אויף אים אין גאַנצן קיין שליטה ניט

געהאַט. באַזונדערס האָט זיך אינטערעסירט מיט אים דער יידישער שרייבער ר. וואָס האָט געקענט דעם בחורס משפחה.

דער בחור איז געקומען קיין סיביר נאָך אין 1940, ווי אַ יונג יינגל. ער איז פאַרשיקט געוואָרן פון לעטלאַנד צוזאַמען מיט זיין גאַנצער משפחה, צוליב דער „זינד" פון זיין פאָטער, וועלכער איז געווען אַ רייכער פאַבריקאַנט. אין סיביר האָט דאָס יינגל אַרויסגעווויזן גרויסע פייאיקייטן. ער האָט פאַר־ענדיקט מיט אַן אויסצייכענונג דעם פיזיש־מאַטעמאַטישן פאַקולטעט אויף איינעם פון די סיבירער אוניווערזיטעטן און דערביי אין זיך אַנטדעקט אַן איסערגעווויינלעכן חוש פאַר מוזיק. גלייכצייטיק האָט ער פאַרענדיקט אַ קאָנ־סערוואַטאָריע.

ער האָט באַקומען 25 יאָר לאַגער פאַר אַ בלבול, אַז ער זאָל כלומרשט האָבן געהערט צו אַן אונטערערדישער אַרגאַניזאַציע פון יידישער יוגנט אין סיביר, וואָס האָט אויף אירע פאַרזאַמלונגען פראָקלאַמירט די צוגעבונדנקייט צו מדינת ישראל און זיך צוגעהערט צו די ראַדיאָ־טראַנסלאַציעס פון דער ירושלימער „קול ישראל".

ביי אונדז אין לאַגער האָט זיך דער יידישער יונגערמאַן פון לעטלאַנד שטאַרק אינטערעסירט מיט די יידישע אַרעסטאַנטן, און באַזונדערס מיט די יידישע שרייבער. מיר האָבן אים אַרייַנגענומען אויף אַ ווייל אינעם באַראַק וואו עס האָט זיך געפונען משה בראָדערזאָן, וועלכער האָט זיך מיט אים אַרומגעכאַפּט ווי מיט אַן אייגן קינד. מיר האָבן באַוואונדערט, ווי דאָס אַרומיקע גראָבקייט און מיאוסקייט האָט זיך אַזוי וויניק צוגעקלעפּט צו אים.

דער יונגער יידישער שפּילער, ווייזט זיך אַרויס, הערט ניט אויף די גאַנצע צייט צו שטודירן. ער לערנט פלייסיק ביי זיך אין וואָגאָן־ווינקל און בעט ביי אונדז רחמים, מיר זאָלן אים אויסלייען דאָס וויכטיקסטע פון די ביכער וואָס איינער האָט דאָ אין זיין אייגנס. איך האָב זיך גלייך געזען מיט אונדזער טייערן פראָפעסאָר ס., וואָס האָט שוין פאַר דער צייט וואָס מען האָט אַנגעהויבן דערלויבן צו באַקומען ביכער פון דער היים, באַוויזן צונויפזאַמלען ביי זיך אַ היפּשע ביבליאָטעקל מיט וויסנשאַפטלעכע ווערק. פראָפעסאָר ס. איז גלייך געקומען און מיטגענומען פאַרן בחור דריי וויכטיקע פילאָ־סאָפישע ווערק. דער יונגערמאַן איז געווען אַזוי געירט פון דער מתנה, אַז ער האָט אונדז גלייך געמאָלדן:

— טייערע יידן, כ׳האָב אייך אין אַנהייב ניט דערציילט וועגן דאָס טייערסטע, וואָס כ׳האָב באַוויזן מיט זיך מיטצונעמען: דאָס איז אַ קליין ביכעלע מיט יידישע אותיות. אַזעלכע ביכעלעך זעט מען ניט אין לאַגער. מיט דעם ביכעלע איז מיר באַזונדערס שווער זיך צו שיידן. עס איז שלום עליכמס דערציילונג „שיר השירים", וואָס איז דערשינען אין מאָסקווער יידישן מלוכה פאַרלאַג אַיידער עס איז געשען דער פאַגראָם אויף דער יידישער ליטעראַטור אין סאָוועטנפאַרבאַנד. דאָס דאָזיקע ביכל האָב איך פאַר דער צייט געלייענט צענדליקער מאָל. אַז כ׳האָב קיין צייט ניט צו לייענען, גיב איך סתם אַזוי אַ מיש די בלעטלעך, איך זאָל זיך אַנזעטיקן מיטן בליק פון

יידישע אותיות. געווען יידן, וואָס האָבן מיר אין די לאַגערן געבעטן געבן כאָטש אַ קוק צו טאָן אויף אָט דאָס ביכל. אייך וועל איך דאָס ביכל געבן, איר זאָלט עס איבערשרייבן, און אַז כ׳וועל דאָ זיין דאָס צווייטע מאָל, זאָלט איר מיר דאָס אָפגעבן.

מיר האָבן די דאָזיקע מלאכת הקודש איבערגעגעבן משה בראָדערזאָן און דעם שרייבער ר., וועלכע האָבן געהאָט אַ באַזונדערס קלאָרע און שיינע האַנטשריפט. די צייט איז שוין געווען אַ מילדערע, מ׳האָט שוין געלייענט אין לאַגער צייטונגען, זשורנאַלן און ביכער. אָבער זיך פאַרנעמען מיט איבער־שרייבן אַ יידיש ביכל, איז נאָך אַלץ געווען אַ געפאָר: אַ צעדרייטער וועכטער קען זיך אַריינכאַפן, און ניט פאַרשטייענדיק, מיט וואָס מען פאַרנעמט זיך, קען ער דאָס צעריסן אָדער איבערגעבן צו נאַטשאַלסטוואָ צו „ראָזביעראַיען״ (זיך פאָנאַנדערקלייבן). האָט מען דאָס איבערשרייבן געדאַרפט לאָזן אויף ביי־נאַכט, פאַרבאַהאַלטן פון אַלעמען.

משה בראָדערזאָנען האָט מען שוין דאָן געהאָט אַראָפגענומען פון זיין „אָמט״ ווי אַ נאַכט־שומר. מיט זיין שטענדיקן הומאָר און איינפאַלן, פלעגט ער שאָפן יעדן טאָג נייע און נייע ווערטלעך און ווארט־שפילן אויף דער צע־דרייטער נאַטשאַלסטוואָ. זיין שארפער וויץ איז געווען דאָס אייניציקע, מיט וועלכן ער האָט זיך נוקם געווען פאַר אַלע דערנידעריקונגען און באַליידיקונגען וואָס אינטעליגענטע מענטשן האָבן אויף זיך געפילט אין לאַגער. זייַנע וויצן זיינען אַרומגעגאַנגען איבערן גאַנצן לאַגער און דערגאַנגען צו דער נאַטשאַל־סטוואָ, אויף וועמענס קאָנטאָ זיינע טרעפלעכע שטעכווערטלעך זיינען געווען געצילט. האָט מען אים דערפאַר אַראָפגענומען פון זיין „אָמט״. אָבער ס׳איז שוין געווען דאָס יאָר 1955, ווען מענטשן אין זיין עלטער, אויב זיי זיינען אָנגערקענט געווארן פאַר אינוואַלידן, וואָס זיינען נישט פייאיק צו קיין אַרבעט, האָט מען שוין ניט געטאָרט צווינגען צו אַרבעטן. ער האָט זיך געהאַט זיין נאַרע אויפן אויבערשטן שטאָק, וואו ער פלעגט האַלב־ליגנדיק לייענען. אויבן טאָקע, אויסבאַהאַלטן פון פרעמדע אויגן, האָט ער אויסגעצירקלט די איבער־שרייבונג פון שלום עליכמס „שיר השירים״. דאָס איבעריקע האָט פאַרגעזעצט דער שרייבער ר. אין אַ פאַסיקער צייט.

די פרייד פון די יידן אין לאַגער איז ניט געווען צו באַשרייבן. ס׳איז געווען דאָס ערשטע יידישע ביכל פאַר אַזויפיל יאָרן אָן אַ יידישן אות. דער עקזעמפלאָר איז געגאַנגען פון האָנט צו האָנט. איך געדענק ווי דער שרייבער מ. גערץ־מאָוושאָוויטש (ער איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבן אין ריגע) האָט פאַרגעסן זיין הארץ־פעלער, וואָס האָט אים אַ לענגערע צייט צוגעשמידט צום בעט אין דער סאַניטאַרער אָפּטיילונג. ניט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויפן עקזעמפלאָר, האָט ער זיך אָנגעטאָן און אַריין אין באראָק פון משה בראָדערזאָן, כדי אָנצוקוקן די דערציילונג. יידן האָבן געלייענט און געלאַכט דורך טרערן. און צו פאַרדאָנקען האָט מען דאָס געהאָט איינעם, אַ טייערן יידישן בחור פון לעטלאַנד, איינעם פון אַ סך, אַ סך אומבאַקאַנטע מארטירער אויפן פראָנט פון אונדזער מאָדערנער יידישער קולטור.

וועָן מיין אומגעבראַכטע מאַמע וואָלט געזען...

נאָך דעם קליינעם בונט, וואָס מיר, פּאָליטישע אַרעסטאַנטן, האָבן דורכגעפירט אין לאַגער קעגן די קרימינעלע פּאַרברעכער, האָבן זיך אָנגעהויבן אַלץ אָפטער הערן סטראָשונקעס וועגן נייע „עטאַפּן". מען האָט אונדז געדראָט, אַז מען וועט אונדז פונאַנדערשיקן אין וויטע און שווערע לאַגערן. קיינער פון אונדז האָט זיך אָבער ניט געשראָקן און וויניק אָכט געלייגט דערויף. נאָטשאָלסטווא האָט זיך סוף־כל־סוף געמוזט צוריקציען פון זייערע פלאַנירטע שריט און אַרויס פון דער געשעעניש מיט חרפּה. די קרימינעלע פּאַרברעכער האָבן זיי צונויפגעזאַמלט אין אַ באַזונדער לאַגער.

נאָכדעם ווי די פּראָטעסט־אַקציע קעגן די קרימינעלע איז אונדז געלונגען, האָט אונדז שוין ניט אָפּגעשראָקן אַרויסצורופן אַן אַלגעמיינעם שטרייק, ביי אַ צווייטער געלעגנהייט.

געווינעלעך ווערט אַ שטרייק פּאַרעכנט פּאַר סאַבאָטאַזש, און מען גיט דערפּאַר צו נאָך אַ פונקט פון כל־בו פּאַראַגראַף 58. אָבער עס זיינען שוין אַוועק די אַלטע צייטן און די אַרעסטאַנטן שרעקן זיך וויניקער אפילו פּאַר די נייע פונקטן צום גרויסן אַלטן פּעקל. דער אַרעסטאַנט פילט זיך מוטיקער און פּראָווט שוין רעאַגירן אויף אַן עוולה.

פּאָסירט האָט די געשיכטע וועָן אייַנער אַ פּאָליאַק, אַ געוויסער סטריקאָווסקי האָט דערקלערט אַ הונגער־שטרייק. סטריקאָווסקי איז אַמאָל, בעת דער פּוילישער גלות־רעגירונג פון גענעראַל שיקאָרסקי, דעלעגירט געווארן פון לאָנדאָן אויסצופירן די פונקציע פון אַ פּאָרשטייער פון דער פּוילישער רעגירונג אין קראָסנאָיאַרסקער געגנט. אָבער גלייך ווי עס זיינען איבערגעריסן געווארן די באַציאונגען צווישן רוסלאַנד און דער פּוילישער עמיגראַנטן־רעגירונג, האָט מען דעם דאָזיקן סטריקאָווסקי אַרעסטירט.

מען האָט אים דערקלערט פּאַר אַ „שפּיאָן" און אים פּאַרשפּאַרט אויף 10 יאָר אין טורמע. שפּעטער האָט מען אים פּאַרשיקט אויף „ספּעצפּערעסי־לעגיע" *) קיין סיביר. דאָרט האָט דער קאָמענדאַנט פונעם פּאַרשיקונגס־אָרט צוגעזומען זיינע פּוילישע פּאַפּירן און אים פּאַרשריבן פּאַר אַ שטאַטלאָזן. סטריקאָווסקיס טענות, אַז ער האָט געהאָט אפילו צוויי פּוילישע פּעסער: אַ „דאָוואד אָסאָביסטי" און אַ דיפּלאָמאַטישן פּאַספּאָרט פון דער פּוילישער רעגירונג — דאָס האָט אים ניט געהאָלפן. אין עטלעכע חדשים אַרום האָט מען אים צוגעשריבן, אַז ער האָט אויף דער פּאַרשיקונג געוואָלט אַרגאַניזירן אַן אויפשטאַנד קעגן דער סאָוועטישער אַרמיי, און אים דערלייגט נאָך 10 יאָר ווי אַ צוגאָב. דער אומגליקלעכער פּאָליאַק האָט, אויף אייַנער אַן אַרבעט, פּאַרלאָרן פיר פינגער פון דער רעכטער האַנט. טראָץ דעם אָבער, האָט ער

*) ספּעצפּערעסילענית — ספּעציעלע פּאַרשיקונג.

זיך באמיט צו ארבעטן און האט שפעטער אנגעפירט מיט דער לאנדווירטשאפט־לעכער ארבעט ביים לאגער.

וען מען האט געזומען שמועסן, אז עס וועלן מעגלעך באפרייט ווערן די אויסלענדער, צווישן זיי אויך פאליאקן, האט סטריקאווסקי געשריבן צענדליקער אפעלאציעס קיין מאסקווע און אויך צו דער ארטיקער נאטשאלסטווא. פון אלע זייטן האט מען אים אבער געענטפערט, אז ער איז ניט קיין... פוילישער, ווייל אין זיין „דיעלא" איז ער געווען פארשריבן ווי א שטאטלאזער. זיין טענה, אז דאס איז געווען א פשוטער ווילקיר פון א באנדיטישן קאמענדאנט פון זיין פארשיקונגס־ארט, האט קיין שום פאזיטיווע רעזולטאטן ניט גע־ברענגט. אין פראטעסט האט סטריקאווסקי דערקלערט א הונגער־סטרייק. אויפן פינפטן טאג האט נאטשאלסטווא אים געוואלט שפייזן מיט געוואלד, אויף א קינסטלעכן אופן. דאן האבן מיר, די פאליטישע ארעסטאנטן, דערקלערט א שטרייק פון גאנצן לאגער־פונקט. און — אויך דאס מאל האט נאטשאלסטווא נאכגעגעבן. זיי זיינען געצוואונגען געווארן צו רעקאמענדירן סטריקאווסקין פאר מאסקווע, אז מען זאל אים אנערקענען פאר א געוועזענעם פוילישן בירגער, און אים איינשליסן אין דער ליסטע פון די אויסלענדער. ערשט דאן האט סטריקאווסקי איבערגעריסן זיין הונגער־שטרייק.

*
**

ניט פארן אזא זאך צו וועלכער א מענטש זאל זיך ניט צוגעוואוינען. אין אונדזערע שוועכע לאגער־באדינגונגען, האבן מיר נאר אויסגעקוקט אויף איינס: מען זאל אונדז ניט פירן אויף קיין וויטן „עטאפ". פאר א וויטן „עטאפ" האב איך באזונדערס זיך געמעגט שרעקן. איך בין געווען צווישן די, וועלכע זיינען בעת דער לעצטער „קאמיסאווקע" באצייכנט געווארן ווי צווייטע קאטעגאריע. איצט האט שוין נאטשאלסטווא דאס רעכט צו טאן מיט מיר וואס זי וויל. פון פארשיידענע לאגערן קומט מען אלע מאל מיט צו אונדז אפצוקלייבן מענטשן פאר באזונדערע שוועכע ארבעטן. צופעליק פאל איך עפעס ניט אריין. דער נאטשאלניק שיקט אווע די אלע וואס ארבעטן שלעכט, „נעמט זיי אייך צו". די איינציקע סגולה ניט צו דארפן מגולגל ווערן ערגעץ ווייט, איז זיך באמיען גוט צו ארבעטן. וואו נעמט מען אבער די כוחות דערצו?

פאר די פאר יאר לאגער בין איך שוין געווארן פיזיש א חורבה. איך גיי אויף דער ארבעט אין וואלד, וואוהין אונדזער בריגאדע ווערט געפירט אויף אויסצולאדן וואגאנעס מיט מעל, צוקער און אנדערע פראדוקטן. וועג מיין מאמע וואלט אויפגעשטאנען פון קבר, א קוק געטאן ווי איר בן־יחיד, וועמען זי האט דערצויגן צו זיין א רב ביי יידן, האט זיך עס צוגעוואוינט שנעל אויס־צולאדן א פולמאן־וואגאן מיט שווערע זעק מעל, ווי ער „מאכט" דערביי 75 זעק אויף א שטח פון 150 מעטער, דערנאך טראגט ער די זעקלעך אויפן וואג און א דריטן מאל צו „שטאבעלירן" — אויפלייגן די זעק אין געקעסטלטע

רייען אין מעל־סקלאַד. די אַרבעטס־נאַרמע פאַר אַ „צווייטער קאַטעגאָריע" איז אַריבערצוטראָגן 6 טאָן משא אַ טאָג. דיין זון, טייערע מאַמע מיינע, איז אומגעפאַלן מיטן ערשטן זעקל מעל. האָט מען פֿרובירט אין צווייען טראָגן, ביז ער איז דערגאַנגען דעם סוד, אַז טראָגן פאַר זיך, ניט אויף דער פֿלייצע, אפילו אין צווייען, איז אַ סך ערגער ווי טראָגן אַליין אויף דער פֿלייצע. אַז מען האַלט דאָס זעקל מעל אין די הענט טרעפט זייער אָפּט, אַז די בויך־פּעל רייסט זיך איבער און מען ווערט געבראָכן...

קיין זעק צוקער פון 90 קילאָגראַם קען דיין זון ניט טראָגן, ער איז נאָך דערצו צו שוואַך. איך באַשולדיק דיר ניט, מאַמע, וואָס דו האָסט מיך ניט אַזוי דערצויגן און איינגעאיבט איך זאָל קענען שפּרייזן מיט 90 קילאָגראַמיקע זעק צוקער אויף די פֿלייצעס. האָסט דאָך ניט געווואוסט, אַז דיין זון דערוואַרט אַזאַ שוווערע שקלאַפן־פּאַרשיקונג אין סאָוועטנלאַנד. מוזסטו מסתמא אַצינד טויטערהייט אינרייסן וועלטן ביי אַלע גרויסע זיידעס מיינע, אַז זיי זאָלן פֿועלן ביי דעם אַלמעכטיקן אין הימל, ער זאָל מיר מוחל זיין מיינע זינד און שענקען כוחות אויסצוהאַלטן אַזאַ ביטערע שטראָפ...

וועז איך פּאַרשפּעטיק זיך אין אָוונט, לויפט משה בראָדערזאָן אַרום איבער די באַראַקן מיך זוכן, אין מורא: אפשר איז מיט מיר עפּעס געשען. אַזעלכע „געשעענישן" טרעפן זיך יעדן טאָג ביי דער אַרבעט און פונדעסטוועגן, אַז איך פּרעג אים, וואָס וואָלט ער זיך געווואונטשן, ענטפּערט ער מיט אַ זיפּץ:

— איך ווינטש זיך איינס: עס זאָל ניט ווערן נאָך ערגער...

יאָ, פּאַרן „נאָך ערגער" האָבן מיר אַלע געצייטערט. מיר האָבן שוין געווואוסט, וואָס עס הייסט אַזעלכעס „ספּעצלאַגער". פון אָט דעם דאָזיקן לאַגער, קען מען וועז ווועט עס דאַרפן, דיר אַרויסנעמען, און מען וועט ניט וויסן אויף דער פריי, וואו דיין געביין איז אַהינגעקומען. פון דעם דאָזיקן לאַגער וועסטו זיך קיינמאָל ניט אומקערן אַהיים, אפילו וועז דו וועסט דער־לעבן אויסצוזיצן אַלע יאָרן, וועלכע זיינען דיר אָנגעצייכנט געוואָרן לויטן „אורטייל".

ערב דער באַפרייאונג

ס׳איז אַראָפּגעקומען אין לאַגער אַ מעדיצינישע קאָמיסיע אויף דורכ־צופירן אַן „אַקטיראָווקע", דאָס הייסט, אויף איבערצוקוקן דעם געזונט־צו־שטאַנד פון די אַרעסטאַנטן. אָפּצולייבן די אַלע וועלכע זיינען שוין פול־שטענדיק אומטויגבאַר צו דער אַרבעט און זיי אָפּשיקן אַהיים.

די קאָמיסיע האָט באַשטימט דריי קאַטעגאָריעס: 1) אַזעלכע וואָס קאָנען נאָך אַרבעטן; 2) אַזעלכע, וועגן וועמען די קאָמיסיע קאָן נישט דעצידירן

אַליין, און זיי ווערן דעריבער איבערגעשיקט דורכצומאַכן זייער אַקטירונג אין אַ שפּיטאָל; און 3) קראַנקע און אינוואַלידן וועגן וועמען ס׳איז נישטאָ קיין ספק וועגן זייער ענדגילטיקער אומטויגלעכקייט צו דער לאַגער־אַרבעט.

דער דיכטער משה בראָדערזאָן איז אַריינגעפאַלן צווישן די „אַקטירטע" פון דער דריטער גרופּע, און איך — צווישן דער צווייטער גרופּע, וועלכע דאַרף איבערגעשיקט ווערן אין שפּיטאָל אויף אַבסערוואַציע. סיי־ווי האָט מען אונדז נאָך לאַנגע חדשים געהאַלטן אין לאַגער. בראָדערזאָנען האָט מען ניט באַפרייט און מיך — ניט געשיקט אין שפּיטאָל.

די פּראָצעדור איז געווען אַזאַ, אַז אויסער דער מעדיצינישער קאָמיסיע, האָט מען נאָך געדאַרפט דורכגיין אַ געריכטלעכע קאָמיסיע, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ ריכטער, אַ פּראָקוראָר און אַ פּאָרשטייער פון דער לאַגער־פאַרוואַלטונג. די דאָזיקע קאָמיסיע פלעגט זעלטן ווען באַזוכן אַ לאַגער. די שוין „אַקטירטע" פון דער מעדיצינישער קאָמיסיע, האָבן לאַנג געדאַרפט וואַרטן אויף דער געריכטלעכער קאָמיסיע. שיינע־מרים, די פרוי פון משה בראָדערזאָן, האָט ניט געוואָרט אין מאָסקווע וועגן דער באַפרייאונג פון איר מאַן. אין אַ שיינעם פרימאָרגן איז אַנגעקומען אַ טעלעגראַמע פונעם געזעלשאַפט־פּראָקוראָר, אַז מען זאָל בראָדערזאָנען שטעלן פאַר אַ מעדיצינישער קאָמיסיע. כאָטש מען האָט אים שוין געהאַט פריער „אַקטירט" האָט מען אים אָפּגעשיקט אין לאַגער־שפּיטאָל. אין אַ חודש אַרום האָט מען מיך אויך אָפּגעשיקט אַהין אויף „אַקטירן זיך".

ווען איך האָב פאַרלאָזן דעם לאַגער, איז גראָד געווען אַ וואַרעמער האַרבסט־טאָג. כאָטש אונדז האָבן באַגלייט צוויי קאָנוואָיס אויף פערד, איז אָבער דאָס מאָל דער רעזשים געווען אַ סך מילדער. די וועכטער האָבן געוואוסט אַז זיי האָבן פאַר זיך שוועער־קראַנקע מענטשן און זיי האָבן דעריבער ניט מורא געהאַט פאַר דער מעגלעכקייט פון אונדזער אַנטלויפן. אייגנטלעך האָט מען אונדז אַרויפגעזעצט אויף אַ פור, אָבער אַזוי ווי עס זיינען צווישן אונדז געווען אויך זקנים און אַזעלכע וואָס האָבן זיך קוים געקענט רירן און די פור איז געווען צו ענג פאַר אַלעמען, בין איך געגאַנגען צופוס.

אייגער פון די קאָנוואָיען איז געווען אַ יידישער בחור פון אָדעס. צו זיין שבח זאָל געזאָגט ווערן, אַז עס האָט זיך פאַרט אין אים דערוועקט דאָס פּינטעלע יידּ, ער האָט מיך ניט צו שטאַרק געיאָגט. מיט מיינע שלאַבער־דיקע פיס בין איך אָפּט אָפּגעשטאַנען אַ וויייטן וועג פון די איבעריקע קראַנקע, וועלכע זיינען געפאָרן אויף דער פור. דער יידישער בחור פלעגט אַלע מאָל צוריקרייטן אויף זיין פערד מיך אויפצוזוכן, אָבער מיך ניט געיאָגט צו פאַר־שנעלערן די טריט. איך האָב דערפילט די ערשטע לופט פון אַ ביסעלע פריי־הייט. אָט גיי איך און גיי, און אַרום מיר זעען זיך ניט קיין וועכטער, קיין מאַשינען־ביקסן, קיין הינט, וועלכע פלעגן אונדז במשך פון אַלע יאָרן באַגלייטן אויף יעדן שפּאַן. איך דערפיל נאָך לאַנגע יאָרן די שיינקייט פון וואַלד. צווישן די נאָדל־ביימער פאַרגנבעט זיך אַ בעריאָזע און דערציילט

מיט אירע בלעטער אַז דער האַרבסט קומט אָן. אַלע פייגל אין וואַלד זיינען אַזוי ווייט פונעם אַרומיקן שלעכטס, פירן ליבעס און צוויטשערן אַ ליבע־שפראַך אייגער צום צווייטן. פון ערגעץ פון דער טיף פליט אָן אַזאַ מחיהדיק ווינטעלע און גלעט מיך און רוימט מיך איין אַזעלכע צוזאַגנדיקע סודות... אָ! וועז איך קאָן זיך דאָ צוזעצן און אַ דרימל טאָן...

איך האָב גאָרניט געפילט ווי איך האָב זיך טאַקע צוגעזעצט און אייגע־דרימלט פון מידקייט. אָבער עס וועקט מיך אויף אייגער פון די וועכטער, בלויז מיט אַ פּרעטענזיע, אַז ער האָט מיך שוין אַרומגעזוכט. מיר זיינען שוין אָפּגעגאַנגען צען קילאָמעטער, נאָך אַ זעקס קילאָמעטער — און מיר וועלן זיין אין שפּיטאָל. ס׳איז ניט אַזאַ לאַנגער וועג, אָבער ווי מיד איך בין! ווי מיין קערפּער איז עס צעבראָכן געוואָרן דורך די יאָרן לאַנגער! דאָס האָרץ קלאַפּט שנעל־שנעל, עס פעלט מיר אויס אָטעם. די פיס זיינען געשוואָלן. איך שטרענג אָן די לעצטע כוחות צו דערקריכן. ענדלעך זיינען מיר אָנ־געקומען.

שוין אין דעם זעלבן אָוונט, וועז אונדזער גרופּע איז אָנגעקומען אין שפּיטאָל, פירט מען מיר צו עטלעכע דאָקטוירים. בלויז מיין שלעכטע ראיה גיט מיר דאָס רעכט צו שטיין אויף דער אַקטירונגס־קאָמיסיע. מען פירט מיך צום נאָטשאַלניק פון דער קאָמיסיע, וואָס איז אַ קאַפּיטאַן. ער אונטער־זוכט מיר דאָס האָרץ און פון אויסדרוק אויף זיין פּנים פאַרשטייט איך, אַז מיין האָרץ איז ניט גאָר פּויגלדיק. ער גלויבט זיך אַליין ניט און באַפעלט מיר זיך אָוועקצולייגן אויף דער קאַנאַפּע זיך אָפּצורוען.

— איר זענט געגאַנגען צופוס? — פרעגט ער ביי מיר — מסתמא ספּעציעל כדי זיך אָפּצושוואַכן דאָס האָרץ...

אָבער נאָכן „אָפּרוען" זיך האָט מיין האָרץ זיך אַלץ ניט באַרואיקט. באַ־פעלט מיך דער קאַפּיטאַן איבערצונעכטיקן און קומען צו דער קאָמיסיע צו־מאָרגנס. דערווייל האָט מען מיר געמאַכט אַ רענטגען־אויפנאַמע פון די לונגען און דעם האָרץ. דער קאַפּיטאַן האָט ניט געטרויט דעם רענטגענאָלאָג, און אַליין בייגעווען בעת דער רענטגען־אויפנאַמע.

צומאָרגנס האָב איך זיך אין קאָרידאָר פון שפּיטאָל־אָפּטיילונג באַגעגנט מיט משה בראָדערזאָנען. ער האָט זיך אין שפּיטאָל די גאַנצע צייט געהיילט און ערשט איצט גייט ער צו דער קאָמיסיע. דעם דאָזיקן צעבראָכענעם און שווער־קראַנקן מענטש האָט דער קאַפּיטאַן געהאַלטן אַ קנאַפּע שעה, כדי זיך געניי איבערצוצייגן, צי ער נאָרט חלילה ניט אָפּ... אויף דער טענה פון בראָדערזאָנען, אַז מען האָט דאָך אים שוין צוויי מאָל געהאָט „אַקטירט", האָט דער קאַפּיטאַן געענטפערט מיט אַ וויץ, אַז „באָג טראָיצו ליובית". גאָט האָט ליב אַ דריילינג; עס הייסט, אַז אַ דריטן מאָל אונטערזוכן מאָכט ניט אויס. אויך דאָס דריטע מאָל האָט מען ביי בראָדערזאָנען אויסגעפונען אַ טראָמבאָזע אויף די פיס־אָדערן, אַ סקלעראָזע, און אַן „אָנגינאַ פּעקטאָריס" און... מען האָט אים „אָקטירט". די דאָזיקע אַקטירונג האָט אָבער וויניק געהאָלפן, אַז

מען זאל אים שפעטער ניט שלעפן מיטן עטאפ אזש אין מאלאטאווער געגנט, אינעם אזוי גערופענעם מאלאטאווער לאגער. דאס אלץ האט זיך נאך מער אפגערופן אויף בראדערזאנס, אזוי אויך אפגעשוואכטן, געזונט־צושטאנד. און שפעטער, שוין אין פוילן, דערפירט צו זיין פלוצלונגדיקן טויט.

מיך האט דער קאפיטאן־דאקטאר באזונדערס שווער געמאטערט. געשען איז דאס אלס רעזולטאט פון מיין פארהעלטניסמעסיק יונגן עלטער. ביי אלע „נייע ווינטן" האט מען זיך נאך אלץ ניט געוואלט שיידן מיט אן ארעסטאנט, און געזוכט פון אים ארויסצוצאפן דאס לעצטע ביסל געזונט. עס זיינען אלץ נויטיק געווען הענט, וועלכע טוען אלע שווערסטע ארבעטן פארן שפאט־ביליגסטן פרייז. ביי מיר איז פעסטגעשעלט געווארן: א שלעכטע ראיה; א הארץ־פעלער; געשווילעכץ פון די פיס, ווי א רעזולטאט פון דער דורכ־געמאכטער שווערער געלענקן־אנצידונג. דער קאפיטאן האט זיך נאך אלץ ניט באראויקט, און ווען ער האט מיך שוין באפרייט, צוריקגערופן אויף צו מעסטן מיין בלוט־דרוק. צו מיין „גליק" איז מיין בלוט־דרוק צו יענער צייט געווען איבער 200.

מען האט מיך ענדלעך „אקטירט" און צוריק אפגעשיקט אין לאגער וואו דער גריכטלעכער קאמיסיע, וואס בלויז זי האט דאס רעכט אונדז צו באפרייען אויפן סמך פונעם רעזולטאט פון דער מעדיצינישער קאמיסיע.

... פון מאסקווע קומען אלץ אפטער און אפטער ענטפערס אויף אפעלאציעס. עס קומען אויך אראפ אין לאגער אויספארשונגס־ריכטער כדי נאכאמאל דורכצופירן אויספארשונגען. די ארעסטאנטן לייקענען־אפ זייערע פריער־דיקע רייד: — מען האט זיי שווער געפייניקט. די אויספארשונגס־ריכטער דינגען זיך ניט קיין סך. פארשרייבן אזוי ווי די ארעסטאנטן דערקלערן זיי.

עס איז באפרייט געווארן לויט דער אמנעסטיע דער פראפעסאר־קולינאר ג. פון מאסקווע. ווען פראפעסאר שמידט האט געמאכט זיין עקספעדיציע אויפן אייז־ים, האט דער דאזיקער פראפעסאר אים באזארגט מיט ספעציעלע קאנצענטראטן. ער האט חתונה געהאט מיט א יונגער פרוי, וועלכע האט ge־וואלט פראווען די שמחה פסח־צייט. מ'האט אפגעריכט א סדר און פארן אויסרופן „לשנה הבאה בירושלים", האט מען אים צוגעשריבן נאציאנאליזם. עס זיינען צו דער שמחה געווען פארבעטן א סך געסט און איינער פון זיי האט דערטראגן וואו מען דארף, אז מען האט געמאכט א „ציוניסטישע" דעמאנ־סטראציע.

ערשט איצט איז ער באפרייט געווארן.

די גאנצע צייט האט פראפעסאר ג. געארבעט אין דער לאגער־קיך ווי א קאנסולטאנט פונעם שעף־קוכער. איצט פאקט ער זיינע זאכן מיט א שמייכל, עפעס ווי די יארן לאגער וואלטן געווען אין גרויסער חוזק.

יידן באגלייטן אים:

— זאל נאר אחשורוש ניט משוגע ווערן און באפעלן וושתין טאנצן א נאקעטע אויפן טיש.

יאָ, די מורא אַז אחשורוש זאָל ווידער ניט משוגע ווערן און פאַרשפּאַרן מיליאָנען אין די לאַגערן, האָט אונדז נאָך אַלץ געעגבערט. אָבער דערווייל זיינען יעדן טאָג אָנגעקומען באַפּרייאונגען פּאַר עטלעכע צענדליק מענטשן. מען האָט, צום ביישפּיל, געוואוסט צו דערציילן, אַז נאַטשאַלסטוואָ לערנט זיך גאָר „פּאַכן". זיי לערנען זיך ביי די מייסטערס פון די צעכן אַ מלאכה אויף אַ „שווערער צייט". מען שמועסט, אַז דער גאַנצער סיסטעם פון „טיישעט־לאַגער" ווערט ליקווידירט און די טויזנטער און טויזנטער „נאַטשאַלניקעס", וועלכע האָבן „באַדינט" דעם לאַגער, ווען בלייבן אָן פּרנסה. מען דערציילט אפילו, אַז מיינער אַ נאַטשאַלניק איז שוין באַצייטנס אַוועק פון לאַגער און זיך אויסגעזוכט אַ קאָלווירט ווערנדיק דאָרט אַ „פּרעדסעדאַטעל". ער וויל ניט וואַרטן אויף די לעצטע מינוט, ווען עס וועט שוין ניט זיין וואו און וואָס אויסצוקלייבן...

מיין צעשיידונג מיט דעם דיכטער משה בראָדערזאָן

וען עס איז פלוצלונג אָנגעקומען אַ קאָמיסיע אויף אַריבערצופּירן אַ טייל פון די אַרעסטאַנטן אין דעם ווייטן מאָלאָטאָוו־לאַגער האָט משה בראָדערזאָן צו מיר געזאָגט:

— זיי זיינען משוגע געוואָרן; דו זעסט דאָך באַשיינפּערלעך, אַז זיי ווייסן ניט וואָס עס טוט זיך מיט זיי...

און באמת, נאַטשאַלסטוואָ איז געווען אַזוי צערודערט מיט די לעצטע באַשטימונגען, אַז זי האָט פּאַרלוירן דעם קאָפּ. אָך, האָט מען עס אָפּגעלעקט אַ ביינדל די זיבן־אַכט יאָר! אַלץ איז זיך געגאַנגען „נאָרמאַל"... אַרעסטאַנטן זיינען „געפּלאָסן" אין די לאַגערן אָן אָפּהאַלט; דער רעזשים איז כסדר פּאַר־שטאַרקט געוואָרן; און די לאַגער־נאַטשאַלניקעס זיינען געווען גאַנצע הערשער. וואָס זיי האָבן געוואָלט, האָבן זיי געטאָן: ווילקיר, הפקרות, טיראַניע — אַלץ האָבן זיי געמעגט. מיט די פּראָטעסטן און אַנקלאָגעס פון די אַרעסטאַנטן האָט מען זיך ניט געריכטנט. יעדער נאַטשאַלניק האָט זיך בלויז באַמיט אָפּצוקלייבן פּאַר זיין לאַגער די געזינטסטע. און זיינען זיי נאָך אַ קורצער צייט אָפּגעשוואַכט געוואָרן פון שווערער אַרבעט — האָט ער זיך פּאַר־שאָפּט נייע קנעכט.

איצט איז אָבער אַ צעראָדערונג. די כיטרע נאַטשאַלניקעס ווייסן פון דער פּראַקטיק, אַז עס וועט דורכגיין אַ שטיקל צייט און די לאַגערן וועלן ייִדער זיין פאַרפולט. אַזעלכע דערשיינונגען זיינען אין רוסלאַנד זייער אָפּט. נישקשה, פּרנסה וועט ניט פעלן. דערווייל ווייסן זיי אָבער ניט וואָס צו טאָן. די לאַגערן ליידיקן זיך פּאַמעלעך אויס, און יעדער לאַגער באַמיט זיך אין מאָסקווע פּאַר אַ „נאַריאַד", אַ דערלויבעניש אָפּצוקלייבן אַרעסטאַנטן פון אַנדערע לאַגערן. דאָ שפּילט, פּאַרשטייט זיך, די ערשטע ראָל די וויכטיקייט פון די אונטערנעמונגען וואָס דער לאַגער האָט.

דער מאָלאָטאָוו־לאַגער, וואוהין מען שיקט אַ צאָל אַרעסטאַנטן, באַווייזט,

אז זיין כעמישע אינדוסטריע איז וויכטיקער ווי אונדזער האלץ־צוגרייטונג, און באקומט טאקע א „נאריאד". אי, אונדזער נאטשאלניק וויינט, אז ער וועט ניט האבן מיט וועמען צו ארבעטן — הייסט מען אים אפקלייבן מענטשן פון אנדערע לאגער־פונקטן...

אבער משוגע איז מען טאקע געוואָרן אויף אן אמת. וואָרום אויב ניט — וואלט מען דאך ניט גענומען קלייבן אזעלכע קאליקעס פון אונדזער לאגער, וועלכע זיינען שוין פון דער מעדיצינישער קאמיסיע באשטימט געוואָרן ווי ניט־טויגבאר צו קיין שום ארבעט. ארעסטאנטן קלאגן זיך, אז זיי וועלן דאך סיי־ווי אין א חודש־צווויי ארום אפפאָרן אהיים. ענטפערט מען זיי, אז פון מאלאטאוועך גובערניע (פערם) וועט זיי נעענטער זיין צו פאָרן...

פלוצלונג בין איך געוואויר געוואָרן, אז מען קען אויסמיידן די נייע „קאמיסאווקע", כאטש דער נאטשאלניק האט געגעבן א באפעל, אז מען זאל זיך אלע צושטעלן צום עטאפ, אפגעשיקט צו ווערן אין מאלאטאוועך לאגער. אין דער אמתן, איז אבער דער נאטשאלניק פאראינטערעסירט, אז דאס מאל זאל מען... זיך ארויסדרייען און בלייבן ביי אים. דערביי גלוסט זיך קיינעם ניט צו שלעפן אויף דעם „עטאפ", וואס דארף דויערן ווער ווייסט ווי לאנג.

בין איך אוועק און דערציילט בראדערזאנען, ער זאל זיך ניט איילן אויף דער קאמיסיע. ער איז אבער שוין געווען אזוי דערשלאגן און אנטוישט אין די אלע קאמיסיעס, וועלכע האבן אים „אקטירט", אז ער האט געהאפט אין מאלאטאוו־לאגער וועט אים אפשר זיין לייכטער זיך צו באפרייען.

— דאָרט איז פאָרט ניט קיין „אוער־לאג" — האט ער מיר געגעבן צו פארשטיין.

צום סוף פון די 40ער און אנהייב 50ער יארן וואלטן אונדזערע ארעס־טאנטן פון די לאגערן מיט א ספעציעלן שטרענגן רעזשים, זיך געריסן צו פאָרן אין דעם מאלאטאוו־לאגער, וואו דער רעזשים איז אן אלגעמיינער; וואו קיין נומערן האט מען ניט געטראגן; וואו מען האט געקענט שרייבן בריוו וויפל מען האט געוואלט, און דער ארעסטאנט איז דאָרט ניט אזוי שוידערלעך באהאנדלט געוואָרן ווי ביי אונדז. אבער א י צ ט האט זיך דער רעזשים אויך ביי אונדז א ביסל פארבעסערט, און דער עיקר — מען לעבט דאך מיט דער האפענונג אז אט־אט וועט מען בכלל באפרייט ווערן פון דאנען. איך האב דעריבער באשלאסן צו בלייבן, און זיך נישט שטעלן צו דער קאמיסיע. דאס זעלבע האבן אויך געטאן אנדערע יידן.

איך האב זיך געזעגנט מיט בראדערזאנען, וועלכער איז אפגעפאָרן מיטן עטאפ קיין מאלאטאוו. די קאמיסיע האט אים באשטעטיקט אהין צו פאָרן. וואס וועט ער דאָרט טאן? די דאקטוירים האבן געזאגט: פאראן דארטן הונדערטער צעכן. אפילו א צעך וואו מען מאכט ליאלקעס. אויך א סחורה!

— איך פאר מאכן ליאלקעס! — האט בראדערזאן צו מיר געזאגט מיט זיין שטענדיקן הומאר, וואס האט זיך פון אים ניט אפגעטאן אין די ערגסטע צייטן.

עס איז אבער געגוג געווען אנצוקוקן זיין אויסגעצערטן פנים, זיין גע־

בויגן גשטאַלט, דעם טיפן צער אין זיינע אויגן, צו פאַרשטיין דעם גאַנצן סאַרקאַזם אין אָט די ווערטער. איך האָב אים געהאַלפן טראָגן זיינע פעק צו דער וואַכטע און באַמיט זיך אינצושלינגען זיין געשטאַלט אין מיין זכרון. דאָס האָב איך אים געזען דאָס לעצטע מאָל, נאָך פיר יאָר אָפּזיין צוזאַמען אין לאַגער. וויפל פיין און וויפל דערנידעריקונגען מיר האָבן צוזאַמען אַריבער־געטראָגן! מיר האָט זיך שטענדיקן אויסגעדוכט, אַז דאָס וואָס איך בין נאָך געבליבן גייסטיק געזונט און ניט משוגע געוואָרן פון צרות, האָב איך צו פאַרדאַנקען ברָאדערזאַנען, וועלכער האָט אין די ערגסטע מאָמענטן מיך אונטערגעהאַלטן, אויפגעמונטערט און געטרייסט; אויפגעהייטערט מיט זיינע שאַרפזיניקע ווערטלעך און איינפאַלן אויפן חשבון פון ביטערן רעזשים. אין זיין קעגנוואָרט האָב איך ווי פאַרגעסן מיין אייגענע שוועריע לאַגע, מיין אויס־זיכטלאָזיקייט און דערנידעריקונג. מיר האָבן זיך לאַנג געזאָגט, זיך צעקושט און בראָדערזאַן האָט זיך צעכליפּעט ווי אַ קינד, ווי ער וואָלט פאַרגעפילט זיין שנעלן סוף.

די דאָזיקע לאַנגע עטאַפּ־רייזע, וואָס איז צוגעטראַכט געוואָרן פון אַ משוגענעם, האָט אים זיכער קיין טובה ניט געטאָן צו זיינע קראַנקהייטן, וועלכע האָבן כסדר פראָגרעסירט. און דער סך־הכל איז געווען, אַז ער איז געשטאַרבן פון אַ האַרץ־אַטאַקע קומענדיק אין פּוילן. שוין אויף דער פריי, אויפן וועג קיין ישראל.

ער האָט ניט דערלעבט קיין פולשטענדיקע פרייהייט. ער איז ניט געווען צווישן די דערשאַסענע יידישע שרייבער, אָבער זיכער האָבן זיינע איבער־לעבונגען אין די לאַגערן גורם געווען אַ דערנעענטערונג פון זיין טויט. און ער איז ניט געווען דער אייניציקער. אַזויפיל טייערע יידן זיינען אין די לאַגערן אומגעקומען. מיר האָבן אויך אָפּגענומען אַ גרוס, אַז דער כאַרקאָוער רב הרב לעוו זצ"ל איז נפטר געוואָרן אין אַ לאַגער־שפּיטאָל.

אונדזער באַגעגעניש מיט אָט דעם רב איז געווען אַ קורצע. מיר זיינען פונאַנדערגעשיקט געוואָרן אויף פאַרשיידענע פונקטן. אָבער פאַר דער קורצער באַגעגעניש האָב איך זיך איבערצייגט וואָס פאַר אַ פלאַם־פייערדיקער ייד עס איז געווען אָט דער מירער ישיבה־בחור! ער האָט געשפּרודלט מיט תורה און חכמה. מען האָט מיר דערציילט וועגן זיין קאַמף מיט דער נ. ק. וו. ד. , וואָס האָט אים, ווי דעם ראש פון זיין רעליגיעזער קהילה אין כאַרקאָוו, געוואָלט ווערבירן אין זייער נעץ, און וואָס פאַר אַ צרות ער האָט געהאַט אויסצושטיין פון אָט די פאַרשוינען. מען האָט אים נאָכגעשפּיאָנירט אויף טריט און שריט ביז מען האָט אים פאַרשפּאַרט אין טורמע און פאַר־משפּט אונטער די אויגן אויף 10 יאָר קאָטאָרגע־אַרבעט. ער האָט דאָס ניט אויסגעהאַלטן און אויסגעצאַנקט ווי אַ ליכט.

*
**

אונדז, די איבערגעבליבענע אין לאַגער, פירט מען אַריבער אויף אַ צווייטן לאַגער־פונקט. ער הייסט 010. דאָרט ווערן אַריבערגעפירט אַלע,

וועלכע דאַרפן באַפרייט ווערן צוליב זייער געזונט־צושטאַנד ווי אומפייאיקע צו דער אַרבעט. דאָ איז שוין דער רעזשים אינגאַנצן אַ לייכטער. מען דער־לויבט אונדז אפילו נאָך דער אַרבעט אַרויסצוגיין אויסער דער זאָנע. מען דאַרף זיך בלויז מעלדן אויף דער וואַכטע.

שוועך איז אָבער דאָרט געווען מיט דער פאַרזאָרגונג פאַרן לאַגער. אַזוי ווי מיר האָבן זיך גערעכנט פאַר האַלב־באַפרייטע און נאַטשאַלסטוואָ האָט אונדז ניט געטריבן אויף קאָנטראַקטירטע אַרבעטן אויסער דער זאָנע — האָט זי ניט אויסגעטיילט קיין מענטשן, וועלכע זאָלן זיך פאַרנעמען מיט אַלעם נויטיקן. דער לאַגער איז פריער געווען אַ פרויען־לאַגער, וואָס האָט באַאַרבעט סליודע און זיך ניט פאַרנומען מיטן צוגרייטן אַ געוגנדיקן זאַפאַס פון באַהייצונג. אַזוי לאַנג ווי דאָס איז געווען אַ פרויען־לאַגער האָט די צוגרייטונג געטאָן פאַר זיי דער לאַגער 03, וועלכער האָט זיך געפונען אין קילאָמעטער אין שכנות. נאָכדעם ווי מ׳האָט די פרויען אַרויסגעפירט פון דאַנען, איז אַלץ געבליבן פאַרלאָזט. מ׳האָט אַצינד אַליין געדאַרפט גיין אין וואַלד נאָך האָלץ, לויט דער ריי שעפן וואַסער פאַר דער קיך און פאַר די וואוין־באַראַקן. דער עס־צימער איז אָפט געווען ניט באַהייצט. די באַראַק־באַדינער האָט מען פאַר זייער אַרבעט קיין געלט ניט געצאָלט — האָט קיינער אויף זיך ניט געוואָלט נעמען דעם שווערן עול פון אַ „דניעוואַלני״. די קוכער האָבן זיך יעדן טאָג געביטן, ווייל זיי פלעגן אומגעריכט באַפרייט ווערן.

ברויט האָט מען פאַר אונדז געבראַכט פון אַ שכנותדיקן לאַגער, זייער אָפט פאַרפרוירן ברויט. געקעכטס האָט מען אונדז געגעבן ניט־רעגלמעסיק. דערפאַר אָבער האָבן מיר געהאַט די סאַטיספאַקציע, וואָס נאָך אַזויפיל יאָרן זיינען מיר „שטיקלעך פרייַע מענטשן״, אַן אַ וואַך. מיר האָבן געקענט גיין אין די שכנותדיקע דערפער און רעדן אָן זיך זען מיט אַנדערע מענטשן. מען האָט דעריבער געהאַט אַ מעגלעכקייט צו באַאַבאַכטן דאָס לעבן אין אָט דעם ווייטן העק פון סיביר.

אַ צוויי קילאָמעטער פון דעם לאַגער, אַריבערגייענדיק דעם פאַרפרוי־רענעם טייך, געפינט זיך דאָס אַלטע רוסישע דאָרף סטעפאַנאַווקע. דאָרט לעבן נאָך זקנים, וועמענס עלטערן ס׳זיינען שוין דאָרט געבוירן געוואָרן. זיי גייען נאָך אַרום ווי פאַרצייטנס מיט לאַנגע בערד און אין די אַלט־באַקאַנטע פויערשע היטלען. ס׳איז אויך פאַראַן אַ קאָלכאָז, אָבער זקנים דערמאָנען מיט פרייד יענע אַלטע צייטן, וועו מען איז ווינטער געפאָרן מיט אַ שליטן־בויד איינגעשפאַנט אין אַ „טראָיקע״ קיין טיישעט נאָך פראָדוקטן און נאָפט פאַר אַ גאַנצן ווינטער. אין סטעפאַנאַווקע האָט יעדער פון די פויערים האַרציק אויפגענומען די אַרעסטאַנטן. זיי קלאָגן זיך אויף דעם, וואָס דאָס דאָרף איז ניט ווי געהעריק פאַרזאָרגט מיט מעדיצינישער הילף און ווען עמיצער ווערט קראַנק, מוז מען מיט אים גיין צום דאָקטאָר לעוואַנדע פון אונדזער לאַגער.

דער דאָרפישער קלוב איז געווען פאַרשאָטן מיט קאָרטאָפל, און יונגווואַרג קומט זיך צוניוף אין די אָוונטן ביי מישאַן פון דעם געוועלבל פון „סעלכאָז־

סנַאב״ *), וואו מען כאַפט אַ טאַנץ אונטער די קלאַנגען פון מישאַס באַיאַן. ערשט פּראַווען מישאַ זיין חתונה מיט דער דאַרפישער שיינהייט, די 16 יאָריקע קאַטיאַ. פּויערים רוימען אין אין אויער, אז די מאַמע אירע איז אויך געזעסן אין לאַגער, און אַז קאַטיאַ איז געבוירן פון אַ טאַטן, וועמענס נאַמען מען וויסט ניט עד־היום, וויל די קאַטיאַ איז געבוירן געווָארן טאַקע דאָ אין לאַגער.

אויף דער חתונה זיינען אייגעלאַדן געווָארן אַ העלפט אַרעסטאַנטן פון אונדזער לאַגער. קאַטיאַס מאַמע, וואָס איז נאָך אַליין שיין און יונג, איז מכבד די אַרעסטאַנטן מער ווי דעם „פּרעדסעדאַטעל״ פון קאָלכאָז. זי האָט אַ ברייט רוסיש האַרץ, כאָטש זי וועט דערנאָך דאַרפן צוהונגערן אַ האַלב יאָר, פּאַר די אויסגאַבן פון דער טאַכטערס חתונה.

דאָס רוסישע דאָרף סטעפּאַנאָווקע

אַ סך פון אונדזערע אַרעסטאַנטן פלעגן אויך גיין אין דעם דאָרף סטעפּאַנאָווקע אויף אַ טאָג אַרבעט אין קאָלווירט, וואו מען האָט געצאָלט די „פּרעמדע״ פון דעם טאָג, און ניט געדאַרפט וואַרטן ווי די קאָלווירטניקעס, אויפן סוף יאָר, וועו מען מאַכט דעם חשבון פון די קאָלווירטישע פאַרדינסטן. דערביי האָט זיך שוין יעדער אויסגעפונען עפּעס אַ וואַרעם ווינקל. אין קיין דאָרף אויף דער וועלט, דוכט זיך, זיינען ניט געווען אַזויפיל אלמנות און איינזאַמע פרויען ווי אין סטעפּאַנאָווקע. אַ טייל פון די אַרעסטאַנטן האָבן טאַקע געזוכט צו פאַרבלייבן אין אָט דעם דאָרף. ערשטנס, האָבן זיי קיינעם ניט געהאַט אין דער היים. עס זיינען געווען אַזעלכע אַרעסטאַנטן, וואָס זיינען שוין אָפּ־געזעסן לאַנגע יאָרן אין די לאַגערן, און פאַר דער צייט פאַרלוירן די פאַמיליעס. צווייטנס, האָט גלייכצייטיק מיט דעם באַגער צו פאָרן אַהיים, ביי אָט די שוערע־געפּרואווטע געעגבערט די שרעק פאַר נאָכאַמאָל אַרעסטירט צו ווערן. אַזעלכע האָבן בעסער געוואָלט זיין פון דער ווייטנס, זיך ניט וואַרפן צופיל אין די אויגן.

אוקראַינער האָבן זיך אָפּגעזוכט ווינקעלעך ביי די פאַרשיקטע אוק־ראַינישע פאַמיליעס אין די אַרומיקע וועלדער. פאַרשיקט האָט מען אָט די פאַמיליעס אין די סוף מלחמה־יאָרן. געקומען צו די וויסטע וועלדער און פאַמעלעך, נאָך לאַנגער און שווערער פּראַצע, זיך דערוואַרבן היימען. צע־באַלעווטע יונגען, פלעגן קריכן אין הויז פון די באַן־אויפזעערינס. אויף יעדע זעקס קילאָמעטער באַן־וועג שטייט אַזא הויז. די אויפזעערינס האָבן דאָ לויט דער ריי זייער דיזשור איבער די רעלסן, און ווינטער רייניקן זיי דעם שניי, וואָס פאַלט אַן איבער אַ מעטער די הויך. זומער גיבן זיי אַכטונג

*) — סעלסקאָ־כאָזיאַיסטוועניע סנאַבזשעניע — באַזאָרגונג פאַר דער לאַנדווירטשאַפט.

פון מעגלעכע קאטאסטראפעס. די יונגע ארעסטאנטן פלעגן צוריקקומען אין לאגער און דערציילן וועגן זייערע „דערפאלגן" ביי די פרויען. איבערדער־ציילן סודות וועגן סקאנדאלן, וואס ווייבער מאכן זייערע מענער, געפינעגדיק זיי אין יענעם הויז.

איינע פון די פרויען פון נאטשאלסטוואָ האט נעבן לאגער א קראם פאר די ארעסטאנטן, וואו זי פארקויפט אלע מיני פארלעגענע סחורות און טייערע סיגארעטן, וועלכע די פרייע באפעלקערונג קויפט ניט; פארשימלטע וואורשטן; זויער־געווארענע קאנסערוון און דער עיקר — בראנפן, צוגעמישט מיט א היפשער דאזע וואסער... ארעסטאנטן האבן אין איר דערקענט א געוועזענע אויפזעערין פון א פרויען־לאגער און געווארנט צו דערציילן, אז זי האט אמאל פאר עפעס א זינד, צוגעבונדן ווינטער־צייט אן ארעסטאנטקע צו א בוים, און איר אזוי לאנג געלאזט שטיין ביז ביי יענער זיינען אפגעפרורירן געווארן די פינגער פון די הענט און פון די פיס. איצט טראגט זי יעדן א שמייכעלע אנטקעגן. חברה טוען איר אבער אפ פארשיידענע שפיצלעך. אפט ווערן ביי איר אין געווען אויסגעהאקט די שויבן. אין א פאס בוימל האט מען ארייב־געווארפן א געפגרטע קאץ און איינמאל האט דער נאכט־וועכטער קוים פאר־לאשן א שריפה, וועלכע מען האט נאך פון בייטאג זארגפעלטיק צוגעגרייט.

די ארעסטאנטן פלעגן ביי איר פרעגן:

— זאפיע ניקיטישנא, וואס וועט אייער מאן טאן, אז מען וועט פונאנדער־לאזן די לאגערן? מען שמועסט, אז אין א חודש ארום וועלן שוין אלע לאגערן אויסגעליידיקט ווערן.

— קיינמאל אין לעבן נישט! — פראטעסטירט זי — אזעלכעס קאן ניט געשען!

— ס'איז אמת, זאפיע ניקיטישנא, ס'איז שוין דא א פריקאז. אייער מאן, דער מאיאר, וועט מסתמא ווערן א פאסטוך אין קאלכאז.

*
**

קינדער קלעפן זיך צו מיר. קינדער פון די ארומיקע הייזער. וויפל יארן בין איך שוין אפגעוואוינט פון זייער אומשולדיקן געלעכטער! דער שניי איז טיף און איך שפיל זיך מיט זיי אין יאגעלעך. די קינדער געוואוינען זיך צו צו זייער „פעטער" און ווילן מיר נאכגיין אין לאגער. אין לאגער לאזן זיי אבער די וועכטער ניט אריין, עס זאל זיך נאך חלילה צו די קינדער ניט צוקלעפן עפעס שלעכטס פון די ארעסטאנטן. שטייען די קינדער הינטערן פלויט און ווינען, בעטן זיך ביים „דיאדיא", און ווילן ניט ענטפערן אויפן רוף פון זייערע מאמעס אהיימצוגיין עסן...

צו וויטיא קאסאקע, וואס איז שוין אפגעקומען דעם צווייטן טערמין לאגער, איז געקומען דאס ווייב אויף א „סווידאניע" (זעאונג). ער איז פאר דער צייט געווארן הויט און ביינער. אלע אין לאגער האבן זיך באמיט צו „מאכן פון אים א מענטש". וואס איינער האט נאר פארמאגט, א שיינעם

מלבוש, אַ שפּענצער, אַ העמד, האָט מען דאָס אים געגעבן צו „באַווייזן זיך" פאַרן ווייב. דער ראַזירער האָט אים געמאַכט אַ פּיינע פריזור, אומזיסט אים אָפּגעשפּריצט מיט אַ דרייפאַכיקער פּאַרציע אָדעקאָלאָן און אַרעסטאַנטן האָבן אים געהאַלטן אין איין צוגעבן מוט. אָבער אויף צומאָרגנס איז ער צוריקגעקומען אַ דערשלאָגענער:

— מיין ווייב האָט חרטה, זי ווילּ מיך ניט נעמען אַהיים, איך בין פאַר דער צייט געוואָרן אויס מאַנספּאַרשוין...

און בריוו קומען אַן אין לאַגער, אַזעלכע טרויעריקע, פון די וועלכע האָבן זיך שוין באַפרייט. מען שיקאַנירט זיי, מען באַטראַכט זיי ווי פאַרברעכער. איינער שרייבט: „אין לאַגער האָב איך כאָטש געקאָנט ריידן וואָס איך האָב געוואָלט, און אויף דער 'פריי' האָב איך אַ געשלאָסן מויל".

אַרעסטאַנטן גייען אַרום אומעטיקע. זואָס מער עס דערנענטערט זיך דער טאָג פון דער באַפרייאונג, אַלץ מער ווערט אומעטיק. פון עטלעכע צוריקגעקומענע האָבן זיך די קרובים אָפּגעזאָגט, ווי פון אַן איבעריקער לאַסט. זיי זיינען דאָך צוריקגעקומען שטערבלעך־קראַנקע. דערווייל אַרבעט דאָס דאָרף סטעפּאַנאָווקע מעשים. די ווייבער פון קאָלווירט וואַרפן זיך ממש די אַרעסטאַנטן אויף די העלדזער. אין זייער עלנטקייט קומען זיי אין לאַגער מיט מתנות און דער נאַטשאַלניק העלפט־צו מאַכן שידוכים. ער איז פאַראינטערעסירט עס זאָלן בלייבן ביי אים מענטשן.

ענדלעך איז אויך אָנגעקומען מיין רייַ. אויף מיין אָנקלאָגע, וועלכע איך האָב אָוועקגעשיקט מיט אָנדערהאַלבן יאָר צוריק, האָב איך באַקומען אַן ענטפער פון דער גענעראַל־פּראָקוראָטור, אַז באַטראַכטנדיק די אָנקלאָגע איז באַשלאָסן געוואָרן דעם פונקט 11 פון פאַראַגראַף 58 אַראַפּצונעמען פון דער באַשולדיקונג און לויטן פונקט 10, צוויטע טייל, מיר פאַרקלענערן די שטראָף פון 10 אויף 5 יאָר. דעריבער פאַל איך אַרונטער דער אַמנעסטיע, און אין הסכם מיט דער באַשטימונג פונעם אויבערשטן פון פּרעזידיום פון פ.ס.ס.ר. פון 27טן מערץ 1953 וועגן אַמנעסטיע — ווער איך באַפרייט.

מען האָט מיר ניט אַראָפּגענומען די שטראָף אינגאַנצן. אויף דעם האָט זיך נאָך די סאָוועטישע יוסטיץ ניט געקאָנט דערלויבן. מען האָט בלויז אַראָפּגענומען דעם פונקט 11: דאָס הייסט, די באַשולדיקונג אין אַן אַרגאַניזירטער אַנטי־סאָוועטישער ג ר ו פּ ע און די שטראָף ווערט דערפאַר בלויז פאַרקלענערט אויף אַ העלפט. וואָס אַן אמת, בין איך שוין אָפּגעזעסן זיבן, נו איז גיי פאָדער פון זיי אַנטשעדיקונג פאַר די איבעריקע צוויי יאָר...

גלייך האָט מען מיך אַריבערגעפירט אין אַ צווייטן לאַגער, וואו מען איז אינגאַנצן פריי און מען דאַרף זיך אפילו נישט מעלדן יעדן אָונט. און מאָדנע: דאָרט האָב איך געטראָפן מיין אַמאָליקן „נאַריאַדטשיק", דעם באַנדיט און שונא־ישראל ניעסטערענקאָ, וועלכער האָט אונדז אַזויפיל צרות אָנגעטאָן אין לאַגער 051. ער איז דערהויבן געוואָרן צו אַ העכערן אָמט: ער אַרבעט מיט אין דער אָפּטייַלונג ביים פּאַרטיק מאָכן די דאָקומענטן פאַר די אַרעס־טאַנטן, וועלכע זיינען אָפּגעקליבן געוואָרן באַפרייט צו ווערן.

אונדזערע קללות האָבן אים ניט געשאָט. מורא האָבנדיק, ווייזט אויס, אַהיים צו פֿאָרן קיין אוקראַינע, עס זאָל זיך ניט אָפּרופן עפּעס אַן עדות פון זיינע מעשי־תּעתּועים אין דער צייט פון דער היטלעריסטישער אָקופּאַציע, האָט ער זיך באַזעצט אין טשוקשאָ, אין דעם ווייטן סיבירער ישוב, חתונה געהאַט און געפֿראָווען הוליאַנקעס צוזאַמען מיט נאַטשאַלסטוואָ. אָבער ווען גייט ער ערשט אָן? מען דאַרף זיך דערוואַרטן נאָר אויפן פּאַספּאָרט, און די אַלע פֿאַרשוינען פֿאַר די אויגן מער נישט אָנקוקן.

אין טשוקשאָ האָבן מיר שוין דאָס רעכט צו גיין אין אַ ביבליאָטעק, אין אַ קלוב וואו מען ווייזט אַמאָל אַ פילם. מיר הייבן זיך שוין אָן ווירקלעך פילן פריי. די פּראָצעדור פון צוגרייטן אונדזערע פּאַפּירן איז אַזאַ לאַנגע, אַז עס נעמט ווידער אַ האַלבן חודש. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז אויף יעדן איינעם דאַרפן אויסגעפילט ווערן 5 פּאַפּירן און מיט די פּאַפּירן דאַרף מען דערנאָך פֿאָרן אין ראַיאָן צום נאַטשאַלניק פון דער מיליץ, ער זאָל אויף דעם סמך אויסשרייבן פּאַספּאָרטן. האָבנדיק דאָס אַלץ פֿאַרטיק, דאַרף מען ערשט פֿאָרן קיין טיישעט, וואו מען באַקומט דעם „פּאַיאָק" (שפּייז־ראַציע) אויפן וועג און דעם בילעט. אין טיישעט ראָיעט עס מיט גנבים. ניט זעלטן טרעפט, אַז די אַרעסטאַנטן באַגנבעט מען פון לעצטן וואָס זיי פֿאַרמאָגן. די באַנען זיינען איבערפולט און ווידער ווארט מען צו 3־4 טעג זיך אַרויפצובאַקומען אויפן באַן.

ענדלעך בין איך שוין אין דער באַן. מיין „קאָמאַנדיראָווקע", מיין וועג־ליניע איז כאַבאַראָווסק. אַהין דאַרף מען פֿאָרן 5 מעת־לעת און דערויף באַקום איך 3 רובל אַ טאָג. דאָס קלעקט קוים אויף ברויט מיט צוקער צום טיי. אָבער גאָרניט, אַבי איך בין אַ פרייער פויגל. ווער דאַרף דעליקאַטעסן — פוטער, אייער, פיש, פלייש — וויפל טעג האָב איך שוין ניט געהונגערט? אַבי מען האָט דערלעבט באַפרייט צו ווערן! לאָמיר נאָר אַ שמעק טאָן ווי די פרייהייט זעט אויס אין דער אמתן. — געווען איז דאָס אין פעברואַר, 1956.

צוריק קיין בירא־בידזשאַן

איצט פֿאָר איך שוין ניט אין קיין „סטאָליפּין"־וואָגאָן פֿאַרשפֿאַרט אין אַ שטייג, און ניט אין קיין פֿאַרבלאָמבירטן פראַכט־וואָגאָן. און ווען ניט מיין וואַטענער קאָפּטאָן, די פֿאַרשמאָלצענע וואַטענע הויזן און מיינע אַ ביסל צו גרויסע לאַגער־שיך, קלעמען איך אָנגיין פֿאַר אַ געווינלעכן בירגער. אמת, אויבן איבער מיר אין וואָגאָן, ליגט ניט קיין טשעמאָדאָן, נאָר אַ פּשוטער זאַק, אין וועלכן כ'האָב מיטגענומען מיין לעצט ביסל אַרעמקייט, אָבער צו אַזעלכע זאַכן איז מען אין רוסלאַנד געוואוינט. בפרט, אַז אין מיין וואָגאָן זיצן אַ סך מיינס גלייכן; באַפרייטע פון די שקלאַפן־לאָגערן און אפילו פּאַסאַזשירן, וועלכע זיינען ניט געזעסן אין לאָגער, זענען אויך ניט אויס עלעגאַנטער, ספּעציעל אויף דער באַן־ליניע אין דעם ווייטן סיביר.

מיט אונדזער אויסזען פון געוועזענע פּאָליטישע אַרעסטאַנטן האָבן מיר זיך ניט וואָס צו שעמען פאַר די „פּרייע" פּאַסאַזשירן. דער פּשוטער רוסישער מענטש פילט מיט אַזאַ אַרעסטאַנט. מיט וועמען איך האָב ניט געשמועסט אין צוג, האָט יענער געהאַט, אַדער אַ גאָר נאָענטן קרוב, אַדער באַקאַנטע וואָס זיינען געזעסן אין לאַגער. פאַרנדיק אין דער באַן פילט מען זיך אַ ביסל פרייער ווי אין דער היים, וואו מען שפּיאָנירט יעדן נאָך אויף שריט און טריט. עס בינדט זיך אויף די צונג און מען רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן. מענטשן פרעגן זיך נאָך אויף קרובים, פון וועלכע מען האָט יאָרן־לאַנג ניט דערהאַלטן קיין בריוו, אן מען ווייסט ניט אין וועלכן לאַגער זייער געביין איז פאַרפאַלן געוואָרן. מענטשן ווייזן, דערמאָנענדיק זייערע קרובים, וועלכע זיינען אומגעקומען אין די לאַגערן נאָך אין די יאָרן 1937־1938, בעת די באַרימטע „טשיסטקעס".

ווידער פאַר איך פאַרבי די אַזוי באַרימטע אָזערע בייקאַל. די באַן פאָרט אַ גאַנצן טאָג, דרייט זיך צווישן בערג, און דער בייקאַל ענדיקט זיך אַלץ ניט. די רוסן רופן דעם בייקאַל „דער הייליקער ים"; זיי זינגען וועגן אים לידער און שפּינען וועגן אים לעגענדעס. פריער, פאַרנדיק אין לאַגער אַריין, אין אַרעסטאַנטן־וואַגאָן, האָט מען קוים באַמערקט די שיינקייט פו טייך. אַרעסטאַנטן האָבן געבעטן: הלוואי קייקלט זיך די באַן אַראָפּ פון די באַרג־בריקן אין בייקאַל אַריין... איצט אָבער זע איך אים, דעם דאָזיקן רוסישן ים, אין דער גאַנצער גרויס און בריט. ער איז אַזוי בריט ווי די רוסישע נשמה, אין וועלכער דו קאָנסט ניט דערגיין קיין טאָלק: דוכט זיך, אַז זי איז אַזוי גוט, גרייט זיך מקריב צו זיין; אָבער וען זי ווערט פּאַרשקלאַפּט צו סאַטראַפּן, איז זי אויך פייאיק צו אַזויפיל גרויזאַמקייטן, זיך אַליין און אַנדערע אַזוי פיל בייז אָפּצוטאָן...

*
**

ענדלעך בין איך צוריק אין בירא־בידזשאַן. אַריינגעקומען מיט מיין רענצל בין איך אין שטאָט ווינטער, פאַרטאָג. אַלץ דרימלט אונטערן שניי. איך בין אַריין אין דעם בירא־בידזשאַנער האָטעל. די אויפזעערין, אַ פרוי וועלכע האָט מיר געקענט פון פאַרן אַרעסט, האָט זיך מיט מיר דערפרייט. זי פרעגט מיך צי איך בין אינגאַנצן „רעאַביליטירט" אָדער בלויז „אַמנעס־טירט". ווי אויסגעצייכנט מען אַריינטירט זיך דאָ אין אָט דעם אונטערשייד!

די פרוי האָט געהאַט רעכט: דאָס וואָס איך בין נאָך דערווייל ניט „רעהאַביליטירט", האָט מיר די פּאָר חדשים פאַרשאַפט פיל צרות. אַלע האָבן זיך צו מיר באַצויגן מיט אומצוטרוי. עס זיינען שוין צו יענער צייט צוריקגעקומען אַ סך אַרעסטירטע אינגאַנצן רעהאַביליטירטע. אָבער די ביראָבידזשאַנער יידישע שרייבער זיינען בלויז אַמנעסטירט געוואָרן. זייער „שולד" אין וועלן „קינסטלעך" אַריינפירן יידישע קולטור אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, איז נאָך דערווייל ניט אָפּגעווישט געוואָרן. זייער שטראָף

איז בלויז פֿאַרקלענערט געוואָרן אויף אַ העלפֿט: אַנשטאָט 10 יאָר, האָט מען איצט אָנערקענט, אַז 5 יאָר איז דערפֿאַר גענוג...

אַ נס, וואָס אַ באַקאַנטער יידישער אינזשיניער אין דער ביראָבידזשאַנער נייַ־פֿאַבריק, האָט מיר דאָרט געגעבן אַ שטיקל פֿאַסטן, פֿאַר וועלכן איך האָב באַקומען 300 רובל אַ חודש געהאַלט. די דאָזיקע סומע האָט מיר געקלעקט בלויז אויף 10 טעג. מיין דירה, אין וועלכער איך האָב געוואוינט ביזן אַרעסט, איז צוגענומען געוואָרן און קיין נייַע האָב איך ניט באַקומען. האָב איך געדונגען אַווינקל אין אַ קיך ביי אַן אָרעמער פֿאַמיליע.

מיין באַלעבאָסטע לעבט מיט אַ זון אינעם גרויסן צימער. ער איז אַ 17 יאָריקער בחור, אַרבעט אויף דער מעבל־פֿאַבריק, אָבער זיינע פֿאַרדינסטן קלעקן נישט אויסצוהאַלטן די שטוב. מוז די מאַמע אויך אַרבעטן. זי טוט פֿאַרשיידענע מלאכות. דאָס הויז איז אַן אייגנס, פון די ערשטע הייזער. איך שלאָף אין אַ ווינקל פון דער קיך, און צאָל דערפֿאַר הונדערט רובל אַ חודש, אַ דריטל פון מיין חודשדיקן געהאַלט אין דער שניידער־פֿאַבריק. אָבער איך בין צופֿרידן פון מיין אַרבעט. איך קאָנטראָליר די סחורות, וואָס ווערן געשיקט צום צושניידער־צענטער, צי עס איז ניט פֿאַראַן אַמאָל אַ „בראַק": אַ לעכעלע, אָדער אַ פֿאַרשמירט שטיקל סחורה. איך מעסט אויס דאָ געוואָנט צי עס שטימט מיט דער „פֿאַקטורע", און הייב דערביי שוועריע פֿעק. שפּעטער טראָג איך פֿאָנאַנדער די צוגעשניטענע סחורה איבער די צענטער.

איך בין אויך דאָנקבאַר פֿאַר דער דירה. מיין באַלעבאָסטע האָט דאָך מיר גאָר אַ טובֿה געטאָן, קיינער האָט דאָך מיר ניט געוואָלט צונעמען, אַרויס־דרייענדיק זיך מיט פֿאַרשיידענע אויסרייַדן. די שרעק, וואָס איך בין געקומען פון לאַגער, פֿאַלט אויף יעדן אייגנעם. פֿאַר די צוויי הונדערט רובל, וואָס בלייבן מיר פון מיין געהאַלט, קען איך קויפֿן דורכשופֿן 10 טעג. אָבער איך מאַך שלום מיט מיין לאַגע. אין פֿאַרגלייך מיט דעם וואָס איך האָב דורכגעמאַכט — לעב איך איצט ווי אַ קייסער.

מיין באַלעבאָסטע האָט נחת פון אירע זין, וועלכע זיינען שוין אַלע (חוץ דעם יינגסטן) אויסגעגעבן און פֿאַרנעמען אָנגעזעענע פֿאָסטנס. בלויז איר אייניציקע טאָכטער איז ניט מיט איר. עס האָט זיך אין איר פֿאַרליבט אַ יידישער בחור פון פוילן, און זי שפּעטער מיטגענומען קיין פוילן און פון דאָרט מיט איר אָפּגעפֿאָרן קיין מדינת ישראל. די טאָכטער שרייבט יעדן חודש אַ בריוו, אָבער די מאַמע האָט מורא צו ענטפֿערן.

— גלויבט מיר — גיט מיר מיין באַלעבאָסטע צו פֿאַרשטיין — אַז פֿאַר זיך אַליין האָב איך ניט קיין מורא, איך זאָרג זיך אָבער פֿאַר מיינע קינדער. נאָך דעם אומגליק וואָס האָט געטראָפֿן אין בירא־בידזשאַן, ווען מען האָט אַזויפיל יידן ארעסטירט, געטרוי איך זיך אַליין ניט. אָבער כ׳האָב דאָך ניט אויסגעהאַלטן און מיט אַ חודש צוריק אָנגעשריבן אַ בריוו צו מיין טאָכטער. גאָרנישט געשריבן ספּעציעלעס; בלויז, אַז איך בין געזונט און נייטיק זיך ניט אין קיין הילף פון קיינעם. אָבער ווער ווייס צי איך האָב אויך דאָס געדאַרפט טאָן?

איך האָב די פרוי באַרואיקט, איר געהייסן הערן ראַדיאָ, וואָס האָט טאַקע נאָכן 20טן פֿאַרטיי־קאָנגרעס, געהאַלטן אין איין רעדן וועגן סטאַלינס פֿעלערן. זי האָט דערווייל ביי זיך געפֿולט אַראָפּצונעמען סטאַלינס פֿאַרטרעט פון דעם סאָמע אויבנאָן ביי זיך אין צימער און אים איבערגעטראָגן דערווייל אין קיך צו מיר...

פון זינט מען האָט מיך, אין יאָר 1948 אַרעסטירט, זיינען אין בירַא־בידזשאַן פֿאַרשוואונדן פיל באַקאַנטע פּנימער.

מען דערציילט, אַז די דאָזיקע זיינען אַוועק פון בירַא־בידזשאַן. אַ סך אַמאָליקע יידישע באַאַמטע זיינען פֿאַרביטן געוואָרן מיט רוסן. אָבער ראובן שטיין, דער ליטווישער יידּ, וואָס האָט זיך אַלע יאָרן פֿאַרנומען מיטן באַגרינען די שטאָט, שטייט ווייטער אויף זיין פּאָסטן. ער האָלט אין איין שענער מאָכן די פֿלעצער; עס זיינען צוגעקומען אַזויפיל נייע סקוועריען. פיל נייע מויערן זיינען אויסגעוואַקסן אין די גאַסן. די שלום עליכם גאַס איז שוין אינגאַנצן אויסגעגאַסן מיט אַספאַלט און אויטאָבוסן קורסירן אין פֿאַרשיידענע ריכטונגען, פון דעם וועגענער־זאַוואָד ביז צו דער סאָפקע, וואָס איז אַ גוטע פּיר מייל.

לעבן די קראָמען שטייט מען שוין ניט אין קיין לאַנגע ריייען נאָך ברויט. פֿראָדוקטן זיינען פֿאַראַן פֿאַרהעלטניסמעסיק גענוג, אָבער אַזאַ עלנט יאָגט פון די געוועזענע נעסטן פון יידישע קולטור, וואָס זיינען חרוב געוואָרן! מיינע פּיס טראָגן מיך אַוועק צום הויף פון געוועזענעם יידישן טעאַטער. דאָרט שטייען די הייזער אין וועלכע עס האָבן אַמאָל געוואוינט אַזויפיל יידישע אַרטיסטן, איצט איז אַלץ באַזעצט מיט נייע מענטשן. די יידישע אַקטיאָרן זיינען זיך צעלאָפן איבער אַלע עקן פון לאַנד. דאָס טעאַטער אַליין, וואָס איז ערשט אין 1956 יאָר איבערגעבויט געוואָרן אין אַ שיינעם בנין, איז איצט „אַ הויז פאַר פּיאָנערן". אַ געבילדעטע טאַלאַנטפולע יידישע זינגערין, זינגט איצט רוסישע טאַנגאָס אויף די איבערריייסן אין קינאָ־טעאַטער.

דאָס צייטונגל „בירַא־בידזשאַנער שטערן" דרוקט איבערזעצונגען פון אַנדערע פֿאַסאַרַ, אַ יונגן דיכטער פון דעם ווייט־מזרחדיקן שבט נאַניי. דער דאָזיקער אַזוי ווי־ניק־זאָגדיקער דיכטער וואוינט אין בירַא־בידזשאַן. מען האָט אים געגעבן די שענסטע וואוינונג, און דער כאַבאַראָווסקער שרייבער־פֿאַראיין האָט זיך שוין באַמיט אים צו שיקן קיין מאָסקווע זיך לערנען אינעם ליטעראַטור־אינסטיטוט. ער שרייבט וועגן די פיש, וואָס זיין שבט גיט דעם לאַנד (די מערהייט נאַנייער זיינען פישער), און וועגן ענלעכע זאַכן. זיין שבט באַשטייט אינגאַנצן פון עטלעכע טויזנט מענטשן. אָבער מיט וואָס זיינען יידן ערגער? אָט די פראָגע לאָזט מיך ניט אָפּ.

דער „אָגיז" האָט געפּונט אין בירַא־בידזשאַן אַ גרויסן מאָדערנעם ביכער־געשעפט, פֿאַר דער צייט פון מיין אָפּוועזנהייט. עס ווערן דאָרט פֿאַר־קויפט די סאָמע נייסטע ביכער אויף אַלע שפּראַכן וואָס דערשיינען אין רוסלאַנד. בלויז א י י ן אָפּטיילונג פעלט: א י י ד י ש ע. לשם דעקאָראַציע זיינען אמת אויסגעשטעלט עטלעכע אַלטע יידישע בראָשורן, פֿאַרגעלטע און

צעפאלענע. די פארוואלטערין פון בוך־געשעפט, דווקא אן ערלעכע רוסישע פרוי, פארשטייט ניט וואס דא קומט פאר. זי פרעגט גאר ביי מיר:

— „ראזווע ווסיע יעוורעיסקיע פיסאטעלי פערעסטאלי טוואריט?" (האבן דען אלע יידישע שרייבער אויפגעהערט צו שאפן?).

צווישן יידן אין ירא־בידושאן
נאך דער באפרייאונג פון לאגער

איך בין געווען צו גאסט אין הויז פון בומאגינס טאכטער; עס איז אנהייב פרילינג 1956. וועז מען האט מיך געהאט ארעסטירט, מיט קנאפע אכט יאר פריער, איז זי נאך געווען א שול־מיידל. איצט האלט איך אויף מיינע הענט איר קינד — אן אייניקל פון א העלד. איך געדענק ווי דאס וואלט געווען נעכטן, וועז איך האב דערהאלטן א טעלעגראמע פון מיכאלסן אויסצוגעפינען די משפחה פון דעם העלד פון סאוועטן־פארבאנד, יוסף בומאגין, וועלכער האט ביז דער מלחמה געוואוינט אין בירא־בידושאן אוו געארבעט אין שטאטישן וועגענער־זאוואד.

בומאגינס משפחה האט דאן געוואוינט אין סמידאוויטש, אין גרויס ארעמקייט. בומאגינס פרוי האט נאכוואס געהאט איבערגעלעבט א שווערן אומגליק מיט א קינד, וואס איז ארונטערגעפאלן אונטער א מאנעווירנדיקן לאקאמאטיוו אוו זי אליין האט זיך דערביי צוקוועטשט א האנט. איך געדענק נאך אצינד די טעלעגראמע פון 1000 וועדטער וועלכע איך האב דאן איבערגעשיקט וועגן דעם דאזיקן פשוטן פאלקס־מענטש, וועלכער האט זיך העלדיש געשלאגן קעגן די נאצים אוו געפאלן אין שלאכט. נאך זיין העלדישן טויט איז בומאגין דעקארירט געוואָרן מיט מיליטעריישן טיטול „העלד פון ראטן־פארבאנד". איך האב אין מיין טעלעגראמע צו מיכאלסן איבערגעשיקט אן אויסצוג פון זיינס א בריוו צו די קינדער, אז ער, זייער טאטע, גייט טאן אזא זאך, וואס וועט ברענגען כבוד פאר דעם יידישן פאלק אוו עס וועט זיין א נקמה פאר זיינע בריידער אוו שוועסטער, וועלכע זיינען אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאצים. ער האט אין זיין בריוו צו די קינדער געשריבן, זיי זאלן זיין טאט נעמען ווי א ביישפיל אין זייער לעבן.

שפעטער האב איך זיך באמיט אז די געגנט זאל באשטימען א גרעסערע סומע פאר דער פרוי פון דעם העלד. אין בירא־בידושאן איז א גאנצע געגנט מיט וואוינונגען אנגערופן געוואָרן אויף בומאגינס נאמען. אזוי ארום בין איך באפרייַנדעט געוואָרן מיט דער משפחה. איצט האט מיר בומאגינס טאכטער ניט פארגעסן אייַנצולאדן צו זיך.

זינט די גרויסע ארעסטן, איז מען אבער אין בירא־בידושאן נאך וויניקער באארעדעוודיק ווי וועז עס איז פריער. וויניק רעדט אויך די חנוודיקע מאמע, די טאכטער פון דעם שטאלצן יידן, דעם העלד פון ראטנפארבאנד יוסף בומאגין, וועמענס אייניקל איך האלט איצט אויף מיינע הענט. טרערן שטייען מיר

אין די אויגן: האָבן דען יידן וויניקער געגעבן רוסלאַנד ווי דער נאַנייער שבט פישער און יעגער, וואָס פאַר זייער אינציקן פּאָעט איז אַצינד אָפּן אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט אַלע טירן? אַלע טירן, וואָס זיינען געשלאָסן פאַר אַ יידישן פּאָעט אין ביראָ־בידזשאַן.

געבליבן אָבער, ביי די יידן אין ביראָ־בידזשאַן, אַזאַ בענקשאַפט נאָך אַ יידיש וואָרט, וואָס קיין כוח האָט עס ניט געקאָנט אויסוואָרצלען און צושטערן. אָט האָט מען פלוצלונג אויסגעפועלט, אַז די צוריקגעקומענע פון די לאַגערן יידישע שרייבער זאָלן אַרויסטרעטן פאַרן עולם מיט זייערע יידישע לידער. דער גרויסער לייען־זאָל פון דער ביראָ־בידזשאַנער ביבליאָטעק אויפן נאָמען פון שלום עליכם איז פול געפאָקט. די פאַרשטייערין פון דער קולטור־אַפּ־טיילונג, וואָס רעדט רוסיש, ווערט כסדר איבערגעריסן מיט צווישנרופן פון גרויסן עולם:

— יידיש! יידיש! — שרייט מען צו איר פון אַלע זייטן.

יידן הערן מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם די אַרויסטרעטונגען פון די יידישע שרייבער: זיי אַפּלאָדירן שטאַרק און בעטן זיך: נאָך! נאָך! פּשוטע מענטשן וואַרפן אַראָפּ פון זיך די לאַנג־יאָריקע שרעק, כאָפּן אַרום די שרייבער און קושן זיי בערידערלעך, הייס.

*
**

די געהיים־פּאָליציי (מ.ג.ב.) האָט מיך אַרויסגערופן צו זיך. דער אָפּי־ציעלער פּאָפירל איז אָנגעקומען פאַר מיר אויפן אַדרעס פון דער ניי־פּאָבריק, וואו איך אַרבעט. איך זאָל זיך ניט דערשרעקן, איז אין דער „אייגלאַדונג" אָנגעגעבן, אַז דאָס רופט מען מיך, כדי אומצוקערן געוויסע דאָקומענטן, וועלכע זיינען ביי מיר צוגענומען געוואָרן בעת דער רעוויזיע ביים אַרעסט. דעמאָלט טאָקע האָט מען ביי מיר צוגענומען אַ גאַנצע ריי נאָך קיינמאָל נישט געדרוקטע לידער. וועגן איך בין געקומען אין דער געהיים־פּאָליציי, איז דער מאיאָר, וועלכער האָט מיך אַרויסגערופן, געזעסן ביים ראַדיאָ און זיך צוגעהערט צו די באַשטימונגען פון צענטראַל־קאָמיטעט נאָכן 20טן קאָנגרעס פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. אין די באַשלוסן האָט זיך אויך געריידט וועגן די ניט געזעצלעכע אָנדלונגען פון דער מ.ג.ב. וועלכע האָט אַרעסטירט און גע־פיניקט אומשולדיקע מענטשן.

דער מאיאָר האָט מיט העפלעכקייט מיך געבעטן זיצן. ער בעט ביי מיר אָנטשולדיקונג פאַרן באַאומרואיקן מיך און דערלאָנגט מיר אַ קליינעם קאָג־וערט אין וועלכן עס זיינען געלעגן אַ ביסל פון מיינע פאָטאָגראָפיעס און ניט וויכטיקע פאָפּירלעך, וועלכע מען האָט ביי מיר געהאָט צוגענומען.

און וואו זיינען מיינע לידער, מאָנוסקריפטן? — פרעג איך ביי אים.

— וועגן דעם דאַרפט איר זיך וועגן צו אייער אויספּאָרשער. איך האָב צו אייער ענין קיין שייכות ניט, איך בין אַ נייער מענטש. — ענטפערט ער מיר מיט איבערגעטריבענער העפלעכקייט — אייער אויספּאָרשער איז איבער־געטראָגן געוואָרן אַזש קיין קאָמטשאָטקע, וואו ער אַרבעט אין דער מילין.

האט מען, הייסט עס, דעם סאטראפ, וואס האט מיך אזוי געפיניקט ביי די אויספארשונגען דעגראדירט און פארשיקט אזש קיין קאמטשאטקע אין דער מיליץ. — כאטש א טראפן נקמה דערלעבט אין דאזיקן מיאוסן נידער־טרעכטיקן פארשוין!

*
**

יידן איז געשען א ניי אומגליק: די בירא־בידזשאנער שול איז אפגעברענט געווארן. פיל מתפללים האט די שול סיי־ווי־סיי ניט פארמאגט. עס האט זיך בכלל ניט געפירט קיין קהילה־לעבן. בלויז איין מאל אין וואך, שבת, איז מען געקומען דאוונען. געקומען זיינען מייסטנס אלטע מענער, עלטערע פרויען, אבער ראש השנה און יום כפור איז די שול געווען פול. דעמאלט פלעגן קומען אויך יינגערע מענטשן, וואס האבן זיך ווי עס איז אפגעבעטן ביי זייערע ברידגאדירן, צוזאגנדיק אפצוארבעטן די צייט אין א פרייען טאג אדער אפארבעטן מיט איבערשעהן דורך דער גאנצער וואך.

די שריפה האט זיך אנגעהויבן פון א וואלשטאט, וואס איז געווען אין דער נאענט. דער גאנצער בנין און עטלעכע שכנותדיקע הייזער זיינען פאר־ברענט געווארן צוזאמען מיט דער שול. בעת דער שריפה האט מען קוים באוויזן ארויסצוראטעווען די ספרי תורה. דערביי האבן די פרומע לייט ניט געווארט אויף די פייערלעשער, ארייגעשפרונגען פשוט אין פייער און באוויזן ארויסצוראטעווען וואס עס האט זיך נאר געלאזט. מען האט אפילו ארויסגעראטעוועט די עטלעכע צעריסענע חומשים און סידורים.

דער בירא־בידזשאנער הימל איז רויט פון פלאמען. אין אט דעם פייער גייט אונטער די לעצטע פעסטונג פון יידישקייט ארום וועלכער עס האבן זיך געקלאמערט מיט אזא מסירת נפש, מיט אזוי פיל מוט און אויסדויער עלטערע יידן. שפעטער האט די גרופע יידן אפגעדונגען ערגעץ א שטיבל ווייטער אנצוגיין מיט יידישער טראדיציע. געווען איז דאס א קליין הייזל — אן אינ־דזעלע, אן אנהאלט פאר אלטער יידישקייט, וועו ארום איז פון דער מאדערנער יידישקייט געבליבן א גרויסע וויסטעניש...

אין דער בירא־בידזשאנער ביבליאטעק, אין וועלכער עס האבן זיך געפונען טויזנטער יידישע און העברעאישע ביכער און יודאאיקא אין עטלעכע אייראפעאישע שפראכן, זיינן געבליבן עטלעכע פארשעמטע פאליצעס יידישע ביכער פון צופעליקע מחברים. אלע ביכער פון די אומגעבראכטע יידישע שרייבער וויי בערגעלסאן, מארקיש, פעפער, קוויטקא, נסתר און אנדערע, זיינען קאנפיסקירט און פארברענט געווארן. די יודאאיקא פוילט ערגעץ אין א קעלער. יידן האבן אויס מורא אליין פארניכטעט זייערע יידישע ביבליאטעקן. זיי האבן זיך געשראקן טאמער וועט מען ביי זיי געפינען א בוך פון א פארמשפטן שרייבער, וועלן זיי אויך דארפן באצאלן דערפאר. אין קאן איז געשטאנען אויך זייער פרייהייט. דאך האבן איינצלנע בירא־בידזשאנער איינוואוינער מיט אמתער העלדישקייט אפגעראטעוועט געצייילטע ביכער — פארגראבנדיק זיי אין דער ערד.

איינער אַ ביראָ־בידזשאַנער האָט מיר מיט שטאָלץ באַוויזן אַ באַנד געזאַמלטע שירים פון ח. נ. ביאַליק. דער באַנד איז געווען היפשלעך פייכט און פאַרשימלט פון ליגן באַהאַלטן אין אַ קעלער.

אָלץ וואָס איז געווען אָנגעזאַמלט אין דעם ביראָ־בידזשאַנער מוזיי און האָט נאָר געטראָגן אַ יידישן כאַראַקטער — איז אַרויסגעוואָרפן געוואָרן. אָלע אָביעקטן, וועלכע זיינען מיט מי און פלייס געזאַמלט געוואָרן דורכן אומגעקומענעם אין דער אירקוטסקער „צענטראַלקע" אָלטן יידישן שרייבער בער סלוצקי ז"ל — זיינען פאַרניכטעט געוואָרן.

אויסגעלייקט פון יעדן יידישן אינהאַלט זיינען אויך די האַלב־שעהדיקע ראַדיאָ־טראַנסמיסיעס אויף יידיש. מען הערט דאָרט בלויז קאָזיאָנע באַריכטן פון קאָלווירטן, פון אונטערנעמונגען, אויסגעפילטע „פלענער", רשימות פון „סטאַכאַנאָווצעס", אָבער קיין איין וואָרעם האַרציק יידיש וואָרט, וואָס זאָל אַ גלי טאָן די געמיטער, קיין איין גרוס פון יידן איבער דער וועלט.

איז שוין טאָקע די פרשה בירא־בידשאן פאַרענדיקט? וועט מען שוין מער נישט פאַרנאַרן אַהינצו קיין יידן און דערנאָך זיי צושרייבן נאַציאָנאַליזם? עס הייבט זיך ניט אָן. לעצטנס איז בירא־בידזשאַן ווידער געוואָרן אַקטועל. מען רופט און מען אַגיטירט שוין ווידער יידן צו „קומען בויען זייער מלוכהשקייט". די מאַסקווער ראַדיאָ האָט שוין עטלעכע מאָל געבראַכט יידן צום מיקראָפאָן, וועלכע האָבן אַגיטירט צו קומען און באַזעצן זיך אין בירא־בידזשאַן. אמת, דערפון וועט שוין גאָרניט אַרויסקומען; יידן אין רוסלאַנד זיינען שוין צופיל אויסגעפרואווט געוואָרן. אַז זיי זאָלן זיך ווידעראַמאָל און אָבערמאָל לאָזן כאַפן אויף דער וועלט.

מאָסקווע־וואַרשע, אויפן וועג קיין ניו־יאָרק

און ענדלעך בין איך אויפן ים, אויף דער גריכישער שיף „ניו־יאָרק". וועלן מען איז אויפן ים — וואָס פאַר אַ ראָל שפילט דער נאָמען פון דער שיף אין וועלכער מען פאָרט? אָבער מיט דער דאָזיקער שיף איז דאָך פאַר־בונדן מיין ווייטערדיקער גורל. ערגעץ אויף דער שיף טאַנצט מען און קלאַנגען פון מוזיק־אָרקעסטער דערגייען צו מיר אַהערצו, אויפן דעק, וואו איך שטיי איינער אַליין אינמיטן דער נאַכט, צווישן הימל און געוויש פון כוואַליעס.

דער דאָקטאָר פון דער שיף „ניו־יאָרק", אַ גריך, האָט מיר בייטאָג אָנט־פּלעקט זיין סוד: ער האָט איבערזעצט ריינער מאָריע רילקעס „שטונדען־בוך" אויף גריכיש. איך בין ניט דער אינציקער וויזט אויס, וואָס בין אַזוי פאַר־ליבט אין רילקען. ער האָט טויזנטער אָנהענגער, וועלכע האַלטן אים פאָר דער גרעסטער דיכטעריישער אָנטפּלעקונג פון יאָרהונדערט.

איך שטיי אויף דעק פון דער שיף און קוק אויף די רוישיקע כוואַליעס, איך וויל מיך פאַרגעסן, אָבער איך קען ניט. מיין גאָנץ לעבן גייט מיר דאָ אָנטקעגן וויי אַ מגילה. צו מיין איצטיקער שטימונג זיינען מיר

אַמנאָענטסטן די שורות פון אַ צווייטן גרויסן דיכטער, וואָס איז מיר ניט וווייניקער ליב — אונדזער י ש ר א ל ש ט ע ר ן, וועלכער שרייבט אין זיין אַרײַנפיר צו דער פּאָעמע „אַסטראַלענקאָ“:

...אפשר דאַרף ער אויפגיין רייך
טובלענדיק זיך און געלייטערט —
מוז ער אײַנזאָם זיין דערווייטערט,
וויל וווי לאַנג ס׳וואָל איז ניט געשוירן
קען מען דאָך ניט נעמען שפּינען,
און אויב ער האָט שוין אַלץ פאַרלוירן,
וועט ער אפשר גאָט געפינען.

וער וויסט דעם וואָס זיין טרויער מיינט?
ליגט ער ערגעץ בײַ אַ פליין,
בײַ פאַרשטויסן פֿרעמדן פּליין,
און גלייך ווי אין אַ בריטן קיטל
האָלט ער אין פינצטערניש פאַרווינקלט,
די אַלע טיילן וואָס צעשטיקלט
האָט די וועלט אים, און ער ווייניט...

איך שטיי אויפן דעק און דער ים רוישט. דער ים פרעגט בײַ מיר, דער ים מאָנט בײַ מיר אַן ענטפער אויף יאָרן פאַרגאַנגענע. ווי שטענדיק ווילט זיך געדענקען ליכטיקע מאָמענטן פון לעבן, אָבער דער זכרון איז איצט אַ ווינט און לופטערט מיין לעבן, בלעטערט ווי אַ ספר. אָט האָלט איך גאָר ביים סוף... צוריקוועגס, צוריקוועגס פון חלומות אַנטוישטע.

אויף מיין וועג צוריק פון ביראָ־בידזשאַן, בין איך בלויז איין טאָג געווען אין מאָסקווע... וואוהין זאָל איך גיין, וועמען זאָל איך זען? גיין אויף גאָרקי־גאַס, וואו די וועגט אַליין ווינען אין פּרץ מאַרקישעס דירה? גיין אויף דער לאַוורושינסקע, וואו אַלע ראַמען פון די פּענצטער פון גרויסן רויטן מויער נומער 17 זיינען קלעפּסידרעס נאָך בערגעלסאָנס אומקום? און אויף מאַרוסייקע? דאָרט וועט מיר שוין ניט אַנטקעגנשמייכלען דער גוטער לייב קוויטקאָ, וויל זיין שמייכל טובלט זיך אין בלוט ערגעץ אין די קעלערן פון דער „לוביאַנקע“...

און עזרא פינינבערג און סאָקאָלניקי? דער „דערהויבענער אַרימאַן“, אים האָט אַפּגעגליקט — ער איז צו דער צייט געשטאָרבן, ניט דורכגעמאַכט די ליידן און פּיין. איך זע פאַר זיך אין מאָסקווע גאַנץ נייע קוואַרטאַלן זינט איך האָב די שטאָט פאַרלאָזן אין 1944. אָבער מיר איז דאָ אַלץ אַזוי פרעמד, אַזוי וויט... איך לעב נאָך אין לאַגער און מיינע מידע אויגן זיינען נאָך אַלץ פאַרגראָבן אין די סיבירער שניי־פעלדער, וואו פיל מאָסקווער איינוואוינער האָבן צוזאַמען מיט מיר געטיילט דעם ביטערן גורל פון די מוראדיקע שקלאַפן־לאַגערן.

דאָ, אין מאָסקווע, האָב איך געהאַט אַן אַדרעס פון אַ טייערן ייד, וואָס איז צוזאַמען מיט מיר געווען פאַרשיקט אין לאַגער. ער איז באַפרייט געוואָרן פאַר מיר. ווען עס טרעפן זיך אויף דער פריי געווענען אַרעסטאַנטן, איז מען ווי ברידער. ער איז שוין פאַר דער צייט געוואָרן אַ שטיקל מענטש, דער ייד זעט שוין אויס אַ ביסל בעסער ווי דאַן, ווען מיר זיינען צוזאַמען געווען אין די טייגעס. איך בין אין זיין הויז און מען גרייט צום טיש. אַרום מיין פריינט זיין ווייב און די קינדער. דער ייד איז אַן אינזשיניער, אָבער זיין פּאָסטן וויל מען אים ניט צוריקגעבן. די קינדער זיינען שוין דער־וואַקסענע, אַרבעטן און זיי אַלטן אויס די משפּחה. אין די בלויע אויגן פון מיין געווענענעם לאַגער־חבר איז פאַרגראָבן אַזאַ טיפער טרויער, אַז עס שניידט מיר אין האַרצן.

די וועלכע זיינען „דאָרטן" געווען — זאָגט ער צו מיר — וועלן שוין פון קיין פרידלעכן לעבן ניט וויסן. ביינאַכט, אין שלאָף, זע איך קאָשמאַרן און די „מענטשלעכע" מלבושים אויף מיר, ווי זיי וואַלטן געווען צוגעקלעפּט.

איך באַמי זיך אים צו טרייסטן און ווייז אויך אַרויס מיין קוראַזש. איך האַלט דעם ייד אין אייַן לויבן פאַר זיין פרוי. איך זאָג צו מיין פריינט, אַז ער זעט נאָך אויס יונג, אָבער דאָס ווירקט וויניק. ער בלייבט אַלץ טרויעריק. צום סוף באַגלייט ער מיך צום וואָקזאַל, צו דער באַן, וואָס דאַרף מיך פירן קיין פּוילן. מיר קוקן זיך קעגנזייטיק איבער און אין אונדזערע ביידנס אויגן שטייען טערען — — —

איך שטיי אויפן דעק פון דער שיף און דער אייביקער ים רוישט. אויף אָט דעם ים, איז ד״ר נתן בירנבוים פון אַן אפּיקורס געוואָרן אַ מאמין (ווי ער האָט דאָס שפּעטער באַשריבן). פאַרוואָס מאַן איך אַלץ? פאַרוואָס עגבערט אין מיר נאָך אַלץ דער פּראָטעסט, דער אויסגאַנגסלאָזער ווייטאָג, פאַר די פאַרשניטענע גלידער פון מיין פאָלק? איז דאָס די טענה, וואָס האָט מיך פון אַ גלויביקן געמאַכט פאַר אַן אפּיקורס? איך בין דאָך אָבער מיט אַלע מיינע חושים אַזוי נאָענט צו גאָט... איך פיל אים אין זיך ווי אַ ניגון; איך דערקען זיין גרויזאַמע שיינקייט דאָ, אויפן ים. ווי נאָר איך בין פון אים אַוועק, האָב איך פון זיך אַליין זיך אָפּגעקערט, און קען זיך צוריק ניט געפינען.

דער דאָזיקער ווייטאָגדיקער פּראָטעסט האָט זיך אין מיר נאָך מער פאַר־שטאַרקט, ווען איך בין געקומען אויף דער ערד, וואו דער קרעפּטיקסטער טייל פון מיין פּאָלק איז אַזוי גרויזאַם פאַרשניטן געוואָרן. די ליכטיקע מינוטן פון זען אַ געדרוקט יידיש וואָרט אין פּוילן; אַ צייטונג, אַ זשורנאַל, ביכער, אַ יידישע טעאַטער־פאַרשטעלונג נאָך אַזוי פיל יאָרן זיין אָפּגע־פרעמדט פון דעם אַלעם, איז מיר פאַרטונקלט געוואָרן מיט דער טראַגישער בענקשאַפט און עלנט פון דעם קליינעם יידישן ישוב אין פּוילן; דאָרט וואו עס זיינען געווען מער ווי דריי מיליאָן פון אונדזערע ברידער, און וואָס פאַר אַ יידן דאָס זיינען געווען! וואָס פאַר אַ שפּרודלדיק יידיש לעבן עס איז חרוב געוואָרן!

אומזיסט האָב איך געזוכט אין מיין געבורט־שטעטל, אָסטראָוו־מאַזאָוויעצק, כאָטש אַן אָנדייט אויף יענעם יידישן שטייגער־לעבן, מיט אַזוי פיל קאָליר, פאַרב, און פאַרשיידנאַרטיקייט! פון די צען טויזנט יידן, וועלכע האָבן פאַר דער מלחמה געלעבט אין מיין שטעטל, האָב איך קוים צוויי יידן געטראָפן. איינער פון זיי איז פון אַן אָנדער שטאָט, אַ וואָגלער, וואָס האָט זיך צופעליק דאָרט פאַראָנקערט. דער צווייטער יידּ, דער „אָסטראָווער", האָט זיך אין צייט פון דער היטלער־אָקופּאַציע אויסבאַהאַלטן אין די וועלדער. אָבער צוריקגעקומען איז ער ניט אינגאַנצן ביים זינען. מען האָט אים אומגעקערט זיין אָמאָליקע וואוינונג, דרייט ער זיך דאָרט אַרום איינער אַליין ווי אַ שאָטן. פון צייט צו צייט גייט ער אַוועק אויפן אָרט וואו עס זיינען געשטאַנען די אַלטע בתי־מדרשים און שאַרט, שאַרט דאָרט צווישן די בערג שטיינער, ווי ער וואַלט וועלן אויסגראָבן דאָס אַלץ, וואָס איז דאָ פאַרשאָטן געוואָרן אויף שטענדיק —

מיין בלוט ווערט פאַרגליווערט זעענדיק דאָס אָרט, וואו מען האָט סוף 1939, ביים אָנקומען פון די היטלעריסטן, דערשאָסן איבער 600 אָסטראָווער יידן. צווישן זיי איז אויך געווען מיין טייערע און הייליקע מאַמע חיה־שרה ז"ל. זיי זיינען דאָרט אַלע באַגראָבן אין איין גרויסער גרוב.

און אין דער אַרומגעצוימטער, פיר־קאַנטיקער אַלייע מיט דער סאָ־דזעווקע (טייכל) אין מיטן, דאָרט וואו איך פלעג אין מיין יוגנט אַרומגיין און חלומען מיינע זויבערסטע חלומות, האָבן אין טאָג פון יום כּפּור די היטלעריסטן אַרויסגעשלעפּט די יידן פון די בתי־תּפילות און אַוועק־געשטעלט וואָשן זייערע לאַסט־אויטאָס. טאָ וואָס קענען מיר שטילן די גוטע רייד און איבערבעטנדיקע מעשים פון מיינע באַקאַנטע פּוילישע מענטשן? פון דער פּוילישער פרוי, וואָס האָט איינגעשטעלט איר אייגן לעבן און ביי זיך אויסבאַהאַלטן יידן? אַוודאי זיינען אויך געווען גוטע קריסטן, אָבער ווייניק, אַזוי ווייניק, אַז איך בין ניט פייאיק צו מאַכן דעם חשבון. איך מאָן דעם חשבון ביי דעם מיט וועמען איך בין ערשט אויג אויף אויג צווישן הימל און וואַסער — — — — — — — — — — — —

די שיף גליטשט זיך און דער ים רוישט... אָט דערנענטער איך זיך שוין באַלד צו דער גרעסטער שטאָט אין דער וועלט, צו ניו־יאָרק. וואו עס לעבט דער גרעסטער יידישער קיבוץ; צו מיינע נאָענטסטע, מיט וועמען איך האָב זיך אַזויפיל יאָרן נישט געזען, און וועלכע זיינען אין די שווערסטע צייטן פון מיין טורמע און לאַגער-לעבן מיר געשטאַנען פאַר די אויגן...

מיין טאַטע, ר' נתן־דוד ז"ל, איז אַוועק פון אונדזער היים־שטעטל אָהערצו אין 19טן יאָר. געלעבט דאָ, אין ניו־יאָרק, בלויז עטלעכע יאָר און געשטאָרבן. געקומען איז מיין טאַטע אָהערצו מיט פערציק יאָר צוריק מיט זיין צעזונגענעם שבת־יום־טוב פאַר וועלכן ער, דער געוועזענער איידעם פון פאַריסאָווער רבין, דעם „נהר שלום", האָט קיין נייעם פּלאַץ דעמאָלט ניט באַדאַרפט זוכן, ער האָט אים אין דער אַלטער היים גענוג געהאָט און מער נאָך ווי מען באַדאַרף. איך, דאַקעגן, קום מיט אַזוי פיל אינדערוואָכנס!

איך זוך דאָס ביסעלע שבת־יום־טוב, איך זוך אַ רוישיק יידיש לעבן, נאָך וועלכן איך בין אַזוי אויסגעבענקט און פון וועלכן איך האָב מיר אַליין אָפּ־געפרעמדט, ווי נקמה נעמענדיק אין זיך אַליין, פּאַר די אויסגעלאַשענע ליכט אויף מיין מאַמעס שבתדיקן טיש — — — — — — — — — — — —

דערווייל בין איך אַלץ צווישן הימל און וואַסער, און דער ים רוישט זיין אייביקן געזויש, זיין אייביקע שטומע טענה. און אין מיין מוח פּלאַנטערן זיך די שורות פון ישראל שטערנס וואונדערלעך ליד:

און גלייך ווי אַ בריטער קיטל,
האַלט ער אין פינצטערניש פאַרוויקלט
די אַלע טיילן וואָס צעשטיקלט,
האָט די וועלט אים, און ער ווינט...

ישראל עמיאָט

אינטימער פּראָפיל

געבוירן דעם 15טן יאַנואַר 1909 אין אָסטראָוו־מאַזאָוויעצק, פוילן. ביים אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה אַוועק קיין רוסלאַנד. יאָרן אין ביראָ־בידזשאַן. זיבן יאָר אין סאָוועטישע שקלאַפן־לאַגערן. אין יאָר 1956 צום צווייטן מאָל אין ביראָ־בידזשאַן, און אין זעלבן יאָר געקומען קיין פוילן. אין יאָר 1958 געקומען קיין אַמעריקע. וואוינט אין ראָטשעסטער, שטאַט ניו־יאָרק.

זיין לעבן איז צעשניטן אין קלייַנע שטיקלעך — אַזוי ווי אַ רעטעניש. בילד אויף אַ טאָוול צעשניטן אין האַלב־קרייזן און אין זיגזאַגן פאַר קינדער צום שפּילן. גיסט עס אַ ריר און עס צעפאַלט זיך און דאַרפסט שפּעטער לאַנג און געדולדיק אַרבעטן דערויף — צוריק עס אויפצולייגן און ווידער אַ גאַנץ בילד דערפון צו מאַכן. די גאַנצקייט איז דאָ אין די שטיקלעך, אָבער זי קען זיך שווער צוזאַמענהאַלטן, זי איז צעשניטן און צעברעקלט. אַזוי איז דאָס לעבן פון דעם דיכטער, דערציילער, מעמואַריסט ישראל עמיאָט.

***

דער האַמער פון גורל האָט זיך איינגעשפּאַרט־אַראָפּגעלאָזט דווקא אויף דעם לעבן פון דעם דאָזיקן שרייבער און האַמערט דערויף און קרישלט עס שוין כמעט פון סאַמע געבוירן אָן. און פּאַרט — און עס איז ממש אַ וואונדער — איז דאָ אַ גאַנצקייט אין אָט דעם לעבן און אין דעם ליטעראַרישן ווערק, וואָס דאָס לעבן באַשאַפט. יידישע טראַגישע גאַנצקייט, וואָס דערמאַנט אַ ביסל די גורלדיקייט פון אַן אוריאל אַקאָסטאַ. איך שטרייך אונטער: דערמאַנט אַ ביסל.

איך האָב עמיאָטן געבעטן אַנצוצייכענען אַ פּאָר ביאָגראָפישע דאַטעס און זיי מיר צו געבן. אַרויסגעקומען איז אַ ביאָגראָפישער לאַבירינט שוין פון זיין געבוירן אָן. סיי זיין טאַטע און סיי זיין מאַמע — ביידע אינדיווי־דואַליסטן אויף זייער אופן — זיינען פריער געווען פאַרבונדן מיט משפּחות, וואָס האָבן זיך אָבער ניט געהאַלטן און אויך די פאַרבינדונג, פון וועלכער ישראל איז געקומען אויף דער וועלט, האָט זיך לאַנג ניט געהאַלטן. פון אַ תלמיד חכם און אַ מקובל איז דער פאָטער געוואָרן אַ משכיל, געלעבט

ביחידות, אַווען קיין אַמעריקע אין יאָר 1918 און שוין אין יאָר 1920 אַווען אויף יענער וועלט. ישראלס קינדהייט איז אַווען אין וואַקלונגען פון דער ליבע צו דער לײדנדער מוטער און דעם פאָר אַ מאָדערן לעבן קעמפנדיקן פאַטער. אין וואַקלונגען צווישן דעם בלאָט גמרא מיטן זיידן און די טריף פסולן, וואָס דער טאַטע האָט דעם קינד געגעבן צום לייענען.

אָט אַזוי האָט מיר ישראל עמיאָט אויפגעקלערט זיין ליטעראַרישן נאָמען, וואָס איז דייטלעך פאָר יעדן אויער אַ פסעוודאָנים, און דערצו מיט אַ סלאָווישן צומיש. יאָט — אין פויליש הייסט דאָס אות „י" — דער קאָנ־סאָנאָנט. ישראל עמיאָט איז אין פאָס פאַרשריבן ישראל גאָלדוואַסער — דער משפחה־נאָמען איז דער מאַמעס. דער פאַטער האָט געהייסן: יאַנאָווסקי. און אָט זיינען די עלעמענטן פון ליטעראַרישן נאָמען, אָדער פסעוודאָנים: ישראל איז טאַקע עמיאָטס ערשטער נאָמען, אָבער ער האָט נאָך אַ נאָמען „מלך", וואָס מען האָט אים צוגעגעבן פאָר אַ סגולה בשעת אַ שווערער קרענק אין דער קינדהייט. „עם" איז דער פוילישער נאָמען פון אות „מ" — און „יאָט" איז שייך צום משפחה־נאָמען פון פאַטער „יאַנאָווסקי". און אַזוי איז געווארן „עמיאָט". און אויך די צוזאַמענזעצונג פון פסעוודאָנים איז כאַראַקטעריסטיש. דעריבער האָבן מיר עס אַזוי געגרי דערציילט.

מיר האָבן זיך נאָך געקענט אין וואַרשע — ישראל עמיאָט און איך. אָבער וויניק. עמיאָט געדענקט, אַז ער איז אַמאָל געווען ביי מיר אין מיין בוידעם־דירה. איך בין געלעגן קראַנק און ער האָט מיר געלייענט לידער און איך האָב זיך אָפגעשטעלט אויף געוויסע שורות און געבעטן זיי פירלייענען נאָך און נאָך אַ מאָל און געבעטן דעם יונגן חבר — אינגער מיט זעכצן יאָר — זיינע אייגענע שורות צו נעמען פאָר אַ מוסטער און אָט אַזאַ גאַנץ ליד צו שרייבן. גאַנץ. אָבער איך האָב נאָך דעמאָלט ניט געוואוסט, און קיינער האָט נאָך ניט געקענט וויסן, אַז גראָד די טראַגישע צעריסנקייט און די דראַמאַטישע צעברָאכנקייט וועט זיין כאַראַקטעריסטיש פאָר דעם דיכטער ישראל עמיאָט, וואָס אים איז באַשערט — ווי פאַראַדאָקסאַל דאָס זאָל ניט קלינגען — צו זיין אַ גאַנץ קינד פון אַ צעברָאכענער צייט — און צעריסענער מענטשהייט. מיר פאַראַפראַזירן דאָ דאָס באַוואוסטע רבי־אישע ווארט, אַז עס איז ניטאָ אַזאַ גאַנצע זאַך אויף גאָטס וועלט ווי אַ צעברָאכן יידיש האָרץ.

און ווי דאָס לעבן עמיאָטס, אַזוי זיין מאָגער און לײדנדיק פנים. אַזוי זיין בליק. שמייכלט ער — צעברעכט זיך דאָס פנים אין אַ גרימאַסע פון לייד; באַווייזט זיך אַ גרימאַסע פון ליידן אויפן פנים, בשעת ער דערציילט דיר עפעס אַן עפיזאָד פון זיינע שבעים ושבעה מדורי גיהנום, וואָס ער איז דורכגעגאַנגען — איז ווי עפעס אַ ווייטער יענעוועלטיקער שמייכל וואַלט זיך אויפן פנים באַווויזן.

מיר האָבן זיך באַגעגנט אין יאָר 1956 אין וואַרשע. עמיאָט איז נאָר וואָס געקומען פון רוסלאַנד. אין אים איז געווען עפעס אַ ווילדע פרייד, וואָס איז גאָר קיין פרייד ניט און פאַרט עפעס אַזוינס ווי פרייד, אַ זעכציקסטער

פון דער פרייד פון די, וואס וועלן אויפשטיין תחית מתים. — מיר נוצן מיט אַ כוונה די ציפער זעכציק, וואס איז אינטעגרירט אין יידישער מסורה און מיסטיק. מיר זיינען געגאַנגען אַ מאָל ביינאַכט צוזאַמען אויף דער גאַס נאָווי שוויאַט, דאַכט זיך. אויף די גאָסן עלעקטריש־באַלויכטענע קלינג־ווערטער: פוילן בויט איר הויפטשטאָט! מיר זיינען געווען אַ מאַן זיבן. פֿלוצלונג גיט זיך עמיאַט אַ ריס אַפּ און לויפט ערגעץ אַריבער אויף יענער זייט גאַס. דער ערשטער איינדרוק איז געווען ביי אונדז אַלע, אַז ער איז פֿלוצלונג באַפֿאַלן געוואָרן פון עפּעס אַ וואַנזיניקער שרעק. אָבער אָט איז ער שוין אויף יענער זייט גאַס און קושט זיך דאָרט מיט אַ מאַן און זיי שרייען ביידע עד לב השמים — פון עפּעס אַזאַ ווילדער פרייד. שפּעטער זיינען מיר געוואָרן — יענער איז אַ פּוילישער קינסטלער, און זיי זיינען ביידע צוזאַמען געווען אין אַ שקלאַפֿן־לאַגער. עס האָט געדויערט אַ שעה ביז עמיאַט איז געקומען צו זיך פון דער ציטערניש פון אָט דער באַגעגענישׂ.

מיר האָבן זיך באַגעגנט אין יאָר 1959 — פּרילינג — אין ראַטשעסטער. עמיאַט איז שטיל און אינזאַם. עטלעכע גוטע פּריינט באַמיען זיך די אייַנ־זאַמקייט צו פֿאַרגרינגערן. ער האָט דאָ אין ראַטשעסטער זיין פּרוי, קינדער — צענדליקער יאָרן געווען פון זיי אָפּגעריסן און ביידע צדדים האָבן געמיינט — ווי דען אַנדערש — אַז די אָפּגעריסנקייט איז שוין אויף אייביק. און דאָ, פֿלוצלונג, אַ נס. אָבער זעלטן קומען ניסים אין צייט. — — — מיר זיצן זאַלבעפּערט ביי אַ פּריינדלעכער משפּחה. עמיאַט שווייגט אַ סך. נאָר אָט הייבט ער אָן צו רעידן, שטיל, ווי צו זיך: — איך הער עס נאָך אַלץ, איך הער עס כמעט יעדע נאַכט, אַ געווין, אַ געווין, וואָס טראָגט זיך דורך אַלע תפיסה־קאַמערן, גייט דורך אַלע וועגט, מען הערט דאָס געווין און אין געווין איז אייגנגעוויקלט וואָרט, אָבער דאָס וואָרט קען מען ניט פֿאַר־שטיין, אַזוי אַ גאַנצע נאַכט, אַזוי יעדע נאַכט, אַזוי הער איך עס כמעט יעדע נאַכט און אָן אויפֿהער; וועל איך עס אַזוי שוין הערן דאָס גאַנצע לעבן? — אָפּט דאַכט זיך מיר ביינאַכט, בשעת איך הער דאָס געווין, אַז איך ליג אויף אַ נאַרע — און ווי נאָר איך וועק מיך איבער, שטרעק איך אויס די האַנט צו דער בריק צו זען צי עס ליגן דאָרט נאָך די תפיסה־מלבושים. — וועל איך שוין דאָס גאַנצע לעבן זוכן אַזוי די תפיסה־מלבושים אויף דער בריק נעבן בעט?

פֿאַראַן ביי בערגעלסאָנען אַ דערציילונג: דער עדות — איינער פון אַ מיליאָן. אויך עמיאַט איז אַזאַ עדות. ווידער שרייבט ער לידער, דער־ציילונגען. די לידער זיינען תפילות ממעקים:

„און דעם שוואַכן, אַ העלף אים, העלף אים, גאָט
ער זאָל צו אַ מענטש ווידער זיין געגליכן.
עס האָט אים באַשפּיגן דאָ וועלט, זאָל ער צו דיר
אויף אַלע פיר כאָטש דערקריכן."

זיינע דערציילונגען — זיינען דערמאַנונגען פון אַמאָל, אַמאָל. זיינע זכרונות — מעמואַרן פון די יאָרן פון לייד און צעבראָכנקייט.

באָלד אין פּוילן, ביי דער ערשטער ווידער־באַגעגעניש, שפּעטער אין רַאטשעסטער, האָב איך געזוכט רגעס פּנים אל פּנים מיט עמיאָטן און אין אים חבריש אַריינגערעדט, און דאָס זעלבע שפּעטער אויך אַריינגעשריבן אין דער אָפּטער קאָרעספּאָנדענץ: — טוט זיך אָן אַ כוח, טוט זיך אָן אַלע כוחות פון דער ווועלט — באַשרייבט מיט דער גרעסטער רו די גרעסטע אומרואיקייטן און צערן, וואָס איר האָט איבערגעלעבט אויסערלעך ווי דורך רעדער איבערגעפאָרן און אינערלעך ווי דורך גראַבליעס אויפגערודערט, געדענקט אַז איר זייט דער עדות — אייַנער פון אַ מיליאָן. אַז אייך איז גורלדיק באַשערט געווען צו זיין אויך דער עדות פאַר משה בראָדערזאָנען, מיט וועמען איר זייט געווען צוזאַמען אין לאַגערן — און אים האָט גאָט זיבן טעג נאָך דער פריי, געגומען צו זיך. — — — עמיאָט האָט געזאָגט: איך האָב מיין עדות־זאָגן שוין פאַרשריבן פאַר זיך; דער אמת האָט געפירט מיין האַנט.

אינהאלט:

איך פאר קיין בירא־בידזשאן — — — — — — — — — — — — — — — 7
די אויפלעבונג וואס איז שנעל צערונען — — — — — — — — — — 11
אין טורמע — 13
דער ערשטער פאראהער — — — — — — — — — — — — — — — — — 17
מיין ערשטער „סלעדאוואטעל" — — — — — — — — — — — — — — 20
דער נ.ק.וו.ד.־סאטראפ אזירסקי — — — — — — — — — — — — — 24
מיין ערשטער טורמע־שכן — א יונגער מאטראס — — — — — — — 29
א יידישער „איבערזעצער" און יאפאנישע געזעראלן — — — — — 33
די „פילאסאפיע" פון א סאוועטישן גנב — — — — — — — — — 36
וואלאדיעס הארץ... — — — — — — — — — — — — — — — — — 38
דער אייזנציקער באפרייטער פון דער טורמע — — — — — — — 41
איך וואלט אויף מיין פראצעס — — — — — — — — — — — — — 45
מיין אורטייל — 48
אויפן וועג צום שקלאפן־לאגער — — — — — — — — — — — — — 51
אין טיישעט — 55
מיט יידישע דאקטוירים, שרייבער און א רב אין דעם לאגער־שפיטאל 16
ווי א באדינער ביים לאגער־פאריקמאכער — — — — — — — — — 64
דער שרייבער בער סלוצקי — — — — — — — — — — — — — — — 68
מיין ערשטער שקלאפן־לאגער — — — — — — — — — — — — — — 71
אייזיק ווייגער פון ראוונע — — — — — — — — — — — — — — — 74
דער זיבעציק־יאריקער פראפעסאר ס. — — — — — — — — — — — 77
נאצישע „דאקטוירים" און א יידישער קצב פון מאסקווע — — — — 80
איך וועל אן אייגענער — — — — — — — — — — — — — — — — 83
מיט משה בראדערזאן — — — — — — — — — — — — — — — — — 88
טיישעט־לאג — 91
וועג פינקע האט געשפילט כל־נדרי — — — — — — — — — — — — 94
די קאמיסאווקע — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 100
ר׳ אברהם־חיים און די ספרדישע יידן — — — — — — — — — — — 103
די יידישע טאכטער פון ריגע — — — — — — — — — — — — — — 106
מיט כינעזער — 109
בעתן בלבול אויף די יידישע דאקטוירים — — — — — — — — — — 112
די „יידישע בריגאדע" און דער סוף פון די אנטיסעמיטן — — — — 115

דריי הונדערט פרויען־אַרעסטאַנטקעס פון מאַנגאַליע — — — — 117
וועג סטאַלין איז געשטאַרבן — — — — — — — — — — — — — — 120
מיט משה בראָדערזאָן אין „עטאַפּ" — — — — — — — — — — — — 124
דער ייד וואָנסקי — פון סאָוועטישן שפּיאָנאַזש־דינסט — — — — 127
דער באַנדיט לאָניע קאָסטאָוו — — — — — — — — — — — — — 130
בעת דעם יום־טוב פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע אין לאַגער — — 133
ווי אַזוי די לאַגער־וועכטער פלעגן דערשיסן אַרעסטאַנטן — — — — 136
אַ רוסיש האַרץ מיט אַ יידישן קרעכץ... — — — — — — — — 140
דער לעט פון יידישן אָפּשטאַם — — — — — — — — — — — — 143
„ט י כ י" — 147
די נאַרילסקער — — — — — — — — — — — — — — — — — — 151
אונדזער היימישער בונט — — — — — — — — — — — — — — — 154
משה בראָדערזאָן שרייבט פאַר אונדז איבער שלום עליכמס „שיר השירים" 157
וועג מיין אומגעבראַכטע מאַמע וואָלט געזען... — — — — — — 161
ערב דער באַפרייאונג — — — — — — — — — — — — — — — — 163
מיין צעשיידונג מיטן דיכטער משה בראָדערזאָן — — — — — — — 167
דאָס רוסישע דאָרף סטעפּאַנאָווקע — — — — — — — — — — — 171
צוריק קיין בירא־בידזשאַן — — — — — — — — — — — — — — 174
צוויישן יידן אין בירא־בידזשאַן נאָך דער באַפרייאונג פון לאַגער — — 178
מאָסקווע־וואַרשע, אויפן וועג קיין ניו־יאָרק — — — — — — — — 181
מלך ראָוויטש: ישראל עמיאָט (אינטימער פּראָפיל) — — — — 186
אינהאַלט — 190